

ΠΑΥΛΟΥ Δ. ΒΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΧΑΪΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

(μετὰ 40 εικόνων καὶ χαρτῶν).

Διὰ τὴν Β' τάξιν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων
καὶ τὴν ἀντίστοιχον τῶν λοιπῶν σχολείων
μέσης Ἐκπαιδεύσεως.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»

44—Ἐν ὁδῷ Σταδίου—44

1922

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουσι τὴν σφραγίδα τοῦ βιβλιοπωλείου τῆς «Ἐστίας».

ΤΥΠΟΙΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΟΥΣ Ζ. ΔΙΑΛΗΞΕΜΑ—ΒΟΡΕΟΥ 6

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΕΓΙΝΑΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ότε απέθανεν ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, δὲν ἀφῆκε κανένα διαδόχον του ἱκανόν νά κυβερνᾷ τὸ ἀπέραντον κράτος του· οἱ πρώτεροι λοιπὸν στρατηγοὶ του ἤρχισαν μακροὺς πολέμους μεταξύ των, διότι ἕκαστος ἀπὸ αὐτοὺς ἤθελε νά γίνῃ κύριος ὅλος τοῦ κράτους. Κατὰ τοὺς πολέμους αὐτοὺς κανεὶς δὲν κατόρθωσε νά νικήσῃ ὀλοτελῶς ὅλους τοὺς ἄλλους. Διὰ τοῦτο οἱ στρατηγοὶ αὐτοί, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐσχημάτισαν διάφορα ἀνεξάρτητα κράτη· τὰ μεγαλύτερα δὲ ἀπὸ αὐτὰ ἦσαν τὰ βασίλεια τῆς Μακεδονίας, τῶν Πτολεμαίων καὶ τῶν Σελευκιδῶν.

§ 1. Τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας.

Πρῶτος βασιλεὺς τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας ἐγένετο ὁ Κάσσανδρος (306· 297 π. Χ.) υἱὸς τοῦ Ἀντιπάτρου, στρατηγοῦ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ὁ Κάσσανδρος καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἀρχῆς του ἐπολέμει εἴτε ἐναντίον τῶν ἄλλων διαδόχων, εἴτε καὶ ἐναντίον διαφόρων πόλεων τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ὅσαι ἀντετάσσοντο ἐναντίον του καὶ ἐβοήθουν τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. Ἐκ τῶν πολέμων τούτων, οἱ ὁποῖοι ἐξηκολούθησαν καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Κασσάνδρου, ἡ Μακεδονία ἔπαθε πολλὰ καὶ ἡ δύναμις της ἐξησθένησεν.

Ὅτε ἦτο βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνός, οἱ Γαλάται ἐπῆλθον ἐναντίον τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν· αὐτοὶ ἦσαν λαὸς βάρβαρος καὶ ἄγριος καὶ κατόικουν εἰς τὴν σημερινὴν Γαλλίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατὰ μικρὸν ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς σημερινῆς Σερβίας· τῷ 280 π. Χ. εἰσέβαλον εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐνίκησαν καὶ κατέστρεψαν τὸν στρατὸν τῶν Μακεδόνων καὶ ἐφόνευσαν τὸν Πτολεμαῖον τὸν Κεραυνόν. Ἄφ' οὗ δὲ ἐληλάτησαν τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰ χωρία τῆς Μακεδονίας, ἐπροχώρησαν τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ ἔκαμαν φρικτὴν καταστροφὴν εἰς τὴν χώραν· ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο νὰ καταλάβουν τὰς περιτειχισμένας πόλεις. Ὅτε δὲ ἐφθασαν εἰς τοὺς Δελφούς, οἱ Ἕλληνες ἐπετέθησαν κατ' αὐτῶν, τοὺς ἐνίκησαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοχωρήσωσιν.

Μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν ταύτην ἐπεκράτησεν ἐπὶ τινὰ ἔτη ἀναρχία εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἄλλ' ὁ Ἀντίγονος ὁ Γονατῆς, ἀφ' οὗ ἔγινε βασιλεὺς αὐτῆς (277 π. Χ.), ἐπανάφερε τὴν ἡσυχίαν καὶ διωργάνωσε πάλιν τὸν στρατὸν τῆς. Τότε ἡ Μακεδονία εἶχεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Εὐβοίαν καὶ τὰς πόλεις Τροιζῆνα καὶ Κόρινθον. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχε πάθει μεγάλας καταστροφὰς καὶ ἀπὸ τοὺς πολέμους τῶν διαδόχων καὶ ἀπὸ τοὺς Γαλάταις, δὲν εἶχε πλέον τὴν παλαιὰν δύναμιν.

Τὸ βασίλειον τῆς Ἠπειροῦ.—Οἱ Ἕλληνες κάτευον τῆς Ἠπειροῦ ἐπολιτίσθησαν ἀργότερον ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς παλαιότερας Ἑλλάδος· ἐδιοικοῦντο δὲ ἀπὸ βασιλεῖς. Ὅτε δὲ ἐβασίλευσαν τῆς Μακεδονίας ὁ Φίλιππος καὶ ἔπειτα ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, οἱ βασιλεῖς τῆς Ἠπειροῦ ἀνεγνώριζον τὴν ὑπεροχὴν των. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὁ βασιλεὺς τῶν Ἠπειρωτῶν Πύρρος ἐπωφεληθεὶς ἀπὸ τοὺς πολέμους τῶν διαδόχων κατώρθωσε μὲ τὴν τόλμην του καὶ τὴν πολεμικὴν του ἔμπειρίαν νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Κεφαιραν καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος τῆς Ἠπειροῦ πρὸς βορρῶν μὲν μέχρι τοῦ σημερινοῦ Δυρραχίου, πρὸς νότον δὲ μέχρι τῆς Αἰτωλίας. Εἶχε πρωτεύουσαν τὴν Ἀμβρακίαν (σημ. Ἄρταιν).

τὴν ὁποῖαν ἐστόλισε μὲ ἄξια λόγου καλλιτεχνήματα. Δυστυχῶς ὁμοῦς ὁ Πύρρος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀγαθὸς καὶ μορφωμένος ἡγεμῶν, ἀλλ' εἶχεν ἄστατον χαρακτῆρα καὶ ἐπεθύμει νὰ κατακτήσῃ καὶ ἄλλας χώρας, δὲν κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ τόσον ἀσφαλὲς καὶ στερεὸν τὸ κράτος τῆς Ἡπείρου, ὥστε καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του νὰ διατηρηθῆ ἰσχυρόν. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ παρήκμασε τὸ βασίλειον τῆς Ἡπείρου.

§ 2. Τὸ βασίλειον τῶν Πτολεμαίων.

Ἡ Αἴγυπτος ἦτο ἡ μόνη χώρα ἀπὸ τὸ κράτος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ ὁποία δὲν κατεστράφη μὲ τοὺς πολέμους τῶν διαδόχων· διότι αὕτη ἔχει γύρω της ἐρήμους καὶ μόνον διὰ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Σουεῦς συνδέεται μὲ τὴν Ἀσίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Πτολεμαῖος, ὁ ὁποῖος ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν κατέλαβεν, ἠδυνήθη νὰ τὴν ὑπερασπίσῃ εὐκόλως. Προσέει ὁ Πτολεμαῖος ἐπεριποιήθη τοὺς ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι εἶχον μεγάλην δύναμιν εἰς τοὺς ἐντοπίους, ἐσεβάσθη τὴν θρησκείαν των καὶ τοὺς μετεχειρίσθη καλῶς· διὰ τοῦτο ὁ λαός, ὁ ὁποῖος πρότερον ἐμίσει τοὺς Πέρσας, ὑπήκουε τώρα προθύμως εἰς τοὺς Πτολεμαίους. Ἡ Αἴγυπτος λοιπὸν ἠντύχησε πολὺ ἐπὶ τῶν τριῶν πρώτων βασιλέων, οἱ ὁποῖοι ὅλοι ὠνομάζοντο Πτολεμαῖοι.

Οἱ Πτολεμαῖοι κατέκτησαν τὴν Κύπρον καὶ μέρος τῆς Συρίας καὶ ἔλαβον τοιουτοτρόπως τὴν ξυλείαν ἡ ὁποία τοὺς ἐχρειάζετο, διὰ νὰ ναυπηγήσουν πολὺν μεγάλον στόλον. Τότε δὲ καὶ αἱ Κυκλάδες νῆσοι, ἡ Ρόδος καὶ ἡ Κρήτη ἔκαμαν μίαν ὁμοσπονδίαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Αἰγύπτου· καὶ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ αὐξήσῃ περισσότερον ἡ δύναμις της.

Οἱ Πτολεμαῖοι ἠθέλησαν νὰ ἐξελληνίσουν τὴν Αἴγυπτον. Ἀλλὰ Ἑλληνικὸς ἀποικίας ἔκαμαν πολὺ ὀλίγας ἐκεῖ· ἐπεχειρήσαν δὲ νὰ κατορθώσουν τὸν σκοπὸν των αὐτὸν μὲ τὴν κυβέρνησιν των καὶ τὸν στρατόν. Διὰ τοῦτο ἡ κυβέρνησις καὶ ἡ αὐλή των ἦτο Ἑλληνική. Οἱ ἀνώτατοι ἄρχοντες ἦσαν Ἕλληνες· ἀπῆρχον ὁμοῦς κατώτεροι ἄρχοντες ἐντόπιοι.

Οἱ Πτολεμαῖοι ἔκαμαν στρατὸν 200 χιλιάδων πεζῶν καὶ 40

χιλιάδων ἰπέων μὲ 2 χιλιάδας πολεμικὰς ἀμάξας. Ὁ στόλος των ἀπετελεῖτο ἀπὸ 3500 πολεμικὰ πλοῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πάλαι εἶχον 5 ἢ 7 σειρὰς κωπῶν (τεντήρεις ἢ ἐπτήρεις) προσετι εἶχον 800 θαλαμηγοὺς διὰ τοὺς βασιλεῖς, μὲ χρυσὰς πρῆτας καὶ κοσμήματα. Ὁ πλοῦτος τῆς χώρας ἦτο πολὺ μεγάλος τὸ βασιλικὸν ταμεῖον εἰσέπραττε κατ' ἔτος 750 ἑκατομμύρια σημερινῶν χρυσῶν δραχμῶν καὶ 2 ἑκατομμύρια ὀκάδων σίτου. Κάποτε δὲ τὸ βασιλικὸν ταμεῖον ἔφθασε νὰ ἔχη 3700 ἑκατομμύρια δραχμῶν.

Οἱ κάτοικοι τῆς χώρας ἔγιναν περισσότεροι ἀπὸ τρεῖς ἑκατομμύρια. Ἡ σπουδαιότερα δὲ ἀπὸ τὰς ἀστυαρίθμους πόλεις ἦτο ἡ νέα πρωτεύουσα Ὁλεξάνδρεια

- 1 Ἀνακτορικὸς λιμὴν.—2 Κιβωτὸς λιμὴν.—3 Ἀρχαία ἐκβολὴ τῆς διώρυγος τοῦ Νείλου.—4 Σημερινὴ ἐκβολὴ τῆς διώρυγος τοῦ Νείλου.—5 Σεράπειον καὶ κίων Πομπηίου.—6 Ναὸς Ποσειδῶνος.

Ἡ Ὁλεξάνδρεια.—Ἡ Ὁλεξάνδρεια, ἡ ὁποῖα εἶχε κτισθῆ πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νείλου, ἔγινε μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας πόλεις τοῦ κόσμου· εἶχε περίπου ἡμισὺ ἑκατομμύριον κατοίκων.

Ἐπέναντί της ἦτο ἡ νῆσος Φάρος· ἐπὶ τῆς νήσου ταύτης ἐκτίσθη ὁ πρῶτος φάρος τοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος ἦτο πύργος ὕψους 300 πήχεων καὶ εἶχε πολλὰ πατώματα· εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πύργου ἦτο ὁ φανός, τοῦ ὁποῖου τὸ φῶς ἔλεγον ὅτι ἐφαίνετο 50 χιλιόμετρα μακρὰν. Ἡ νῆσος Φάρος ἐσυνδέετο μὲ τὴν πόλιν διὰ προχώματος. Ἀπὸ τὸ ἐν μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τοῦ προχώματος ἦσαν οἱ δύο λιμένες τῆς πόλεως. Εἰς τοὺς λιμένες αὐτοὺς ἤρχοντο πλοῖα ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Εἰς τὴν πόλιν ἤρχοντο καὶ διὰ ξηρᾶς κάμηλοι φορτωμένοι μὲ ἐμπορεύματα ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἀφρικῆς· διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης καὶ τῶν διωρύγων ἤρχοντο ἐμπορεύματα ἀπὸ τὴν Ἀσίαν. Οὕτως ἡ Ἀλεξάνδρεια ἐγένετο ἡ πρώτη ἐμπορικὴ πόλις τοῦ κόσμου. Ὡραῖοι κῆποι, μεγαλοπρεπῆ μνημεῖα καὶ οἰκοδομήματα τὴν ἐστόλιζον. Μεγαλοπρεπῆς ἦτο ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ Σεράπιδος, τὸ Σεράπειον, εἰς τὸ ὁποῖον ἔφερον 100 βαθμίδες· σπουδαιότατα οἰκοδομήματα ἦσαν ἡ βιβλιοθήκη, τὸ μουσεῖον καὶ τὰ ἀνάκτορα. Στοαὶ καὶ γυμναστήρια, ἵπποδρόμια καὶ θεάτρα παρουσίαζον ὡραιότεραν τὴν πόλιν.

Τὰ γράμματα ἐπὶ Πτολεμαίων.— Οἱ Πτολεμαῖοι ἐπροστάτευσαν πολὺ τὴν σπουδὴν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Διὰ τὰ συλλέξουν δὲ ὅλα τὰ ἀρχαῖα συγγράμματα, τὰ ὁποῖα εἶχον συγγράψει οἱ Ἑλληγες, ἔκαμαν τὴν περίφημον βιβλιοθήκην τῆς Ἀλεξανδρείας. Εἰς αὐτὴν ἀντεγράφοντο ἀπὸ πλήθος ἀντιγραφέων τὰ συγγράμματα, διωρθώνοντο καὶ ἐχρυσώνοντο. Ἐγράφοντο δὲ ἐπὶ παπύρων, ἦτοι εἶδους χάρτου, ποῦ κατεσκευάζετο ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸν φλοιὸν φυτοῦ τινος τῆς Αἰγύπτου, λεγομένου παπύρου· πολλὰ δὲ τεμάχια παπύρου ἐπεκολλῶντο μεταξύ των καὶ ἀπετέλουν ἓν πολὺ μακρὸν καὶ στενὸν φύλλον· εἰς αὐτὸ ἐγράφετο τὸ σύγγραμμα· ἔπειτα τὸ φύλλον αὐτὸ ἐτυλίσσετο ὡς κύλινδρος καὶ ἀπετέλει ἓνα τόμον· πολλάκις ἓν σύγγραμμα ἀπετελεῖτο ἀπὸ πολλοῦς τόμους.

Ἡ βιβλιοθήκη τῆς Ἀλεξανδρείας εἶχεν 700 χιλιάδας τόμων.

*Άλλο σπουδαῖον οἰκοδόμημα ἦτο τὸ μουσεῖον· αὐτὸ δὲν ὠμοίαζε μὲ τὰ σημερινὰ μουσεῖα.

*Ἐχρησίμευεν εἰς τὸ νὰ κατοικῶσι καὶ ἐργάζωνται σπουδαῖοι ἐπιστήμονες· εἶχεν αἰθούσας διδασκαλίας καὶ συζητήσεων καὶ προσέτι ἐργαστήρια, ὅπου ἐξητάζοντο διάφορα ζῶα, φυτὰ καὶ ὄρυκτά· εἶχεν ὄργανα ἐξετάσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων καὶ ὠραίους κήπους. Εἰς αὐτὸ λοιπὸν ἰδίως ἀνεπτύσσοντο αἱ διάφοροι ἐπιστῆμαι καὶ ὠμοίαζε κάπως μὲ τὰ σημερινὰ Πανεπιστήμια καὶ Ἀκαδημίας.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πρῶτον ἀνεπτύχθη ἡ φιλολογία, δηλαδὴ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξέτασις καὶ μελέτη τῶν διαφόρων συγγραμμάτων. Ἐπειτα ἡ μαθηματικὴ ἐπιστήμη, ἡ ἀστρονομία, ἡ φυσικὴ ἱστορία, τὴν ὁποίαν ἐθεμελίωσεν ὁ Ἀριστοτέλης, ἡ γεωγραφία, ἡ ὁποία ἤρχισε νὰ προοδεύῃ ἀπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, καὶ ἡ φιλοσοφία, ἡ ὁποία τόσον ἀνεπτύχθη ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, Ἰουδαίους καὶ Αἰγυπτίους λογίους ποῦ εἶχον συναθροισθῆ ἐκεῖ.

§ 3. Τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν.

Τὸ ἐκτενέστερον βασίλειον ἀπὸ ὅσα ἔγιναν ἀπὸ τὴν διάλυσιν τοῦ κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἦτο ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἵδρυσεν ὁ Σέλευκος· αὐτὸ κατὰ μικρὸν περιέλαβεν ὅλας τὰς χώρας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὅσαι ἦσαν εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκτὸς τῶν Ἰνδιῶν. Ἄλλ' αἱ χῶραι αὗται εἶχον διάφορα ἔθνη, τὰ ὅποια δὲν ἐσυμφώνουν μεταξύ των. Διὰ τοῦτο ὁ Σέλευκος ἐσκέφθη, ὅτι διὰ νὰ ἰδρῦσῃ ἐν κράτος, τὸ ὁποῖον νὰ διατηρηθῆ πολὺν καιρὸν, ἔπρεπε νὰ συνενώσῃ τὰ ἔθνη ταῦτα μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ· ἔκτισε λοιπὸν 33 Ἑλληνικὰς πόλεις, αἱ ὅποια δὲν ὠμοίαζον μὲ τὰς Ἀσιατικάς, ποῦ ἦσαν ἀπλῶς ἀθροίσματα ἀνθρώπων, ἀλλ' εἶχον αὐτονομίαν, ἦτοι ἰδικούς των ἄρχοντας καὶ ἔκοπτον καὶ νομίσματα.

Μετὰ τὸν Σέλευκον ἔγινε βασιλεὺς ὁ υἱὸς του Ἀντίοχος Α' (281 – 261 π. Χ)· αὐτὸς ἠγωνίσθη κατὰ τῶν Γαλατῶν, οἱ

ὁποῖοι ἔμετανάστευσαν εἰς τὰ βόρεια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἔκαμον μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὰς πέριξ χώρας.

Ἐπιφανέστερος ἀπὸ τοὺς διαδόχους τοῦ ὑπῆρξεν ὁ Ἀντίοχος Γ' (224 - 187 π. Χ.). Οὗτος ηὔξησε τὴν δύναμιν τοῦ κράτους τοῦ καὶ ἔκαμεν ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ στόλον.

Αἱ σπουδαιότεραι πόλεις.—Αἱ σπουδαιότεραι ἀπὸ τὰς πόλεις ποῦ ἔκτισεν ὁ Σέλευκος ἦσαν ἡ πλησίον τοῦ Τίγρητος Σελεύκεια καὶ ἡ Ἀντιόχεια, ἡ ὁποία ἔγινε πρωτεύουσα καὶ μεγάλη πόλις, ἔχουσα 500 χιλιάδας κατοίκων. Τὸν θαυμασμὸν δὲ τοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος συνέρρεεν ἐκεῖ, ἐξήγειρον αἱ ὁδοὶ τῆς μὲ τὰς πολλὰς σειρὰς κίωνων, τὰ σταυροδρόμια μὲ τοὺς ἀνδριάντας, αἱ στοαί, τὰ ἔξοχα προάστεια, τὰ ἐντὸς τῆς πόλεως φυσικὰ σπήλαια, αἱ φάραγγες καὶ οἱ ὠραῖοι βράχοι συνεπλήρωνον δὲ τὸν στολισμὸν τῆς ἡ βιβλιοθήκη τῆς, ὁ ἵπποδρόμος καὶ ἄλλα παντὸς εἶδους καλλιτεχνήματα. Ἡ Ἀντιόχεια μὲ τοὺς μαλθακοὺς τῆς κατοίκους, τοὺς ἀναμεικτοὺς Συριοὺς καὶ Ἕλληνας, διετήρησε τὴν ἀκμὴν τῆς καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἀπὸ τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἀνατολῆς ἐπὶ πέντε αἰῶνας.

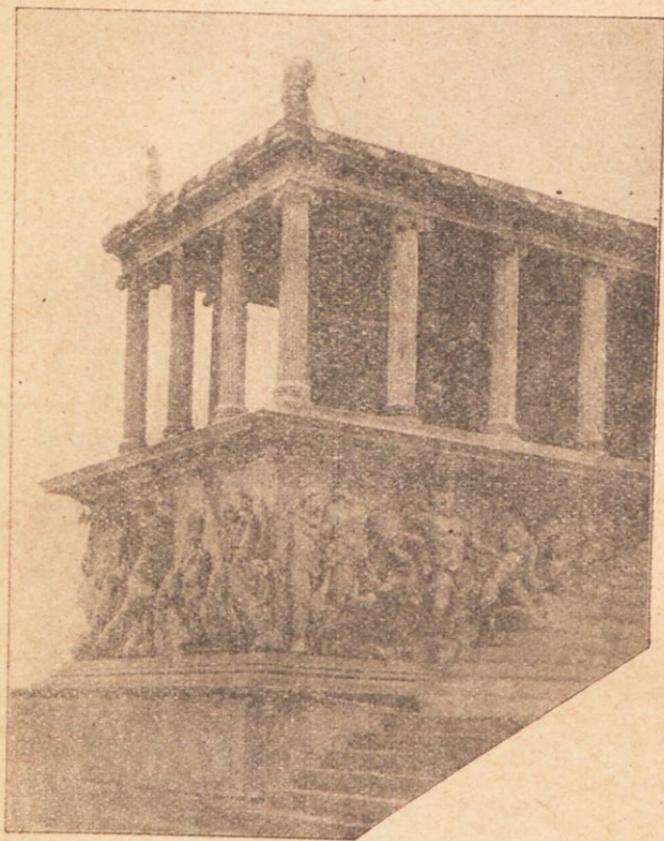
Ἄλλ' ὁ Ἀντίοχος Γ' κατέστησε πρωτεύουσάν του τὴν Ἐφεσον, τὴν ὠραίαν καὶ ἀξίαν λόγου πόλιν πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Καῦστρου (εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας). Αὕτη ἦτο περίφημος διὰ τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, ὅστις ἐθεωρεῖτο ἐν ἓκ τῶν ἑπτὰ θαυμάτων τῆς ἀρχαιότητος, διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὠραιότητά του.

§ 4. Τὸ βασίλειον τοῦ Περγᾶμου.

Ἐκτὸς τῶν μεγαλυτέρων βασιλείων, τὰ ὁποῖα ἔγιναν ἀπὸ τὸ κράτος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἦσαν καὶ μικρότερα· ἓκ τούτων ἐπιφανέστερον ἦτο τὸ βασίλειον τοῦ Περγᾶμου. Ἡ πόλις Πέργαμον ἦτο κτισμένη ἐπὶ βράχου ἀποτόμου, κάτωθεν τοῦ ὁποίου ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ ἀπὸ δυσμῶν ῥέουσι ποταμοί· ἦτο λοιπὸν ὄχυρὰ πόλις, ἡ ὁποία εἶχεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς τὴν πρὸς βορρᾶν αὐτῆς εὐφορωτάτην πεδιάδα. Ἐν ᾧ δὲ οἱ διάδοχοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐπολέμουν μεταξύ των, κατῶρθωσε τὸ

Πέργαμον νὰ γίνῃ αὐτόνομον καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του εἰς τὴν περίξ χώραν· ἔπειτα δὲ ἐνίκησε τοὺς Γαλάτας. Ἰδίως ὁμοῦς τὸ Πέργαμον ἔγινε περίφημον, διότι ἐπροστατεύθησαν ἐκεῖ καὶ προώδευσαν τὰ γράμματα καὶ αἱ ὥραϊται τέχναι.

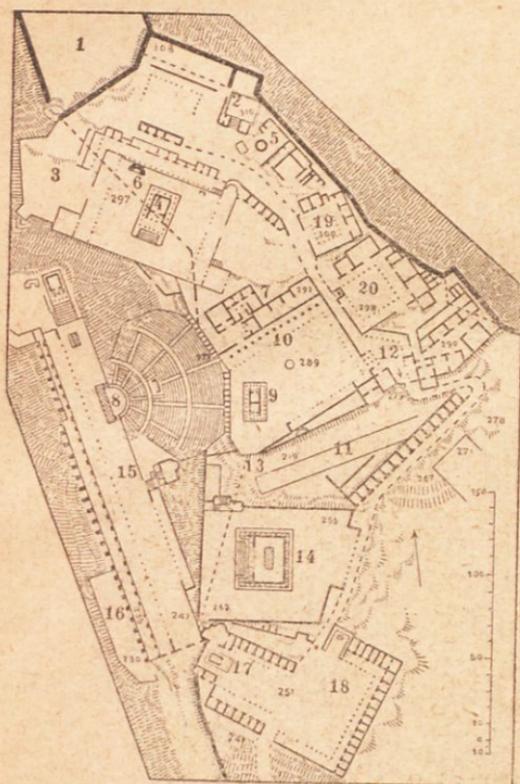
Τὰ γράμματα καὶ αἱ ὥραϊται τέχναι εἰς τὸ Πέρ-

Γωνία τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς ἐν Περγάμῳ.

γαμον. — Εἰς τὸ Πέργαμον ἀνεπτύχθησαν τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία, ἰδίως τῶν ἰφασμάτων· ἔξ αὐτῶν ἐπλούτησαν οἱ βασιλεῖς τοῦ Περγάμου καὶ ἐστόλισαν τὴν πρωτεύουσάν των μὲ ἄξια λόγου κτίρια.

Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Περγάμου ἦτο ὄραϊον οἰκοδόμημα στολισμένον μετὰ πολλὰ ἀγάλματα· εἰς τὰς αἰθούσας τοῦ ἦσαν 200 χιλιάδες βιβλίων.

Ἡ ἄνω πόλις τοῦ Περγάμου.

- 1 Βόρειον ἐπίχωμα μετὰ τὸν ναὸν τῆς Ἰουλίας.
- 2 Βωμός.
- 3 Ῥωμαϊκὴ ἐπέκτασις.
- 4 Τραϊάνειον.
- 5 Δεξαμενὴ.
- 6 Ἀρχαῖον τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως.
- 7 Βιβλιοθήκη.
- 8 Θέατρον.
- 9 Ναὸς Πολιάδος Ἀθηνᾶς.
- 10 Βασιλική.
- 11 Ἐπίχωμα.
- 12 Πύλη τῆς ἀκροπόλεως.
- 13 Παλαιὰ τεῖχη τῆς πόλεως.
- 14 Βωμός τοῦ Διός.
- 15 Ἐπίχωμα τοῦ θεάτρου.
- 16 Κατώτατον ἐπίχωμα.
- 17 Ναὸς Διονύσου.
- 18 Ἀγορά.
- 19 Ἀρχαιότερα ἀνάκτορα.
- 20 Νεώτερα ἀνάκτορα.

*Οπισθεν δὲ τῶν μεγάλων αἰθουσῶν τῆς βιβλιοθήκης ἦσαν πολλὰ δωμάτια εἰς ἄλλα μὲν ἐξ αὐτῶν καιφύκουν οἱ ὑπάλληλοι αὐτῆς, εἰς ἄλλα ἀντεγράφοντο τὰ βιβλία καὶ εἰς ἄλλα διωρθώνοντο τὰ δέρματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐγράφοντο τὰ βιβλία. Συνήχθησαν δὲ εἰς τὸ Πέργαμον πολλοὶ σοφοί, οἱ ὅποιοι μετὰ τὰς μελέτας τῶν ἀνέπτυξαν τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας, τὴν φιλολογίαν, τὴν φιλοσοφίαν, τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν ἀστρονομίαν. Ἐκτὸς τῆς βιβλιοθήκης ἦτο ἕξοχος ὁ ναὸς τῆς Ἀθη-

νάς, τὸ θέατρον, ἡ ἀγορὰ καὶ ὁ βωμὸς τοῦ Διὸς Σωτῆρος, τὸ ὅποιον ἦτο πολὺ μέγαλον οἰκοδόμημα μὲ στοάν Ἰωνικὴν πέριξ αὐτοῦ καὶ εἶχε πολλὰ ἀνάγλυφα ἀξιοθαύμαστα, παριστάνοντα τὴν Γίγαντομαχίαν, ἦτοι τὸν ἀγῶνα τῶν Θεῶν κατὰ τῶν Γιγάντων.

Οἱ βασιλεῖς τοῦ Περγάμου καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας ἔκαμαν ἄξια λόγου κτίρια· ὁ μὲν βασιλεὺς Εὐμένης ἔκαμε τὴν στοάν, ἡ ὁποία εἶναι μεταξὺ τοῦ Ὀρδείου καὶ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου, ὁ δὲ Ἄτταλος Β', ἄλλος βασιλεὺς τοῦ Περγάμου, ἔκαμε πολυτελῆ στοάν μὲ κομπὰ ὀψοπωλεῖα πλησίον τῆς ἀγορᾶς τῶν Ἀθηναίων.

Τὸ βασίλειον τοῦ Περγάμου διετηρήθη ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα.

§ 5. Ἡ πολιτεία τῆς Ῥόδου.

Ἐκτὸς τῶν βασιλείων, τὰ ὁποῖα ἔγιναν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀπὸ τὸ κράτος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔσχηματίσθησαν καὶ πολιτεαὶ τινες ἐλεύθεραι· τοιαῦται ἦσαν αἱ πολιτεαὶ τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Ἡρακλείας τοῦ Πόντου· ἀλλὰ σπουδαιότερα ἔγινεν ἡ πολιτεία τῆς Ῥόδου· αὕτη ἤρχισε νὰ ἀκμᾶζῃ ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἠϋξήσῃ δὲ περισσότερον ἐπὶ τῶν πολέμων τῶν διαδόχων του. Ὅλον σχεδὸν τὸ μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας ἐμπόριον συνεκεντρώθη εἰς τὴν νῆσον ταύτην. Οἱ Ῥόδιοι ἦσαν ἐπιτήδειοι ναυτικοὶ καὶ φιλόπονοι· κατεδίωκον δὲ τοὺς πειρατάς, ποῦ ἐλήστευον τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα διήρχοντο τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Προσέτι οἱ Ῥόδιοι εἶχον ἀρίστους νόμους. Δι' αὐτὰ ὅλα ἔγιναν ὄνομαστοὶ καὶ ἰσχυροί. Ἄλλ' ὁ Δημήτριος ὁ πολιορκητὴς, εἰς ἀπὸ τοὺς ὀρμητικωτέρους διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ῥόδου μετὰ φοβεροῦ στόλου διὰ νὰ τὴν κάμῃ ἰδικήν του. Ἄν καὶ τὴν ἐπολιορκήσῃ δὲ ἐπὶ ἓν ἔτος καὶ προσέβαλε τὸ τεῖχος τῆς μὲ φοβερὰ πολιορκητικὰ μηχανήματα, τίποτε δὲν κατόρθωσεν.

Μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τοῦ κινδύνου αὐτοῦ οἱ Ῥόδιοι προώδευσαν περισσότερον καὶ ἠϋξήσαν καὶ τὸ ναυικόν των· ἐξηκολούθουν δὲ νὰ εἶναι ἐλεύθεροι μέχρι τῶν χρόνων τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

**Ἡ πόλις Ῥόδος καὶ αἱ ὠραῖαι τέχναι εἰς ἀν-
τήν.**—Αὕτη ἦτο κτισμένη θεατροειδῶς ἐπὶ λόφου ἐστραμμέ-
νου πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἐθεωρεῖτο ἐκ τῶν ὠραιότερων πό-
λεων τῆς Ἑλλάδος. Εἶχεν 100 χιλιάδας κατοίκων καὶ εἰσέ-
πραττε κατ' ἔτος μόνον ἀπὸ τοῦς λιμενικοῦς φόρους ἓν ἑκατομ-

Τὸ σύμπλεγμα τοῦ Λαοκόοντος.

μύριον ἀρχαίων δραχμῶν (αἱ ὁποῖαι εἶχον περίπου 8 φορές
περισσότεραν ἀξίαν ἀπὸ τὰς σημερινὰς χρυσᾶς). Διὰ τοῦ πλού-
του αὐτοῦ οἱ κάτοικοί της ὄχι μόνον ἔζων καλῶς, ἀλλὰ καὶ ἔκα-
μαν ἀξιοθαύμαστα οἰκοδομήματα καὶ καλλιτεχνήματα. Ἐπεζή-
τουν δὲ οἱ Ῥόδιοι καλλιτέχναι τὸ ὑπερβολικὸν μέγεθος. Περί-
φημον ἦτο τὸ κολοσσαῖον χαλκοῦν ἄγαλμα τοῦ Ἥλιου, ὕψους
32 μέτρων, τὸ ὁποῖον εἶχε τοποθετηθῆ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ
λιμένος καὶ ἐστήριξε κάθε ἓνα ἀπὸ τοὺς πόδας του εἰς τὸ ἔτε-

ρον ἄκρον τοῦ στομίου· ἐκτὸς αὐτοῦ τὴν Ῥόδον ἐστόλιζον καὶ 100 περίπου ἄλλοι μικρότεροι κολοσσοί. Ἄξιον λόγου καλλιτέχνημα ἦτο καὶ τὸ σύμπλεγμα τοῦ Λαοκόοντος, τὸ ὁποῖον παρίστανε τὸν ἱερέα τῆς Τροίας Λαοκόοντα μὲ τοὺς δύο υἱούς του ἀποθνήσκοντας ἀπὸ τὰ δαγκάματα δύο ὄφρων, οἵτινες τοὺς περιέσφιγγον.

Τὰ γράμματα εἰς τὴν Ῥόδον.—Ἄλλὰ καὶ τὰ γράμματα ἤκμασαν εἰς τὴν Ῥόδον· ἡ ποίησις, ἡ ἱστορία, ἡ γεωγραφία, ἡ ἱατρικὴ, ἡ φιλολογία καὶ ἡ φιλοσοφία. Περισσότερον ὅμως ἤκμασεν εἰς τὴν Ῥόδον ἡ ῥητορικὴ· ἔδρυσεν δὲ τὴν σχολὴν τῆς ῥητορικῆς ἐκεῖ ὁ μέγας ἀντίπαλος τοῦ Δημοσθένους Αἰσχίνης, ὁ ὁποῖος ἦλθεν εἰς τὴν Ῥόδον, ἀφ' οὗ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας (330 π. Χ.) Ἡ ῥητορικὴ σχολὴ τῆς Ῥόδου ἔγινε τόσον ὀνομαστὴ μὲ τὸν καιρὸν, ὥστε ἐπιφανέστατοι ἄνδρες τῆς Ῥώμης ἤρχοντο εἰς αὐτήν, διὰ νὰ σπουδάσωσι τὴν ῥητορικὴν.

§ 6. Ἐξάπλωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ τῶν κρατῶν τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Ἐκ τούτων βλέπομεν πῶς τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἤρχισεν ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, ἦτοι ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς Ἀνατολῆς συνετελέσθη ἐπὶ τῶν διαδόχων του· μὲ τὰς ἀποικίας δηλαδή, μὲ τὰς κυβερνήσεις, μὲ τὰς ἐκστρατείας, μὲ τὸ ἐμπόριον, μὲ τοὺς σπουδαίους Ἑλληνας λογίους, οἱ ὁποῖοι τότε ἀνεφάνησαν καὶ ὑπεστηρίχθησαν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας βασιλεῖς καὶ μὲ τὰ Ἑλληνικὰ συγγράμματα ἐξηπλώθη ὁ Ἑλληνισμὸς κατὰ τοὺς δύο αἰῶνας, ποῦ ἐπικολούθησαν ὕστερον ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς ὅλην τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰς πλησίον αὐτῶν χώρας· νέα μεγάλη Ἑλλὰς ἐμορφώθη ἐκεῖ, ἠνωμένη μὲ τὴν παλαιὰν διὰ τῆς γλώσσης, τῆς προόδου εἰς τὰς ὥραίας τέχνας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ζωηροῦ πνεύματος καὶ τῆς δραστηριότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΤΑ ΣΥΜΒΑΝΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΑΝ ΕΛΛΑΔΑ ΜΕΤΑ
ΤΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ

§ 7. Κατάστασις τῆς παλαιότερας Ἑλλάδος
κατὰ τὸ 300 π. Χ.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἠγάπων τόσον πολὺ τὴν ἐλευθερίαν, ὥστε ἤθελον κάθε μία πόλις νὰ εἶναι ἐλευθέρα. Διὰ τοῦτο δὲν ἐσχηματίσθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα μεγάλα κράτη, ἀλλὰ διάφοροι ἐλεύθεροι πόλεις. Ἡ ἐλευθερία αὕτη ἀνέπτυξε μὲν τὰς ἀρετὰς ἐκάστου ἀνθρώπου, ἀλλὰ δὲν ἀφῆκε νὰ ἐνωθῆ ὅλον τὸ ἔθνος εἰς ἓν κράτος· μόνον δὲ ὅτε ἐπήρχετο κίνδυνος ἀπὸ ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς, ἐνώνοντο περισσότεραι πόλεις, ὡς ἐπὶ τῶν Περσικῶν. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ ἡγεμονίαι τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Θηβῶν δὲν διετηρήθησαν ἐπὶ πολὺν καιρὸν, καθ' ὅσον μάλιστα μία πόλις ἤθελε νὰ εἶναι κυρίαρχος τῶν ἄλλων, δηλαδὴ τῶν περισσότερων, αἱ ὁποῖαι δὲν τὸ ἐδέχοντο καὶ ἀπεστάτουν.

Ἄλλὰ μὲ τοὺς πολέμους τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του ἐσχηματίσθησαν εἰς τὰς χώρας τὰς κατακτηθείσας ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας μεγάλα κράτη, τὰ ὁποῖα περῴρισαν τὴν ἐλευθερίαν τῶν πόλεων τῆς παλαιότερας Ἑλλάδος.

Ἐκτὸς δὲ τοῦ κινδύνου διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν πόλεων, ἡ παλαιὰ Ἑλλὰς ὑπέφερε πολὺ ἀπὸ τοὺς πολέμους τῶν διαδόχων· καθεὶς ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἰδίως οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ἐσχημάτισαν πολιτικὰς μερίδας ἰδικὰς τῶν εἰς διαφόρους πόλεις καὶ ἔστελλον καὶ στρατοὺς ἐκεῖ, διὰ νὰ κερδίσουν τοὺς Ἕλληνας μὲ τὸ μέρος τῶν ἐγίνοντο λοιπὸν μάχαι πολλαί, πολιορκίαι πόλεων καὶ ταραχαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὰς ταραχὰς δὲ αὐτὰς ἤψξαν οἱ νικώμενοι, οἱ ὁποῖοι ἐγίνοντο φυγάδες, ἐσχημάτιζον ληστρικὰς συμμορίας καὶ ἐλεηλάτουν τὴν χώραν.

Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν βλέποντες τὰ κακὰ τῆς πατρίδος τῶν

καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν γ' ἀπειλῆται ἀπὸ ξένους ἄρχοντας, ἐνόουν ὅτι ἦτο ἀκόμη μεγαλύτερα ἀνάγκη νὰ συνενωθῶσι. Ἄλλ' ἔβλεπον ὅτι δὲν ἔπρεπε πάλιν μία πόλις νὰ γίνῃ ἀνωτέρα τῶν ἄλλων, διότι αὐτὸ δὲν θὰ ἔφερε καλὸν ἀποτέλεσμα. Διὰ τοῦτο ἤρχισαν νὰ συνενώνωνται διάφοροι πόλεις ἢ ἀνεξάρτητα

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους.

χωρία εἰς συμπολιτείας, εἰς τὰς ὁποίας δὲν εἶχε μία πόλις τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ὅλοι ἴσα δικαιώματα. Τοιαῦται συμπολιτεῖαι, αἱ ὁποῖαι ἤσκησαν μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἀνεφάνησαν τότε ἡ Αἰτωλικὴ καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ.

§ 8. Ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία.

Ἀπὸ τῶν παλαιότερων χρόνων, ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἐπολιτίζοντο, οἱ Αἰτωλοὶ ἔμενον ἀπολίτιστοι· κατόικουν εἰς χωρία,

τὰ ὁποῖα ἦσαν ὠχυρωμένα, φέροντες τὰ ὄπλα των, καὶ ἔξων συνήθως μὲ πολέμους καὶ ἀρπαγὰς· ἢ γλῶσσά των ἦτο διάφορος ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων· γράμματα δὲν ἦξενον καὶ τὰ ἦθη των ἦσαν σχεδὸν βάρβαρα.

Περὶ τὸ 280 π. Χ. τὰ διάφορα χωρία τῆς Αἰτωλίας συνεδέθησαν διὰ συμμαχίας. Ἐδρα τῆς συμμαχίας ἦτο τὸ **Θέρμον**. Ἐκεῖ κατ' ἔτος συνήρχοντο οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Αἰτωλῶν καὶ ἀπετέλουν τὸ **παναιτωλικὸν** συνέδριον. Αὐτὸ ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου, εἰρήνης καὶ συμμαχιῶν καὶ ἐξέλεγε τὰς ἀρχὰς τῆς συμμαχίας. Αὐταὶ δὲ ἦσαν ὁ **στρατηγός**, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ ἀνώτερος ἀρχων, ὁ **ἵππαρχος**, ὅστις ἦτο μετὰ τὸν στρατηγόν, ὁ **δημόσιος γραμματεὺς** καὶ ἐν **συμβούλιον** ἀποτελούμενον ἀπὸ ἀντιπροσώπων ὄλων τῶν πόλεων τῆς συμπολιτείας.

Ἐν ᾧ κατ' ἀρχὰς ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία περιελάμβανε μόνον τὴν Αἰτωλίαν, μετὰ τινα καιρὸν περιέλαβε καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὸ 250 π. Χ. εἶχον περιληφθῆ εἰς αὐτὴν ὅλη σχεδὸν ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ἀρκετὸν μέρος τῆς Πελοποννήσου καὶ πόλεις τινὲς τῆς Θυράκης καὶ τῆς Μ. Ἀσίας. Εἰς τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας κατελάμβανον οἱ Αἰτωλοὶ, ἔθετον Αἰτωλικὴν φρουρὰν καὶ ὑπεστήριζον τοὺς δημοκρατικούς.

§ 9. Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία.

287 α. Χ.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιότατους χρόνους αἱ πόλεις τῆς Ἀχαΐας ἔκαμνον κατ' ἔτος ἀπὸ κοινοῦ θρησκευτικὰς πανηγύρεις, εἰς τὰς ὁποίας ἔλυνον τὰς διαφορὰς των. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους κατὰ τοὺς ὁποίους ἐγίνε καὶ ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία, δέκα πόλεις τῆς Ἀχαΐας ἀπετέλεσαν μίαν συμπολιτείαν. Ὅσοι πολῖται ἠδύνατο, συνήρχοντο δύο φορὰς κατ' ἔτος εἰς τὸ **Αἶγιον** καὶ ἐξέλεγον τὸν ἀνώτατον ἀρχοντα τῆς συμπολιτείας, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο **στρατηγός**, καὶ τὸν δευτέρον τὸν **ἵππαρχον**· ἐξέλεγον δὲ καὶ συμβούλιον ἀπὸ δέκα ἀνδρας, ἕνα ἐξ ἐκάστης πόλεως, ὀνομαζομένους **δημιουργούς**· οὗτοι δὲ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ καὶ τοῦ ἱπάρχου ἀπετέλουν τὸ συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἐφρόντιζε διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς συμπολιτείας. Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ὑπερήσπιζε

Παύλου Α. Βαλάκη—Ἑλληνικὴ ἱστορία

2

μᾶλλον τοὺς ἀριστοκρατικούς καὶ ἐξετάθη εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἠῤῥησε τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν ἦτο ὁ Ἄρατος. Αὐτὸς ἦτο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα· ταύτην δὲ προσήρτησεν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν τῷ 250 π. Χ. Ἀφ' οὗ δὲ ἔπειτα ἐξελέγη στρατηγὸς αὐτῆς, κατέλαβε τὴν Κόρινθον καὶ κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ μὲ τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Πελοποννήσου.

§ 10. Ἡ ἀναμόρφωσις τῆς Σπάρτης ἀπὸ τοὺς βασιλεῦς Ἄγιν καὶ Κλεομένη.

Κατ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους ἡ Σπάρτη εἶχεν ἐξασθενήσει πολύ. Ὅλοι οἱ Σπαρτιάται ἦσαν μόνον 700, ἐκ τούτων δὲ μόλις ἑκατὸν εἶχον κτήματα· αὐτοὶ μάλιστα οἱ ἑκατὸν ἦσαν ἰδιοκτῆται ὅλης τῆς χώρας τῶν Σπαρτιατῶν ὅσῃν δὲν εἶχον οἱ περὶοικοὶ ἦσαν λοιπὸν ὑπέρπλουτοι καὶ ἔζων μαλθακώτατα. Οἱ ἄλλοι Σπαρτιάται ὄχι μόνον ἦσαν ἀκτήμονες καὶ κατάχραιοι, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὰ συσσίτια καὶ νὰ ζοῦν, ὅπως ὄριζον οἱ νόμοι τοῦ Λυκούργου, οἱ ὁποῖοι εἶχον παραμεληθῆ, δὲν εἶχον δικαίωμα οὔτε νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ οὔτε νὰ ἐκλέγωνται εἰς καμμίαν ἀρχήν· δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ἐμίσουν τοὺς πλουσίους καὶ δὲν ἠθέλον οὐδὲ νὰ πολεμοῦν.

Ἄλλὰ κατὰ τὸ 244 π. Χ. ὁ φιλόπατρις καὶ γενναῖος βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἄγιν ἠθέλησε νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου, διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν Σπάρτην· πρὸς τοῦτο δὲ τὸν ἐβοήθησαν ἡ μήτηρ καὶ ἡ μάμη του, αἱ ὁποῖαι εἶχον μεγάλη κτήματα καὶ δύναμιν. Ἦθελε λοιπὸν ὁ Ἄγιν ν' ἀφεθοῦν ὅλα τὰ χρέη καὶ νὰ μοιρασθοῦν αἱ γαῖαι τῆς Σπάρτης εἰς ἴσους κλήρους εἰς ὅλους τοὺς Σπαρτιάτας. Ἄλλ' οἱ πλούσιοι ποῦ δὲν ἠθέλον νὰ στερηθῶσι τὰ κτήματά των καὶ τὴν μαλθακὴν των ζωὴν, ἔπεισαν τὸν ἄλλον βασιλέα τῆς Σπάρτης Λεωνίδα ν' ἀντιπράξῃ εἰς αὐτά, Κατώρθωσαν δὲ νὰ ματαιώσωσι τὰ σχέδια

τοῦ Ἄγιδος καὶ νὰ τὸν θανατώσῃ μετὰ τῆς μητρὸς του καὶ τῆς μάμμης.

Τὸ πρόγραμμα τοῦ Ἄγιδος ἠθέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως Λεωνίδου Κλεομένης. Αὐτὸς ἐνυμφεύθη τὴν χήραν τοῦ Ἄγιδος Ἀγιάτιν, ἣ ὁποία ἔπεισε τὸν Κλεομένη νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ σχέδια τοῦ πρώτου συζύγου της. Ὁ Κλεομένης ἦτο ὄχι μόνον γενναῖος καὶ φιλόπατρις, ἀλλὰ καὶ ἰκανώτατος πολιτικὸς καὶ στρατηγός. Αὐτός, ἅψ' οὐ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του ἔγινε βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, πρῶτον μὲν με ἐπιτυχεῖς πολέμους κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὸ περισσότερον μέρος τῆς Πελοποννήσου καὶ νὰ νικήσῃ τὸν Ἄρατον ἔπειτα κατέλυσε ἐἰς τὴν Σπάρτην τὴν δύναμιν τῶν ἐφόρων, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀντίθετοι πρὸς πᾶσαν μεταρρύθμισιν, κατήργησε τὰ χρῆμα, διεμοίρασε τὴν γῆν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ ἐπαγέφερε τὰς διατάξεις τῆς νομοθεσίας τοῦ Λυκούργου περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν πολιτῶν.

§ 11. Πόλεμοι μετὰξὺ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν παλαιότεραν Ἑλλάδα.

Πόλεμος τῆς Σπάρτης κατὰ τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Μακεδόνων.—Ὁ Κλεομένης ἅψ' οὐ διωργάνωσε τὸν στρατὸν του, ἠθέλησε ν' ἀναγκάσῃ τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ τοῦ παραδώσωσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀχαιῆς συμπολιτείας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἄρατος ἦναντιῶνετο, ὁ Κλεομένης τὸν ἐνίκησεν. Διὰ τοῦτο ὁ Ἄρατος ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος ἀνεψιοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Γονατᾶ (ἴδε σελ. 4). Αὐτὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἅψ' οὐ κατέλαβε τὸν Ἀκροκόρινθον, ἐξηκολούθησεν ἐπὶ δύο ἔτη τὸν πόλεμον καὶ ἔπειτα διηθύνθη κατὰ τῆς Σπάρτης. Ὁ Κλεομένης διὰ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Λακωνίαν, κατέλαβε τὰ στενὰ τῆς Σελλασίας. Ἐκεῖ ἔγινε φοβερὰ μάχη (221 π. Χ.) κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνικήθη ὁ Κλεομένης καὶ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐφρονεύθη.

Μετὰ τὴν μάχην αὐτὴν ἡ Πελοπόννησος ἀνεγνώρισε τὴν

ἡγεμονίαν τῆς Μακεδονίας. Τοιοῦτοτρόπως ἐματαιώθη ἡ προσπάθεια τοῦ εὐγενοῦς Κλεομένου νὰ δώσῃ εἰς τὴν Σπάρτην τὴν ἀρχαίαν δύναμιν καὶ νὰ τὴν καταστήσῃ ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος.

Πόλεμος μετὰξὺ Ἀχαιῶν καὶ Αἰτωλῶν.— Ἐπειδὴ οἱ Αἰτωλοὶ ὄχι μόνον προσήρτησαν εἰς τὴν συμπολιτείαν τῶν πόλεις τινὰς τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ καὶ ἔκαμον λεηλασίας εἰς αὐτήν, ἤρχισε πόλεμος μετὰξὺ Αἰτωλικῆς καὶ Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ὃ ὁποῖος ὠνομάσθη *συμμαχικὸς πόλεμος* (220—217 π. Χ.). Οἱ Ἀχαιοὶ ἐπειδὴ ἐνικῶντο, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου τοῦ Ε΄ διαδόχου τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Δάσωνος. Αὐτὸς λοιπὸν μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Ἀχαιῶν ἐπολέμησε καὶ ἐνίκησε τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ ἐκυρίευσεν τὴν πρωτεύουσάν των *Θέρμον* (218 π. Χ.), εἰς τὴν ὁποίαν ἐφύλαττον οἱ Αἰτωλοὶ τὰ πολυτιμότερά των λάφυρα. Ἐκεῖτο δὲ τὸ Θέρμον ἐπὶ ὄχρῳς θέσεως μὲ κρημνοὺς γύρω τῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἔφερον ἀπόκρημνος ὁδός. Τότε δὲ ὁ Φίλιππος κατέστρεψε τὴν πόλιν αὐτήν, ἣ ὁποία ἐστολίζετο μὲ 2000 ἀνδριάντας καὶ εἶχεν ὠραιότατον ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος.

Ἐν τούτοις ὅμως ὁ Φίλιππος ἔκαμεν εἰρήνην μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς, χωρὶς νὰ τοὺς ὑποτάξῃ ἐντελῶς, διότι ἤθελε νὰ ἀντιταθῇ κατὰ τῶν Ῥωμαίων, οἱ ὁποῖοι εἶχον γίνει πολὺ ἰσχυροὶ καὶ ἤρχισαν νὰ ἀναμειγνύονται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Φιλοποίμην.— Ἀφ' οὗ ἀπέθανεν ὁ Ἄρατος, ἔγινε στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ὁ Φιλοποίμην. Αὐτὸς ἐπωνομάσθη ὁ *τελευταῖος Ἕλληγ*, διότι ἦτο ὄχι μόνον στρατηγὸς ἱκανός, ἀλλὰ καὶ φιλόπατρις καὶ ἐνάρετος, ὅσον ἦσαν καὶ οἱ παλαιότεροι Ἕλληνες· κανεὶς δὲ ἄλλος δὲν ἀνεφάνη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ὃ ὁποῖος νὰ ἔχῃ τὰς ἀρετὰς του. Ἄλλ' ὁ Φιλοποίμην μὲ ὅλας τὰς προσπαθείας του, μὲ τὰς ὁποίας κατώρθωσε καὶ νὰ αὐξήσῃ τὸν στρατὸν τῶν Ἀχαιῶν καὶ νὰ νικήσῃ τὴν Σπάρτην, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Ῥωμαίους νὰ διαιροῦν τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ διευθύνουν τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν ἤθελον ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ὑποτάξουν.

ΜΕΡΟΣ Β'.

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

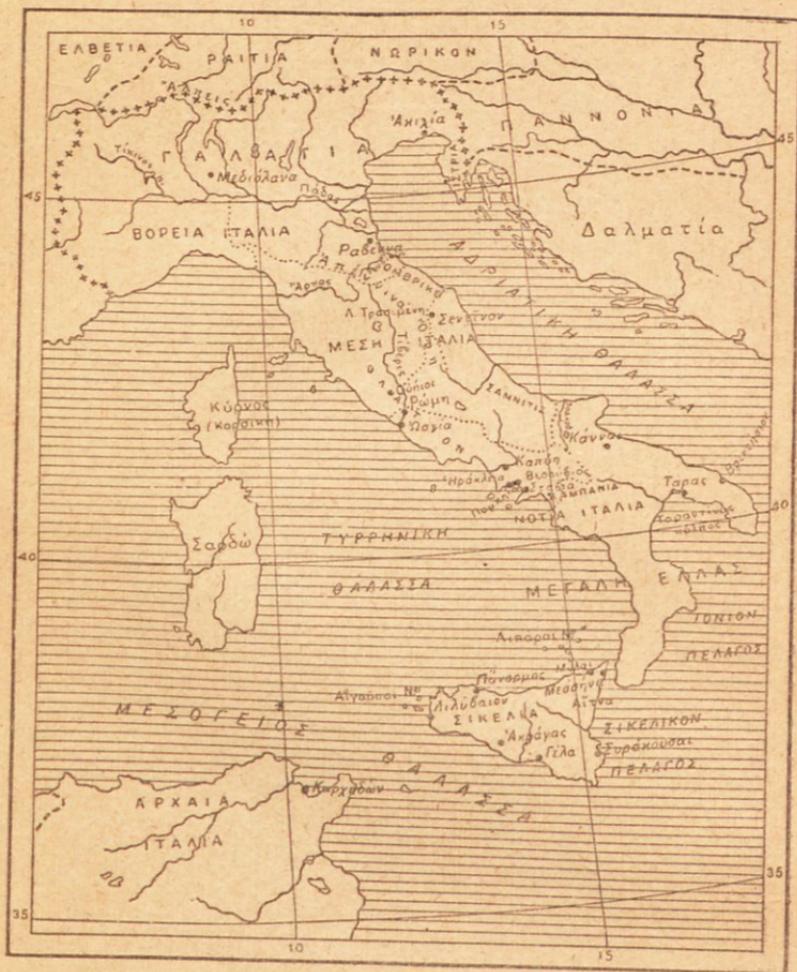
Η ΡΩΜΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ

§ 12. Κτίσις τῆς Ῥώμης.

Οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ κάτοικοι δηλαδή τῆς πόλεως Ῥώμης, κατοικοῦν εἰς τὸ βόρειον μέρος τοῦ Λατίου· τοῦτο δὲ εἶναι χώρα τῆς Ἰταλίας πεδινή, ἣ ὁποία ἐκτείνεται εἰς τὸ μέσον αὐτῆς καὶ πρὸς δυσμὰς τῶν Ἀπεννίνων· χωρίζεται δὲ τὸ Λάτιον ἀπὸ τὴν Τυρρηγίαν, ἣτις εὕρισκετο πρὸς βορρᾶν αὐτοῦ, διὰ τοῦ ποταμοῦ Τιβέρεως. Οἱ κάτοικοι τοῦ Λατίου ἐκαλοῦντο Λατίνοι· οὗτοι ἦσαν διεσκορπισμένοι εἰς ὅλην τὴν χώραν ἀποτελοῦντες διαφόρους συνοικισμούς. Εἰς ἀπὸ τοὺς συνοικισμοὺς αὐτοὺς ἦτο ἡ Ῥώμη· αὕτη εὕρισκετο εἰς τοὺς λόφους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πλησίον τοῦ Τιβέρεως καὶ εἰς ἀπόστασιν μιᾶς περίπου ὥρας ἀπὸ τὰς ἐκβολὰς του. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ θέσις τῆς Ῥώμης ἦτο κατάλληλος διὰ νὰ ἐξάγουν δι' αὐτῆς οἱ Λατίνοι τὰ γεωργικὰ των προϊόντα, καὶ ἐπειδὴ προσέτι ἐχρησίμευε καὶ ὡς προπύργιον τοῦ Λατίου κατὰ τῶν Τυρρηγῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν λαὸς περισσότερο ἀνεπτυγμένος ἀπὸ τοὺς Λατίνους, διὰ τοῦτο ἡ Ῥώμη ἔγινεν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν μεγάλη καὶ ἰσχυρὰ πόλις.

Ἄφ' οὗ παρῆλθον αἰῶνες ἀπὸ τὴν κτίσιν τῆς Ῥώμης, οἱ Ῥωμαῖοι ἔπλασαν μῦθον, ὅτι ὁ Αἰνεΐας, ὁ ὁποῖος εἶχε διασωθῆ ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας; ἦλθε μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις διὰ θαλάσσης εἰς τὸ Λάτιον· ἐκεῖ ἔλαβε σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τοῦ Λατίου, ὀνομαζομένου Λατίνου, καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἔγινε βασιλεὺς τῆς χώρας. Ἀπὸ τινῶν ἀπογόνων τοῦ Αἰνεΐου ἐγενήθησαν μετὰ πολλὰ ἔτη δύο

δίδυμοι ἀδελφοί, ὁ Ῥωμύλος καὶ ὁ Ῥώμος, οἱ ὁποῖοι λέγεται ὅτι ἔκτισαν τὴν Ῥώμην τῷ 753 π. Χ.

Ἡ ἀρχαία Ἰταλία.

§ 13. Πῶς ἐκυβερνᾶτο ἡ Ῥώμη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας.

Τὸ πρῶτον πολιτεύμα τῆς Ῥώμης, ὅπως καὶ τῶν ἀρχαιοτάτων Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ἦτο ἡ βασιλεία. Διήρκεσε δὲ αὕτη 240 περίπου ἔτη.

Οἱ Ῥωμαῖοι πολῖται.—Εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρό-
νους ἡ ἐξουσία τοῦ οἰκογενειάρχου ἦτο μεγάλη ὄχι μόνον ἐπὶ
τῆς συζύγου καὶ τῶν υἱῶν του, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐγγόνων του
καὶ τῶν ἄλλων ἀπογόνων καὶ οἰκογενειῶν των. Ἐφ' οὗ δὲ πα-
ρῆλθον ἀρκετὰ ἔτη, ὅσαι οἰκογένειαι κατήγοντο ἀπὸ τὸν ἴδιον
οἰκογενειάρχην ἦσαν περισσότερον συνδεδεμέναι μεταξύ των καὶ
ἀπετέλουν ἐν γένος. Ἐκαστος Ῥωμαῖος πολίτης ἀνῆκεν εἰς
ὄρισμένον γένος καὶ ὠνομάζετο *πατρικιος*.

Ἐκάστη οἰκογένεια εἶχεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς καὶ τοὺς
λεγομένους *πελάτας*· αὐτοὶ ἦσαν ξένοι ἢ δοῦλοι ἀπελευθερω-
θέντες, οἱ ὅποιοι ἔκαμον μερικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν οἰκογένειαν.

Ἐφ' οὗ ὅμως ἡ Ῥώμη ἤρχισε νὰ ὑποτάσῃ διαφόρους
πόλεις, οἱ πολῖται τῶν ὑποτεταγμένων πόλεων ἔγιναν πελάται
ὄχι ὄρισμένων οἰκογενειῶν, ἀλλὰ τῆς πόλεως· αὐτοὶ δὲν εἶχον
δικαίωμα οὔτε νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δή-
μου οὔτε νὰ γίνωνται ἄρχοντες. Ἀπετέλεσαν λοιπὸν κατωτέραν
ἀπὸ τοὺς πατρικίους τάξιν καὶ ἐλέγοντο *πληβεῖοι*.

Ὁ βασιλεὺς.—Οὗτος ἐξελέγετο ἀπὸ τὴν βουλὴν τῶν
γερόντων καὶ ἦτο ὁ ἀνώτατος ἄρχων· διηύθυνε τὸν στρατὸν,
ἔδδικαζε τοὺς πολίτας καὶ διώριζε τοὺς ἱερεῖς.

Ὁ βασιλεὺς ἐπροσκάλει καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, διὰ
νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς ἀποφάσεις του. Οἱ πολῖται ἐψήφισον διηρη-
μένοι εἰς 30 *φράτρας*· ἐκάστη δὲ φράτρα ἐψήφισε χωριστά.

Ἡ σύγκλητος.—Ἡ βουλὴ τῶν γερόντων τῆς Ῥώμης
ἐλέγετο *σύγκλητος*. Αὐτὴ ἀπετελεῖτο ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τῶν
γενῶν καὶ περιελάμβανε 300 μέλη. Ἡ σύγκλητος ἐπεκύρωσε
τὰς ἀποφάσεις τοῦ δήμου καὶ ἔδιδε τὴν γνώμην τῆς εἰς τὸν βα-
σιλέα εἰς κάθε ὑπόθεσιν, διὰ τὴν ὅποιαν ἠρωτᾶτο ἀπὸ αὐτόν.

Ὁ στρατός.—Ὁ στρατὸς ἀπετελεῖτο κατ' ἀρχὰς ἀπὸ
τοὺς Ῥωμαίους πολίτας. Ὅτε ἦτο ἀνάγκη, ἐξεστράτευσεν ἀπὸ
ἐκάστην φράτραν 100 πολῖται ὡς πεζοὶ καὶ 10 ὡς ἵππεῖς. Τοι-
ουτοτρόπως ἀπετελοῦντο 30 λόχοι πεζῶν (ἔξ 100 ἀνδρῶν ἕκα-
στος) καὶ 3 λόχοι ἵππέων. Οἱ στρατιῶται ὠπλίζοντο καὶ ἐτρέ-

φροντο μὲ ἰδικά των ἔξοδα· διὰ τοῦτο ἵππεῖς ἐγίνοντο οἱ πλουσιώτεροι.

Ἄλλ' ἂφ' οὗ παρῆλθον ἀρκετὰ ἔτη καὶ ὑπετάχθησαν ἀρκεταὶ γειτονικαὶ πόλεις εἰς τὴν Ῥώμην, παρετηρήθη ὅτι δὲν ἦτο δίκαιον νὰ μὴ ἐκστρατεύουν καὶ οἱ πηβεῖτοι, οἱ ὁποῖοι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον γίνεαι παραπολλοί.

Πρὸς τοῦτο κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς βασιλείας, ὅλοι ὅσοι εἶχον ἰδιοκτησίαν διηρέθησαν ἀναλόγως αὐτῆς εἰς 5 κλάσεις. Εἰς τὴν πρώτην κλάσιν, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν οἱ πλουσιώτεροι, ἦσαν τόσοι στρατεύσιμοι, ὅσοι ἦσαν καὶ εἰς τὰς 4 ἄλλας κλάσεις ὁμοῦ· ἐκ τῆς πρώτης κλάσεως ἐσχηματίζοντο 80 λόχοι πεζῶν καὶ 18 ἵππέων. Ἐκ τῶν ἄλλων τεσσάρων κλάσεων ἐσχηματίζοντο 95 λόχοι πεζῶν. Οἱ 193 οὗτοι λόχοι ἀπήρτιζον 4 στρατιωτικὰ σώματα, ὀνομαζόμενα *λεγεῶνας*.

Ἄφ' οὗ λοιπὸν ὡς βάσις τῆς κατατάξεως τῶν πολιτῶν εἰς τὰς διαφόρους κλάσεις ἐλαμβάνετο ἡ ἰδιοκτησία ἐκάστου, ἡ ὁποία ἠδύνατο νὰ μεταβληθῆ, ὠρίσθη ὅτι κάθε 4 ἔτη θὰ γίνεταί νέα κατανομή τῶν πολιτῶν κατὰ κλάσεις.

Ὑστερον ἀπὸ ἀρκετὰ ἔτη οἱ πολῖται συνήρχοντο εἰς ἐκκλησίας τοῦ δήμου κατὰ λόχους καὶ ἕκαστος λόχος ἐψήφισε χωριστά. Ὡστε διὰ νὰ ληφθῆ μία ἀπόφασις ἀπὸ τὴν λοχίτιδα ἐκκλησίαν, ἔπρεπε νὰ ψηφίσῃ ὑπὲρ αὐτῆς ἡ πλειονοψηφία τῶν λόχων.

Θρησκεία.— Ἡ θρησκεία τῶν Ῥωμαίων ἦτο πολὺν συνδεδεμένη μὲ τὴν διοίκησιν αὐτῶν. Ἡ πολιτεία ἐξ ἀρχῆς ἀνέθεσεν εἰς συλλόγους ἱερέων νὰ φροντίζον διὰ τὰς τελετὰς καὶ τὰς ἐορτάς. Τοιοῦτος ἦτο ὁ σύλλογος τῶν 15 *ἱερέων τῶν μεγαλυτέρων θεῶν*, ὁ σύλλογος *τῶν ἱερέων τοῦ Ἄρεως* καὶ αἱ *Ἑστιάδες παρθένοι*· αὐταὶ ἦσαν 6 ἱέρειαι, αἱ ὁποῖαι ἐφύλαττον ἄσβεστον τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς Ἑστίας.

Ἐκτὸς τῶν ἱερέων εἰς τὴν Ῥώμην ἦσαν καὶ οἱ μάντιες· ἦσαν δὲ οὗτοι 2 εἰδῶν, οἱ *ποντίφηκες* καὶ οἱ *οἰωνοσκόποι*. Οἱ ποντίφηκες ἦσαν 5· οὗτοι ἐπέβλεπον τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον οἱ Ῥωμαῖοι ἔκαμνον τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα,

καὶ διηύθυνον ὅλας τὰς ὑποθέσεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον σχέσιν μὲ τὴν θρησκείαν· εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους ὁ πρῶτος τῶν ποντιφίκων ἐξελέγετο κατ' ἔτος ἀπὸ τὸν λαόν. Οἱ οἰωνοσκόποι ἐξήταζον ἐπισήμως τοὺς οἰωνοὺς (τοιούτοι ἦσαν αἱ βρονταί, ἀστραπαί, πτήσεις πτηνῶν, σημεῖα ἀπὸ σφάγια)· διότι καμμία δημοσία πρᾶξις τῶν Ῥωμαίων, οὔτε ἀπόφασις τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου οὔτε κήρυξις πολέμου ἦτο ἔγκυρος, ἂν δὲν παρετήρει προτύτερα ὁ οἰωνοσκόπος καὶ εὔρισκε καλοὺς τοὺς οἰωνοὺς.

§ 14. Αὔξησις τῆς δυνάμεως τῆς Ῥώμης.

Ἡ Ῥώμη ἡγεμὼν τοῦ Λατίου. — Ἡ Ῥώμη ἐνωρὶς ἔγινε κυρίαρχος τῶν γειτονικῶν τῆς πόλεων.

Ἡὔξησε δὲ ἡ δύναμις τῆς περισσότερον, ὅτε ἐνίκησε καὶ κατέστρεψε τὴν Ἄλβαν, ἡ ὁποία ἦτο ἡ ἀρχαία μητρόπολις τοῦ Λατίου. Τότε ἡ Ῥώμη ἔλαβε τὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ ὅλων τῶν Λατινικῶν πόλεων.

Ἡ πόλις Ῥώμη. — Ἀφ' οὗ οἱ κάτοικοι τῆς Ῥώμης ἔγιναν περισσότεροι καὶ ἀπέκτησαν ἀρκετὴν δύναμιν, περιεκλείσθησαν μὲ τεῖχος καὶ οἱ λόφοι αὐτῆς. Τὸ τεῖχος τοῦτο εἶχεν ὕψος πλέον τῶν 10 μέτρων μὲ πύργους κατ' ἀποστάσεις καὶ 22 πύλας. Ἐντὸς αὐτοῦ εἶς λόφος, τὸ Καπιτώλιον, ἔγινεν ἀκρόπολις μὲ ἰδιαιτερον τεῖχος. Ἐκτίσθησαν δὲ διάφορα ἄξια λόγου κτίρια εἰς τὴν πόλιν καὶ ἰδίως περίξ τῆς ἀγορᾶς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀργότερον ἐγίνοντο αἱ συνελύσεις τοῦ λαοῦ.

Σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας. — Ἡ Ῥώμη, ἀφ' οὗ ἠϋξήθη, ἴδρυσε καὶ ἐπίνειον εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τιβέρεως, τὴν πόλιν Ὠστίαν· ἤρχισε δὲ νὰ κάμνη ἐκτεταμένον ἔμποριον διὰ θαλάσσης καὶ ἦλθεν εἰς πολλὰς σχέσεις μὲ τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας τῆς κάτω Ἰταλίας. Τότε εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Ῥώμην κατὰ πρῶτον τὰ γράμματα ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας· ἀπὸ αὐτοὺς ἔμαθον οἱ Ῥωμαῖοι τὰ μέτρα καὶ σταθμά, τὸ ἡμερολόγιον καὶ πῶς νὰ οἰκοδομῶσι ναοὺς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Η ΡΩΜΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΚΙΩΝ ΥΠΑΤΩΝ

§ 15. Οἱ ὕπατοι.

Ἐπειδὴ ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Ῥώμης ἦτο σκληρὸς καὶ βίαιος, οἱ Ῥωμαῖοι ἐπανεστάτησαν κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἐδίωξαν (510 π. Χ.). Ἐπειτα ἀντὶ βασιλέως ἐξέλεξαν ἓνα ἄρχοντα, ὁ ὁποῖος εἶχε μὲν ὅλην τὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ δὲν ὠνομάζετο βασιλεὺς, ἀλλὰ *μέγιστος σιραιηγός*. Τὸν ἄρχοντα αὐτὸν ἐξέλεγον ἀπὸ τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν. Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ τινα ἔτη κατήργησαν τὸ ἀξίωμα τοῦτο καὶ ἀντὶ αὐτοῦ ὥρισαν ἀνωτάτους ἄρχοντας τῆς πολιτείας δύο ὑπάτους, οἱ ὁποῖοι ἐξελέγοντο κατ' ἔτος ἀπὸ τὴν λοχίτιδα ἐκκλησίαν. Ἦσαν δὲ δύο διὰ τὸ νὰ περιορίζῃ ὁ εἷς τὸν ἄλλον· ὅτε δηλαδὴ ὁ εἷς ὑπάτος διέτασσε τι, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο ὀρθόν, ὁ ἄλλος ἠδύνατο νὰ κάμῃ *ἔνστασιν* τότε δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ διαταγή, διὰ τὴν ὁποίαν ἐγίνετο ἡ ἔνστασις.

Ὅτε ὅμως παρουσιάζετο σπουδαῖος κίνδυνος διὰ τὴν πολιτείαν ἔνεκα πολέμου ἢ ἄλλης αἰτίας, τότε οἱ ὑπατοὶ ἠδύνατο νὰ διορίσουν ἓνα *δικτάτωρα*, ὁ ὁποῖος ἦτο ἄρχων μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν· διήρκει δὲ ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ἐπὶ 6 μῆνας τὸ πολὺ. Αὐτὸς λοιπὸν εἶχεν ὅλην τὴν δύναμιν εἰς τὰς χεῖράς του καὶ ἠδύνατο μὲ ταχείας ἀποφάσεις καὶ πράξεις νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα.

Ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ ὀπαδοὶ του ὅτε ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τὴν Ῥώμην, συνηνώθησαν μὲ ξένους λαοὺς καὶ ἤρχισαν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλὰ οὗτοι κατώρθωσαν νὰ τοὺς νικήσουν μετὰ ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι διήρκεσαν ἄρκετὰ ἔτη.

§ 16. Πολιτικαὶ διαμάχαι μεταξὺ πατρικίων καὶ πληθείων.

Ἡ δημοαρχία. — Ἀπὸ τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας ὠφελήθησαν μόνον οἱ πατρικιοὶ. Αὐτοὶ ὄχι μόνον ἔλαβον τὰς

δημοσίας ἀρχάς, ἀλλὰ καὶ ἤρχισαν νὰ πλουτοῦν περισσότερο, διότι κατελάμβανον τοὺς ἀγροὺς τῶν πόλεων ὅσαι κατεκτῶντο· μέρος δὲ τῶν προϊόντων τῶν ἀγρῶν αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὴν λεγομένην *δημοσίαν γῆν*, ἔδιδον οἱ πατριῖοι εἰς τὸ κράτος. Τοιοῦτοτρόπως ἀπέκτησαν καὶ πολλὰ πλοῦτη καὶ μεγάλην πολιτικὴν δύναμιν.

Τοῦναντίον οἱ πληβεῖοι ὑπέφερον πολὺ· διότι κατὰ τὸ διάστημα τῶν πολέμων ἐναντίον τῶν βασιλέω γῆσαν ὑποχρεωμένοι ὡς στρατιῶται νὰ ἀφήνουν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὰ κτήματά των ἀκαλλιέργητα, νὰ πληρώνουν τὰ ἔξοδα τῆς διατροφῆς καὶ τοῦ ὀπλισμοῦ των καὶ προσέτι νὰ συντηροῦν τὰς οἰκογενείας των· Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν εἶχον δι' αὐτὰ χρήματα, ἐδανείζοντο ἀπὸ τοὺς πατρικίους. Ὅσοι δὲ ἀπὸ τοὺς πληβεῖους δὲν ἠδύνατο νὰ πληρώσουν τὰ χρέη των, ὄχι μόνον ἔχανον τὴν περιουσίαν των, ἀλλὰ καὶ ἠδύνατο νὰ πωληθῶσιν ὡς δοῦλοι.

Οἱ πληβεῖοι ἐζήτησαν νὰ ἀφεθῶσιν εἰς αὐτοὺς τὰ χρέη· ἀλλὰ ἡ σύγκλητος ἤρνεῖτο τοῦτο. Ἄφ' οὗ λοιπὸν ἀπληρίσθησαν οἱ πληβεῖοι, ἀπεχώρησαν εἰς ἓνα λόφον πλησίον τοῦ Ἀνίωγος ποταμοῦ, 6 ὥρας μακρὰν τῆς Ῥώμης. Τότε οἱ συγκλητικοί, διὰ νὰ ἀποφύγῃσι τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ἐδέχθησαν τὰς ἀπαιτήσεις τῶν πληβεῖων. Διὰ νὰ μὴ καταπιέζωνται δὲ εἰς τὸ ἐξῆς οἱ πληβεῖοι ἀπὸ τοὺς πατρικίους, ἔγινε (τῷ 394 π. Χ.) ἡ ἀρχὴ τῶν *δημάρχων*.

Οἱ δήμαρχοι ἦσαν 10, ἐξελέγοντο δὲ κατ' ἔτος εἰς ἰδιαιτέρας συνελεύσεις ἀπὸ τοὺς πληβεῖους. Ἦσαν ἱεροὶ καὶ ἀπαράβιαστοι· ἐάν τις τοὺς προσέβαλλεν, ἐτιμωρεῖτο διὰ θανάτου. Ἄν ἡ σύγκλητος ἐλάμβανεν ἐπιβλαβῆ ἀπόφασιν ἢ ἀρχῶν τις ἔδιδε παράνομον διαταγὴν, τότε εἰς τῶν δημάρχων ἠδύνατο νὰ κάμῃ ἔνστασιν καὶ ἡ διαταγὴ δὲν ἐξετελεῖτο. Οὕτως ἀπέβησαν οἱ δήμαρχοι οἱ προστάται τῶν πληβεῖων.

Σύνταξις γραπτῶν νόμων.— Ἄλλὰ νόμοι γραπτοὶ δὲν ὑπῆρχον ἀκόμη εἰς τὴν Ῥώμην. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀρχοντες ἔκαμνον πολλὰς αὐθαιρεσίας, οἱ δήμαρχοι ἐζήτησαν νὰ γίνουν γραπτοὶ νόμοι. Ἐπὶ 10 ἔτη ἠναντιώοντο οἱ πατριῖοι· ἐπὶ τέλους ὅμως

ὑπεχώρησαν. Τότε ἐξελέχθησαν 10 ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι συνέταξαν τοὺς νόμους (τῷ 449 π. Χ.)· ἔγραψαν δὲ αὐτοὺς εἰς 12 χαλκοῦς πίνακας, τοὺς ὁποίους ἀνήρτησαν εἰς δημόσιον μέρος.

Ἐξίσωσις πατρικίων καὶ πληβείων.—Ἀφ' οὗ μὲ τοὺς γραπτοὺς νόμους ἐπροστατεύθησαν οἱ πληβεῖοι ἀπὸ τὰς προσβολὰς τῶν πατρικίων, ἐζήτησαν μετὰ τινα καιρὸν νὰ ἐξισωθῶσι, καὶ ὡς πολῖται, πρὸς αὐτοὺς. Διὰ τοῦτο ἐζήτησαν τῷ 376, ὅπως ψηφισθῆ νόμος νὰ εἶναι ὁ εἷς ἐκ τῶν ὑπάτων πληβεῖος καὶ προσέτι νὰ ἐλαττωθῶσι τὰ χρῆα. Οἱ πατρικιοὶ ἐπὶ 10 ἔτη ἀντεστάθησαν εἰς τὸ νὰ ψηφισθῆ ὁ νόμος αὐτός, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἠγαγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν.

Μόνον ἡ δικαστικὴ ἐξουσία ἀφηρέθη ἀπὸ τοὺς ὑπάτους καὶ ἐδόθη εἰς νέαν ἀρχήν, τοὺς λεγομένους *πραιτωρας*, οἱ ὁποῖοι ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τοὺς πατρικίους. Ἄλλὰ μετὰ τινα ἔτη οἱ πληβεῖοι κατώρθωσαν ὄχι μόνον πραιτωρες νὰ ἐκλέγωνται, ἀλλὰ καὶ νὰ ἔχωσι τὸ δικαίωμα εἰς ὅλας τὰς ἀρχὰς νὰ λαμβάνουν μέρος. Τοιοῦτοτρόπως ἐπῆλθε πλήρης ἡ ἐξίσωσις τῶν δύο τάξεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Η ΡΩΜΗ ΥΠΟΤΑΣΣΕΙ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑΝ

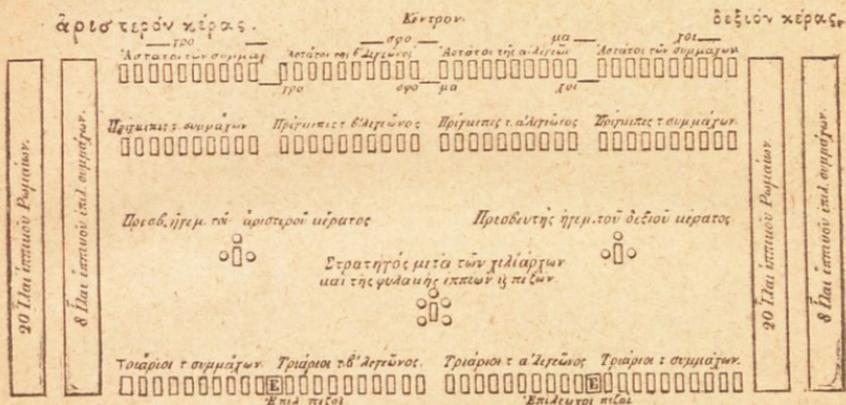
§ 17. Ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατός.

Ὅτε ἡ Ῥώμη ἠσύχασεν ἀπὸ τὰς πολιτικὰς διαμάχας, ἐπέφερε μεγάλας μεταβολὰς εἰς τὰ στρατιωτικὰ της πράγματα καὶ ἐσχημάτισε τόσον τέλειον στρατόν, ὅσον καμμία ἄλλη πόλις εἰς τὴν ἀρχαιότητα.

Ὁ λεγεών.—Βάσις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατεύματος ἦτο ὁ λεγεών· οὗτος ἀπετέλει ἐν σώμα περιλαμβάνον ὀπλίτας, ψιλοὺς, ἵππεῖς, καὶ πολεμικὰς μηχανὰς· εἶχε δὲ κατ' ἀρχὰς 4 χιλιάδας στρατιώτας καὶ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους 6 χιλιάδας.

Οἱ ὀπλίται ἐκάστου λεγεῶνος διηροῦντο εἰς 10 *κόορτις*· ἐκάστη κόορτις ὑποδιηροῖτο εἰς τρεῖς *σπειρας*. Αὗται ἐσχημάτιζον εἰς τὴν μάχην τρεῖς γραμμὰς, μεταξὺ δὲ τῶν γραμμῶν

ὑπῆρχεν ἀρκετὴ ἀπόστασις. Ἡ πρώτη σπεῖρα ἤρχιζε τὴν μάχην· ὅτε δὲ αὕτη ἐκουράζετο, ἐλάμβανε μέρος εἰς τὴν μάχην καὶ ἡ δευτέρα σπεῖρα. Οἱ ἐμπειρότεροι στρατιῶται ἀπετέλουν τὴν τρίτην σπεῖραν· ἦσαν δὲ παρατεταγμένοι ὀπισθεν τοῦ στρατηγοῦ καὶ ἐσχημάτιζον τὴν ἐφεδρείαν.

Παράταξις δύο λεγεῶνων.

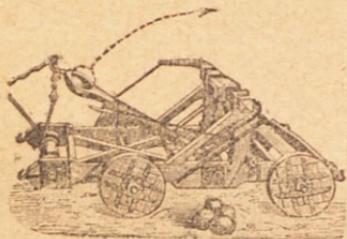
Ἐν ᾧ τὸ ἰπικὸν τοῦ λεγεῶνος κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἀπετέλουν οἱ πλουσιώτεροι, εἰς μετὰ ταῦτα χρόνους οἱ σύμμαχοι ἀπήρτιζον τὸ ἰπικόν.

Ἐκαστος λεγεῶν εἶχεν ἰδιαιτέρον σῆμα, τὸν **ἀετόν**, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀργυροῦς καὶ ἐφέρετο ἐπάνω εἰς ἓνα κοντόν.

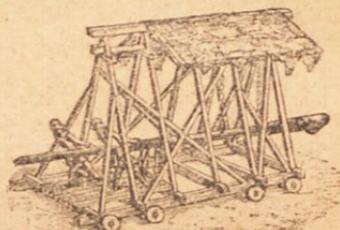

Πολεμικὰ μηχανά. — Ὁ λεγεῶν ἔπρεπε νὰ δύναται νὰ κάμῃ πᾶσαν πολεμικὴν ἐπιχείρησιν, νὰ προσβάλλῃ τὸν ἐχθρὸν εἰς τὴν πεδιάδα ἢ εἰς τὰ βουνά, νὰ πολιορκῇ φρούρια, νὰ κάμῃ γεφύρας, νὰ ὑπερασπίξῃ οἰανδήποτε θέσιν. Εἶχε λοιπὸν τὰς μηχανάς του· τὸν **καταπέλτην**, διὰ νὰ ὀρίπῃ ὑπερμεγέθεις λίθους· τὸν **κρίον**, ὑπερμεγέθη δοκὸν μὲ σιδηρᾶν κεφαλὴν, διὰ νὰ διασεύῃ τὰ τεῖχη· τὴν **χελώνην**, ἢ ὁποῖα ἐχρη-

σίμενε πρὸς προστασίαν τῶν στρατιωτῶν ποῦ ἔσκαπτον πλησίον εἰς τὰ τεῖχη τῶν ἐχθρῶν κλπ. Ἐκάστη μηχανὴ εἶχε τοὺς

Καταπέλτης.

Κριός

τεχνίτας της καὶ τοὺς ὑπηρετάς της. Κάθε λεγεὼν εἶχε καὶ ὅλα τὰ ἔργαλεῖα, ὅσα ἐχρειάζοντο διὰ τὴν κατασκευὴν πολεμικῶν

Χελώνη.

μηχανῶν, τὴν ἐπισκευὴν ὀπλων καὶ σκευῶν, καὶ διὰ τὴν στρατοπεδεῖαν σκαπάνας, ἀξίνας, πριόνια, κοφίνια· προσέτι εἶχε τοὺς ἀναγκαίους ἐργάτας, ξυλουργοὺς, σιδηρουργοὺς κλπ.

Τὸ στρατόπεδον. — Ὅτε ὁ λεγεὼν ἐπρόκειτο νὰ διανυκτερεύσῃ εἰς τι μέρος, ἔκαμνε πάντοτε προηγουμένως τὸ στρατόπεδόν του. Πρὸς τοῦτο οἱ στρατιῶται ἔσκαπτον γύρω ἀπὸ αὐτὸ τάφρον καὶ τὰ χώματα ἔρριπτον εἰς τὸ ἔσωτερικόν, ὅπου κατεσκευάζετο μὲ αὐτὰ πρόχωμα συγκρατούμενον μὲ πασσάλους. Τὸ στρατόπεδον εἶχε σχῆμα τετράγωνον καὶ εἰς τὸ μέσον ἐκάστης πλευρᾶς ἀνὰ μίαν πύλην. Πλησίον τῶν πυλῶν εἰς τὰς γωνίας τοῦ στρατοπέδου ἦσαν ξύλινοι πύργοι καὶ μηχαναί.

Ἡ ἐγκύμνασις καὶ ἡ πειθαρχία. — Οἱ Ῥωμαῖοι στρατιῶται ἐγυμνάζοντο νὰ κάμνωσι μακρὰς πορείας, νὰ ὑλοφέρωσι τὸν ἥλιον καὶ τὴν σκόνην, νὰ κοιμῶνται εἰς τὸ ὑπαιθρον, νὰ φέρωσι μεγάλα βάρη καὶ νὰ μεταχειρίζωνται εὐκόλως τὰ βαρῆα ὄπλα, διότι τότε δὲν ἦσαν αἱ σημεριναὶ εὐκολίαι τῆς μεταφορᾶς καὶ τοῦ στρατωνισμοῦ.

Οἱ Ῥωμαῖοι στρατιῶται ὄφειλον τυφλὴν ὑπακοὴν εἰς τοὺς ἀνωτέρους των. Αἱ ποιναὶ εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν ἦσαν αὐστηρόταται, καὶ αἱ ἀνταμοιβαὶ μεγάλαι. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ ἐδίκασε καὶ ἐτιμῶρει τοὺς ἐνόχους.

§ 18. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τῶν Ταραντίνων καὶ τοῦ Πύρρου, τοῦ βασιλέως τῆς Ἡπείρου.

Με τοιοῦτον λοιπὸν στρατὸν οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ ὁποῖοι δὲν εὗρισκοντο πλέον εἰς ἐσωτερικὰς διαμάχας, ἀλλ' εἶχον ὁμόνοιαν μεταξὺ των καὶ ἦσαν σύμφωνοι διὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος, ὅχι μόνον ἐνίκησαν τοὺς κατοίκους τοῦ Λατίου, οἱ ὁποῖοι ἐπανεστάτησαν, ἀλλὰ καὶ ἐπετέθησαν καὶ κατὰ τῶν Τυρρηνῶν καὶ κατόπιν καὶ κατὰ τῶν Σαμνιτῶν, τοὺς ὁποίους μετὰ μακροῦς πολέμους κατενίκησαν καὶ τοιουτοτρόπως ὑπέταξαν ὅλην τὴν μέσην Ἰταλίαν. Ἐπειτα ἐστράφησαν καὶ κατὰ τῆς κάτω Ἰταλίας. Ἐδῶ ἦσαν πολυάριθμοι Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὴν λεγομένην *Μεγάλην Ἑλλάδα*. Ἄλλ' αἱ ἀποικίαι αὗται δὲν ἦσαν σύμφωνοι μεταξὺ των, προσεβάλλοντο δὲ καὶ ἀπὸ τὰ ἐντόπια φύλα. Τότε ἡ Ῥώμη ἤρχισε δῆθεν νὰ προστατεύῃ μερικὰς μικρὰς Ἑλληνικὰς πόλεις. Ὁ Τάρας ὅμως, ὁ ὁποῖος ἦτο τότε ἡ ἰσχυρότερα Ἑλληνικὴ πόλις τῆς Ἰταλίας, ἠθέλησε νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Ῥωμαίους νὰ καταλαμβάνουν μετὰ τὰ στρατεύματά των τὰς πόλεις αὐτάς, διὰ νὰ τὰς προστατεύουν δῆθεν. Διὰ τοῦτο ἡ Ῥώμη ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Τάραντος.

Οἱ Ταραντίνοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦσαν ἱκανοὶ πολεμισταί, διότι ἠσοχολοῦντο μόνον εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, ἐζήτησαν τότε τὴν βοήθειαν τοῦ Πύρρου, τοῦ βασιλέως τῆς Ἡπείρου.

Ὁ Πύρρος, ἀφ' οὗ προσεκλήθη ἀπὸ τοὺς Ταραντίνους, ἦλθεν εἰς τὸν Τάραντα (τῷ 281 π. Χ) μετὰ 22 χιλ. πεζῶν, 3 χιλιάδας ἵππῶν καὶ 20 ἐλέφαντας. Καὶ κατώρθωσε μὲν μετὰ τὴν μεγάλην του ἀνδρείαν νὰ νικήσῃ τοὺς Ῥωμαίους δύο φορὰς καὶ νὰ φθάσῃ πλησίον τῆς Ῥώμης. Ἄλλ' ἡ Ῥώμη, ἡ ὁποία εἶχε τότε

εἰς τὸ κράτος τῆς περίπου 250 χιλιάδας στρατευσίμων, ἔστειλε στρατοὺς, μὲ τοὺς ὁποίους ἠμπόδισε πᾶσαν ἀποστασίαν τῶν πόλεων τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπέμεινε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα. Ὁ Πύρρος λοιπόν, ὁ ὁποῖος ἔχασε πολλοὺς στρατιώτας εἰς τὰς μάχας, περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν.

Τότε οἱ Συρακούσιοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Πύρρου ἐναντίον τῶν Καρχηδονίων, οἱ ὅποιοι εἶχον καταλάβει τὰ περισσότερα μέρη τῆς Σικελίας καὶ ἐπολιοῦρκησαν τὰς Συρακούσας. Ὁ Πύρρος ἔσπευσεν εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ἐνίκησε τοὺς Καρχηδονίους πολλάκις. Ἦτοιμάζετο δὲ νὰ μεταφέρῃ τὸν στρατὸν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, διὰ νὰ νικήσῃ ἐντελῶς τοὺς Καρχηδονίους εἰς τὸν τόπον τῶν. Ἀλλὰ μὲ τὸν τραχύν του τρόπον δυσηρέστησε τοὺς Ἕλληνας τῆς Σικελίας, οἱ ὅποιοι δὲν ὑπέκουν πλέον εἰς αὐτόν.

Διὰ τοῦτο ὅτε μετ' ὀλίγον ἦλθον πάλιν πρέσβεις ἀπὸ τὴν τὴν νότιον Ἰταλίαν καὶ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Πύρρου ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων, αὐτὸς ἀφῆκε τὴν Σικελίαν, ὅπου εἶχε μείνει τρία ἔτη, καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῷ μεταξύ εἶχον ἐτοιμασθῆ καλύτερον, ὁ δὲ στρατὸς τοῦ Πύρρου ἀπετελεῖτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ νεοσυλλέκτους. Διὰ τοῦτο οὗτος ἐνικήθη καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ὑπέταξαν ὅλην τὴν νότιον Ἰταλίαν καὶ τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας.

Ἐπειτα οἱ Ῥωμαῖοι κατέλαβον ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅλην τὴν βόρειον Ἰταλίαν· οὕτω δὲ ἔγιναν κύριοι ὀλοκλήρου τῆς Ἰταλίας. Ὁ δὲ Πύρρος, ἀφ' οὗ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἐκίνησε πόλεμον ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου, τὸν ὁποῖον ἐνίκησεν· ἔπειτα ἠθέλησε νὰ ἐπωφεληθῆ ἀπὸ τὰς ἐμφυλίου διαμάχας τῶν Πελοποννησίων καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν χώραν τῶν· ἐπῆλθε δὲ πρῶτον κατὰ τῆς Σπάρτης, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὴν κυριεύσῃ, διότι μαζὶ μὲ τοὺς ἄνδρας ἠγωνίσθησαν ἠρωϊκῶς καὶ αἱ Σπαρτιάτιδες· κατόπιν ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Ἀργεῦος καὶ κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς τῆς πόλεως ὑποστηριζόμενος ἀπὸ μίαν μερίδα τῶν Ἀργείων· ἐν ᾧ

ὅμως ἐμάγετο εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως ἐναντίον τῆς ἀντιθέτου μερίδος, ἣ ὁποία εἶχε προσκαλέσει εἰς βοήθειαν τοὺς Μακεδόνας, φονεύεται ἀπὸ μίαν κεραμίδα, τὴν ὁποίαν τοῦ ἔρριψε γυνὴ τις ἀπὸ μίαν στέγην (272 π. Χ.).

§ 19. Πῶς ἐκυδέρνων τὴν Ἰταλίαν οἱ Ῥωμαῖοι.

Ῥοποτελεῖς πόλεις.— Ἀφ' οὗ οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέταξαν τὰς πόλεις τοῦ Λατίου, ὅπως εἶπομεν ἀνωτέρω, ἔκαμαν διαφορετικὴν συνθήκην μετ' ἐκάστην ἐξ αὐτῶν, διὰ νὰ μὴ ἔχουν αὐταὶ πλέον τὰ ἴδια συμφέροντα καὶ τοιουτοτρόπως νὰ μὴ δύνανται νὰ ἐνωθοῦν ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων. Καὶ εἰς ἄλλας μὲν πόλεις παρεχώρησαν ὅλα τὰ δικαιώματα τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν. Εἰς ἄλλας δὲ πόλεις ἐπέβαλον τὰ καθήκοντα τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν, ἦτοι νὰ ἐκστρατεύωσι καὶ νὰ πληρῶνωσι φόρον, χωρὶς νὰ ἐπιτρέπουν εἰς αὐτὰς οὔτε νὰ ψηφίζουσιν νόμους οὔτε νὰ ἐκλέγουν ἄρχοντας. Εἰς ἄλλας πόλεις παρεχώρησαν μὲν πλήρη ἐλευθερίαν εἰς τὴν διοίκησίν των, ἀλλὰ τὰς ὑπεχρέωσαν νὰ ἐκστρατεύουν μετ' τοὺς Ῥωμαίους.

Ἀποικίαι.— Μετὰ τὴν καθυπόταξιν τῶν Σαμνιτῶν καὶ τῶν Τυρρηνῶν ἡ Ῥώμη ἔστειλεν ἀποικίας εἰς τὰς χώρας των. Τοιαύτας ἀποικίας ἔστειλεν ἔπειτα ἡ Ῥώμη καὶ εἰς τὰς χώρας ἄλλων λαῶν, τοὺς ὁποίους ὑπέταξεν. Αἱ ἀποικίαι αὗται ἄπες τελοῦντο ἀπὸ Ῥωμαίους πολίτας πτωχοὺς, εἰς τοὺς ὁποίους ἐμοιράζετο μέρος τῆς γῆς τῶν νικημένων. Κάθε ἀποικία εἶχε τὴν σύγκλητόν της, τοὺς ὑπάτους καὶ τοὺς ἄλλους ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι ἐξελέγοντο ἀπὸ τοὺς ἀποίκους, ὅπως ἐξελέγοντο καὶ οἱ ἄρχοντες τῆς Ῥώμης. Οἱ ἀποικοὶ δὲ ἦσαν στρατιωτικῶς ὀργανωμένοι καὶ διηροῦντο εἰς στρατιωτικὰ σώματα μετ' ὀρισμένους ἀρχηγούς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποίκων ἦτο διάφορος εἰς τὰς διαφόρους ἀποικίας. Εἰς τὰς σπουδαιότερας στρατιωτικὰς θέσεις ἐστεῖλλοντο πολυαριθμότεροὶ ἀποικοὶ.

Στρατιωτικαὶ ὁδοί.— Ἡ Ῥώμη διὰ νὰ συγκρατῆ περισσότερον τὰς ὑποταγμένας χώρας, ἔκαμεν ἐκτὸς τῶν ἀποικῶν καὶ στρατιωτικὰς ὁδοὺς· πρώτην φορὰν εἶδε τότε ὁ κόπαιου Α. Βαλάκη—Ἑλληνικὴ ἱστορία

σμος πλατείας καὶ στερεὰς ὁδούς, αἱ ὁποῖαι διήρχοντο ἀπὸ τὰ ὄρη, τὰς χαράδρας καὶ τὰ τέλματα καὶ συνέδεον τὰς ἀποικίας μὲ τὴν Ῥώμην. Τοιαῦται ὁδοὶ ἔγιναν κατ' ἀρχὰς ἑπτὰ, αἱ ὁποῖαι διέσχίζον κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις τὴν μέσην Ἰταλίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Η ΡΩΜΗ ΥΠΟΤΑΣΣΕΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟΝ

§ 20. Ἡ Καρχηδών.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἀφ' οὗ κατέκτησαν τὴν Ἰταλίαν, ἤθελον καὶ τὴν Σικελίαν. Ἀλλὰ τὸ περισσότερον μέρος αὐτῆς εἶχον κατατάλαβει οἱ Καρχηδόνιοι μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Πύρρου. Ἡ μεγάλη δὲ καὶ δυνατὴ πόλις Καρχηδών, τὴν ὁποίαν κατέκουν οἱ Καρχηδόνιοι, ἦτο ἀποικία τῶν Φοινίκων· αὐτὴ ἦτο κτισμένη εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τοῦ κόλπου τοῦ Τύνητος ἐπὶ στενῆς γλώσσης γῆς, ἔχουσα 700 χιλιάδας κατοίκων, μὲ ἀκρόπολιν ὑψηλὴν καὶ ὠραία προάστεια.

Ἡ Καρχηδών, ἀφ' οὗ κατέκτησεν ὅλην τὴν βόρειον Ἀφρικὴν περίπου ἀπὸ τῆς σημερινῆς Τριπόλεως μέχρι τοῦ Μαρόκου, ἀπέκτησε καὶ μέγα ναυτικόν· τότε δὲ ἀπέβη ἡ μεγαλυτέρα ναυτικὴ δύναμις καὶ εἶχε πολλὰς ἀποικίας καὶ σπουδαῖον ἔμποριον· μὲ αὐτὸ δὲ ἀπέκτησεν ἄπειρα πλοῦτη.

Τὴν κυβέρνησιν τῆς Καρχηδόνας, ἡ ὁποία ἦτο ὀλιγαρχική, εἶχον εἰς τὰς χεῖράς των οἱ κεφαλαιοῦχοι καὶ οἱ ἔμποροι. Ὁ λοιπὸς λαὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ πτωχοῦς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ἐψήφισον εἰς τὰς ἐκκλησίας ὅ,τι ἤθελον οἱ πλούσιοι. Μόνον ἀφ' οὗ ἤρχισαν οἱ πόλεμοι κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἔλαβε δύναμιν ὁ δῆμος.

Ὁ στρατὸς τῆς Καρχηδόνας δὲν ἀπετελεῖτο ἀπὸ πολίτας Καρχηδονίους, ἀλλὰ ἀπὸ μισθοφόρους Ἀφρικανούς, Ἰσπανούς, Γαλάτας, Ἑλληνας, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπολέμουν καλῶς, διότι δὲν ἐπολέμουν διὰ τὴν πατρίδα των, ἀλλὰ διὰ τὸν μισθόν.

Ἄλλο αἶτιον τῆς ἀδυναμίας τῆς Καρχηδόνας ἦτο ὅτι αὕτη δὲν ἐφέρετο καλῶς πρὸς τοὺς ὑποτεταγμένους εἰς αὐτὴν λαούς· διὰ τοῦτο οὗτοι τὴν ἐμίσαν.

§ 21. Πρώτος Καρχηδονιακός πόλεμος (264-241 π. Χ.).

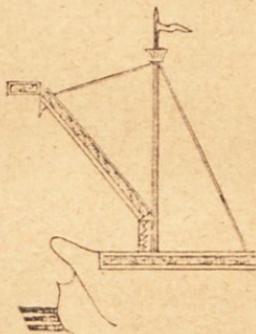
Οἱ Ῥωμαῖοι διὰ νὰ κατακτήσουν τὴν Σικελίαν, ἔστειλαν στρατὸν εἰς αὐτὴν (τῷ 264 π. Χ.) καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Συρακοῦσιους νὰ γίνουν σύμμαχοί των· ἔπειτα ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Καρχηδονίων καὶ τοὺς ἐνίκησαν κατὰ ξηρὰν ἐπανεπιλημμένως.

Ἄλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ τὴν Σικελίαν, ἐφ' ὅσον δὲν εἶχον στόλον.

Ἐκαμαν λοιπὸν 120 πολεμικὰ πλοῖα· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἦσαν ἀκόμη ἐπιτέθειτοι ναυτικοὶ καὶ τὰ πλοῖα τῶν ἦσαν δυσκίνητα, κατεσκεύασαν ἐπ' αὐτῶν τοὺς **κόρακας**, δηλαδὴ γεφύρας κινητοῦς μὲ ἀρπάγας εἰς τὸ ἄκρον αὐτὰς ἔρριπτον εἰς τὰ ἐχθρικά πλοῖα, ὅτε ἐπλησίαζον, καὶ ἔπειτα εἰσήρχοντο δι' αὐτῶν οἱ Ῥωμαῖοι ὀπλίται ἐντὸς τῶν πλοίων τῶν ἐχθρῶν καὶ μετέβαλλον τὰς ναυμαχίας εἰς πεζομαχίας.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ῥωμαῖοι ὄχι μόνον ἐνίκησαν τοὺς Καρχηδονίους κατὰ θάλασσαν, ἀλλὰ καὶ ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέρῃσιν τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Ὁ ὕπατος λοιπὸν Ῥήγουλος ἀπεβιβάσθη εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἐνίκησε τοὺς Καρχηδονίους. Ἀλλὰ τότε οὗτοι βλέποντες ὅτι ἐκινδύνευον νὰ ὑποταχθῶσιν, ἔκαμαν ἀρχιστράτηγόν των τὸν Σπαρτιάτην στρατηγὸν Ξάνθιππον, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε τὸν Ῥήγουλον καὶ τὸν συνέλαβεν αἰχμάλωτον μὲ τὸ περισσότερον μέρος τοῦ στρατοῦ του.

Ὁ πόλεμος λοιπὸν περιορίσθη εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Τέλος οἱ Ῥωμαῖοι διὰ συνδρομῆς τῶν πλουσίων κατεσκεύασαν στόλον 200 πεντήρων (πλοίων μὲ 5 σειρὰς κωπῶν) καὶ ἐνίκησαν τοὺς Καρχηδονίους εἰς φοβερὰν ναυμαχίαν πλησίον εἰς τὰς Αἰγούσας νήσους. Τότε οἱ Καρχηδόνιοι ἔκαμαν εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας ἀφῆκαν τὴν Σικελίαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἐπλήρωσαν μεγάλην ἀπὸ ξημίωσιν.

Κόραξ.

Τοιουτοτρόπως ἐτελείωσεν ὁ πρῶτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν 22 ἔτη.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἄφ' οὗ κατέκτησαν τὴν Σικελίαν, πλὴν τῆς Μεσσήνης καὶ τῶν Συρακουσῶν, τὴν ἔκαμαν *ἐπαρχίαν* ἑστέλλον δὲ ἰδιαίτερον ἄρχοντα, ὁ ὁποῖος τὴν ἐκυβέρνηα. Οἱ χωρικοὶ ἴδιον ὡς φόρον τὸ ἐν δέκατον τῶν καρπῶν των καὶ οἱ ἔμποροι ἐπλήρωνον πέντε τοῖς ἑκατὸν ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν ἐμπορευμάτων. Οἱ φόροι δὲ αὐτοὶ εἰσεπράττοντο ἀπὸ ἐνοικιαστᾶς, πλουσίους Ῥωμαίους, οἱ ὁποῖοι κατεπίεζον τοὺς ὑπηκόους.

Μετ' ὀλίγα ἔτη οἱ Ῥωμαῖοι κατέλαβον καὶ τὰς δύο ἄλλας μεγάλας νήσους πλησίον τῆς Ἰταλίας, τὴν Σαρδῶ καὶ τὴν Κύρνον (μετὰ ταῦτα ὀνομασθεῖσαν Κορσικὴν), τὰς ὁποίας ἐκυβέρνων ὁμοίως καὶ τὴν Σικελίαν.

§ 23. Δεύτερος Καρχηδονιακὸς πόλεμος (218—201 π. Χ.).

1) Ἀρχὴ τοῦ πολέμου καὶ διάδοσις τῶν Ἀλπεων.—Οἱ Καρχηδόνιοι, ἄφ' οὗ ἔχασαν τὴν Σικελίαν, κατέκτησαν τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ δὲ Καρχηδόνιος Ἀννίβας, εἷς ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους στρατηγούς τοῦ κόσμου, ὅτε ἔγινεν ἀρχιστράτηγος τοῦ στρατοῦ τῆς Ἰσπανίας εἰς ἡλικίαν 26 ἔτων, ἀπεφάσισε νὰ ἐκδικήσῃ τὴν πατρίδα του, ἣ ὁποία εἶχε νικηθῆ ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἑλληνικὴ ἀποικία Ζάκανθα, ἣ ὁποία ἦτο εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἦτο φίλη μὲ τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἐπροστάτευε τοὺς ἐχθρούς τῶν Καρχηδονίων, ὁ Ἀννίβας τὴν ἐπολιόρησε καὶ τὴν ἐκυβέρνησε· τότε ἡ Ῥώμη ἐκήρυξε κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον.

Μὲ στρατὸν λοιπὸν ἐκ 50 χιλιάδων πεζῶν, 9 χιλιάδων ἵππέων καὶ 37 ἐλεφάντων, ὁ Ἀννίβας ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἰταλίας διὰ ξηρᾶς διέβη τὰ Πυρηναῖα ὄρη (τῷ 218 π. Χ.) καὶ τὸν Ῥοδανὸν ποταμὸν, πολεμῶν πάντοτε πρὸς τοὺς ἐντοπίους λαούς, καὶ ὑπερέβη τὰς χιονοσκεπεῖς Ἀλπεις. Εἰς τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην πορείαν ἔχασε μὲν ἀπὸ τὰς κακοπαθείας καὶ τοὺς πολέμους περισσότερον ἀπὸ τὸ ἥμισυ τοῦ στρατοῦ του, ἀλλὰ κατώρ-

θωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὸ μέσον τῶν Γαλατῶν τῆς βορείου Ἰταλίας, οἱ ὁποῖοι ἐμίσουν τοὺς Ῥωμαίους.

2) Μεγάλοι νῆκαι τοῦ Ἀννίβα. — Ὁ Ἀννίβας ἐνίκησε τοὺς Ῥωμαίους πλησίον εἰς τὸν Τίκινον ποταμόν, ἔπειτα πλησίον τοῦ Τρεβία καὶ τρίτον πλησίον τῆς Τρασιμένης λίμνης.

Οἱ Ῥωμαῖοι τότε ἐνόμισαν ὅτι ἔπταον οἱ ἀρχηγοὶ τῶν δι' αὐτὸ ἐξέλεξαν ὑπάτον τὸν δημαγωγὸν Οὐάρρωνα, υἱὸν κροεπώλου, τὸν ὁποῖον δὲν ἠδύνατο νὰ συγκρατήσῃ ὁ συνετὸς συνύπατός του Αἰμίλιος Παῦλος. Οἱ δύο ὑπάτοι συνήθροισαν στρατὸν ἀπὸ 80 χιλιάδας πεζοῦς καὶ 6 χιλ. ἵππεις καὶ ἐπῆλθον κατὰ τοῦ Ἀννίβα, ὃ ὁποῖος εἶχε μόνον 40 χιλ. πεζοῦς καὶ 10 χιλιάδας ἵππεις. Πλησίον εἰς τὴν πόλιν **Κάννας** ἔγινεν ἡ μεγάλη μάχη (216 π. Χ.)· οἱ Ῥωμαῖοι ἐπερικυκλώθησαν ἀπὸ τὸν στρατὸν τοῦ Ἀννίβα καὶ ἔπαθον μεγάλην καταστροφὴν· 70 χιλιάδες ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν καὶ 4 μόνον χιλιάδες ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ῥώμην· μεταξὺ τῶν φονευθέντων ἦτο καὶ ὁ Αἰμίλιος Παῦλος.

3) Τὴ κατώρθωσεν ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ῥωμαίων. — Ἀλλὰ οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἀπεθαρρύνθησαν· κατέπαυσαν τὰς κομματικὰς διαιρέσεις καὶ συνηνώθησαν ὅλοι διὰ τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος. Οἱ ἄνδρες ἔγιναν στρατιῶται ἀπὸ 17 ἐτῶν καὶ ἄνω· αἱ γυναῖκες ἐπρόσφεραν τὰ κοσμήματά των διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πολιτείας· ὅλοι ἔκαμον ὅ,τι ἠδύνατο.

Ὁ δὲ Ἀννίβας μετὰ τὴν ἐν Κάνναις μάχην ἐκυρίευσεν τὴν Καπύην καὶ κατέλαβε μέρη τινὰ τῆς κάτω Ἰταλίας, ὥρμησε δὲ καὶ ἐναντίον τῆς Ῥώμης. Ἀλλ' αἱ ἐπιτυχίαι του περιορίσθησαν ἕως ἐκεῖ· πρῶτον μὲν διότι οἱ Καρχηδόνιοι δὲν ἔστειλαν ἀρκετὰς ἐπικουρίας εἰς τὸν Ἀννίβαν, καὶ δεύτερον διότι οἱ διάφοροι Ῥωμαῖοι στρατοί, οἱ ὁποῖοι ἐσχηματίσθησαν τότε, τὸν περιορίζον καὶ τὸν ἠνώχλουν χωρὶς νὰ συνάπτωσι μάχην πρὸς αὐτόν.

4. Ἀλώσεις τῶν Συρακοσῶν. — Ὁ Ἀννίβας ὄχι μόνον ἠθέλησε νὰ ἀποστατήσῃ τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας κατὰ τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξεγείρῃ καὶ ἄλλα κράτη ἐναντίον αὐτῆς· πρὸς τοῦτο ἔστειλε πρέσβεις καὶ ἔκομε συμμαχίαν μὲ τὸν

Φίλιππον τὸν Ε', τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ ὑπεκίνησεν εἰς ἀποστασίαν καὶ τοὺς Συρακουσίους· οἱ Ῥωμαῖοι τότε ἔχον μόνον κατώρθωσαν νὰ ἐμποδίσωσι τὰς ἀποστασίας τῶν διαφόρων πόλεων τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ καὶ νὰ ματαιώσωσι τὴν ἀποστολὴν βοηθείας ἀπὸ τὸν Φίλιππον. Ἐπειτα δὲ ἔστειλαν ἄλλον στρατὸν ἐναντίον τῶν Συρακουσῶν. Ἄλλ' ὁ Συρακούσιος μηχανικός Ἀρχιμήδης ἐπενόησε πολλὰ μηχανήματα, μὲ τὰ ἅποια κατώρθωσαν οἱ Συρακούσιοι νὰ ἀντισταθῶσιν ἐπὶ 3 ἔτη. Αἱ Συρακοῦσαι ἐκυριεύθησαν τῷ 212 π. Χ. Τότε ὁ Ἀρχιμήδης ἐφονεύθη, ἡ πόλις ἐληλητήθη φρικωδῶς, καὶ τὰ θαυμάσιά της ἀγάλματα καὶ πολυτελεῖ κοσμήματα ἐστάλησαν εἰς τὴν Ῥώμην.

Β. Ὁ πόλεμος εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ Ἀφρικὴν.
— Οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῷ μεταξὺ ἔστειλαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν στρατόν, διὰ νὰ κυριεύσῃ τὴν χώραν ἀπὸ τοὺς Καρχηδονίους· ὁ Ῥωμαῖὸς στρατὸς ἔχων ἀρχηγὸν τὸν Πόπλιον Σκηπίωνα κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τοὺς Καρχηδονίους καὶ νὰ καταλάβῃ ὅλην τὴν Ἰσπανίαν. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Σκηπίων ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἀπὸ ἐκεῖ μετέφερε τὸν στρατόν του εἰς τὴν Ἀφρικὴν (204 π. Χ), διὰ νὰ πολεμήσῃ τοὺς Καρχηδονίους εἰς τὴν χώραν των. Ἐκεῖ ἐνίκησε τοὺς Καρχηδονίους εἰς μεγάλην μάχην. Οὗτοι δὲ ἔσπευσαν ν' ἀνακαλέσωσι τὸν Ἀννίβαν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας. Ὁ μέγας στρατηγός, τὸν ὁποῖον ἡ πατρίς του ἐπὶ τόσα ἔτη εἶχεν ἀφήσει ἀβοήθητον, ὑπήκουσε προθύμως· μετὰ 17 ἔτων ἐνδόξους ἀγῶνας ἀφῆκε τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Εἰς τὴν Ζάμαν συνεκροτήθη τῷ 202 ἡ μεγάλη μάχη μεταξὺ τῶν δύο στρατηγῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνίκηθη ὁ Ἀννίβας. Τότε οἱ Καρχηδόνιοι ἔκαμαν εἰρήνην (201 π. Χ), κατὰ τὴν ὁποίαν ὑπεχρεώθησαν: α') νὰ παραδώσωσι τὸν πολεμικὸν στόλον των ἐκτὸς 10 πλοίων, ὥστε νὰ μὴ ἔχωσι αἰεὶ καμμίαν δύναμιν κατὰ θάλασσαν, καὶ νὰ μὴ ἐμποδίσωσι τοὺς Ῥωμαίους νὰ εἶναι θαλασσοκράτορες· β') νὰ πληρώσωσι 10 χιλ. τάλαντα, ἰσοδυναμοῦντα πρὸς 400 ἑκατομμύρια σημερινῶν χρυσῶν δραχμῶν καὶ γ') νὰ μὴ κηρύττωσι πόλεμον μήτε νὰ συνάγωσι μισθοφόρους ἄνευ τῆς ἀδείας τῶν Ῥωμαίων.

Μετὰ τὴν συγομολόγησιν τῆς εἰρήνης ὁ Ἀννίβας ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Καρχηδόνας· ἠθέλησε δὲ νὰ διορθώσῃ τὰ οικονομικά της καὶ νὰ θεραπεύσῃ τὰ κακὰ, τὰ ὁποῖα ἔπαθεν αὐτὴ ἀπὸ τὸν πόλεμον. Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ ὁποῖοι τὸν ὑποπεύθησαν, ἔστειλαν ἐπιτρόπους διὰ νὰ ἐξετάσουν τὰς ἐνεργείας του. Τότε ὁ Ἀννίβας ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν πατρίδα του.

Ἀποτελέσματα τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου Καρχηδονιακοῦ πολέμου.—Πρὸ τῶν πολέμων τούτων ἡ Ῥώμη ἐξουσίαζε μόνον τὴν Ἰταλίαν· ἄλλ' οὔτε νήσους κατεῖχεν οὔτε θαλάσσιον ἐμπόριον εἶχεν. Ἀφ' οὗ ὅμως κατέβαλε τὴν δύναμιν τῆς Καρχηδόνας, δὲν εἶχε πλέον κανὲν ἐμπόδιον εἰς τὴν κατάκτησιν τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο ἔστρεψεν ἤδη τὰς δυνάμεις της εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀνατολῆς καὶ συγχρόνως καὶ τῆς Ἰσπανίας πρὸς δυσμὰς.

§ 23. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου (200-197 π. Χ.).

Οἱ Ῥωμαῖοι πρὸ ἐτῶν εἶχον ἀρχίσει ν' ἀναμειγνύονται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τοῦτο ὁ Φίλιππος Ε' βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἐν ᾧ ἐνίκωντο οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τὸν Ἀννίβαν, ἔκαμεν εἰρήνην μὲ τὸς Αἰτωλοὺς (ἴδ. σελ. 20), διὰ νὰ συμμάχησῃ μὲ τοὺς Καρχηδονίους. Ἀλλὰ οἱ Ῥωμαῖοι ὑπεκίνησαν κατ' αὐτοῦ τοὺς Αἰτωλοὺς εἰς πόλεμον καὶ τὸν ἀπησχόλησαν μέχρι τοῦ 205 π. Χ. Ἀφ' οὗ δὲ ἐνίκησαν τοὺς Καρχηδονίους, ἠθέλησαν ν' ἀναμειχθῶσι περισσότερον εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἀνατολῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Μακεδονία ἦτο τότε τὸ ἰσχυρότερον Ἑλληνικὸν βασίλειον, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτεθοῦν πρῶτον κατ' αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἐκήρυξαν κατὰ τοῦ Φιλίππου τὸν πόλεμον τῷ 200 π. Χ. ὁ δὲ ὑπάτος τῶν Ῥωμαίων Τίτος Κόϊντος Φλαμίνιος ἐνίκησε τοὺς Μακεδόνας εἰς τὰς *Κυνὸς Κεφαλὰς* (αὐταὶ λέγονται σήμερον *Μαυροβοῦνι* καὶ εἶναι λόφοι, τρεῖς ὥρας πρὸς νότον τῆς Λαρίσης). Ἠναγκάσθη δὲ τότε ὁ Φίλιππος νὰ συνάψῃ εἰρήνην, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἀφῆκεν ὅλας τὰς χώρας τοῦ

Μακεδονικοῦ κράτους, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἔξω ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, ἐπλήρωσε ἀποζημίωσιν καὶ ὑπεχρεώθη νὰ μὴ κάμνη πόλεμον χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ῥώμης.

Ἐπειτα ὁ Φλαμινῖος ἐκήρυξεν εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἰσθμίων, ὅπου εἶχον συναθροισθῆ οἱ Ἕλληνες, τὴν ἐλευθερίαν ὄλων τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ῥώμη ἤθελε νὰ εἶναι διηρημένοι οἱ Ἕλληνες εἰς περισσότερα κράτη, διὰ νὰ εἶναι εὐκολώτερον εἰς αὐτὴν νὰ τὰ ὑποτάξῃ.

§ 24. Πόλεμος Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Ἀντιόχου Γ' (192—189 π. Χ.)

Μετὰ τὴν κατανίκησιν τῆς Μακεδονίας τὸ δυνατότερον βασίλειον τῆς Ἀνατολῆς ἀπέμεινε τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν. Ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ Ἀντίοχος Γ' (ἴδε σελ. 9) ἐξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ κράτους του μέχρι τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἐζήτησαν ἀπὸ αὐτὸν νὰ ἀφήσῃ ἐλευθέρως τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας.

Ὁ Ἀντίοχος ὅμως παρακινούμενος καὶ ἀπὸ τὸν Ἀννίβαν, ὁ ὁποῖος ἀφ' οὗ ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Καρχηδόνα, κατέφυγεν εἰς τὴν αὐλήν του, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἀφ' οὗ δὲ συνεμάχησε μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς, ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ καταπολεμήσῃ ἐδῶ τοὺς Ῥωμαίους. Οὗτοι ὅμως ἐνίκησαν αὐτὸν εἰς τὰς Θερμοπύλας καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἔστειλαν κατ' αὐτοῦ στρατὸν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τὸν ἐνίκησαν πλησίον τῆς πόλεως Μαγνησίας παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Σιπύλου. Τότε ὁ Ἀντίοχος ἠναγκάσθη νὰ κάμῃ εἰρήνην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀφῆκεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὴν Μ. Ἀσίαν. Μετὰ τὴν εἰρήνην αὐτὴν ὁ Ἀννίβας, διὰ νὰ μὴ παραδοθῆ εἰς τοὺς Ῥωμαίους, οἱ ὁποῖοι ἤθελον νὰ τὸν συλλάβουν, ἠτύοκτόνησεν.

Συγχρόνως οἱ Ῥωμαῖοι ἔστειλαν ἰδιαιτέρον στρατὸν κατὰ τῶν Αἰτωλῶν καὶ τοὺς ἐνίκησαν ἀφ' οὗ δὲ τοὺς ὑπεχρέωσαν νὰ πληρώσωσιν ὡς ἀποζημίωσιν 500 τάλαντα καὶ νὰ παραδώσωσι 40 ὁμήρους, τοὺς κατέστησαν ὑπηκόους των (189 π. Χ.).

Ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία τοιουτοτρόπως ἐξησθένησε πολὺ καὶ μετ' ὀλίγον διελύθη.

§ 25. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Περσέως (171—168 π. X.)

Τὸν Φίλιππον Ε' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Περσεύς. Αὐτὸς βλέπων τοὺς κατακτητικοὺς σκοποὺς τῶν Ῥωμαίων ἠτοιμάζετο εἰς πόλεμον· ἀλλ' οὗτοι ἐπρόλαβαν καὶ ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ. Καὶ κατ' ἀρχάς μὲν ὁ Περσεὺς ἐνίκησε τοὺς Ῥωμαίους. Ἀλλ' αὐτοὶ ἔστειλαν ἔπειτα ἑναντίον του τὸν Λεύκιον Αἰμίλιον Παῦλον, υἱὸν τοῦ φονευθέντος εἰς τὰς Κάννας Αἰμίλιου Παύλου, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε τὸν Περσέα παρὰ τὴν *Πύδναν* (168 π. X.) καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ παραδοθῆ. Τότε οἱ Ῥωμαῖοι διήρσαν τὴν Μακεδονίαν εἰς τέσσαρα κράτη, τὰ ὁποῖα ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώνουν κατ' ἔτος φόρον· μεταξὺ δὲ τῶν κατοίκων τῶν τεσσάρων τούτων κρατῶν δὲν ἐπετρέποντο οὔτε γάμοι οὔτε ἐμπορικαὶ ἀγοραπωλησίαι.

Μετὰ ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέταξαν τὴν ἀρχαίαν Ἰλλυρίαν (Ἄλβανίαν) καὶ ἔπειτα κατέστρεψαν τὴν Ἡπειρον· 70 πόλεις αὐτῆς ἐξηφάνισαν καὶ 150 χιλιάδας κατοίκων ἐπώλησαν ὡς δούλους. Καὶ ἀπὸ ὅλην δὲ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα συνελήφθησαν πολλοί, οἱ ὁποῖοι δυστυχῶς κατηγγέλθησαν ἀπὸ τοὺς πολιτικούς των ἀνιπάλους, ὅτι δῆθεν συνεινόηθησαν μὲ τὸν Περσέα, καὶ ἢ ἐφονεύθησαν ἢ ἐστάλησαν εἰς τὴν Ῥώμην. Εἰς τὴν Αἰτωλίαν ἐφονεύθησαν 500 πολῖται· εἰς δὲ τὴν Ἀχαΐαν συνελήφθησαν 1000 ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων καὶ ἐστάλησαν εἰς τὴν Ῥώμην, διὰ νὰ ἀπολογηθῶσι δῆθεν.

§ 26. Ῥποδούλωσις τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

1. Κατάλυσις τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. —

Τῷ 149 π. X. νέος τις ἐκ Θράκης ἦλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν· παρέστησε τὸν ἑαυτὸν του ὡς δῆθεν τὸν υἱὸν τοῦ Περσέως Φίλιππον καὶ παρεκίνησε τοὺς Μακεδόνας εἰς ἐπανάστασιν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔστειλαν ἑναντίον του τὸν Κόϊντον Μέτελλον, ὁ

ὁποῖος τὸν ἐνίκησε καὶ τὸν συνέλαβεν αἰχμάλωτον (148). Τότε ἡ Μακεδονία ἔγινε Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία.

2. Ῥωποταγὴ τῆς παλαιοτέρας Ἑλλάδος. —

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἦσαν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις δύο μερίδες· ἡ μία ἦτο ἡ πατριωτικὴ, ἡ ὁποία ἔβλεπεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὴν Ῥώμην, ἀλλ' ἐπροσπάθει νὰ διατηρήσῃ ἡ Ἑλλάς τὴν ἀνεξαρτησίαν της ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερο χρόνον. Ἡ ἄλλη μερὶς ἦτο ἡ φίλη μὲ τοὺς Ῥωμαίους· αὐτὴ εἶχεν ἀπελπισθῆ ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους καὶ ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ διὰ τοῦτο ἠθέλε νὰ ἐνώσῃ αὐτὴν μὲ τὴν Ῥώμην. Ἡ μερὶς αὐτὴ κατήντησε κατὰ μικρὸν νὰ γίνῃ προδοτικὴ· ἰδίως ὁ Καλλικράτης ἔγινε προδότης τῶν Ἀχαιῶν καὶ ὄργανον τῶν Ῥωμαίων ἐκ συμφέροντος. Αὐτὸς κατήγγειλε καὶ τοὺς ἐξορισθέντας εἰς τὴν Ἰταλίαν χιλίους Ἀχαιοὺς. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν δὲν εἶχον κάμει τίποτε κατὰ τῶν Ῥωμαίων· ἀλλ' ἄλλοι μὲν ἦσαν ἀντίπαλοι τοῦ Καλλικράτους, ἄλλοι δὲ ἦσαν ἐπιφανεῖς Ἕλληνες καὶ ἠθελον οἱ Ῥωμαῖοι νὰ τοὺς ἐκβάλωσιν ἐκ τοῦ μέσου.

Οἱ ἐξόριστοι Ἀχαιοὶ ἐκρατήθησαν ἐπὶ 17 ἔτη εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἰταλίας. Μεταξὺ τῶν ἐξοριστῶν ἦτο καὶ ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος· αὐτὸς ἐγνώρισε πολλοὺς ἐπιφανεῖς Ῥωμαίους καὶ κατῴρθωσε νὰ τοὺς πείσῃ νὰ ἀφήσουν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅσοι ἔζων ἀπὸ τοὺς χιλίους Ἀχαιοὺς. Ἀπὸ αὐτοὺς ἔζων μόνον 300, οἱ ὁποῖοι ἐπέστρεψαν εἰς τὰς πατρίδας των. Οὗτοι ἔχοντες σφοδρὸν μῖσος κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἐξηρέθιζον περισσότερο τοὺς Ἕλληνας κατ' αὐτῶν.

Κατὰ τὸ 150 π. Χ. ἡ Ἀχαικὴ συμπολιτεία ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης, ἡ ὁποία ἦτο μὲν μέλος τῆς συμπολιτείας ταύτης, ἀλλ' ἠθέλε νὰ ἀποσπασθῇ ἀπὸ αὐτὴν. Οἱ Ῥωμαῖοι τότε ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διεκήρυξαν ὅτι ὄχι μόνον ἡ Σπάρτη, ἀλλὰ καὶ ἡ Κόρινθος, τὸ Ἄργος καὶ ἡ Ἡράκλεια πλησίον τοῦ βουνοῦ τῆς Οἴτης, πρέπει νὰ χωρισθοῦν ἀπὸ τὴν Ἀχαικὴν συμπολιτείαν. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν ἐδέχθησαν οἱ Ἀχαιοὶ. Ὁ δὲ στρατηγὸς τῆς συμπολιτείας Κριτόλαος,

εἰς τῶν 300, κατέπεισε τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ κηρύξωσι τὸν πόλεμον.

Ἡ σύγκλητος τῆς Ῥώμης διέταξε τότε τὸν στρατηγὸν Μέτελλον, ὁ ὁποῖος ἦτο εἰς τὴν Μακεδονίαν, νὰ ἐπέλθῃ ἐναντίον τῶν Ἀχαιῶν· οὗτος συνήντησε τὸν Κριτόλαον πλησίον εἰς τὴν Σκάρφειαν τῆς Λοκρίδος καὶ τὸν ἐνίκησεν (147 π. Χ.). Κατὰ τὴν μάχην αὐτὴν ὁ Κριτόλαος ἐξηφανίσθη.

Μετὰ ταῦτα ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν τῶν Ἀχαιῶν ὁ Δάιος καὶ αὐτὸς εἰς τῶν 300. Διὰ νὰ τὸν πολεμήσῃ, ἦλθε μὲ νέον στρατὸν ὁ ὑπάτος Λεύκιος Μόμμιος· αὐτὸς ἐνίκησε τοὺς Ἑλληνας εἰς τὸν Ἴσθμὸν τῆς Κορίνθου. Τότε ὁ Δάιος ἀπελπισθεὶς ἔφυγεν εἰς τὴν πατρίδα του, τὴν Μεγαλόπολιν, ὅπου ἐφόρευσε τὴν σύζυγόν του, διὰ νὰ μὴ τὴν ἀφήσῃ νὰ αἰχμαλωτισθῆ, καὶ ἔπειτα ἠτύοκτόνησεν· ὁ δὲ Μόμμιος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἔσφαξε τοὺς κατοίκους, ὅσοι δὲν εἶχον προφθάσει νὰ φύγουν, καὶ ἐλεηλάτησεν αὐτὸς καὶ οἱ στρατιῶταί του τὴν πόλιν, ἣ ὁποία τότε ἦτο ἀπὸ τὰς πλουσιωτέρας καὶ ὄρειοτέρας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ἀφ' οὗ ἐκρήμισε τὰ τεῖχη της, μὲ φοβερὰν πυρκαϊὰν κατέστρεψεν αὐτήν, ἣ ὁποία ἔμεινεν ἔρημος ἐπὶ 100 ἔτη. Μετὰ ταῦτα ὁ Μόμμιος ἐκρήμισε τὰ τεῖχη τῶν πόλεων, ὅσαι ἔλαβον μέρος εἰς τὸν πόλεμον, καὶ κατήργησε τὰ καθαρῶς δημοκρατικά των πολιτεύματα, ἀντὶ τῶν ὁποίων εἰσῆγαγεν ὀλιγαρχικά, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ δῆμος ἀπετελεῖτο μᾶλλον ἀπὸ τοὺς πλουσίους. Ἡ Ἑλλὰς ἔγινε τότε Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία· ἐδιοικεῖτο δὲ ἀπὸ τὸν ἀνθύπατον τῆς Μακεδονίας.

§ 27. Καταστροφή τῆς Καρχηδόνας.

Μετὰ τὸν δεῦτερον Καρχηδονιακὸν πόλεμον οἱ Καρχηδόνιοι ἤρρισαν ν' ἀναλαμβάνωσι καὶ νὰ πλουτῶσι μὲ τὴν ἐργασίαν καὶ τὸ ἐμπόριόν των. Ἀλλ' ἡ Ῥώμη, ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο τὴν αὔξησην τῆς Καρχηδόνας, ἐνεθάρρυνε τὸν βασιλέα τῆς Νουμιδίας Μασσανάσην ν' ἀρπάξῃ χώρας τῶν Καρχηδονίων· οὗτοι παρεπονοῦντο εἰς τὴν Ῥώμην· ἀλλ' αὕτη ἔδιδε τὸ δίκαιον πάντοτε εἰς τὸν Μασσανάσην. Ὅτε δὲ οἱ Καρχηδόνιοι ἀπῆλπίσθησαν

καὶ ἠθέλησαν νὰ τὸν ἀποκρούσωσιν, ἡ Ῥώμη ἐκήρυξε κατ' αὐτῶν τὸν πόλεμον (149 π. Χ.).

Οἱ Ῥωμαῖοι ἔστειλαν στρατὸν ἰσχυρὸν εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἄλλ' οἱ Καρχηδόνιοι ἐπὶ τρία ἔτη ἀπέκρουον τοὺς Ῥωμαίους μὲ μεγάλην γενναϊότητα. Τότε οὗτοι ἔστειλαν ἐναντίον των τὸν Πόπλιον Κορνήλιον Σκηπίωνα, ὁ ὁποῖος ἐπολιόρκησε τὴν Καρχηδόνα καὶ μὲ σφοδρὰς ἐφόδους κατώρθωσε νὰ τὴν κυριεύσῃ. Ἔπειτα δὲ τὴν κατέστρεψεν ἐντελῶς διὰ πυρκαϊᾶς (146 π. Χ.).

Χάρτης τῆς ἐκτάσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους μετὰ τοὺς ἐν Ἀνατολῇ πολέμους.

Ἀποτελέσματα τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ συγχρόνως ἐν τῇ Δύσει πολέμων τῶν Ῥωμαίων.—Τοιουτοτρόπως ἡ Ῥώμη ὑπέταξε τὴν Ἀνατολὴν καὶ μετ' ὀλίγον κατέκτησεν ὁλόκληρον τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν νότιον Γαλιαν. Ἡ Μεσόγειος θάλασσα ἔγινε Ῥωμαϊκή. Ἡ Ῥώμη ἐξουσίαζε ὅλον σχεδὸν τὸν τότε πολιτισμένον κόσμον· συνεκέντρωσεν ὅλον τὸ ἐμπόριον καὶ τὸν πλοῦτον εἰς τὰς χεῖράς της. Κανὲν κράτος τοῦ ἀρχαίου κόσμου δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἀντισταθῇ

εις αὐτήν. Διὰ τοῦτο καὶ ὅσα ὑπελείποντο πολιτισμένα κράτη ὑπετάχθησαν μετὰ τινὰ ἔτη.

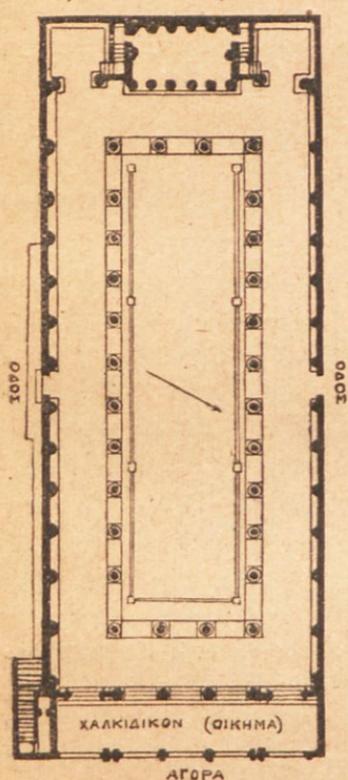
§ 28. Ἐπίδρασις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ῥωμαίων.

1. Τὰ γράμματα.— Κατ' ἀρχὰς οἱ Ῥωμαῖοι κατεγίνοντο μόνον εἰς τὰ στρατιωτικά, τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ διὰ τοῦτο δὲν προώδευσαν εἰς τὰ γράμματα. Ὅτε δὲ κατέκτησαν τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ ἔπειτα τὴν Ἑλλάδα, εὗρον εἰς αὐτὰ τὰ μέρη πολιτισμόν, ἀνάπτυξιν καὶ μόρφωσιν εἰς τὰ γράμματα, ἣ ὅποια τοὺς ἔκαμεν ἐντύπωσιν καὶ τοὺς προσεέλκυσεν. Εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὰς ὁποίας εἶχεν ἑξαπλώσει τὸν Ἑλληνισμόν ὁ Μ. Ἀλέξανδρος καὶ οἱ διάδοχοί του, διὰ τῆς ὑποστηρίξεως αὐτῶν καὶ τοῦ πλούτου ἔλαβον ἰδιότησαν ἀνάπτυξιν τὰ γράμματα καὶ ἰδίως εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν κρατῶν ἐκείνων, τὴν Ἀντιόχειαν, τὴν Ῥόδον, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μακεδονίας Πέλλαν, τὸ Πέργαμον καὶ κυρίως εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Πλείστοι λόγιοι Ἕλληνες τότε ἀνεφάνησαν, οἱ ὅποιοι διεκρίνοντο διὰ τὴν πολυμαθειάν των. Ἀπὸ ὅλων δὲ περιφημότερος ὑπῆρξεν ὁ Πολύβιος, εἰς ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ἱστορικοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ἀφ' οὗ ἐγνώρισαν τὸν πολιτισμόν τοῦτον καὶ τὴν μόρφωσιν τῶν Ἑλλήνων, ἤρχισαν νὰ μεταλάβωσι τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ σπουδάξωσιν· ἄλλοι δὲ ἐπροσκάλουν εἰς τὴν Ῥώμην διὰ τὰ τέκνα των διδασκάλους ἀπὸ τῆν Ἑλλάδα καὶ ἄλλοι ἠγόραζον δούλους, διὰ νὰ τοὺς ἔχουν ὡς διδασκάλους. Τοιοῦτοι Ἕλληνες διδάσκαλοι ἔμαθον τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν καὶ ἤρχισαν νὰ μεταφράζωσιν Ἑλληνικὰ δράματα εἰς τὴν Λατινικὴν ταῦτα παριστάνοντο εἰς τὴν Ῥώμην. Καὶ Ῥωμαῖοι δέ, οἱ ὅποιοι τότε ἔγραφαν τραγωδίας καὶ ἰδίως κωμωδίας, τὰς ἔγραφαν κατὰ μίμησιν τῶν Ἑλληνικῶν.

2. Αἱ ὥραται τέχναι.— Οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τοὺς παλαιότερους χρόνους δὲν ἦσαν ἐπιτήδειοι τεχνίται, κατεσκεύαζον δὲ

μόνον ἔργα χρήσιμα εἰς τὸν λαόν· π. χ. ὑδραγωγεῖα, μεγάλας ὁδούς, κλπ. Εἰς τὴν κατασκευὴν δὲ ὠραίων οἰκοδομημάτων

Σχεδιογράφημα βασιλικῆς (ἐκ τοιχογραφίας τῆς Πομπηίας).

ὠδηγήθησαν ἀπὸ Ἑλληνας ἀρχιτέκτονας. Τοιοῦτοτρόπως ἐκτίσθησαν εἰς τὴν Ῥώμην ναοί, βουλευτήρια καὶ πρὸ πάντων **βασιλικαί**· αὗται ἦσαν ὀρθογώνια οἰκοδομήματα, μὲ δύο σειρὰς κίονων εἰς τὰ πλάγια καὶ κόγχην εἰς τὸ ὄπισθεν μέρος· εἰς τὸ ἐσωτερικὸν δὲ τῆς κόγχης καθήμενος ὁ πραιτωρ ἐδίκαιεν. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Ῥωμαῖοι ἤρχισαν ν' ἀρπάζουν διὰ τὴν Ῥώμην τὰ ἀγάλματα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐν γένει, χιλιάδες τοιούτων ἐστόλισαν ὅλα τὰ δημόσια κτίρια.

3. Ἡ θρησκεία.— Οἱ ἀρχαιότεροι Ῥωμαῖοι ἐλάτρευον τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως, τὰς ὁποίας ἐφοβοῦντο. Προσέτι ἐλάτρευον θεότητας, αἵτινες ἐπροστάτεον τοὺς ἀνθρώπους καὶ θεότητας, αἵτινες ἐπροστάτεον τὰ κτήματα· π. χ. θεότητας τοῦ θε-

ρισμοῦ, τῆς σπορᾶς, τοῦ σίτου κ. λ. π· εἰς κάθε μίαν δὲ ἀπὸ αὐτὰς ἔδωκαν ὠρισμένον ὄνομα, χωρὶς νὰ τὰς θεωροῦν ὅτι εἶχον ἀνθρωπίνην μορφήν. Ὅτε δὲ μετὰ ταῦτα ἤλθον εἰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἑλλήνας καὶ ἔμαθον τοὺς θεοὺς αὐτῶν, τότε ἐθεώρησαν ὅτι οἱ Ἑλληνικοὶ θεοὶ εἶναι οἱ αὐτοὶ μὲ τοὺς ἰδικούς των. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ῥωμαῖοι παρέλαβον τὰς Ἑλληνικὰς θεότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

§ 29. Οἱ Γράκχοι.

1. Ἑσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ῥώμης πρὸ τῶν Γράκχων. — Ἐν ᾧ ἡ Ῥώμη ὑπέτασσε τὸν κόσμον, ἡ κοινωνικὴ τῆς κατάστασις ἤρχισε νὰ παρουσιάῃ δυσάρεστα σημεῖα. Ἀπὸ τοὺς πολέμους τοῦ Ἀννίβα τὰ ἀγροτικά κτήματα εἶχον καταστραφῆ· ἐπειδὴ δὲ οἱ Ῥωμαῖοι γεωργοὶ δὲν εἶχον χρήματα διὰ νὰ ἐπανορθώσουν τὰς γενομένας καταστροφάς, ἤρχισαν νὰ πωλοῦν τὰ κτήματά των εἰς μικρὰν τιμὴν. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ πλούσιοι Ῥωμαῖοι εἶχον γίνει ἀκόμη πλουσιώτεροι μὲ τὰς κατακτήσεις καὶ μὲ τὰς ἐνοικιάσεις τῶν φόρων. Αὐτοὶ λοιπὸν ἠγόραζον τὰ κτήματα τῶν πτωχοτέρων καὶ ἐσχημάτισαν πολὺ μεγάλα κτήματα. Εἰς αὐτὰ δὲ ἔβαλαν χιλιάδας δούλων, τοὺς ὁποίους ἠγόραζον ἀπὸ τοὺς πολέμους, διὰ νὰ βόσκουν τὰ ποιμνία των. Οἱ πρόην γεωργοὶ συνέρρευσαν εἰς τὴν Ῥώμην τρεφόμενοι μὲ τὸν σίτον καὶ τὰς δωρεάς, ποῦ ἐμοίραζε τὸ δημόσιον, καὶ ἀπὸ τὰς ἐορτῶν, ποῦ ἔκαμνον οἱ πλούσιοι, διὰ νὰ κερδίσουν τὴν εὖνοιαν τοῦ λαοῦ καὶ νὰ γίνουν ἄρχοντες. Ὑστερον δὲ αὐτοὶ οἱ ἄρχοντες μετέβαινον ὡς διοικηταὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ ἐλήστευον τοὺς ὑπηκόους.

Οὕτω λοιπὸν μόνον πλούσιοι καὶ πτωχοὶ ἦσαν εἰς τὴν Ῥώμην· κατεστράφη ἡ μεσαία τάξις, ἐκείνη ποῦ ἔχει μικρὰς περιουσίας καὶ εἶναι τὸ στήριγμα τῆς πολιτείας. Ἐκ τούτου δὲ ἐπῆλθε διαφθορὰ τῶν ἠθῶν.

2. Τιβέριος Γράκχος. — Ὁ Τιβέριος Γράκχος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀπὸ μεγάλης οἰκογένειαν, διὰ νὰ διορθώσῃ αὐτὴν τὴν κατάστασιν, ἔγινε δήμαρχος τῷ 133 π. Χ. Τότε ἐπρότεινε νὰ ψηφισθῇ νόμος κατὰ τὸν ὁποῖον, ἀφ' οὗ ἀφήνετο ἓν μέρος τῆς δημοσίας πόρας εἰς τοὺς πλουσίους, τὸ ὑπόλοιπον δὲ ἔροι-

ράζετο εἰς ἴσα μερίδια, τὰ ὅποια θὰ παρεχωροῦντο εἰς τοὺς πτωχοὺς, χωρὶς νὰ δικαιоῦνται οὗτοι γὰ τὰ πωλήσουν. Οἱ πλούσιοι ἀντέστησαν εἰς τὴν ψήφισιν τοῦ νόμου τούτου· ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν τίποτε καὶ ὁ νόμος ἐψηφίσθη. Ὁ Τιβέριος δὲ ἐζήτησε νὰ ἐκλεχθῇ δήμαρχος καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος, διὰ νὰ ἐφαρμόσῃ τὸν νόμον περὶ γαιῶν· ἀλλ' οἱ πλούσιοι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς ὄρμησαν μὲ τοὺς ὄπαδούς των εἰς τὸν τόπον τῆς ψηφοφορίας, τὸ Καπιτώλιον, καὶ ἐκεῖ ἐφόνευσαν τὸν Τιβέριον μὲ 300 φίλους του.

3. Γάϊος Γράκχος.— Μετὰ δέκα ἔτη ὁ Γάϊος Γράκχος, ἀδελφὸς τοῦ Τιβερίου ἐγίνε δήμαρχος. Αὐτὸς ὄχι μόνον ἐπανεφέρει τὸν νόμον περὶ διανομῆς γαιῶν, ἀλλὰ καὶ ἔκαμε νόμον περὶ τακτικῆς διανομῆς οἴτου εἰς τοὺς πτωχοὺς μὲ μετρίαν τιμὴν, ἔκαμεν εἰς τὴν Ἰταλίαν δημοσίας σιταποθήκας, μεγάλας ὁδοὺς, γεφύρας καὶ ἀποικίας πτωχῶν πολιτῶν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν. Ἀλλὰ τότε οἱ πλούσιοι διέβηλον τὸν Γάϊον εἰς τὸ πλῆθος καὶ κατώρθωσαν νὰ μὴ ἐκλεγθῇ δήμαρχος τρίτην φορὰν· ἔπειτα ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν ὄπαδῶν του, ἐφόνευσαν 3 χιλιάδας ἐξ αὐτῶν, καὶ ἠνάγκασαν τὸν Γάϊον νὰ αυτοκτονήσῃ. Μετὰ τινα ἔτη κατήργησαν τοὺς νόμους τῶν Γράκχων, ἐψηφισαν δὲ καὶ νόμον κατὰ τὸν ὅποιον ἡ δημοσία γῆ ἐγίνετο ἰδιοκτησία ἐκείνων οἱ ὅποιοι τὴν κατεῖχον.

§ 30. Ὁ Μάριος καὶ ὁ Σύλλας.

1. Ὁ Ἰουγουρθικὸς πόλεμος καὶ ὁ Μάριος.— Οἱ ὀλιγαρχικοί, οἱ ὅποιοι τότε ὑπερίσχυσαν εἰς τὴν Ρώμην, ὅσον πλουσιώτεροι ἐγίνοντο, τόσον μεγαλυτέραν ἐπιθυμίαν εἶχον νὰ ἀποκτήσουν περισσότερα πλοῦτη· ἢ πολυτέλεια τῆς ζωῆς εἶχε γίνεῖ ὑπερβολικὴ· τὰ ἀνάκτορα, αἱ χιλιάδες τῶν δούλων, τὰ πολυτιμώτατα σκεύη, τὰ πολυέξοδα συμπόσια, ἡ ἀγορὰ τῶν ψήφων τοῦ λαοῦ ἤθελον ἀμέτρητα πλοῦτη. Αὐτὰ οἱ Ρωμαῖοι ἤθελον νὰ ἀποκτήσουν μὲ καταπιέσεις τῶν ὑποδούλων λαῶν, μὲ ἀρπαγὰς, μὲ κάθε τρόπον.

Ὁ Ἰουγούρθας, νόθος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Νουμιδίας

Μασσανάσου, ἐγνώριζε τὴν διαφθορὰν τῶν Ῥωμαίων. Ἐφόνευσε λοιπὸν τοὺς νομίμους βασιλεῖς τῆς Νουμιδίας καὶ ἔγινεν αὐτὸς βασιλεὺς. Ἐπειτα ἔστειλε χρήματα πολλὰ εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ ἐξηγόρασε τοὺς συγκλητικούς καὶ ἄρχοντας αὐτῆς· οὗτοι δὲ ἔμενον ἀνενόχλητος. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ λαὸς ἤρχισε νὰ φωνάζῃ, ἢ σύγκλητος ἔστειλε στρατόν, διὰ νὰ πολεμήσῃ τὸν Ἰουγούρθαν. Ἄλλ' αὐτὸς διὰ χρημάτων διέφθειρε τοὺς στρατιώτας τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐνίκησε τὸν στρατόν των. Τότε ὅμως ἐξελέγη ὑπάτος ὁ Γάιος Μάριος, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε καὶ ἠχημαλώτισε τὸν Ἰουγούρθαν (105 π. Χ.).

Ὁ Μάριος μετέβαλε τὸν τρόπον τῆς στρατολογίας. Ἐν ᾧ πρότερον κατετάσσοντο εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατόν ὅσοι μόνον εἶχον περιουσίαν, ὁ Μάριος κατέταξε καὶ ἀκτῆμονας, οἱ ὁποῖοι ἐπλούτιζον μὲ τὰς ἀρπαγὰς ἀπὸ τοὺς νικημένους. Δι' αὐτοὺς λοιπὸν ἀπέβη ὁ πόλεμος ἐπικερδῆς ἐργασία, οἱ δὲ στρατιῶται ἐγίνοντο ὄργανον τοῦ στρατηγοῦ, ἐν ᾧ πρότερον ἀνῆκον μόνον εἰς τὴν πολιτείαν.

2. Ἀντιζηλία Μαρίου καὶ Σύλλα.— Ὁ Μάριος μετὰ ταῦτα ἐπετέθη ἐναντίον τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων, Γερμανικῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι εἰς ἑκατοντάδας χιλιάδων συμποσοῦμενοι, εἶχον καταστρέψει ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατός καὶ ἐπῆρχοντο κατὰ τῆς Ῥώμης. Ἀφ' οὗ δὲ τοὺς ἐξωλόθρευσεν εἰς δύο μεγάλας μάχας (101 π. Χ.), ἔλαβε μεγάλας τιμὰς διὰ τὰς νίκας του. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἦτο ἀπὸ μικρὰν οἰκογένειαν, ἐπολεμεῖτο ἀπὸ τοὺς ὀλιγαρχικούς· οὗτοι διὰ νὰ ῥίψουν τὴν δύναμιν του ἀνέδειξαν τὸν Σύλλαν. Αὐτὸς ἦτο ἀπὸ μεγάλην οἰκογένειαν· εἰς τὴν νεανικὴν του ἡλικίαν ἦτο ἄσωτος· ἀλλ' ὥς στρατηγὸς εἶχε δείξει εἰς τοὺς διαφόρους πολέμους μεγάλην ἱκανότητα. Μεταξὺ λοιπὸν τοῦ Μαρίου, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀγράμματος, τραχὺς καὶ πολὺ φύλοδος, ἀλλ' ἱκανώτατος στρατηγός, καὶ τοῦ Σύλλα, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ἀρχηγὸς τῶν ὀλιγαρχικῶν, ἐγεννήθη φοβερὰ ἀντιζηλία.

3. Πρῶτος πόλεμος κατὰ τοῦ Μιθραδάτου.—

Παύλου Α. Βαλάκη—Ἑλληνικὴ ἱστορία

Ὁ Μιθραδάτης ἦτο βασιλεὺς τοῦ Πόντου, ἀλλὰ κατέλαβεν ὄλην σχεδὸν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν· ἦτο μὲν βάρβαρος, ὡς Ἀσιανὸς μονάρχης, ἀλλὰ συγχρόνως συνανειστράφη μὲ τοὺς Ἑλληνας, ἦγάπα τὰς ὠραίας τέχνας καὶ ἤθελε νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τῆς Ῥώμης. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Ῥωμαῖοι τοῦ ἐπέ- τέθησαν, ἔσφαξε καὶ αὐτὸς ὅλους τοὺς Ῥωμαίους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, οἱ ὅποιοι ἦσαν 80 χιλιάδες. Μετὰ ταῦτα ἔστειλε τὸν στρατηγὸν τοῦ Ἀρχέλαον καὶ κατέλαβε τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ κατόπιν τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι εἶχον συνταχθῆ μὲ τὸν Μιθραδάτην.

Ἡ σύγκλητος τῆς Ῥώμης ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ὀρίσει ὡς ἀρχηγὸν τοῦ πολέμου τούτου τὸν Σύλλαν. Ἐν ᾧ δὲ αὐτὸς ἦτο εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ προητοίμαζε τὸν στρατόν, ὁ Μάριος συγκαλεῖ ἐκκλησίαν τοῦ δήμου εἰς τὴν Ῥώμην καὶ κατορθώνει νὰ ἀνατεθῇ εἰς αὐτὸν ἡ ἀρχηγία τοῦ πολέμου τούτου. Ἀλλὰ τότε ὁ Σύλλας ἔρχεται μὲ τὸν στρατόν του εἰς τὴν Ῥώμην, πο- λεμεῖ τὸν Μάριον καὶ διασκορπίζει τὰ σίφη του· μετὰ ταῦτα ἐξώρισεν αὐτὸν καὶ τοὺς ἐπιφανεστέρους φίλους του καὶ ἐψή- φισε νόμους περιορίζοντας τὴν ἐλευθερίαν τοῦ δήμου. Ἐπειτα ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Σύλλας, ἀφ' οὗ ἀπεβιβάσθη μὲ τὸν στρατόν του εἰς τὴν Ἡπειρον, κατόπιν ἐπορεύθη διὰ ξηρᾶς καὶ ἐπολιόρησε τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχεν ἀρκετὰ χρή- ματα, διέταξε καὶ ἤρπασαν ἀπὸ τὴν Ἐπίδαυρον, τὴν Ὀλυμπίαν καὶ τοὺς Δελφοὺς, ὅχι μόνον ὅσα χρήματα εὗρον, ἀλλὰ καὶ τὰ ὠραιότερα ἀφιερώματα, τῶν ὁποίων τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυ- ρον ἐχρησιμοποίησεν εἰς τὸ νὰ κόψῃ νομίσματα. Μετὰ μακρὰν δὲ πολιορκίαν ἐκυρίευσε τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἀφῆκε τοὺς στρα- τιώτας του νὰ κάμουν φοβερὰν σφαγὴν καὶ διαρπαγὴν (86 π. X).

Ἐπειτα ὁ Σύλλας μὲ συνεχεῖς ἐφόδους ἐκυρίευσε καὶ τὸν Πειραιᾶ. Μετὰ ταῦτα ἐκρήμνισε τὰ τείχη του, τὰ ὁποῖα εἶχον ὕψος 40 πήχων καὶ ἔκανσε καὶ τὸν ναύσταθμον καὶ ἄλλα λαμπρὰ αὐτοῦ οἰκοδομήματα. Ἀπὸ τότε ἡ πόλις τοῦ Πειραιῶς σχεδὸν ἠρημώθη μέχρι τοῦ 1836.

Κατόπιν ὁ Σύλλας ἐνίκησε τὸν Ἀρχέλαον εἰς τὴν Χαιρώ-
νειαυ καὶ ὀλίγον ὕστερον ἄλλον στρατὸν τοῦ Μιθραδάτου εἰς
τὸν Ὀρχομενόν. Διὰ τοῦτο ὁ Μιθραδάτης ἔσπευσε νὰ κάμῃ ει-
ρήνην μὲ τὸν Σύλλαν, ὅτε οὗτος ἔφθασεν εἰς τὸν Ἑλλήσπον-
τον μὲ τὴν εἰρήνην αὐτὴν ὁ Μιθραδάτης περιορίσθη εἰς τὸ
παλαιὸν βασίλειον τοῦ Πόντου. Αἱ δὲ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς
Μικρᾶς Ἀσίας ἐφορολογήθησαν ἀνηλεῶς ἀπὸ τὸν Σύλλαν.

Μεγάλως καταστροφὸς ἔπαθε τότε ἡ Ἑλλάς καὶ ἀπὸ τῶν
Μιθραδατικῶν καὶ ἀπὸ τὸν Σύλλαν· πολλαὶ πόλεις κατεστρά-
φησαν καὶ ὠραῖα καλλιτεχνήματα διηρπάγησαν. Σφαγαὶ καὶ ἐρη-
μώσεις μεγάλα ἐγίναν.

**4. Ἐπιστροφὴ τοῦ Μαρτίου εἰς τὴν Ῥώμην
καὶ θάνατος.**— Ἐν ᾧ ὁ Σύλλας εὗρίσκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα
καὶ ἐπολέμει, ὁ Μάριος κατώρθωσε μὲ τὴν βοήθειαν τῶν φί-
λων του νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ῥώμην· ἐκεῖ ἀφ' οὗ ἐνίκησε τοὺς
ἀντιπάλους του, προέβη εἰς φοβερὰς σφαγὰς τῶν ὀλιγαρχικῶν.
Ἄλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπέθανεν ὁ Μάριος.

5. Δικτατορία τοῦ Σύλλα.— Ὁ Σύλλας ἐπιστρέ-
ψας εἰς τὴν Ἰταλίαν τῷ 83 π. Χ. ἐνίκησε τοὺς στρατοὺς τῶν
Μαριανῶν καὶ ἔπειτα εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου διέταξε
σφαγὰς τῶν ἀντιπάλων του· ὅσοι δὲ ἐπρόκειτο νὰ φονευθῶσι,
κατεγράφοντο εἰς *πίνακας προγραφῶν*, οἱ ὁποῖοι ἐδημοσι-
εῦοντο. Τῶν προγραφομένων τὰ κτήματα ἐδημεύοντο· ταῦτα
ἠγόραζον οἱ στρατιῶται τοῦ Σύλλα εἰς εὐτελεῖ τιμὴν καὶ οὕτως
ἐπλούτησαν. Οἱ προγραφάντες ὑπερέβησαν τὰς πέντε χιλιάδας.
Ἐπειτα ὁ Σύλλας ἐξελέχθη δικτάτωρ ἐπ' ἀόριστον χρόνον μὲ
τὸ δικαίωμα νὰ συγγράψῃ νόμους· ἔγινε δηλαδὴ ἀπόλυτος ἄρχων.

Ὁ Σύλλας τότε περιώρισε τὴν ἐξουσίαν τῶν δημάρχων.
Ἐκτὸς τούτου ὥρισεν ὅτι διὰ νὰ ἐκλεγῇ τις ἄρχων, ἔπρεπε πρῶ-
τον νὰ γίνῃ ταμίης, ἔπειτα πραιτώρ καὶ μετὰ ταῦτα ὕπατος.
Προσέτι ὥρισεν ὅτι ἔπρεπε οἱ ἄρχοντες κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἀρ-
χῆς τῶν νὰ μένωσιν ἐντὸς τῆς Ῥώμης ὡς πολιτικοὶ ἄρχοντες,
τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος ἐδικαιοῦντο νὰ σταλοῦν ἀπὸ τὴν σύγκλητον
εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχικῶν καὶ διὰ πολεμικὸς ἐπιχειρήσεις,

οἱ μὲν ταμίαι ὡς ἀντιταμίαι, οἱ πραίτωρες ὡς ἀντιπραίτωρες καὶ οἱ ὑπατοὶ ὡς ἀνθύπατοι. Ἐφ' οὗ δὲ ἔκαμε καὶ ἄλλους νόμους, ἀφῆκε τὴν δικτατορίαν τῷ 79 π. Χ. Τὸ ἐπόμενον δὲ ἔτος ἀπέθανεν.

§ 31. Οἱ δοῦλοι ἐν Ῥώμῃ.

1. Οἱ δοῦλοι κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας. — Κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Ῥώμην ἦσαν ὀλίγοι δοῦλοι, διότι τότε οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν πτωχοί, πολεμικοὶ καὶ γεωργοί· δι' ἕκαστον οἰκογενειάρχην ἤρκει εἰς δύο.

Εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους οἱ δοῦλοι ἐγίνοντο κατὰ δύο τρόπους: 1) Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐγεννῶντο ἀπὸ γονέων δούλων· τὰ τέκνα τῶν δούλων ἦσαν δοῦλοι· ὁ κύριος ἐλογαρίαζε τὴν αὔξησιν αὐτῶν, ὡς σήμερον λογαριάζουν οἱ κτηνοτρόφοι τὴν αὔξησιν τῶν ζώων των διὰ τῶν γεννήσεων. Κατ' ἀρχὰς οἱ γεννόμενοι δοῦλοι ἀνετρέφοντο εἰς τὴν οἰκίαν μετὰ τῶν παίδων τοῦ κυρίου των καὶ ἐγίνοντο οἰκειότεροι. Ἀλλ' ὅτε μὲ τὸν καιρὸν ἐπολλαπλασιάσθησαν οἱ δοῦλοι, ἐπαυσεν αὐτὴ ἡ οἰκειότης· ὁ κύριος ἐλάμβανε σημείωσιν κάθε πρῶτῆ ἀπὸ τὸν ἐπιστάτην, ποίας μεταβολῆς ἐπέφερον εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν δούλων του αἱ γεννήσεις καὶ οἱ θάνατοι τῆς προηγουμένης ἡμέρας.

2) Δοῦλοι ἐγίνοντο οἱ ἐλεύθεροι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠδύναντο γὰρ πληρῶνσαι τὰ χρέη των, καὶ ἄλλοι πολῖται εἰς μερικὰς περιπτώσεις, τὰς ὁποίας ὥριζεν ὁ νόμος.

2. Αὔξεις τῆς δουλείας. — Ἀλλὰ οἱ ἐκ δούλων καὶ ὀφειλετῶν δοῦλοι ἦσαν σχετικῶς ὀλίγοι· ὅτε ὅμως ἡ Ῥώμη ἤρχισε γὰρ κατακτῆ τὸν κόσμον καὶ ἐπλούτησεν, οἱ δοῦλοι ἠὔξησαν εἰς ἀπίστευτον ἀριθμὸν μὲ ἄλλον τρόπον, διὰ τῆς πωλήσεως τῶν νικωμένων. Οἱ Ῥωμαῖοι ἔκαμνον δούλους ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους, ὅσους δὲν ἐφόνειον· ἐπώλουν τοὺς κατοίκους ὀλοκλήρων πόλεων. Ἀπὸ τὴν Σικελίαν, τὴν Σαρδηνίαν, τὴν Ἰσπανίαν ἔκαμνον δούλους· ὅτε ὑπέταξαν τὴν σημερινὴν Γαλλίαν, ἔλαβον ἀπὸ ἐκεῖ πλέον τοῦ ἐνὸς ἑκατομμυρίου.

Ἀλλὰ οἱ δοῦλοι τῆς Δύσεως εἶχον μικροτέραν ἀξίαν· πολυ-

τιμότεροι ἦσαν οἱ δούλοι τῆς Ἀνατολῆς· οἱ ἐξ Ἰωνίας ἦσαν ὠραιότεροι, οἱ ἐξ Ἀλεξανδρείας ἐγνώριζον μουσικὴν, οἱ ἐξ Ἑλλάδος ἦσαν μορφωμένοι.

Ἐγίναν τότε καὶ ἐμπορικαὶ ἀγοραὶ δούλων. Ἡ Δῆλος ἦτο μεγάλη ἀγορὰ δούλων, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπλούτησεν ἡ νῆσος· οἱ πειραταὶ συνελάμβανον δούλους ἀπὸ ὅλα τὰ παράλια· ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἔμποροι ἔφερον μακρὰς σειρὰς δούλων ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου· ἀπὸ τὸ Σουδὰν ἔφερον μαύρους, ἀπὸ τὴν Γερμανίαν καὶ Σκωτίαν ξανθοὺς. Εἰς τὴν Ῥώμην ὑπῆρχεν ἰδιαίτερα ὁδός, ὅπου ἦτο ἡ ἀγορὰ δούλων· ἐκεῖ ἐξετίθεντο φέροντες πινακίδα ἐπὶ τοῦ στήθους, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγράφοντο τὰ προτερήματα καὶ ἐλαττώματα καθενός.

Ὅλοι λοιπὸν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἀκόμη οἱ μικρότεροι χωρικοὶ εἶχον δούλους· ἦσαν οἰκογένειαι, αἱ ὁποῖαι εἶχον ὀκτὼ χιλιάδας· τοὺς διήρουν κατὰ ἔθνη, κατὰ χρώματα, κατὰ γλώσσας. Κάθε δούλος εἶχεν ὠρισμένην ἐργασίαν. Εἰς τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων ἦσαν καὶ δούλοι παιδαγωγοί, ἀντιγραφεῖς, φιλόσοφοι.

Ὅλας τὰς ἐργασίας τὸς ἔκαμνον οἱ δούλοι· οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐσυνήθισαν νὰ μὴ ἐργάζωνται καὶ ἔγιναν κωθροί.

Οἱ ταπεινότεροι δούλοι ἀνῆκον εἰς τὸ δημόσιον καὶ ἐγυμνάζοντο ὡς μονομάχοι καὶ ἔπειτα ἠναγκάζοντο νὰ μονομαχῶσι μεταξὺ τῶν εἰς τὸ ἀμφιθέατρον τῆς Ῥώμης. Ὁ λαὸς ἠὺχαριστεῖτο νὰ βλέπῃ νὰ χύνωσι τὸ αἷμά των καὶ φονεύωνται.

3. Ἡ θέσις τῶν δούλων. — Ὁ δούλος δὲν ἔθεωρεῖτο πρόσωπον, ἀλλὰ πράγμα· ἠδύνατο νὰ χαρισθῆ, νὰ ἐνοικιασθῆ, νὰ κληρονομηθῆ, νὰ πωληθῆ. Δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ γάμου, οὐδὲ τῆς ἰδιοκτησίας· δὲν ἠδύνατο νὰ παρουσιασθῆ ὡς μάρτυς, δὲν ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν ἀπὸ τὸν νόμον.

Ὁ δούλος ἐξηριτάτο λοιπὸν ὀλοτελῶς ἀπὸ τοὺς κυρίους του· εἰς τοὺς ἀγροὺς τοὺς ἔδεον τὴν νύκτα εἰς ὑπόγειον δωμάτιον· τοὺς ἔτρεφον κάκιστα· τοὺς ἔδερον ἀνηλεῶς· ἐνίστε τοὺς ἄφηνον νὰ ἐργάζωνται σχεδὸν γυμνοί.

4. Δουλικὸὶ πόλεμοι. — Διὰ ταῦτα οἱ δούλοι πολλακίς ἐπανεστάτου· ὁ φοβερώτερος ὅμως δουλικὸς πόλεμος ἔγινε

τῷ 73 π. Χ. Ὁ Θερξὺς Σπάρτακος ἐδραπέτευσε μὲ τοὺς συντρόφους του ἀπὸ τὴν σχολὴν τῶν μονομάχων τῆς Καπύης· συνήθροισεν 70 χιλιάδας δούλων, μὲ τοὺς ὁποίους ἐνίκησε τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἔγινεν ἀνάγκη ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ὁ ἱκανὸς καὶ πλουσιώτατος Κράσσος, ὁ ὁποῖος κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τοὺς δούλους.

§ 32. Οἱ πόλεμοι τοῦ Πομπηίου εἰς τὴν Ἀνατολήν.

1. Πειρατικὸς πόλεμος. — Ἡ καταστροφή τῶν στόλων τῆς Καρχηδόνας καὶ τῆς Κορίνθου, ἡ ἐξασθένησις τῆς Ῥόδου, τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Μιθραδάτου ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ πειρατεία εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Οἱ πειραταὶ κατέλαβον τὴν Κιλικίαν καὶ ἄλλα μέρη, ἔκαμαν ἐκεῖ νανυστάθμους καὶ πύργους καὶ ἐναυπήγησαν χίλια περίπου πλοῖα· δέτρεχον δὲ ὅλας τὰς θαλάσσας, ἠχμαλώτιζον ὅσα πλοῖα τροφίσκον καὶ ἐλεηλάτουν τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια. Ἀπεγύμνωσαν τοὺς ὠραιότερους ναοὺς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκνρίευσαν περὶ τὰς 400 πόλεις. Ἡρπαζον τὸν οἶτον ποῦ μετεφέρετο εἰς τὴν Ῥώμην· ὥστε ἐπῆλθε μεγάλη ὑπερτίμησις τῶν τροφίμων. Ἡ Ῥώμη ἔστειλεν ἐναντίον τῶν διαφόρων ὑπάτους· ἀλλ' οὗτοι ἐνικήθησαν. Τέλος ἀνέθηκε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου εἰς τὸν Πομπήμιον (τῷ 67 π. Χ), ὁ ὁποῖος δὲν εἶχεν ἐξαίρετον στρατηγικὴν ἱκανότητα, ἀλλὰ μεγάλην τύχην καὶ διὰ τοῦτο εἶχεν ὠρετὴν ὑπερηφάνειαν καὶ φιλοδοξίαν. Αὐτὸς προητοίμασε μεγάλας δυνάμεις, μὲ τὰς ὁποίας ἐνίκησε τοὺς πειρατὰς καὶ ἔκαυσε τὰ πλοῖά των.

Ἐπειδὴ οἱ πειραταὶ εἶχον καταλάβει διάφορα μέρη τῆς Κρήτης, ἡ Ῥώμη ἔστειλε στρατὸν κατ' αὐτῆς, ὁ ὁποῖος μετὰ τριῶν ἐτῶν ἀγῶνας ὑπέταξε τοὺς ἀνδρείους νησιώτας τῷ 66 π. Χ.

2. Δεύτερος Μιθραδατικὸς πόλεμος (74 — 69 π. Χ.). — Ὁ Μιθραδάτης, ὡς ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ Σέλλα, ἠτοιμάσθη νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥώμης· ἀλλ' ὁ ὑπάτος Δούκουλλος τὸν ἐνίκησεν. Ἐπειτα ὁ Δούκουλλος ἠθέλησε

νά προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, καὶ ἐκεῖ νὰ καταδιώξῃ τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ῥώμης· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο πολὺ αὐστηρὸς στρατηγός, οἱ στρατιῶται ἐξερεισθέντες καὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του ἐστασίασαν κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσῃ.

Τότε οἱ Ῥωμαῖοι ἐξέλεξαν τὸν Πομπήιον, διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον. Αὐτὸς ἐπῆλθεν ἀμέσως κατὰ τοῦ Μιθραδάτου, τὸν ἐνίκησε καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ φύγῃ εἰς τὴν Κολχίδα, ὅπου μετ' ὀλίγον χρόνον ὁ Μιθραδάτης ἠτύοκτόνησεν. Ὁ δὲ Πομπήιος προσήρτησεν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος τὸν Πόντον, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Φοινίκην καὶ ὑπέταξε τὴν Ἰουδαίαν· τὴν δὲ Ἀρμενίαν ἀφῆκε βασιλεῖον σύμμαχον τῆς Ῥώμης.

§ 33. Ἰούλιος Καῖσαρ.

1. Ἡ πρώτη τριαρχία. — Αἱ διατάξεις ὅμως αὐταὶ τοῦ Πομπηίου περὶ τῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας, διὰ νὰ εἶναι ἔγκυροι, ἔπρεπε νὰ ἐπικυρωθοῦν ἀπὸ τὴν σύγκλητον. Διὰ τοῦτο ὁ Πομπήιος, ἀφ' οὗ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἐζήτησεν ὅπως ἡ σύγκλητος τὰς ἐπικυρώσῃ ὅλας ὁμοῦ. Ἀλλ' αὕτη ἡρνήθη νὰ πράξῃ τοῦτο, διότι ὁ Πομπήιος ἀνῆκεν εἰς τὴν δημοτικὴν μερίδα. Τότε οὗτος, εὗρεθεις εἰς δύσκολον θέσιν, συνηνώθη μὲ τὸν Ἰούλιον Καῖσαρα καὶ μὲ τὸν Κράσσον· οἱ τρεῖς ἄνδρες συνεφώνησαν νὰ ὑποστηρίξωσιν ὁ εἷς τὸν ἄλλον εἰς τὴν πολιτικὴν ὁ πολιτικὸς οὗτος σύνδεσμος ὠνομάσθη *πρώτη τριαρχία* (τῷ 60 π. X.).

Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ ἦτο ἱκανός, μεγαλοφυΐας, ἀλλὰ καὶ πολὺ φιλόδοξος· μὲ νόμους δημαγωγικοὺς εἶχε κατορθώσει ν' ἀποκτήσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ. Ὁ δὲ Κράσσος ἦτο πλουσιώτατος, ἀλλὰ καὶ φιλάργυρος. Συνεφώνησαν λοιπὸν οἱ τρεῖς ἄνδρες, ὅπως ὁ Καῖσαρ γίνῃ ὑπάτος καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς ὑπατείας του νὰ λάβῃ τὴν διοίκησιν τῆς ἐντὸς τῶν Ἀλπεων Γαλατίας καὶ τοῦ μικροῦ μέρους τῆς σημερινῆς Γαλλίας, ποῦ ἀνῆκεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ὁ Καῖσαρ ἀφ' οὗ ἐγένεν ὑπάτος, ἐφρόντισε νὰ ἐπικυρωθῶσι δι' ἀποφάσεως τοῦ δήμου αἱ διατάξεις τοῦ Πομπηίου.

Ὁ Καῖσαρ εἰς τὴν Γαλλίαν ἀνεδείχθη μέγας στρατηγός. Ἐπολέμησε τοὺς Γαλάτας, οἱ ὅποιοι κατόικουν εἰς τὴν σημερινὴν Γαλλίαν, ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη (58—50) π. Χ. καὶ κατόρθωσε νὰ ὑποτάξῃ αὐτούς, ἂν καὶ ἐπολέμησαν ἀνδριότατα.

Ὁ δὲ Κράσσος, ἅψ' οὐ ἔγινεν ὕπατος, ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῶν Πάρθων (τῷ 54 π. Χ.), οἱ ὅποιοι εἶχον κάμει νέον βασιλείον εἰς τὴν Περσίαν καὶ τὴν Μεσοποταμίαν· ἀλλ' ἐνίκηθη καὶ ἐφρονεύθη ἀπὸ αὐτούς.

2. Δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος (49—48 π. Χ.). — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κράσσου ἔμειναν οἱ δύο ἄνδρες Πομπήιος καὶ Καῖσαρ· καὶ οἱ δύο ἠθέλον τὴν μοναρχίαν· διὰ τοῦτο ἔγιναν ἐχθροί. Ὁ Πομπήιος λοιπὸν παρεκίνησε τὴν σύγκλητον νὰ ἀποφασίσῃ, ὅτι ὁ Καῖσαρ, ἅμα τελειώσῃ ὁ χρόνος τῆς ἀνθυπατείας του, θὰ διαλύσῃ τὸν στρατὸν καὶ θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ῥώμην ὡς ἀπλοῦς πολίτης. Ὁ Καῖσαρ ἐζήτησε νὰ κρατήσῃ τὴν διοίκησιν τῆς ἐντὸς τῶν Ἄλπεων Γαλατίας μέχρι τοῦ χρόνου τῆς ἐκλογῆς, ὅτε θὰ ἐξελέγετο ὕπατος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σύγκλητος δὲν ἐδέχθη τὴν αἴτησιν αὐτῆν, ὁ Καῖσαρ ὤρμησε κατὰ τῆς Ῥώμης.

Ὁ Πομπήιος ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἀρκετὸν στρατὸν ν' ἀντισταθῇ κατὰ τοῦ Καίσαρος ἐν Ἰταλίᾳ, ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ μετὰ τοὺς ὀπαδούς του εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἐκεῖ δὲ ἐσυμπλήρωσε τὸν στρατὸν του ἀπὸ Ἑλλήνων. Ὁ δὲ Καῖσαρ ἅψ' οὐ κατέλαβε τὴν Ῥώμην, διεβίβασε μετὰ πλοῖα τὸν στρατὸν του εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν· πλησίον τῶν *Φαρσάλων* ἔκαμε μάχην μετὰ τὸν Πομπήιον (48 π. Χ.) καὶ τὸν ἐνίκησεν ἐντελῶς.

Ὁ Πομπήιος τότε ἔφυγε διὰ πλοίου εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἀπεβιβάζετο ἐκεῖ, ἐδολοφονήθη κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως τῆς Αἴγυπτου. Μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Καῖσαρ ἐπλευσεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ὅτε παρουσίασαν εἰς αὐτὸν τὴν κεφαλὴν τοῦ Πομπηίου, ἐδάκρυσεν καὶ διέταξε νὰ τὴν θάψωσιν. Περιῆλθε δὲ εἰς πόλεμον μετὰ τοὺς Αἰγυπτίους· τότε διέταξε νὰ καύσωσι τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον· ἀλλ' ἀπὸ τὴν πυρκαϊὴν ἐκάη

καὶ ἡ περίφημος βιβλιοθήκη τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐνίκησε δὲ ὁ Καῖσαρ τοὺς Αἰγυπτίους καὶ ἔκαμε βασιλίссαν τῆς Αἰγύπτου τὴν Κλεοπάτραν, ἀδελφὴν τοῦ πρόφην βασιλέως τῆς χώρας.

Ὁ Καῖσαρ μετὰ ταῦτα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην. Ἀπὸ ἐκεῖ μετέβη εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ὅπου ἐνίκησε τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Πομπηίου πλησίον τῆς **Θάβου** τῷ 46 π. Χ. Τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος μετέβη εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου εἶχον συναθροισθῆ τὰ λείψανα τῶν Πομπηϊανῶν ὑπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Πομπηίου Γναῖον καὶ Σέξιτιον καὶ ἐνίκησεν αὐτὰ εἰς τὴν **Μοῦνδαν**, πλησίον τῆς σημερινῆς Μαλάγας τῷ 45 π. Χ.

3. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Καίσαρος. — Ὁ Καῖσαρ ἔλαβεν ἀπὸ τὴν σύγκλητον καὶ τὸν δῆμον θεϊκὰς τιμὰς. Ἔγινε δικτάτωρ ἐπὶ δέκα ἔτη, ἐπιστάτης τῶν ἠθῶν, αὐτοκράτωρ στρατηγός, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐξηρτῶντο οἱ στρατηγοὶ τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ μέγιστος ἀρχιερεὺς. Ἐστήθησαν δὲ εἰς πολλὰ μέρη ἀγάλματα αὐτοῦ ὡς θεοῦ. Καὶ ὁ πέμπτος μὴν τοῦ ἔτους (τὸ ὁποῖον τότε ἤρχιζεν ἀπὸ τὸν Μάρτιον), ὠνομάσθη ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰούλιος.

Ὁ Καῖσαρ ἔκαμε πολλὰ καλὰ. Ἠθέλησε νὰ διορθώσῃ ὀπωσδήποτε τὰς μεγάλας ἐρημώσεις, ποῦ ἔφερον εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ πόλεμοί του μετὰ τὸν Πομπηϊον· ἀνοικοδόμησε τὴν Κόρινθον, τὴν ὁποίαν εἶχε καταστρέψει ὁ Μόμμιος, καὶ ἔκατοίκησεν εἰς αὐτὴν Ῥωμαίους, οἱ ὁποῖοι ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἐξελληνίσθησαν καὶ ἔκαμαν τὴν Κόρινθον ὡραίαν καὶ πλουσίαν πόλιν. Ὁ Καῖσαρ διώρθωσε τὸ ἡμερολόγιον διὰ τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ ἀστρονόμου Σωσιγένου, ὁ ὁποῖος εἰσήγαγε τὸ ἡλιακὸν ἔτος, ἐν ᾧ ἕως τότε ἦτο τὸ σεληνιακόν. Τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Ἰουλιανόν, διατηροῦμεν μέχρι σήμερον οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοί.

Μὲ τὰ ἀξιώματα τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ὁ Καῖσαρ, κατέστη πραγματικῶς μονάρχης, ἡ δὲ δημοκρατία μόνον κατὰ τύπους ὑπῆρχεν. Ἐν τούτοις ἠθέλει νὰ λάβῃ καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλέως. Διὰ τοῦτο, ἂν καὶ ἦτο ἐπιεικὴς ὡς ἄρχων, συνώμοσαν ἐναντίον του πολλοὶ νέοι ἐνθουσιώδεις ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας· αὐτοὶ εἶχον

ἀρχηγούς τοὺς πραιτώρας Βρούτον καὶ Κάσιον καὶ ἐδολοφόρησαν τὸν Καίσαρα εἰς τὸ βουλευτήριον (44 π. X.).

§ 34. Ἀγῶνες τοῦ Ὀκταβιανοῦ διὰ τὰ
καταλάβει τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν.

1. Ἡ δευτέρα τριαρχία. — Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Καίσαρος ὅλοι οἱ Ῥωμαῖοι ἐφοβήθησαν μήπως γίνῃ ἐμφύλιος πόλεμος εἰς τὴν Ῥώμην μεταξὺ τῶν συνωμοτῶν καὶ τῶν φίλων τοῦ Καίσαρος. Διὰ τὰ συμφιλίωση δὲ αὐτοὺς ἡ σύγκλητος, ἐπεκύρωσε τὰς πράξεις τοῦ Καίσαρος καὶ ἔδωκεν ἀμνησίαν εἰς τοὺς συνωμότες. Εἰς τὴν Ῥώμην δὲ ἀνέλαβεν ὅλην τὴν ἔξουσίαν ὁ φίλος τοῦ Καίσαρος Μάρκος Ἀντώνιος, ὁ ὁποῖος ἦτο ὕπατος· οἱ δὲ συνωμότες μετέβησαν ὡς ἄρχοντες εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἦτοι ὁ Κάσιος εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ὁ Βρούτος εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἐν τῷ ὁ Ἀντώνιος διηύθυνε τὴν Ῥώμην ὡς ἀπόλυτος ἄρχων, ἔρχεται εἰς αὐτὴν ὁ Ὀκταβιανός, ἀνεψιὸς τοῦ Καίσαρος καὶ θετός υἱὸς αὐτοῦ· ἦτο δὲ ὡς τώρα εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν τῆς Ἰλλυρίας, ὅπου ἐσπούδαζε τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Ἀφ' οὗ ἦλθεν εἰς τὴν Ῥώμην, κατώρθωσε νὰ ἐλκύσῃ μὲ τὸ μέρος του τοὺς στρατιώτας τοῦ Καίσαρος καὶ τὸν λαόν· ἐκ τούτου περιῆλθεν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν Ἀντώνιον.

Ἄλλ' ἡ σύγκλητος ἐπεδείκνυεν ὅλην τὴν εὐνοίαν τῆς πρὸς τοὺς συνωμότες καὶ κατεπολέμει καὶ τὸν Ἀντώνιον καὶ τὸν Ὀκταβιανόν, διότι ἐφοβεῖτο ὅτι αὐτοὶ ἤθελον νὰ καταλύσουν τὴν ἐλευθερίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Ὀκταβιανός καὶ ὁ Ἀντώνιος συμφιλίωθησαν καὶ ἀφ' οὗ συνηνώθησαν καὶ μὲ τὸν Λέπιδον, ὁ ὁποῖος ἦτο διοικητὴς τῆς πέραν τῶν Ἄλπεων Γαλατίας, ἀπέτελεσαν τὴν *δευτέραν τριαρχίαν* (43 π. X.). Συνεφώνησαν δὲ νὰ λάβουν διὰ νόμου ἐπὶ πέντε ἔτη τὴν ὅλην διοίκησιν τῆς πολιτείας· ἔπειτα διεμοίρασαν μεταξὺ των τὰς ἐπαρχίας.

Οἱ τρεῖς ἄνδρες, ἀφ' οὗ εἰσῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην μὲ τὸν στρατόν των καὶ ἔλαβον τὴν ἔξουσίαν, προσέβησαν εἰς προγραφὰς τῶν ἐπισημοτέρων ἀντιπάλων των Ἐφόνευσαν δὲ οὕτω

300 συγκλητικούς και πλείστους άλλους· μεταξύ τῶν φονευθέντων τότε ἦτο και ὁ μεγαλύτερος ῥήτωρ τῆς Ῥώμης και ἀληθῶς φιλόπατρις Κικέρων.

2. Πόλεμος μεταξύ τριαρχίας και δημοκρατικῶν. — Μετὰ τὰς σφαγὰς ὁ Ὀκταβιανὸς και ὁ Ἀντώνιος διεβίβασθησαν μὲ τοὺς στρατοὺς των εἰς τὴν Ἡπειρον και ἀπὸ ἐκεῖ ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ πολεμήσουν τὸν Κάσσιον και τὸν Βροῦτον, οἱ ὁποῖοι εἶχον σχηματίσει ἄξιον λόγου στρατὸν εἰς τὴν Ἀσίαν και τὴν Ἑλλάδα. Οἱ ἀντίπαλοι συνεκρότησαν μάχην πλησίον τῆς πόλεως *Φιλίππων* τῆς Μακεδονίας τῷ 42 π. Χ. Κατὰ ταύτην ὁ Κάσσιος και ὁ Βροῦτος ἐνίκηθησαν και διὰ τοῦτο ἠτύοκτόνησαν.

3. Πόλεμος Ὀκταβιανοῦ και Ἀντωνίου. — Μετὰ τὴν μάχην τῶν Φιλίππων ὁ Ὀκταβιανὸς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην· τότε ἐπολέμησε τὸν Λέπιδον και ἀφ' οὗ τὸν ἐνίκησεν, ἔγινεν ἀπόλυτος κύριος εἰς τὴν Δύσιν.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἀντώνιος διηυθύνθη εἰς τὴν Ἀσίαν, διὰ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς δημοκρατικούς. Ἄλλ' ὅτε ἐπροσκάλεσε τὴν βασιλίσειαν τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτραν, διὰ νὰ τὴν ἐξετάσῃ, διατί ἐβοήθησε τοὺς δημοκρατικούς, τόσοσ ἐσαγητεύθη ἀπὸ τὴν ὄραιότητά της, ὥστε μετέβη μετ' αὐτῆς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν και διέμεινεν ἀρκετὸν χρόνον. Ἐχάρισε δὲ Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας τῆς Ἀσίας εἰς τοὺς υἱοὺς τῆς Κλεοπάτρας, οἱ ὁποῖοι ἀνεγνώρισον τὴν μητέρα των ὡς κυρίαρχόν των.

Ἀφ' οὗ ὅμως ἡ σύγκλητος ἔμαθεν αὐτὰ, ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀντωνίου και τῆς Κλεοπάτρας, ὁ δὲ Ὀκταβιανὸς ἠτοίμασε στρατὸν και στόλον ἐναντίον των. Ὁ Ἀντώνιος και ἡ Κλεοπάτρα ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα και διηυθύνθησαν κατὰ τοῦ Ὀκταβιανοῦ. Πλησίον δὲ τοῦ Ἀκτίου παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου συνήφθη μεταξύ τῶν δύο ἀντιπάλων ναυμαχία (31 π. Χ.), εἰς τὴν ὁποίαν ἐνίκηθησαν ὁ Ἀντώνιος και ἡ Κλεοπάτρα, και ἔφυγον εἰς τὴν Αἴγυπτον. Εἰς ἀνάμνησιν δὲ τῆς ναυμαχίας ἐκείνης ὁ Ὀκταβιανὸς ἔκτισεν ἀπέναντι τοῦ Ἀκτίου πόλιν λαμπράν, τὴν *Νικόπολιν*.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Ὀκταβιανὸς ἐπῆλθε κατὰ τῆς Αἰγύπτου· ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀντώνιος καὶ ἡ Κλεοπάτρα δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντισταθῶσιν εἰς αὐτόν, ἠτύοκτόνησαν. Τότε ἡ Αἴγυπτος ἔγινε Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Ἡ Αὐτοκρατορία ἐν Ῥώμῃ.

§ 35. Ὁ Ὀκταβιανὸς ὡς αὐτοκράτωρ.

Ὁ Ὀκταβιανός, ἀφ’ οὗ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἠθέλησε νὰ συγκεντρώσῃ ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖράς του· τοῦτο δὲν ἦτο δύσκολον, διότι ὁ λαὸς εἶχε κουρασθῆ ἀπὸ τόσους ἐμφυλίου πολέμου. Ἀλλ’ ὁ Ὀκταβιανὸς ἐγνώριζεν ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι οὐδὲ νὰ ἀκούσουν ἤθελον τὸ ὄνομα τῆς βασιλείας καὶ ἐδολοφόνησαν τὸν Καίσαρα, διότι ἤθελε νὰ ἀναγορευθῆ βασιλεὺς. Ἐγνώριζε προσεῖτι ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἕως τώρα εἶχον δημοκρατικὴν ἐλευθερίαν, διότι τὴν ἐξουσίαν τῆς πολιτείας, τὴν ὁποίαν εἶχε συγκεντρώσει πρότερον ὅλην ὁ βασιλεὺς εἰς χεῖράς του, ἐμοίρασαν εἰς διαφόρους ἀρχάς. Ἐλαβε λοιπὸν ὁ Ὀκταβιανὸς κατ’ ὀλίγον ὅλας τὰς ἀρχάς καὶ τοιουτοτρόπως ἔγινεν ἀπόλυτος ἀρχὼν, χωρὶς νὰ παύσουν νὰ ὑπάρχουν οὔτε αἱ ἀρχαὶ οὔτε τὸ ὄνομα καὶ τὸ πολίτευμα τῆς δημοκρατίας.

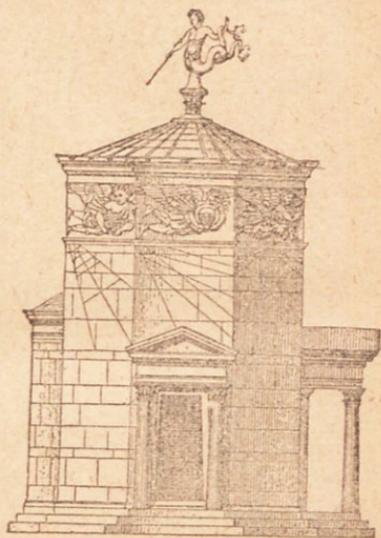
Διὰ τοῦτο ἔγινε κατ’ ἀρχὰς **ὑπάτος**, ἔπειτα **τιμητῆς** καὶ ὡς τοιοῦτος ἔκαμε τὸν κατάλογον τῶν συγκλητικῶν, εἰς τὸν ὁποῖον κατέγραψεν ὡς συγκλητικοὺς ἐκείνους ποῦ ἤθελον. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο **πρόκριτος** τῆς συγκλήτου, ἦτοι ἐψήφισε πρῶτος, διὰ τοῦτο οἱ ἄλλοι συγκλητικοὶ ἐψήφιζον σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην του. Μετὰ ταῦτα ἔγινε **στρατηγὸς αὐτοκράτωρ** ὅλου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ καὶ διώριζε τοὺς διοικητὰς τῶν σπουδαιοτέρων ἐπαρχιῶν· ἔγινε **δήμαρχος** καὶ **μέγιστος ἀρχιερεὺς**. Τέλος ὠνομάσθη ἀπὸ τὴν συγκλήτον **Αὔγουστος**, δηλαδὴ Σεβαστός, ὅπως

Τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος.

ἕως τότε μόνον οἱ θεοὶ ὠνομάζοντο· τοιουτοτρόπως δὲ ἐθεωρεῖτο ἀπὸ τὸν λαὸν ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Διοίξεις τοῦ Αὐγούστου. — Ἄφ' οὗ ἔγινεν ἡ αὐτοκρατορία αὐτῆ, αἱ ἐπαρχίαι ἤρχισαν νὰ κυβερνῶνται ἐπιεικέστερον. Πολλοὶ ἀνθρώποι διαφόρων τόπων ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας ἤρχισαν ν' ἀποκτῶσι τὰ δικαιώματα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐξήταξε πῶς ἐκυβέρνων οἱ ἄρχοντες τῶν ἐπαρχιῶν καὶ εὐμῶρει ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δὲν ἐφέροντο καλῶς· ἔπειτα διώρισε, διὰ νὰ διευθύνωσι τὰ οἰκονομικὰ τῶν ἐπαρχιῶν, ἰδιαιτέρους ὑπαλλήλους τῆς ἐμπιστοσύνης του, τῶν ὁποίων ἐξήταξε τὴν διαχείρισιν.

Ὁρολόγιον τοῦ Κυρρήστου.

Ὁ Αὐγούστος, ἀφ' οὗ ἐπανάφερε τὴν εἰρήνην εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος, περιώδενσεν αὐτὸ καὶ ἔκαμε πολλὰ καλὰ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐκεῖνας, ποῦ εἶχον ὑποφέρει περισσοτέρας δυστυχίας. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἔγινε τότε τὸ Ὁρολόγιον τοῦ Κυρρήστου. Ὁ Αὐγούστος ἔκαμε καὶ μεγάλας λεωφόρους, αἱ ὁποῖαι συνήνωσαν τὴν Ῥώμην μὲ ὅλας τὰς ἐπαρχίας.

Ἐπὶ Αὐγούστου ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Ἀπέθανε δὲ ὁ Αὐγούστος τῷ 14 μ. Χ. εἰς ἡλικίαν 76 ἐτῶν.

§ 36. Ὁ πολιτισμὸς εἰς τὴν Ῥώμην.

1. Τὰ γράμματα. — Μετὰ τοὺς χρόνους τῶν Γράκων οἱ Ῥωμαῖοι ἐμιμοῦντο μὲν τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὅποιον οἱ Ἕλληνες ἔγραφον τὰ συγγράμματά των, ἀλλ' ἤρχισαν νὰ συγγράφουν καὶ πρωτότυπα ἔργα.

Τότε ἀνεφάνησαν ἄξιοι λόγου ἱστορικοί· εἷς ἐξ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ **Καῖσαρ**. Ἐπίσης ῥήτορες σπουδαῖοι, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπιφανέστερος ἦτο ὁ **Κικέρων**.

Ἄλλ' ἰδίως τὰ γράμματα προώδευσαν πολὺ ἐπὶ Αὐγούστου, ὅστις ἠνύνησε καὶ ἐβοήθησε πολὺ τοὺς λογίους· τότε ἤκμασαν οἱ ἔξοχώτεροι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς· οἱ σπουδαιότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἦσαν οἱ ποιηταὶ **Βιργίλιος**, **Οράτιος** καὶ **Οβίδιος** καὶ οἱ ἱστορικοὶ **Σαλλούστιος** καὶ **Λίβιος**.

2. Ὠραῖαι τέχναι. — Οἱ Ῥωμαῖοι, ἀφ' οὗ εἶχον ὅλα τὰ πλούτη τοῦ κόσμου εἰς χεῖράς των, ἐστόλιζον τὴν Ῥώμην μὲ μεγάλα καὶ πολυτελῆ οἰκοδομήματα. Ἐκτίσαν ναοὺς, ἀγοράς, αἱ ὁποῖαι περιεβάλλοντο ἀπὸ στοᾶς καὶ εἶχον πολλὰ ἀγάλματα, ἵπποδρόμια, θέατρα κ.λ.π. Τὸ πρῶτον ἐκ λίθου θέατρον ἐχώρει 40 χιλιάδας θεατῶν καὶ ὁ μέγιστος ἵπποδρόμος 150 χιλιάδας.

Ἀπὸ τὰ οἰκοδομήματα τοῦ Αὐγούστου τὸ σπουδαιότερον ἦτο τὸ **Πάνθεον**, ὑπερμεγέθης στρογγύλος ναὸς, στεγαζόμενος ἀπὸ μέγαλον θόλον· ἄξιον λόγου ἦτο καὶ τὸ **Μαυσωλεῖον**, μέγας τάφος τοῦ Αὐγούστου.

3. Ἡ Ῥώμη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. — Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου, ἐπειδὴ ἠνέξηθησαν τὰ δημόσια ἔργα καὶ αἱ ἐμπορικαὶ ἐργασίαι, ἡ Ῥώμη ἀπέκτησε διπλάσιον πληθυσμόν· ἐν ᾧ πρότερον εἶχεν 1.300.000 κατοίκων, τώρα εἶχε 2.500.000. Ἡ πόλις ἐξετείνετο ἤδη πολὺ μακρότερον τῶν 7 λόφων, τοὺς ὁποίους ἄλλοτε περιέκλειε τὸ παλαιὸν τεῖχος αὐτῆς. Τὸ μέγα **Πεδίον τοῦ Ἄρεως**, ὅπου ἄλλοτε ἐγυμνάζετο ἡ νεολαία, ἐγέμισεν ἀπὸ πλείστα δημόσια οἰκοδομήματα, μεγάλα καὶ ὠραῖα· ἐκεῖ ἐγένινεν ἡ νέα πόλις. Αἱ ὁδοὶ τῆς παλαιότερας Ῥώμης ἦσαν στεναὶ μὲ ὑψηλὰς οἰκίας· ἐγίνοντο δὲ στενώτεραι ἀπὸ τὰ διάφορα καταστήματα, τὰ ὁποῖα κατελάμβανον μέρος τῶν ὁδῶν. Ἐκεῖ συνωστίζετο ἄπειρον πλῆθος, ποῦ ὠμίλει διαφόρους γλώσσας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐκυριάρχουν ἡ Λατινικὴ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ.

§ 37. Αὐτοκράτορες ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Αὐγούστου.

Τιβέριος (14-37 μ. Χ.). — Ὁ Τιβέριος, ἔγγονος τοῦ Αὐγούστου, διεδέχθη αὐτὸν ὡς αὐτοκράτωρ, δηλαδή ἐσυγκέντρωσεν ὅλας τὰς ἐξουσίας εἰς τὰς χεῖράς του, ὡς καὶ ὁ πάππος του. Ἄλλ' ἦτο σκληρὸς καὶ φιλύποπιος τύραννος καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς καὶ συγγενεῖς του καὶ φίλους, ποῦ τοῦ κατηγγέλλοντο ὡς ἐχθροὶ του. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, ἐπειδὴ εἶχον διαφθορῇ, ὑπέφερον τὴν τυραννίαν του. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες ἐχρεώσθουν πολλὰς εὐχαριστίας εἰς τὸν Τιβέριον, διότι καὶ ἐκαλυτέρευσε τὴν διοίκησιν καὶ ἐβοήθησε μὲ χρήματα διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὰ ὅποια εἶχον πάθει ἀπὸ φοβερῶν σεισμῶν.

Ἐπὶ Τιβερίου ἐσταυρώθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Νέρων (54—68 μ. Χ.). — Ὁ Νέρων ὑπῆρξεν ἄγριος τύραννος· ἀφ' οὗ ἐδολοφόνησε τὸν ἀδελφόν του, τὴν μητέρα του καὶ τὴν σύζυγόν του, ἔκαμε πολλὰ ἄλλα κακουργήματα· προσέτι ἔκαμε καὶ παντὸς εἴδους ἀκολασίας καὶ κατεπίεξε τὸν κόσμον μὲ ἀρπαγὰς, σκληρὰς τιμωρίας καὶ φόνους.

Ὅτε δὲ τῷ 63 μ. Χ. φοβερὰ πυρκαϊὰ ἔκαυσε τὸ περισσότερον μέρος τῆς Ῥώμης, αὐτὸς κατέλαβεν ἀρκετὴν ἔκτασιν τῶν ἐρειπίων καὶ ἔκτισε μεγαλοπρεπῆ οἶκον, ποῦ ἦτο τόσον μέγας, ὅσον ἦτο μία μετρία πόλις· ἐγύμνωσε δὲ τοὺς ναοὺς καὶ τὰς ἐπαρχίας ἀπὸ ἀγάλματα καὶ ἄλλα καλλιτεχνήματα, διὰ νὰ στολίσῃ τὸν οἶκον αὐτόν.

Ὁ τύραννος ἤθελε νὰ φαίνεται μέγας καλλιτέχνης· διὰ τοῦτο ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἠγωνίσθη εἰς ὅλους τοὺς ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους, φυσικά, ἀνεκηρύχθη νικητὴς· Ἐν τούτοις ἐφόνευσε πολλοὺς Ἕλληνας καὶ ἀφῆρεσε πολλὰ καλλιτεχνήματα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα· ἐκ μόνων τῶν Δελφῶν ἔλαβε 500 χαλκᾶ ἀγάλματα.

Τέλος τὰ στρατεύματα τῶν ἐπαρχιῶν ἐπανεστάτησαν. Ἀφ' οὗ δὲ καὶ ἡ σύγκλητος ἐκήρυξε τὸν Νέρωνα προδότην, αὐτὸς, διὰ νὰ μὴ συλληφθῇ καὶ θανατωθῇ, ἤντο αὐτόνησεν.

§ 38. Οἱ ἀγαθοὶ αὐτοκράτορες.

Βεσπασιανός (69—79 μ. Χ.).—Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νέρωνος ἤρχισαν ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῶν διαφόρων στρατευμάτων, οἱ ὅποιοι ἤθελον νὰ γίνουν αὐτοκράτορες. Τέλος ὑπερίσχυεν ὁ ἀρχηγὸς τῶν στρατευμάτων τῆς Συρίας Βεσπασιανός.

Ὁ Βεσπασιανὸς διωργάνωσε καλύτερον τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ τὸν στρατόν, ἐνίκησε δὲ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὅποιοι ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ κατέστρεψε τὴν Ἱερουσαλήμ. Προσέτι ἔκτισε τὸ **Κολοσσαῖον**, μέγιστον ἀμφιθέατρον, τὸ ὁποῖον ἐχῶρει 87 χιλιάδας θεατῶν.

Τίτος (79—81 μ. Χ.).—Τὸν Βεσπασιανὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Τίτος. Οὗτος ἦτο φιλόφρων καὶ ἐπιεικὴς ἄρχων. Τὴν εὐσπλαγγίαν δὲ αὐτοῦ ἔδειξεν ἰδίως ὅτε ἐξεργάγη τὸ ἠφαίστειον Βεσοῦβιος καὶ ἐσκέπασε τρεῖς πόλεις, τὸ Ἡράκλειον, τὰς Σταβίας καὶ τὴν Πομπηίαν· ἐκ τούτων ἡ τελευταία ἀνεσκάφη πρό τινων ἐτῶν καὶ βλέπομεν τώρα, πῶς ἔζων τότε οἱ ἄνθρωποι καὶ ποῖαν πρόοδον εἶχον εἰς τὴν καλλιτεχνίαν· ἰδίως ἦσαν περίφημοι αἱ ζωγραφίαι τῶν τοίχων ἀρκετῶν οἰκιῶν τῆς Πομπηίας.

Τοὺς παθόντας τῶν τριῶν τούτων πόλεων ἐβοήθησε παντοιοτρόπως ὁ Τίτος. Ἐκτίσεν δὲ καὶ περίφημα λουτρά. Ἐπειδὴ δὲ τότε οἱ ἄνθρωποι συχνὰ ἐλούοντο εἰς δημόσια λουτρά, ἐκίχοντο πλεῖστα τοιαῦτα μὲ διαφόρους αἰθούσας ἀναπαύσεως, συναυλιῶν κτλ.

Τραϊανός (98—117 μ. Χ.).—Ὁ Τραϊανὸς ἀφίερωσε τὴν ζωὴν του εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ εὐτυχεῖς τοὺς ὑπηκόους του· ἐφρόντισεν νὰ μὴ περιορίζουν οἱ ἄρχοντες τὴν ἐλευθερίαν τῶν πολιτῶν. Ἐκαμε νόμον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ πολιτεία διέτρεφε τὰ πολὺν πτωχὰ παιδία. Ἐκαμε μεγάλα δημόσια ἔργα, δηλαδὴ ὁδοὺς στρατιωτικὰς κατὰ μῆκος τοῦ Δουνάβεως, ἀπεξήραναν ἔλη, κατεσκεύασε λιμένας καὶ ἵδρυσεν εἰς τὴν Ῥώμην νέαν ἀγοράν, τὴν ὁποίαν ἐστόλισε μὲ στοὰς καὶ βιβλιοθήκας. Τότε

ἐκτίσθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ μνημεῖον τοῦ Φιλοπάππου, ἐγγόνου τοῦ τελευταίου Ἑλλήνος βασιλέως τῆς Συρίας.

Ὁ Τραϊανὸς ὑπέταξε τοὺς Δάκας, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον τὴν σημερινὴν Ῥουμανίαν· ἔπειτα ἔστειλεν εἰς τὴν χώραν αὐτὴν πολλὰς Ῥωμαϊκὰς ἀποικίας, μὲ τὰς ὁποίας εἰσήγαγεν ἐκεῖ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν καὶ ἐπροσπάθησε νὰ εἰσαγάγῃ καὶ τὸν πολιτισμόν.

Ἄδριανὸς (117—138 μ. Χ.) — Αὐτὸς κυρίως ἐφρόντισε νὰ καλυτερεύσῃ τὴν κατάστασιν τῶν ἐπαρχιῶν. Διὰ τοῦτο ἐπὶ 14 ἔτη περιώδευσεν εἰς τὰς ἐπαρχίας, τὰς ὁποίας ἀνεκούφισεν ἀπὸ τοὺς φόρους, ἔστόλισε μὲ μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα καὶ εὐηργέτησε κατὰ πολλοὺς τρόπους. Ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη ἔμεινε μακρότερον χρόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐκεῖ ἔκτισε νέαν πόλιν πλησίον τῆς λεγομένης πύλης τοῦ Ἄδριανου· ἔτελείωσε τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει ὁ Πεισίστρατος πρὸ 650 ἐτῶν· ἔκτισε μεγαλοπρεπῆ βιβλιοθήκην, στολισμένην μὲ ἀγάλματα καὶ ἔχουσαν τὴν ὄροφὴν ἀπὸ ἀλάβαστρον λίθον καὶ ἐπίχρυσον· ἔκαμε στοᾶν μὲ 120 κίονας πλησίον τῆς σημερινῆς παλαιᾶς ἀγορᾶς· κατεσκεύασε τὸ Ἀδριανεῖον ὑδραγωγεῖον, τὸ ὁποῖον καὶ μέχρι σήμερον φέρει ὕδωρ εἰς τὰς Ἀθήνας. Διὰ νὰ καταστήσῃ δὲ τὰς Ἀθήνας πανελληνιον κέντρον, ἵδρυσεν Πανελληνίους ἀγῶνας, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐγίνετο καὶ συνέδριον ὄλων τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, αἵτινες ἔστελλον ἀπεσταλμένους εἰς αὐτό. Εἰς τὰ Μέγαρα καὶ εἰς τὴν Φωκίδα ἔκαμε ναοὺς καὶ εἰς τὴν Κόρινθον λουτρά. Αὐτὸς ἔκτισε καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν εἰς τὴν Θράκην.

Ὅσον ὅμως καὶ ἂν ἐπροστατεύθῃ ἡ Ἑλλὰς ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν Τραϊανὸν καὶ τὸν Ἄδριανόν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς διαδόχους τῶν αὐτοκράτορας, οἱ κάτοικοί της ὀλιγόστευσαν καὶ πολλὴ πτωχεία ἐπῆρχεν εἰς αὐτήν.

Ὁ Ἄδριανὸς ἐνίκησε καὶ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι ἐπανεστάτησαν καὶ πάλιν τότε ὅσοι ἐξ αὐτῶν δὲν ἐφρονεύθησαν, διεσκορπίσθησαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔζησεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ὁ

ὑπερπλουτος Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς οὗτος ἔκτισεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ Παναθηναϊκὸν στάδιον ἐκ μαρμάρου καὶ τὸ Ὀδεῖον Ν. Α. τῆς Ἀκροπόλεως. Αὐτὸς ὄχι μόνον καὶ ἄλλας πόλεις εὐηργέτησεν, ἀλλὰ καὶ ὡς διδάσκαλος τῆς ἱστορικῆς καὶ φιλοσοφίας ἀπέκτεψε μεγάλην φήμην καὶ εἶχε πλείστους μαθητὰς ἀπὸ πολλὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀδριανοῦ Ἀντωνῖνος ὁ Εὐσεβὴς (138 — 161 μ.Χ.) καὶ Μάρκος Αὐρήλιος (161 — 180 μ.Χ.) ἦσαν ἐπιεικεῖς, φιλόφρονες καὶ δίκαιοι ἑκαλυτέρευσαν δὲ καὶ τὴν θέσιν τῶν δούλων, οἱ ὅποιοι ἕως τότε ἐθεωροῦντο ὡς ζῷα.

Δυστυχῶς ὁμοῦς τότε οἱ Γερμανικοὶ λαοί, οἱ ὅποιοι ἦσαν βάρβαροι, ἐπειδὴ ἐπληθύνθησαν πολὺ, ἠθέλησαν νὰ διαβάσωσι τὸν Δούναβιν καὶ νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος.

Ὁ Αὐρήλιος μετὰ μακροῦς ἀγῶνας τοὺς ἐνίκησεν ἐδέχθη δὲ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν νὰ κατοικήσωσιν εἰς διάφορα μέρη τοῦ κράτους του ὡς ὑπήκοοι. Ἀλλὰ μετὰ τινα ἔτη ἐπανάλαβον οἱ Γερμανοὶ τὸν πόλεμον ἐν ᾧ δὲ ὁ αὐτοκράτωρ Αὐρήλιος τοὺς ἐπολέμει πλησίον τῆς σημερινῆς Βιέννης, ἀπέθανεν.

Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς

§ 39. Ἡ Ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων.

Τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα εἶχον τότε τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὸν κόσμον διὰ τοῦτο οἱ Ῥωμαῖοι τὰ ἐσπούδαζον μὲ πολὺν ζῆλον καὶ ἐλάμβανον ὡς ὀδηγοὺς τὰ Ἑλληνικὰ συγγράμματα διὰ νὰ συγγράψωσιν ἰδικά των ἔργα.

Οἱ Ἕλληνες λόγιοι καὶ συγγραφεῖς, οἱ καταγόμενοι ἀπὸ τὴν

Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν, ὅπου εἶχεν ἐπεκταθῆ ὁ Ἑλληνισμός, ἦσαν τότε πολλοὶ καὶ ἔγραφαν πλεῖστα ἄξια λόγου συγγράμματα.

Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶχε τότε γίνεαι παγκόσμιος· διὰ τοῦτο ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων λογίων ἔγραφον εἰς αὐτὴν καὶ λόγοι Ἰταλοὶ, Γαλάται, Σύροι, Ἰουδαῖοι. Τινὲς ἐκ τούτων ὑπῆρξαν περίφημοι συγγραφεῖς. Οἱ ἐβδομήκοντα μεταφρασταὶ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης ἦσαν Ἰουδαῖοι. Ὁ φιλόσοφος αὐτοκράτωρ Μάρκος Αὐρήλιος ἔγραψε τὸ φιλοσοφικὸν του σύγγραμμα «τὰ εἰς ἑαυτὸν» εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Τὰ ἐκπαιδευτήρια τῶν Ἀθηνῶν. — Τὰ ἐκπαιδευτήρια τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἤμαζον. Οἱ ἑφήβοι ἀπὸ 18 ἐτῶν κατεγράφοντο εἰς ἰδιαιτερον κατάλογον, ἐγυμνάζοντο καὶ ἡσχολοῦντο εἰς τὰς μελέτας των· κατεγράφοντο δὲ καὶ ξένοι εἰς τοὺς ἐφήβους. Διηύθυνε δὲ αὐτοὺς ὁ *κοσμητής*, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐπιφανὴς ἄρχων ἐκλεγόμενος κατ' ἔτος ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους· τὴν ἀνωτέραν ἐποπτείαν αὐτῶν εἶχεν ὁ Ἄρειος Πάγος καὶ ὁ *στρατηγὸς ἐπὶ τὰ ὄπλα*, ὁ ὁποῖος ἦτο τότε ὁ μεγαλύτερος ἄρχων εἰς τὰς Ἀθήνας.

Οἱ ἑφήβοι εἶχον ἓνα μόνον εἰδικὸν διδάσκαλον, τὸν τῆς μουσικῆς· διὰ δὲ τὰ ἄλλα μαθήματα, τὴν Ἑλληνικὴν, γραμματικὴν, ῥητορικὴν, φιλοσοφίαν, γεωμετρίαν ἠκροῶντο ὁποιοὺς δὴποτε διδασκάλους ἤθελον.

Εἰς τὰς διαφοροὺς φιλοσοφικὰς καὶ ῥητορικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν ἐδίδασκον ἐπιφανεῖς ἄνδρες· αὐτοὶ ἐλάμβανον διδασκτρα ἀπὸ τοὺς μαθητὰς των· διάδοχοί των δὲ ἦσαν οἱ ἐπιφανέστεροι μαθηταὶ των. Ἀπὸ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου οἱ διδάσκαλοι οὗτοι ἐπληρώνοντο ἀπὸ τὸ κράτος· ἐπληρώνοντο δὲ 4 διδάσκαλοι τῆς φιλοσοφίας, δύο τῆς ῥητορικῆς καὶ εἷς τῆς σοφιστικῆς. Αἱ διδασκαλῆαι δὲν ἐγίνοντο εἰς ὄρισμένον οἶκημα, ἀλλ' εἰς θέατρα, γυμναστήρια καὶ ἰδιωτικὰς οἰκίας.

Αἱ ἀνώτεραι αὐταὶ σπουδαὶ ἦσαν οἱ πρόδρομοι τῶν νεωτέρων πανεπιστημίων.

§ 40. Οἱ στρατιωτικοὶ αὐτοκράτορες.

Μετὰ τὸν θάνατον τῶν ἀγαθῶν αὐτοκρατόρων, ἐγίνοντο

συνήθως αυτοκράτορες ἐκείνοι τοὺς ὁποίους ἐξέλεγον οἱ στρατιῶται· ἐπειδὴ δὲ οἱ λεγεῶνες ἐκάστου τόπου ἐξέλεγον τοὺς ἰδικούς των ἀρχηγούς ὡς αυτοκράτορας, ἔγιναν πολλοὶ τοιοῦτοι, οἱ ὁποῖοι ἐπολέμουν μεταξύ των. Ἐκ τῶν αυτοκρατόρων τούτων ὁ **Σεπτίμιος Σεβήρος**, ὁ Ἀφρικανός, ἔβλαψε τὰς Ἀθήνας, διότι ἴδρυσεν νομικὴν σχολὴν εἰς Βηρυττὸν τῆς Συρίας· ἐπολιόρησε δὲ ἐπὶ τρία ἔτη τὸ Βυζάντιον, τὸ ὁποῖον εἶχε συνταχθῆ μετὰ τοὺς ἀντιπάλους του καὶ ἀφ' οὗ ἐκυρίευσεν αὐτό, κατέσκαψε τὰ λαμπρά του τείχη καὶ τὸ κατέστρεψεν ἐντελῶς.

Μὲ τοὺς ἐμφυλίους αὐτοὺς πολέμους ἔπαθον πολὺ αἱ χῶραι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Καὶ οἱ βάρβαροι δὲ εὗρον καιρὸν καὶ εἰσῆρχοντο καὶ ἀπὸ τὸν Ῥῆνον καὶ ἀπὸ τὸν Δούναβιν εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ τὸ κατέστρεφον· καὶ ἐνικῶντο μὲν πολλάκις, ἀλλ' ἦσαν παραπολλοὶ καὶ ἐπανήρχοντο καὶ ἐλεηλάτουν τὸν τόπον. Οἱ Γότθοι δέ, βαρβαρικὴ φυλὴ, περὶ τὸ 250 μ. Χ. ἐλεηλάτησαν τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν. Μετὰ τινα ἔτη ἄλλο μέρος τῆς ἰδίας φυλῆς ἦλθεν ἀπὸ τὴν Κριμαίαν μετὰ πλοῖα εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ κατέστρεψε τὴν Νίκαιαν, Νικομήδειαν, Τραπεζοῦντα καὶ ἄλλας πόλεις, ἔκαυσε δὲ καὶ τὸν λαμπρὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος εἰς τὴν Ἔφεσον. Τῷ 267 οἱ Γότθοι ἐπῆλθον μετὰ 500 πλοῖα κατὰ τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος· ἐλεηλάτησαν ὅλην τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Πελοποννήσου, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἦσαν ἀραιοὶ καὶ εἰρηνικοί, καὶ ἰδίως τὰς πόλεις Σπάρτην, Κόρινθον, Ἄργος καὶ Θήβας· τότε οἱ Ἀθηναῖοι φοβηθέντες κατέφυγον εἰς τὰ βουνά, οἱ δὲ Γότθοι ἐπῆλθον κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, ἔκαυσαν τὸ Ὀδεῖον τοῦ Ἡρώδου καὶ κατέστρεψαν τὸ χαλκοῦν ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς. Ἄλλ' ὁ ἥρωϊκὸς Δέξιππος συνήθρισε τοὺς νέους τῶν Ἀθηνῶν, ἐνίκησε τοὺς βαρβάρους καὶ ἔσωσε τὴν πόλιν. Οἱ βάρβαροι προσέβαλον καὶ τὰς Κυκλάδας, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον. Τέλος ἐνικήθησαν ἐντελῶς ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὴν Νίσαν τῆς Σερβίας καὶ ἔπαυσαν ἐπὶ ἓνα αἰῶνα τὰς ἐπιδρομάς των κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

§ 41. Ὁ Διοκλητιανὸς καὶ οἱ συνάρχοντες αὐτοῦ.

Ἡ κακὴ κατάστασις εἰς τὴν ὁποίαν περιῆλθε τὸ κράτος, ἐκαλυτέρευσε κατὰ τι, ὅτε ἀνέλαβε τὸν θρόνον ὁ Διοκλητιανός, τῷ 284. Αὐτὸς ἦτο ἀπὸ ταπεινὴν οἰκογένειαν, ἀλλ' ἄξιός πο-
λιτικός καὶ στρατιωτικός. Ἀφ' οὗ εἶδεν ὅτι εἰς μόνος αὐτοκρά-
τωρ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς βαρβάρους, οἱ ὅποιοι
ἐπρόσβαλλον τὸ κράτος ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, διήρσεεν αὐτὸ εἰς
τέσσαρα τμήματα· καὶ αὐτὸς μὲν ἔμενεν εἰς τὴν Νικομήδειαν
καὶ εἶχε τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἀσίας, εἰς ἕκαστον
δὲ τῶν τριῶν ἄλλων τμημάτων ἔβαλεν ἰδιαίτερον συνάρχοντα.
Ἄλλ' ὁ Διοκλητιανὸς ἦτο ἀνώτατος ἄρχων καὶ αὐτὸς ἐνομοθέ-
τει. Αὐτὸς ἔκαμεν ἄλλους στρατιωτικούς καὶ ἄλλους πολιτικούς
ἄρχοντας εἰς κάθε ἐπαρχίαν καὶ ἔκαμε μικροτέρας τὰς ἐπαρ-
χίας διὰ νὰ διοικῶνται καλύτερον.

Ὁ Διοκλητιανός, διὰ νὰ περιορίσῃ τὰς ἐπαναστάσεις, ἠθέ-
λησε νὰ ἐξυψώσῃ τὴν θέσιν τοῦ αὐτοκράτορος, ὥστε οὗτος νὰ
θεωρῆται ὡς θεός. Κατήργησε τὰ δικαιώματά, τὰ ὅποια κατ'
ὄνομα μόνον εἶχον ὁ δῆμος καὶ ἡ σύγκλητος, δηλαδὴ νὰ ἐκλέ-
γουν τὸν αὐτοκράτορα καὶ νὰ ἐκδίδουν νόμους. Εἰς τὴν αὐτο-
κρατορικὴν αὐτὴν ἐδημιούργησε πολλὰς θέσεις καὶ εἰσήγαγε
τὴν ἐθιμοταξίαν τῶν βασιλέων τῆς Ἀνατολῆς. Ἦτο δύσκολον
νὰ ἴδῃ τις τὸν αὐτοκράτορα.

Ὁ Διοκλητιανὸς παρητήθη ἀπὸ τὸν θρόνον τῷ 305 μ. Χ.

§ 42. Ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος διὰ τῶν Ἑλλήνων.

Ὡς εἶναι γνωστόν, ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ἀφ' οὗ κατέκτησε
τὸ Περσικὸν κράτος, ἠθέλησε νὰ ἐξαπλώσῃ τὸν Ἑλληνισμόν
εἰς τὰς ἀγανεῖς χώρας ποῦ κατέλαβεν. Οἱ διάδοχοι τοῦ Μ.
Ἀλεξάνδρου ἐξηκολούθησαν τὸ ἔργον του καὶ μὲ τὰ Ἑλληνικὰ
βασίλεια, τὰ ὅποια ἔκαμαν, διέδωκαν τὸν Ἑλληνισμόν εἰς τὴν
Μ. Ἀσίαν, τὸν Πόντον, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ἀφ' οὗ
δὲ ἡ Ῥώμη ὑπέταξεν ὅλον τὸν πολιτισμένον τότε κόσμον, διη-
κολύνθη ἡ σχέσις μεταξὺ τῶν λαῶν περισσότερον καὶ ἡ ἐξά-

πλωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες ἦσαν περισσότερο πολιτισμένοι ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους λαούς, οἱ Ῥωμαῖοι ἐσπουδαζον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐσυμπλήρωνον τὰς σπουδὰς των εἰς τὰς Ἑλληνικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ῥόδου.

Ὅτε λοιπὸν ὁ Χριστιανισμὸς ἤρχισε νὰ κηρύττεται, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπεκράτει ὡς γλῶσσα ὅλων τῶν μορφωμένων τάξεων εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἰουδαίαν διὰ τῆς Ἑλληνικῆς δὲ γλώσσης διεδόθη εὐκολώτερον ὁ Χριστιανισμὸς.

Δεύτερον ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐπειδὴ ἦτο τελειότερα ἀπὸ ὅλας, ἦτο καταλληλοτέρα νὰ φανερώη τὰς μεγάλας ιδέας καὶ τὰς σπουδαίας ἀληθείας τῆς ἱερᾶς μας θρησκείας. Διὰ τοῦτο ἐγράφησαν εἰς τὴν γλῶσσάν μας καὶ τὰ Εὐαγγέλια καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τῶν Ἀποστόλων πρὸς τὰς Χριστιανικὰς Ἐκκλησίας.

Τρίτον αἱ Ἑλληνικαὶ ιδέαι, αἱ ὁποῖαι εἶχον διαδοθῆ εἰς τὸν κόσμον διὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, περὶ τῆς θείας προνοίας, περὶ τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης τῶν ἀνθρώπων μεταξύ των, διευκόλυναν εἰς τὸ καταλάβουν οἱ ἄνθρωποι τὸ Εὐαγγέλιον καὶ νὰ παραδεχθῶσι τὰ θεῖα αὐτοῦ παραγγέλματα.

Δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους, ὅτε ἡ Χριστιανικὴ πίστις ἤρχισε νὰ διαδίδεται καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν, εἰς τοὺς ἐθνικούς, ἰδρύθησαν σπουδαῖα Χριστιανικαὶ κοινότητες εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Συρίας καὶ τῆς Μ. Ἀσίας.

Καὶ ὁ ὀργανισμὸς τῶν πρώτων Χριστιανικῶν κοινοτήτων ἔλαβε τὰς βάσεις του ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας· τὴν Χριστιανικὴν κοινότητα, λεγομένην *ἐκκλησίαν*, ἀπετέλουν ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ ἐκάστης πόλεως· οὗτοι ἐξέλεγον τοὺς *πρεσβυτέρους*, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὸ συμβούλιον τῆς κοινότητος· ὁ προϊστάμενος δὲ αὐτοῦ ἐλέγετο *ἐπίσκοπος*. Αὐτοὶ ἀπὸ τοῦ 200 μ. Χ. συνήρχοντο κατ' ἐπαρχίας εἰς *ἐπαρχιακὰς συνόδους*, διὰ νὰ κανονίζουσι τὰς κυριωτέρας διατάξεις τῆς πίστεως.

Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος διέδωκε μὲ μέγαν ζῆλον τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τὰς περισσοτέρας χώρας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἦτο ὁ

ἀπόστολος Παῦλος. Ἐκαμε τέσσαρας μακρὰς ὁδοιπορίας, αἱ ὁποῖα διήρκεσαν 16 ἔτη· κατ' αὐτὰς διῆλθε τὴν Συρίαν, τὴν Ἀραβίαν, τὴν Κύπρον καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Διέδωκε τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τὴν Μακεδοσίαν καὶ τὴν Κρήτην καὶ ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐκήρυξε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου εἰς τοὺς συνελθόντας ἐκεῖ Ἀθηναίους. Εἰς τὴν Κόρινθον, ἣ ὁποία ἦτο τότε σπουδαία πόλις, ἔμεινε 18 μῆνας καὶ ἔκαμε πολλοὺς Χριστιανούς· καὶ εἰς τὴν Ῥώμην δὲ μετέβη ἐπανειλημμένως.

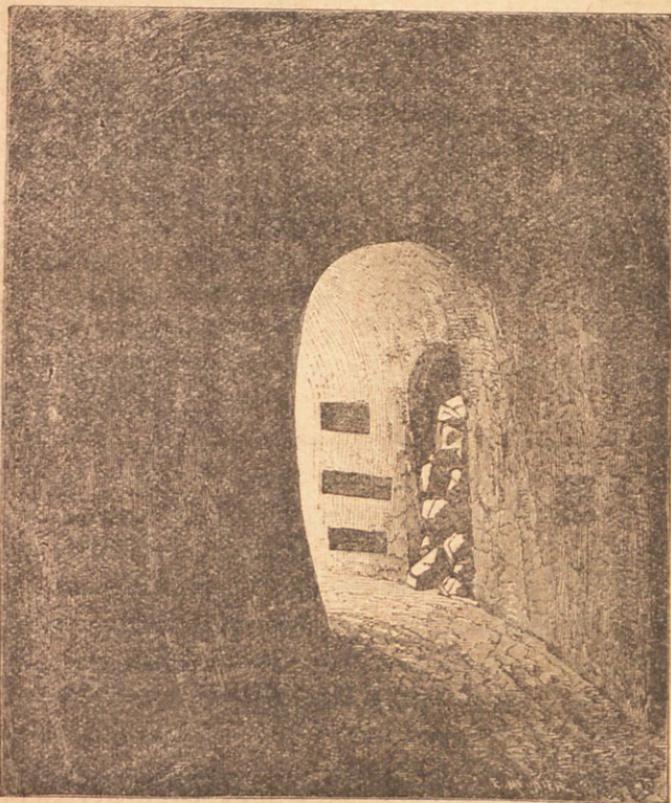
Προτοῦ δὲ παρέλθωσιν ἑκατὸν ἔτη ἀπὸ Χριστοῦ, ὁ Χριστιανισμὸς ἐξηπλώθη πρὸς ἀνατολὰς μὲν μέχρι τῶν Ἰνδιῶν, πρὸς δυσμὰς δὲ μέχρι τῆς Ἰσπανίας καὶ τοῦ Ῥήνου. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἦσαν πολυπληθεῖς Χριστιανοὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Μακεδοσίαν καὶ τὰς νήσους, οὗτοι ἦσαν πολὺ ὀλιγώτεροι εἰς τὴν παλαιότεραν Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἦσαν περισσότερον ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ ἀρχαῖον θρησκεῦμα μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου.

§ 43. Οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

Αἱ Χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ἦσαν κατ' ἀρχὰς ἀσθενεῖς καὶ μικραί· διὰ τοῦτο οἱ Ῥωμαῖοι δὲν τὰς ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν. Ἐθεώρουν μάλιστα τὴν Χριστιανικὴν πίστιν ὡς αἵρεσιν τῆς Ἰουδαϊκῆς. Ὅτε ὅμως αἱ Χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ἤρχισαν νὰ ἔχουν πολυἀριθμὰ μέλη, τότε οἱ Ῥωμαῖοι ἀνησύχησαν, διότι μὲ τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Χριστιανῶν ἐσαλεύοντο τὰ θεμέλια τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους :

Τὸ πολίτευμα τῶν Ῥωμαίων ἦτο πάντοτε στενωῶς συνδεδεμένον μὲ τὴν θρησκείαν των (Ἴδε σελ. 24-25) Δι' αὐτό, ὅτε ἤρχισε νὰ γίνεταί ἀσθενέστερον τὸ αἶσθημα τῆς θρησκείας κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, ἤρχισε νὰ ἐξασθειῇ καὶ ἡ πολιτεία. Ἐνεκα τούτου ὁ Ὀκταβιανὸς Αὐγουστος, ὁ ὁποῖος ἐτιμᾶτο ἀπὸ ὅλων, ἐδέχθη νὰ τοῦ ἀπονεμηθῶσι θεῖαι τιμαὶ καὶ νὰ ἰδρυθῶσιν εἰς αὐτὸν ἀγάλματα καὶ ναοί, διὰ νὰ ἐξυψωθῇ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τοῦ λαοῦ καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸ θεωρηθῶσιν

ἱερά, ὅσα αὐτὸς εἶχεν ὀρίσει καὶ διατάξει. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ διάδοχοί του αὐτοκράτορες ἐθεωροῦντο ὡς ὑπεράνθρωπα ὄντα καὶ μετὰ θάνατον ἀπεθεώοντο· τοιοιτοτρόπως αἱ ἀποφάσεις καὶ αἱ πράξεις των ἐθεωροῦντο ἔγκυροι καὶ σεβασταί.

Κατακόμβαι ἐν Ῥώμῃ

Καταλαμβάνομεν λοιπὸν εὐκόλως ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Χριστιανισμός, ὁ ὁποῖος κατέρριπτε τὴν πίστιν πρὸς τοὺς θεοὺς τῶν Ῥωμαίων, διέσειε τὰς βάσεις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους· ἅψ' οὐδὲν ἐπίστευε τοὺς αὐτοκράτορας ὡς θεοὺς, ἐσάλεινε τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐξουσίαν των· δι' αὐτὸ λοιπὸν κατεδιώχθη ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους αὐτοκράτορας.

Διωγμοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἔγιναν δέκα. Ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν ἔγινεν ἐπὶ Νέρωνος (τῷ 64 μ. Χ.) ὅτε ἐκάη ἡ Ῥώμη, οἱ Ῥωμαῖοι ἀπέδωκαν εἰς τὸν τύραννον τὴν πυρκαϊάν· ἐκεῖνος δὲ διὰ νὰ μὴ τὸν κατηγοροῦν, εἶπεν ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἔβαλαν τὸ πῦρ. Ἐπιστεύθη δὲ αὐτὸ εὐκολώτερον, διότι οἱ Χριστιανοὶ ἐθεωροῦντο ὑποπτοὶ, ἐπειδὴ συνηθοῦζοντο ἰδιαιτέρως καὶ κρυφίως. Τότε πολλοὶ Χριστιανοὶ ἐκάησαν ζωντανοὶ ἢ ἐρριφθῆσαν εἰς τὸ ἵπποδρόμιον, διὰ νὰ φαγωθοῦν ἀπὸ τὰ θηρία· ἀλλ' εἰς τὰ μαρτύρια αὐτὰ οἱ Χριστιανοὶ ἔδειξαν τὸ θάρρος καὶ τὴν ἀδιάσειστον πίστιν των. Εἰς αὐτὸν τὸν διωγμὸν ἐμαρτύρησαν καὶ οἱ ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος.

Τὸ θάρρος τῶν μαρτύρων ἐπροκάλεσε τὸν θαυμασμὸν τοῦ κόσμου· διὰ τοῦτο ἀπὸ τὸν διωγμὸν αὐτὸν οἱ Χριστιανοὶ ἀντὶ νὰ ὀλιγοστεύουν ἀπ' ἐναντίας ἐπληθύνθησαν. Ὡς τώρα ἐγίνοντο Χριστιανοὶ συνήθως μικρᾶς τάξεως ἄνθρωποι καὶ δοῦλοι, οἱ ὁποῖοι ἠγχαριστοῦντο μὲ τὰ διδάγματα τοῦ Εὐαγγελίου περὶ ἰσότητος ὅλων τῶν ἀνθρώπων· τώρα ἤρχισαν νὰ γίνωνται Χριστιανοὶ καὶ εὐγενεῖς καὶ ἄρχοντες.

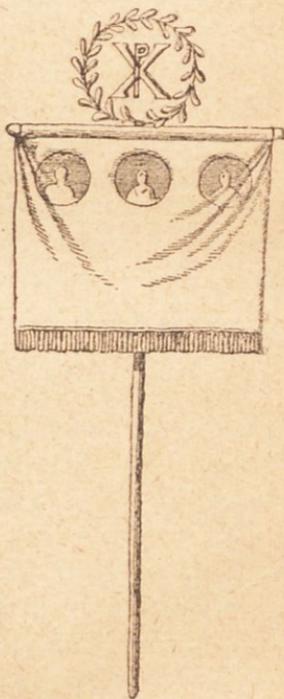
Οἱ διωγμοὶ λοιπὸν ἐξηκολούθησαν. Κατ' αὐτοὺς οἱ Χριστιανοὶ ἐκρύπτοντο καὶ ἐτέλουν τὰς λατρείας των εἰς τὰς **κατακόμβας**· αὐταὶ ἦσαν ὑπόγειοι στοαί, εἰς τὰ πλάγια τῶν ὁποίων ἦνοιγον τοὺς τάφους, ὅπου ἔθαπτον τοὺς νεκρούς· τοιαῦτα κατακόμβαι εὐρίσκονται καὶ σήμερον πολλαί, ἰδίως εἰς τὰ περὶχωρα τῆς Ῥώμης καὶ εἰς τὴν Μήλον.

Ὁ σκληρότερος ἀπὸ τοὺς διωγμοὺς ἦτο ὁ τελευταῖος, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ. Κατέπασσαν δὲ οἱ διωγμοὶ διὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου.

§ 44. Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας.

Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Διοκλητιανοῦ ἀποθνήσκει ὁ εἰς ἀπὸ τοὺς ἀπομείναντας συνάρχοντας, ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Χλωρός, ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνα τὰς δυτικωτέρας ἐπαρχίας, τὴν Γαλατίαν καὶ τὴν Βρεττανίαν. Τότε ὁ στρατὸς ἀηγόρευσε ἄρχοντα τὸν υἱὸν τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς Ἑλένης,

τὸν Κωνσταντῖνον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄρχων τῆς Ῥώμης Μαξέντιος δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ, ὁ Κωνσταντῖνος ἐξεστράτευσε ἀπὸ τὴν Γαλατίαν ἐναντίον αὐτοῦ. Ἄν καὶ εἶχε δὲ ὀλιγώτερον στρατὸν ἀπὸ τὸν στρατὸν τοῦ Μαξεντίου, ἐν τούτοις ἐπήρχετο κατὰ τοῦ ἔχθρου μὲ μεγαλύτερον θάρρος, διότι εἶχε μὲ τὸ μέρος του τοὺς Χριστιανούς, τοὺς ὁποίους ὁ πατὴρ του εἶχε προστατεύσει καὶ αὐτὸς δὲ τοὺς ἠγάπα, διότι ἡ μήτηρ του ἦτο Χριστιανή. Διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ δὲ αὐτοὺς περισσότερο, διέταξε νὰ κατασκευασθῇ ἡ πρώτη Χριστιανικὴ σημαία, ἡ ὁποία ὠνομάσθη **λάβαραν**. Αὕτη ἔφερεν εἰς τὸ ἄνω ἄκρον μακροῦ δόρατος τὰ γράμματα Χ καὶ Ρ δηλοῦντα τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ· κάτωθεν ἀπὸ πλαγίου ξύλου ἐκρέματο σημαία πορφυρᾶ, χρυσοῦφαντος, στολισμένη μὲ πολυτίμους λίθους καὶ ἔχουσα ἐνυφασμένας τὰς εἰκόνας τῶν βασιλέων. Ὅλοι οἱ Χριστιανικοὶ λεγεῶνες ἔφερον εἰς τὸ ἐξῆς ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν παράταξιν τὼν τὸ λάβαρον.

Τὸ λάβαρον.

Ὁ Κωνσταντῖνος λοιπόν, ἀφ' οὗ διέβη τὰς Ἄλπεις, ὤρμησεν ἐναντίον τῆς Ῥώμης· πλησίον αὐτῆς συνάπτει μάχην πρὸς τὸν Μαξέντιον καὶ τὸν νικᾷ· ἐν ᾧ δὲ οὗτος ἔφευγε πρὸς τὴν πόλιν, ἔπεσεν εἰς τὸν Τίβεριν καὶ ἐπνίγη.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπὸ τὴν Ῥώμην μετέβη εἰς τὰ Μεδιόλανα· ἐκεῖ συνηντήθη μὲ ἓνα ἀπὸ τοὺς συνάρχοντάς του τὸν Λικίνιον. Ὁ Κωνσταντῖνος δὲ καὶ ὁ Λικίνιος ἐξέδωκαν τότε διάταγμα, μὲ τὸ ὁποῖον ἐκήρυξαν ὅτι ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς Χρι-

σιανούς και εις κάθε άλλον να πιστεύη, όποιονδήποτε θρήσκεισμα θέλη. Προσέτι διέταξαν να επιστραφῶσιν εις τούς Χριστιανούς αι εκκλησίαι, αι όποϊαι αφηρέθησαν από αυτούς κατά τούς διωγμούς.

‘Αλλά μετ’ όλίγον ό Κωνσταντίνος περιήλθεν εις πόλεμον πρὸς τὸν Λικίνιον, όστις είχε γίνει άρχων όλης τῆς ‘Ανατολῆς. ‘Αφ’ οὔ δὲ τὸν ἐνίκησε και τὸν ἠνάγκασε να παραδοθῆ εις αὐτὸν (τῷ 323 μ. Χ.), ό Κωνσταντίνος ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ όλου τοῦ ‘Ρωμαϊκοῦ κράτους.

2. Ἡ αἵρεσις τοῦ ‘Αρείου. — ‘Ο Κωνσταντίνος όχι μόνον κατέπαυσε τούς διωγμούς τῆς εκκλησίας ἡμῶν, ἀλλὰ και κατά πολλούς τρόπους ἐπροστάτευσε τὴν Χριστιανικὴν πίστιν. Ἐβλεπεν ότι ἡ άρχαία θρησκεία ἐπεριφρονεῖτο πλέον και ότι μόνον οἱ Χριστιανοὶ εἶχον τὴν δύναμιν και τὴν ἱκανότητα να ὑποστηρίξωσι τὸ κράτος.

‘Αλλά κατά τούς χρόνους τούτους ό ‘Αρειος, ό όποϊος ἦτο ἱερεὺς εις τὴν ‘Αλεξάνδρειαν, ἤρχισε να κηρύττη, ότι ό Χριστός δὲν εἶναι ἴσος πρὸς τὸν πατέρα Θεόν. ‘Από τὰς ἀντιχριστιανικὰς αὐτὰς ιδέας τοῦ ‘Αρείου ἐπῆλθε μεγάλη ταραχὴ μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν. Διὰ να καταπαύσῃ δὲ αὐτὴν ό Κωνσταντίνος, ἀπεφάσισε να καλέσῃ οὐχι πλέον ἐπαρχιακὰς συνόδους, ὅπως ἐγίνετο ἔως τώρα, ἀλλὰ *οἰκουμενικὴν* σύνοδον. Καὶ τῷ 325 συνήλθον εις τὴν Νίκαιαν 318 πατέρες τῆς εκκλησίας, οἱ όποϊοι συνεκρότησαν τὴν πρώτην οἰκουμενικὴν σύνοδον· αὐτὴ κατεδίκασε τὸν ‘Αρειον και συνέταξε τὸ σύμβολον τῆς πίστεως.

3. Εὐρεσις τοῦ Παναγίου Τάφου. — Τῷ 327 ἡ μήτηρ τοῦ Κωνσταντίνου, ἡ εὐσεβῆς Ἑλένη, μετέβη εις τὴν Παλαιστίνην· ἐκεῖ εὗρε τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ και τὸν Τίμον Σταυρόν· ἐπὶ τοῦ Παναγίου Τάφου ό Κωνσταντίνος διέταξε να κτισθῆ ό λαμπρότατος ναὸς τῆς ‘Αναστάσεως· προσέτι τότε ἐκτίσθη κατά διαταγὴν τοῦ Κωνσταντίνου ό ναὸς τῆς Βηθλεὲμ και ό ναὸς ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ‘Ελαιῶν.

4. Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως (330 μ Χ). — ‘Ο Κωνσταντίνος, ό όποϊος τόσοσιν πολὺ ἐπροστάτευσε τὸν Χρι-

στιανισμόν, ἐνόησεν ὅτι διὰ τὰ στήριχθῆναι τὸ κράτος ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν, ἔπρεπε νὰ μὴ εἶναι πλέον ἢ Ῥώμη πρωτεύουσα αὐτοῦ. Ἡ Ῥώμη ἐπὶ τόσους αἰῶνας ἦτο πρωτεύουσα κράτους καὶ διηύθυνε τὸν κόσμον μὲ πολιτεύματα, τὸ ὁποῖον ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς εἰδωλολατρίας· διὰ τὰ ἀλλάξῃ λοιπὸν ὁ τρόπος τῆς κυβερνήσεως τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἤθελε νὰ στηρίξῃ μὲ τὸν Χριστιανισμόν, ἔπρεπε νὰ φύγῃ ἢ πρωτεύουσα ἀπὸ τὴν Ῥώμην. Ἐκτὸς τούτου τὸ κράτος ἐκινδύνευσε τώρα ἐξ ἀνατολῶν ἀπὸ τοὺς Πέρσας καὶ ΒΑ. ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, οἱ ὁποῖοι ἤρχοντο ἀπὸ τὸν Δούναβιν· λοιπὸν ἡ πρωτεύουσα ἔπρεπε νὰ εἶναι πλησιέστερον εἰς τὰ κινδυνεύοντα μέρη.

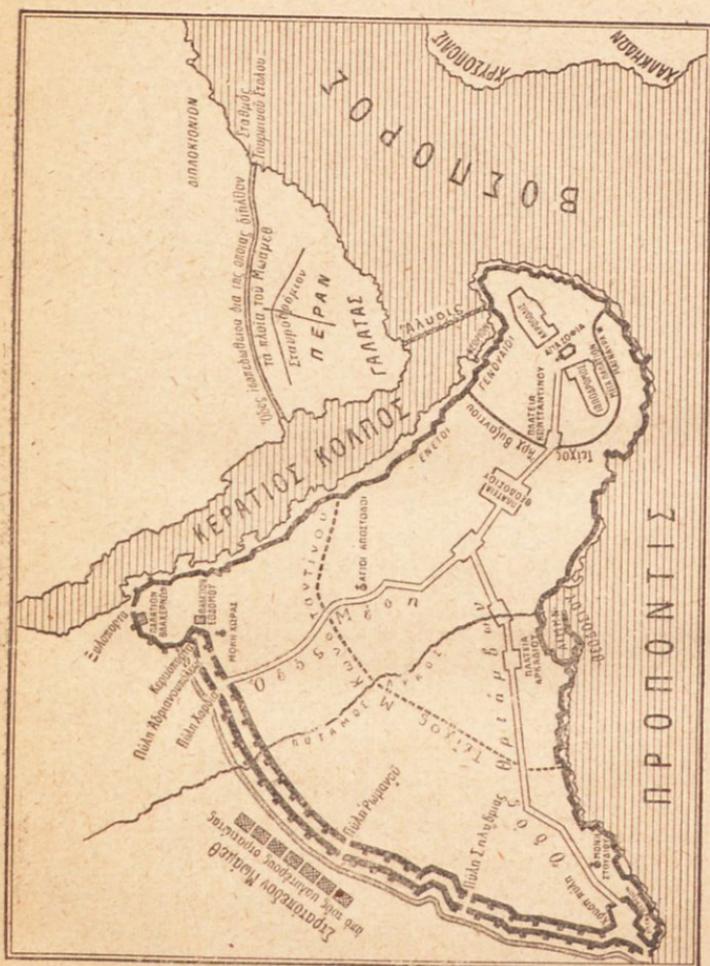
Διὰ τοῦτο ὁ Κωνσταντῖνος, ἀφ' οὗ ἀπεφάσισε νὰ κτίσῃ νέαν πρωτεύουσαν ἐξέλεξε τὴν θέσιν, ὅπου ἦτο τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον. Ἡ θέσις του ἦτο ἡ καταλληλοτέρα διὰ πρωτεύουσαν τοῦ κόσμου· ἦτο εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἀρχαιότερου καὶ τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐξαπλωθῆ ἀπὸ τὴν Εὐρώπην εἰς τὴν Ἀσίαν· ἦτο εἰς τὸ ἄκρον τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ὁ ὁποῖος εἶχε περὶ τὸσας Ἑλληνικὰς ἀποικίας· ἦτο εἰς τὸ κυριώτερον μέρος τῆς διαβάσεως ἀπὸ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν· ἦτο εἰς θέσιν ἀσφαλεστάτην ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης καὶ εἶχεν ἀσφαλέστατον λιμένα.

Ὁ Κωνσταντῖνος τὴν νέαν πόλιν ἔκαμε πολὺ μεγαλυτέραν ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον· ἔκτισε νέα καὶ ἰσχυρὰ τείχη, τὰ ὁποῖα εἶχον μῆκος 50 χιλιομέτρων καὶ περιέβαλλον τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Ἐκαμεν ἐντὸς τῆς πόλεως τὸ παλάτιον, λουτρά, βουλευτήριον διὰ τὴν σύγκλητον, ναοὺς, τὸν περίφημον ἱππόδρομον καὶ τρεῖς μεγάλας πλατείας μὲ στοὰς γύρω. Ἐφερε πολλὰ ἀγάλματα καὶ ἄλλα καλλιτεχνήματα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀσίαν καὶ ἐστόλισε τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὠνόμασε Νέαν Ῥώμην, οἱ δὲ σύγχρονοὶ του Κωνσταντινούπολιν.

Β. Διοικητικὰ μεταβολὰὶ τοῦ Κωνσταντινίου. —

Ὁ Κωνσταντῖνος διὰ τὰ ἀνυψώσῃ περισσότερον τὴν θέσιν τοῦ αὐτοκράτορος, ὥρισεν ἀκριβέστερον ἀπὸ τὸν Διοκλητιανὸν τὴν

αὐλικὴν ἐθιμοταξίαν καὶ τοὺς ἄρχοντας τοῦ παλατιοῦ. Συνέστησε δὲ πολλὰς νέας ἀρχάς, τὰς ὁποίας ὄσοι ἐλάμβανον ἐγίνοντο εὐ-

Ἡ Κωνσταντινούπολις.

γενεῖς. Ὅρισεν ὅτι εἰς ἐκάστην ἐπαρχίαν οἱ ἑπαρχοὶ θὰ ἔχωσι τὴν δικαστικὴν καὶ διοικητικὴν ἐξουσίαν, ἐν ᾧ ἄλλοι ἄρχοντες ἦσαν ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν καὶ ἄλλοι ἐπὶ τῶν οικονομικῶν.

Διὰ τὴν καταπαύσιν δὲ τῶν στρατιωτικῶν ἐπαναστάσεων, πε-

ριώρισε τὴν δύναμιν τῶν λεγεῶνων ἀπὸ ἑξ̄ χιλιάδων ἀνδρῶν εἰς χιλίους πεντακοσίους.

Ἐκαστος λεγεὼν δὲν περιελάμβανε πλέον ἰππεῖς· οὗτοι ἀπετέλουν ἰδιαίτερα σώματα.

6. Θάνατος τοῦ Κωνσταντίνου.—Ὁ Κωνσταντῖνος ὅτε ἠσθένησε καὶ ἐνόησεν ὅτι θὰ ἀποθάνῃ, ἐζήτησε καὶ ἐβαπτίσθη· ἀπέθανε δὲ τῇ 21 Μαΐου 337.

**7. Τέ ὀφείλομεν οἱ Χριστιανοὶ καὶ οἱ Ἕλλη-
νες εἰς τὸν Κωνσταντῖνον.**—Ὁ Κωνσταντῖνος κατέπαυσε τὰς καταδιώσεις τῶν Χριστιανῶν, τοὺς ἐπροστάτευσε καὶ ὑπεστήριξε τὴν πίστιν μας. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησία τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν Ἁγίων μετὰ τῆς μητρὸς τοῦ Ἑλένης.

Ὁ Κωνσταντῖνος προσέει μετὰ τὸ νὰ κτίσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς τὸ μέσον τοῦ Ἑλληνισμοῦ προπαρεσκεύασε τὴν Ἱδρυσιν τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους. Αὐτό, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἦτο Ῥωμαϊκὸν εἰς τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ὕστερον κατὰ μικρὸν ἔγινεν Ἑλληνικὸν καὶ διετήρησε τὸν ἔθνισμὸν τὸν Ἑλληνικὸν καὶ τὴν πίστιν, τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἡμῶν χώρας καὶ ἡμεῖς σήμερον ἔχομεν.

Διὰ τοῦτο δικαίως ὁ Κωνσταντῖνος ὠνομάσθη Μέγας.

§ 45. Διάδοχοι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ἐμοίρασε τὸ κράτος εἰς τοὺς τρεῖς υἱοὺς του· ἀλλ' αὐτοὶ περιῆλθον εἰς ἐμφυλίους ἀγῶνας, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐφρονεῦθησαν ἢ ἀπέθανον ὅλοι οἱ υἱοὶ καὶ συγγενεῖς τοῦ Κωνσταντίνου ἐκτὸς ἐγὸς ἀνεψιοῦ του, τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὁ ὁποῖος ἔγινεν αὐτοκράτωρ τῷ 360. Αὐτὸς εἶχε σπουδάσει εἰς τὰς ῥητορικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου εἶχε γνωρίσει τοὺς δύο μετὰ ταῦτα μεγάλους φωστῆρας τῆς ἐκκλησίας, Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν καὶ Βασίλειον τὸν Μέγαν· ἐκεῖ ἀπέκτησε τὸν θαυμασμὸν πρὸς τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν. Διὰ τοῦτο ὅτε ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἔγινε *παραβάτης* τῆς πίστεώς του, δηλαδή ἐθνικός, καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰδωλολατρίαν· ἀνεστήλωσε τοὺς παλαιοὺς ναοὺς, δὲν

διώριζε πλέον ἄρχοντας ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ τοὺς ἡμπόδιζε νὰ σπουδάξωσι τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν κατώρθωσε νὰ περιορίσῃ τὴν Χριστιανικὴν πίστιν, ὃ δὲ διάδογός του Ἰοβιανὸς ἐπανάφερε τὰς διατάξεις τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, μὲ τὰς ὁποίας ἐπροστατεύετο ὁ Χριστιανισμός.

Ὁ Οὐάλεντινιανός, ὅστις ἐξελέχθη αὐτοκράτωρ ἀπὸ τὸν στρατὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰοβιανοῦ, παρέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν ἀδελφόν του **Οὐάλεντα**· καὶ αὐτὸς μὲν εἶχεν ὡς ἔδραν του Μεδιόλανον, ὃ δὲ Οὐάλης τὴν Κωνσταντινούπολιν.

§ 46. Μεγάλη τῶν ἐθνῶν μετανάστασις.

1. Ποιοὶ ἦσαν οἱ βάρβαροι. Ἡ Ῥώμη εἶχε κατακτῆσει πολλὰ ἔθνη τῆς ἀρχαιότητος· ἀλλὰ ἐκτὸς τῶν ὑποταχθέντων ἐθνῶν, ὑπῆρχον ἀνεξάρτητοι πλείστοι καὶ φοβεροὶ βαρβαρικοὶ λαοί, ἰδίως πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς τοῦ κράτους.

Ἐκ τῶν λαῶν τούτων οἱ πολυπληθέστεροι ἦσαν οἱ Γερμανοί, οἱ ὁποῖοι κατόκουν πρὸς Α. τοῦ Ῥήνου καὶ τοῦ Δουνάβευς καὶ προσέτι κατεῖχον ἀρκετὸν μέρος τῆς σημερινῆς Εὐρωπαϊκῆς Ῥωσίας. Αὐτοὶ κατὰ τὸ 300—400 μ. Χ. διεκρίνοντο εἰς διαφόρους φυλάς. Ἡ ἰσχυροτέρα ἀπὸ αὐτὰς ἦτο ἡ φυλὴ τῶν Γότθων, οἱ ὁποῖοι κατόκουν ἀπὸ τῶν Καρπαθίων ὀρέων μέχρι τοῦ Βόλγα καὶ εἶχον ὑποτάξει τοὺς Σλαύους· διηροῦντο δὲ εἰς Ὀστρογότθους, ἦτοι Ἀνατολικοὺς Γότθους, οἱ ὁποῖοι κατόκουν πρὸς Α. τοῦ Δνειστέρου, καὶ Βησιγότθους, ἦτοι Δυτικούς Γότθους, οἱ ὁποῖοι κατόκουν πρὸς Δ. τοῦ ποταμοῦ τούτου.

Οἱ Γερμανοὶ δὲν κατόκουν εἰς πόλεις, ἀλλ' εἰς χωρία· αἱ καλύβαι τῶν ἦσαν ἐκ χώματος· δὲν εἶχον ἰδιωτικὴν περιουσίαν, ἀλλ' ἐκαλλιεργοῦν τὴν γῆν, τὴν ὁποῖαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐμοίραζον κατ' ἔτος εἰς ἐκάστην οἰκογένειαν διὰ νὰ τὴν καλλιεργῇ. Ἦσολοῦντο κυρίως εἰς τὸν πόλεμον, ἀλλὰ δὲν ἦσαν πειθαρχικοὶ οὐδὲ ἐπολέμου ἐν τάξει, ὅπως οἱ Ῥωμαῖοι, ἀλλ' ἀτάκτως.

Πλησίον τῶν Γερμανικῶν φυλῶν κατόκουν καὶ ἄλλοι ἐντελῶς βάρβαροι λαοί. Οἱ κυριώτεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν οἱ Σλαῦοι· αὐτοὶ κατόκουν πλησίον τοῦ Δουνάβευς καὶ τοῦ Εὐξείνου πόν-

του και ἔφθανον ἕως εἰς τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς. Ἄλλοι λαοὶ ἦσαν οἱ Ἑρσῦλοι, οἱ Βάνδαλοι καὶ οἱ Λογγοβάρδοι. Ἐναντίον τῶν διαφόρων τούτων λαῶν ἠγωνίζοντο ἀπὸ αἰῶνων οἱ Ῥωμαῖκοὶ στρατοί. Ἀπὸ τοὺς κατοικοῦντας δὲ πλησίον τῶν συνόρων τοῦ κράτους πολλοὶ ἤθελον μόνον νὰ λάβωσι κατοικίας ἐντὸς αὐτοῦ, εἰς οἰονδήποτε μέρος. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐδέχθη καὶ ἐτοποθέτησεν εἰς διαφόρους χώρας 200 χιλιάδας Σαρματῶν καὶ Βησιγόθων καὶ ὀλόκληρον φυλὴν Βανδάλων. Καὶ ἄλλοι δὲ αὐτοκράτορες ἐδέχθησαν τοιούτους.

2. Ἡ μετανάστεις τῶν βαρβάρων. Αἱ μεταναστάσεις τῶν βαρβάρων ἤρχισαν κατ' ὀλίγον καὶ διήρκεσαν ἐπὶ 15 αἰῶνας, ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων (ἴδε σελ. 49) μέχρι τῶν ἐκστρατειῶν τῶν Τούρκων.

Ἄλλ' ἰδίως ὀνομάζεται **μεγάλῃ μετανάστεις τῶν ἐθνῶν**, αἱ μεγάλαι μετοικήσεις αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν κατὰ τὸ 400—600 μ. Χ.

Τὴν μετανάστασιν αὐτὴν ἐπροκάλεσεν ἡ φυλὴ τῶν Οὐννων· αὐτοὶ ἀνῆγον εἰς τὴν Ταταρικὴν φυλὴν καὶ κατόκουν εἰς τὰ βόρεια τῆς Σινικῆς καὶ πλησίον τῆς Κασπίας θαλάσσης. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐδιώχθησαν ἀπὸ ἄλλα Ἀσιατικὰ φύλα καὶ ἐτράπησαν πρὸς δυσμὰς. Ἐφέροντο δὲ ἐπὶ ἵππων καὶ μεγάλων ἀμαξῶν. Ἦσαν πολὺ ἄγριοι καὶ ἀπὸ ὅπου διήρχοντο, διέσπειρον τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν φρίκην.

3. Πρώτῃ ἐπιδρομῇ τῶν βαρβάρων.—Τῷ 374 οἱ Οὐννοι κινήσαντες πρὸς δυσμὰς προσέβαλον τοῦς Γότθους· καὶ οἱ μὲν Ὀστρογότθοι ὑπετάχθησαν, οἱ δὲ Βησιγότθοι ἔτρεξαν πρὸς τὸν Δούναβιν καὶ παρεκάλεσαν τὸν αὐτοκράτορα Οὐάλεντα νὰ τοὺς δεχθῇ εἰς τὴν χώραν του ὡς ὑπηκόους· ἦσαν δὲ ἐν ἑκατομμύριον, ἐκ τοῦ ὁποῖου 200 χιλιάδες πολεμιστῶν. Ἀφ' οὗ δὲ ἔγιναν δεκτοὶ καὶ ἐτοποθετήθησαν εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν, ἐπανεστάτησαν μετ' ὀλίγον, διότι κατεπιέζοντο ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους διοικητάς· ἔπειτα ἐπῆλθον κατὰ τοῦ Οὐάλεντος, τὸν ὁποῖον ἐνίκησαν καὶ ἐφόνευσαν εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀδριανουπόλεως (378).

§ 47. Θεοδοσίος ὁ Μέγας.

Μετὰ τὴν νίκην των οἱ Γότθοι ἤρχισαν νὰ λεηλατοῦν τὴν χώραν. Ἄλλὰ τότε ἐγένεν αὐτοκράτωρ τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους ὁ ἄριστος στρατηγὸς **Θεοδοσίος**· οὗτος περιώρισε τοὺς Γότθους καὶ τοὺς ἔδωκε κατοικίας εἰς τὴν Θράκην. Ἄφ' οὗ δὲ ἠσφάλισε τὸ κράτος, ἠθέλησε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ὀρθοδοξίαν, ἣ ὁποία ἐταράσσεται πολὺ ἀπὸ διαφόρους αἵρετικούς. Διὰ τοῦτο πρῶτον μὲν ἔκαμε πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως τὸν περίφημον δῆτορα Γρηγόριον τὸν Νανζιανζηνόν· δεύτερον δὲ συνεκάλεσε τὴν δεύτεραν οἰκουμένην σύνοδον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῷ 381, ἣ ὁποία συνεπλήρωσε τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, προσθέσασα τὰ τέσσαρα ἄρθρα περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· μετὰ ταῦτα ὁ Θεοδοσίος, μὲ τιμωρίας περιώρισε τοὺς αἵρετικούς καὶ ἐπανέφερε τὴν ἡσυχίαν μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν.

Ἐκτὸς αὐτοῦ ὁ Θεοδοσίος ἠθέλησε νὰ ἐξαλείψῃ τὴν ἀρχαίαν ἐθνικὴν θρησκείαν. Διὰ τοῦτο κατήργησε τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας καὶ ἀπηγόρευσε τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς τῶν ἐθνικῶν καὶ τὴν εἴσοδον εἰς τοὺς ναοὺς των, καὶ μετέφερε τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Διὸς ἀπὸ τὴν Ὀλυμπίαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τότε οἱ Χριστιανοὶ κατέστρεψαν πλείστους ἀρχαίους ναοὺς εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Πλείστοι δὲ ἐθνικοὶ ἔγιναν Χριστιανοί.

Μετὰ ταῦτα ὁ Θεοδοσίος ἠθέλησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἡσυχίαν εἰς τὴν Δύσιν. Ἐκεῖ οἱ βάρβαροι εἶχον φονεύσει τὸν αὐτοκράτορα Οὐαλεντιανὸν Β' καὶ ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα Ῥωμαῖόν τινα ὀνομαζόμενον Εὐγένιον, τὸν ὁποῖον ἔκαμνον ὅ,τι ἠθελον. Ὁ Θεοδοσίος λοιπὸν ἐπῆλθε κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ τοὺς ἐνίκησε τῷ 394· ἔπειτα ἐφόνευσε τὸν Εὐγένιον καὶ ἀνεκήρυχθη αὐτοκράτωρ ὅλου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Ὁ Θεοδοσίος ὠνομάσθη μέγας, δι' ὅσα καλὰ ἔκαμεν ὑπὲρ τοῦ κράτους καὶ τῆς ὀρθοδοξίας. Ὑπῆρξε δὲ ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἠνώθη τὸ Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος. Ὅτε ἐπρόκειτο νὰ ἀποθάνῃ τῷ 395, διεμοίρασε

τὸ κράτος εἰς τοὺς δύο υἱούς του. Καὶ εἰς μὲν τὸν πρεσβύτερον Ἀρκάδιον, ὁ ὁποῖος ἦτο 18 ἐτῶν, ἔδωκε τὸ Ἀνατολικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος, εἰς δὲ τὸν ἑνδεκαετῆ Ὀνωρίον τὸ Δυτικόν. Τὰ δύο κράτη ἐχωρίσθησαν οὕτω διὰ παντός.

§ 48. Τελευταῖα ἔτη τοῦ Δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

1. Οἱ Βησιγότθοι καὶ ὁ Ἀλάριχος.—Οἱ Βησιγότθοι ἔλαβον θάρρος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου. Ἀφ' οὗ ἀνεκήρυξαν βασιλέα τὸν Ἀλάριχον, ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους καὶ ἐληλάτησαν τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα· ἔσφαζον τοὺς ἄνδρας, ἠχμαλώτιζον τὰς γυναῖκας καὶ κατέστρεψαν τὸ ἱερὸν τῆς Δήμητρος εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Ἐπειτα εἰσῆλθον εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐκνρίευσαν διαφόρους πόλεις.

Τότε ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν ὁ ἐπίτροπος τοῦ Ὀνωρίου, ὁ Βάνδαλος Σηλήχων καὶ τοὺς ἐδίωξεν ἀπὸ τῆν Ἑλλάδα. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλάριχος ἔξεστράτευσε τῷ 402 ἐναντίον τῆς Ἰταλίας· ἀλλ' ὁ Σηλήχων τὸν ἐνίκησε καὶ ἔσφσε τὴν Ῥώμην.

2. Ἡ μεγάλη ἐπιδρομὴ τοῦ 406.—Ὁ Σηλήχων, διὰ νὰ ἀποκρούσῃ τὸν Ἀλάριχον, εἶχε προσκαλέσει εἰς τὴν Ἰταλίαν τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἦσαν εἰς τὴν Βρετανίαν καὶ παρὰ τὸν Ῥῆνον. Τότε τὰ Γερμανικὰ ἔθνη, μὴ εὐφραζόμενα κανὲν ἐμπόδιον, ἐπλημμύρισαν τὴν Γαλατίαν. Οἱ Βησιγότθοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλαρίχου μετέβησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ἵδρυσαν τὸ πρῶτον σταθερὸν Γερμανικὸν βασίλειον, τὸ ὁποῖον διετηρήθη ἐπὶ ἕνα αἰῶνα.

3. Οὐαλεντινιανὸς Γ' καὶ Ἀττίλας.—Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὀνωρίου ἐγένιν αὐτοκράτωρ ὁ ἀνεψιὸς του Οὐαλεντινιανὸς Γ'. Ἐπ' αὐτοῦ οἱ Βάνδαλοι, ποὺ ἦσαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, διὰ πλοίων ἐπέρασαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν ὑπέταξαν (439)· ἔπειτα δὲ ἠθέλησαν νὰ συνεννοηθῶσι μὲ τοὺς Οὐννοὺς.

Οἱ Οὐννοὶ τότε εἶχον βασιλέα τὸν Ἀττίλαν· αὐτὸς ἐκκινή-

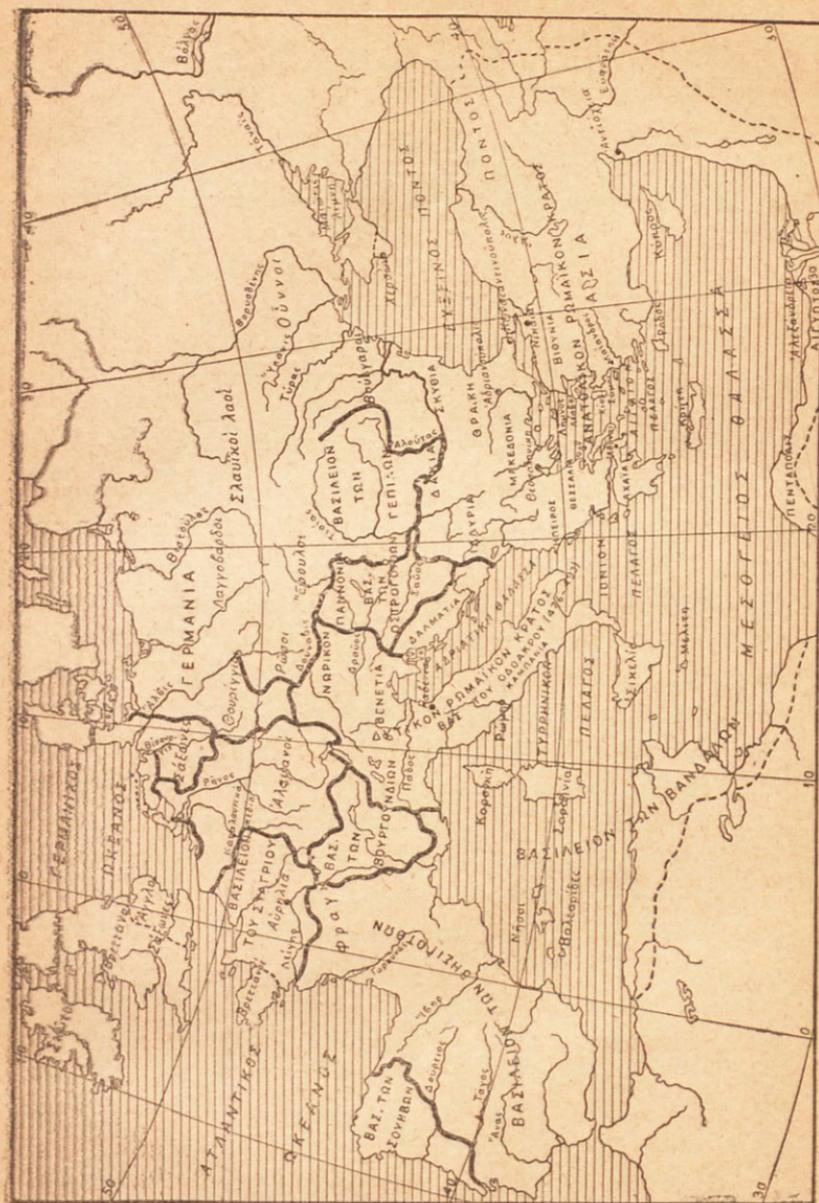
σας ἀπὸ τὰ ξύλινα ἀνάκτορά του εἰς τὴν Οὐγγαρίαν διήλθε τὸν Δούναβιν, ἐληλάτησε τὸ Βυζαντιακὸν κράτος καὶ ἔπειτα μὲ 600 χιλιάδας μαχητῶν ἐληλάτησε τὸ Βέλγιον καὶ μέρος τῆς Γαλατίας. Ἄλλ' ὁ στρατηγὸς τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ Ἀέτιος μὲ Ῥωμαίους καὶ Γερμανοὺς τὸν ἐνίκησεν εἰς φοβερὰν μάχην εἰς τὰ Καταλαυνικὰ πεδία (μεταξὺ τῶν ποταμῶν Μάρνη καὶ Σηκουάνα). Τότε ὁ Ἀτίλας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, οὐκ ἀπέθανεν.

Μετὰ τὸν θάνατόν του διελύθη τὸ βασιλεῖον τῶν Οὐννων. Οἱ δὲ Ὄστρογότθοι καὶ ἄλλοι λαοί, ποῦ ἦσαν δοῦλοι τῶν Οὐννων, ἠλευθερώθησαν.

4. Κατάλυσις τοῦ Δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ τὸ Δυτικὸν κράτος περιήλθεν εἰς πολὺ μεγάλην ἀδυναμίαν. Οἱ Γερμανοὶ βάρβαροι, οἱ ὅποιοι ἦσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ ὡς μισθοφόροι ἀπετέλουν τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν τοῦ κράτους καὶ προσετίθεσαν κατεῖχον καὶ τὰς ἀρχάς, ἀνεβίβαζον καὶ κατεβίβαζον αὐτοκράτορας, τοὺς ὁποίους εἶχον ὄργανά των.

Τέλος εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ Ὀδόακρος, ἀρχηγὸς τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων, ἐξεθρόνισε τὸν τελευταῖον αὐτοκράτορα τοῦ Δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἐγένετο αὐτὸς βασιλεὺς.

Οὕτω κατελύθη τὸ Δυτικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος τῷ 476.

Χάρτης τῶν κρατῶν τῶν σχηματισθέντων κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τοῦ Ἀπικῶ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΠΩΣ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ
ΕΓΙΝΕ ΚΑΤΑ ΜΙΚΡΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ

§ 49. Ἀρχὴ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους-

Ἐν ᾧ τὸ Δυτικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος κατεβλήθη ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων, τὸ Ἀνατολικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος, τὸ ὁποῖον εἶχε πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὠνομάσθη *Βυζαντιακόν*, διετηρήθη 1058 ἔτη μετὰ τὸν χωρισμὸν τοῦ ἀπὸ τὸ Δυτικόν. Τοῦτο δὲ συνέβη, διότι τὸ Βυζαντιακὸν κράτος ἐξετείνετο εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας· ὁ δὲ Ἑλληνισμὸς εἶχε μεγάλην δύναμιν καὶ ζωὴν, τὴν ὅποίαν διετήρησε κατὰ τὰ 550 ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἦτο ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους· μὲ τὴν δύναμιν δὲ αὐτὴν ἀπέκρουσε καὶ τὸ πλῆθος τῶν βαρβάρων, οἳ ὁποῖοι κατέστρεψαν τὸ Δυτικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος.

Ἡ δύναμις αὕτη καὶ ζωὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατώρθωσε νὰ μεταβάλλῃ καὶ τὸ Βυζαντιακὸν κράτος, τὸ ὁποῖον εἶχε κατ' ἀρχὰς Ῥωμαϊκὴν τὴν διοίκησιν, ὡς γνωρίζομεν. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἣ ὁποία ἐλαλεῖτο εἰς τὰς περισσοτέρας χώρας τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους, ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, ὁ ὁποῖος ἐπεκράτει εἰς αὐτὰς καὶ αἱ ἰδέαι αἱ Ἑλληνικαὶ ὑπερίσχυσαν κατὰ μικρόν. Μετὰ τινα ἔτη ἐπίσημος γλῶσσα ἐγένινεν ἡ Ἑλληνικὴ, τὴ ἦθη δέ, ὁ τρόπος τοῦ βίου καὶ ἡ κυβέρνησις ἐγένιναν Ἑλληνικὰ καὶ ἐν γένει τὸ κράτος ἐγένε κατ' ὀλίγον Ἑλληνικόν.

Ἡ ἱστορία τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου, ὅτε τοῦτο ἐχωρίσθη διὰ παντὸς ἀπὸ τοῦ Δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

§ 50. Οἱ πρῶτοι αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου.

1. Ἀρκάδιος (395-408). — Πρῶτος λοιπὸν αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους θεωρεῖται ὁ υἱὸς τοῦ Θεοδοσίου Ἀρκάδιος. Αὐτὸς εἶχεν ἀσθενῆ χαρακτῆρα· δι' αὐτὸ τότε ἔπαθε πολλὰ τὸ κράτος ἀπὸ τούσ Γόθους. Ἐπ' αὐτοῦ ἔγιγε πατρι-

Γυναῖκες αὐλικαὶ τοῦ Βυζαντίου.

άρχης ὁ μεγαλύτερος ὀήτωρ τῆς Ἐκκλησίας Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς ἠθέλησε νὰ περιορίσῃ τὴν ἀκολασίαν τῆς αὐλῆς καὶ ἐξεφώνησε σφοδροὺς λόγους ἐναντίον τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς πολυτελείας, ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοκία ἐνήργησε καὶ ἐξωρίσθη· ἀπέθανε δὲ εἰς τὴν ἐξορίαν.

2. Θεοδόσιος Β' (408—450). — Τὸν Ἀρκάδιον διεδέχθη ὁ υἱὸς του Θεοδόσιος Β'. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἀνήλικος καὶ ἀνίκαγος, τὸν ἐπετρόπευεν ἡ ἀδελφή του Πουλχερία. Αὕτη τὸν

ἐνύμφευσε μὲ τὴν ὠραίαν καὶ μορφωμένην θυγατέρα τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου Λεοντίου· ὅτε δὲ αὕτη ἐβαπτίσθη, ὠνομάσθη Εὐδοκία. Αὕτη

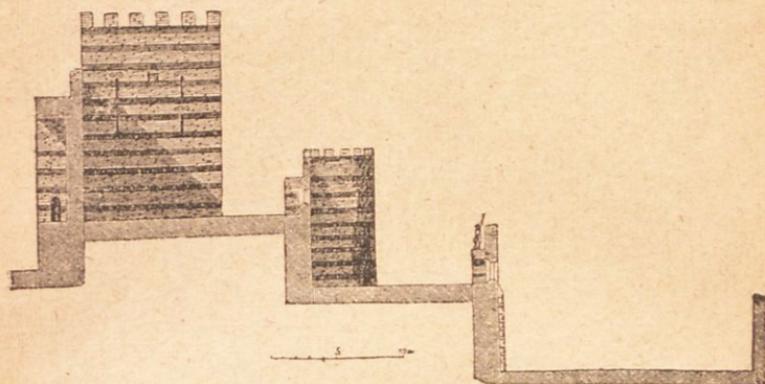
Ἀθηναῖς—Εὐδοκία.

μὲ τοὺς τρόπους της, τὴν παιδείαν καὶ τὰ συγγράμματα συνετέλεσεν εἰς τὸν ἐξελληνισμόν τῆς αὐτῆς. Ὁ Ἑλληνισμός δὲ ἐπροχώρει κάθε ἡμέραν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Αἱ ἀποφάσεις τῶν δικαστηρίων καὶ αἱ διαθῆκαι ἐγίνοντο ἑλληνιστί. Τῷ 425 ἔγινε διδασκῆριον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐδίδασκον 31 καθηγηταί, ἐκ τῶν ὁποίων 10 τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ 5 τὴν Ἑλληνικὴν ῥητορικὴν.

Συγχρόνως ἀπηγορεύθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ θυσίαι πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ἐρημώθησαν οἱ ἀρχαῖοι ναοὶ τῆς Ἑλλάδος. Τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου μετεφέρθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἐπειδὴ ἡ πόλις ἤϋξανε ταχέως, ὁ Θεοδόσιος κατεσκεύασεν εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τὸ τεῖχος τοῦ Κωνσταντίνου νέα τεῖχη, ὥστε ἡ πόλις νὰ περιλαμβάνῃ ἑπτὰ λόφους καὶ ἑν ἑκατομύριον κατοίκων. Κατεσκευάσθησαν δὲ τὰ τεῖχη ὡς ἑξῆς: ἔξωθεν ἦτο βαθεῖα τάφρος, εἰς τὴν ἐσωτερικὴν δὲ πλευρὰν αὐτῆς χαμηλὸς τοῖχος· ὀπισθεν αὐτοῦ ἦτο ἐλεύθερος χῶρος, ὅπου ἐτοποθετεῖτο ἡ πρώτη γραμμὴ τῶν ὑπερασπιστῶν. Μετὰ ταῦτα ἦτο ὑψηλὸν καὶ παχὺ τεῖχος καὶ μετὰ τοῦτο ἦτο ἀρκετὴ ἔκτασις, ὅπου εὕρισκετο ὁ στρατός. Ὅπισθεν αὐτῆς ὑποῦτο τεῖχος

δὲς παχύτερον καὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν φορὰν ὑψηλότερον τοῦ ἐμπροσθίου τείχους ἔχον 24 πύργους. Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα ἦσαν τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὴν ξηράν, τὰ πρὸς τὴν θάλασσαν ἦσαν μονά.

Κατατομή τοῦ τριπλοῦ τείχους.

3. Λέων Α' (457—474). — Αὐτὸς ἦτο ὁ πρῶτος αὐτοκράτωρ, ὁ ὁποῖος ἐχρίσθη ἀπὸ τὸν πατριάρχην· οὕτως ἡ αὐτοκρατορία ἔλαβεν ἱερατικὸν χαρακτῆρα, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ ἀνώτατος τῆς Ἐκκλησίας ἐπίτροπος. Δι' αὐτὸ ἡ ἐπίσημος στολή τῶν αὐτοκρατόρων δὲν διέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν στολὴν τῶν ἐπισκόπων κατὰ τὴν λειτουργίαν, καὶ ὁ θρόνος τῶν ἦτο εἰς τὸ ἱερόν, ὅπου εἰσῆρχοντο ὡς οἱ ἱερωμένοι.

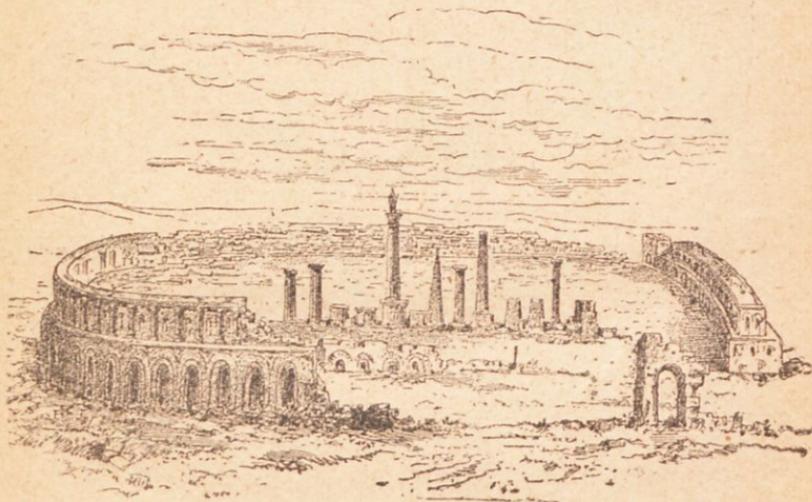
4. Ἀναστάσιος (491—518). — Οὗτος διὰ νὰ προφυλάξῃ τὰ προάστεια τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, ἔκτισε τείχος μὲ πύργους, 8 ὥρας μακρὰν αὐτῆς, τὸ ὁποῖον ἐξετείνετο ἀπὸ τῶν Δέρκων, ποῦ εἶναι εἰς τὸν Εὐξείνιον πόντον, μέχρι τῆς Σηλυβρίας.

§ 51. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (527-565).

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐτίμησε καὶ ἐδόξασε τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντινίου. Εἰς ὅλας δὲ τὰς ἐνεργείας του εἶχε σύμβουλον πολὺτιμον τὴν αὐτοκράτειραν Θεοδώραν, ἡ ὁποία κατήγετο μὲν ἀπὸ εὐτελεῶς γένους, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἔγινε σύζυγος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐδεί-

χθη συνετή και γενναία και ἰδίως ἔσφρε τὴν βασιλείαν κατὰ τὴν στάσιν τοῦ *Νίκα*.

1. Στάσις τοῦ Νίκα. — Αἱ ἀρματοδρομαὶ αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς καὶ τοὺς ἄλλους Πανελληνίους ἀγῶνας, ἐγίνοντο μετὰ ταῦτα καὶ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μακεδονίας, Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς. Εἰσήχθησαν δὲ καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐξετελοῦντο εἰς τὸν ἵπποδρόμον, ὁ ὁποῖος

Ὁ ἵπποδρόμος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὅπως ἐσφζετο τῷ 1500 μ. Χ.

ἦτο πολὺ μεγάλη, ἐπιμήκης ἕκτασις πλησίον τῆς Ἁγίας Σοφίας. Εἶχε δὲ ὁ ἵπποδρόμος περίεξ πολὺ ὄρατα οἰκοδομήματα καὶ πύλας, ἐν τῷ μέσῳ δὲ ἔξοχα καλλιτεχνήματα, τὰ ὁποῖα εἶχον μεταφερθῆ ἀπὸ τὴν παλαιὰν Ἑλλάδα. Ὅτε ἐγίνοντο ἀρματοδρομαὶ, ὅλος ὁ λαὸς συνέρρεε νὰ τὰς ἴδῃ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πολῖται εἶχον πολὺ ἐνδιαφέρον δι' αὐτάς, διηρέθησαν εἰς μερίδας, ἐκάστη τῶν ὁποίων ὑπεστήριζεν ἓνα ἀρματηλάτην· ἐκ τοῦ χρώματος δὲ τοῦ φορέματος τῶν ἀρματηλατῶν ὠνομάσθησαν αἱ μερίδες *γαλάσιοι* καὶ *πράσινοι*. Αἱ μερίδες αὗται ἐξέλεγον τοὺς δημάρχους των καὶ μὲ τὸν καιρὸν ἔλαβον καὶ πολιτικὴν σημασίαν. Ἐλεγον δὲ καὶ τὰ παράπονά των εἰς τὸν ἵπποδρο-

μον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἀφ' οὗ ἀκόμη δὲν εἶχεν ἐφευρεθῆ ἡ τυπογραφία καὶ δὲν ἐξεδίδοντο ἐφημερίδες.

Πέντε ἔτη ἀφ' οὗ ἐγένετο αὐτοκράτωρ ὁ Ἰουστινιανός, ἔγινε σύγκρουσις τῶν φατριῶν εἰς τὸν ἱππόδρομον· ἀπὸ αὐτὴν τὴν σύγκρουσιν ἐπαναστάτησαν οἱ πράσινοι, οἱ ὅποιοι ἔβαλαν καὶ πυρκαϊὰν εἰς τὴν πόλιν· ἔκαυσαν δὲ τότε μέγα μέρος αὐτῆς καὶ πολλὰ λαμπρὰ κτίρια. Ἀπὸ τὰς φωνὰς δὲ τῶν στασιαστῶν *νίκα, νίκα* ἐπωνομάσθη ἡ στάσις αὕτη *στάσις τοῦ νίκα*. Ὁ Ἰουστινιανός ἐφοβήθη καὶ ἐσκέπετο νὰ ἀναχωρήσῃ εἰς τὴν

Χάρτης τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους μετὰ τοὺς πολέμους τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἀσίαν. Ἄλλ' ἢ Θεοδώρα ἀντίστη καὶ μὲ λόγους γενναίους τὸν ἐσυμβούλευσε νὰ μείνῃ. Τότε ὁ Ἰουστινιανός διέταξε τὸν στρατηγὸν Βελισσάριον νὰ προσβάλλῃ τοὺς στασιαστάς. Οὗτος ὀρμήσας εἰς τὸν ἱππόδρομον τοὺς ἐνίκησε καὶ ἐφόνησε 30 χιλιάδας ἐξ αὐτῶν· οὕτω δὲ κατέπαυσε τὴν στάσιν.

2. Ἐπέκτασις τοῦ κράτους. — Ὁ Ἰουστινιανός ἤθελε νὰ κυριεύσῃ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ὅλας τὰς χώρας, τὰς ὁποίας

οὗτοι εἶχον ἀρπάσει ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον Ῥωμαϊκὸν κράτος. Πρὸς τοῦτο ἔστειλε κατὰ πρῶτον τὸν Βελισσάριον εἰς τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Τύνιδος, Ἀλγερίου καὶ Μαρόκκου, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Βάνδαλοι. Ὁ Βελισσάριος τοὺς ἐνίκησε, κατέλαβε τὴν Καρχηδόνα καὶ κατέλυσε τὸ βασίλειον τῶν Βανδάλων.

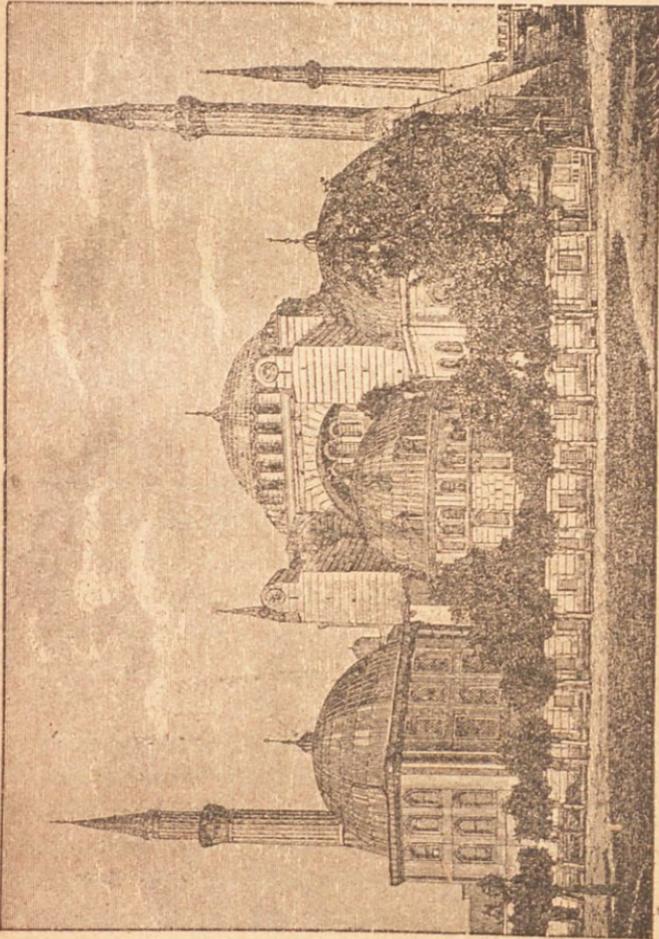
Ἐπειτα ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστειλε τὸν Βελισσάριον ἐναντίον τῶν Ὀστρογότθων, οἱ ὁποῖοι πρὸ 60 ἐτῶν εἶχον καταλάβει τὴν Ἰταλίαν. Οὗτος τοὺς ἐνίκησε καὶ κατέλαβε τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπαναστατοῦσιν οἱ Γότθοι καὶ τότε ὁ Ἰουστινιανὸς στέλλει κατ' αὐτῶν τὸν στρατηγὸν Ναρσήν, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐνίκησεν ἐντελῶς, τοὺς ὑπέταξε καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν τῆς ὑποταχθείσης εἰς τοὺς Βυζαντηνοὺς Ἰταλίας τὴν Ῥαβένναν.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Πέρσαι ἐκίνησαν πόλεμον κατὰ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους· ὁ πόλεμος αὐτός, εἰς τὸν ὁποῖον διεκρίθη ὁ Βελισσάριος, διήρκεσεν ἀρκετὰ ἔτη.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν πολέμων αὐτῶν πρὸς νότον, δυσμὰς καὶ ἀνατολὰς τοῦ κράτους, ὁ Ἰουστινιανὸς ἠναγκάσθη νὰ κάμῃ μακροὺς πολέμους κατὰ τῶν βαρβάρων, ποὺ ἤρχοντο ἀπὸ βορρᾶ. Καὶ πρῶτον ἐπετέθησαν οἱ Βούλγαροι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν τουρκικῆς ἢ ταταρικῆς καταγωγῆς καὶ εἶχον κατοικήσει πολὺν καιρὸν πλησίον τοῦ Βόλγα, ὁπόθεν ὠνομάσθησαν Βούλγαροι· αὐτοὶ ἀνεφάνησαν εἰς τὸν Δούναβιν τῷ 500 μ. Χ. καὶ τώρα ἤρχισαν τὰς ἐπιδρομὰς των κατὰ τῆς Μακεδονίας, Ἡπείρου καὶ Θράκης. Ἄλλοι βάρβαροι, οἱ Οὐννοι καὶ οἱ Σλαῦοι, ἔκαμαν τόσας ἐπιδρομὰς, ὥστε ἔφθασαν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁπόθεν τοὺς ἀπέκρουσεν ὁ Βελισσάριος.

3. Νομοθεσίαι.— Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐδοξάσθη κυρίως, ἀπὸ τὰ καλὰ τὰ ὁποῖα ἔκαμεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους. Τοιοῦτον μέγα εὐεργέτημα ἦτο ἡ τακτοποίησις τῆς νομοθεσίας. Ὡς τώρα ἡ νομοθεσία ἀπετελεῖτο ἀπὸ συλλογὰς νύμων καὶ πολλὰ διατάγματα, τὰ ὁποῖα εἶχον ἐκδοθῆ κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ δὲν ἔσυμφώνουν μεταξύ των. Ὁ Ἰουστινιανὸς λοιπὸν ἀνέθηκεν εἰς δέκα νομοδιδασκάλους, τῶν ὁποίων ἦτο προϊστάμενος ὁ πεφανῆς Τριβωνιανός, νὰ συλλέξουν καὶ τακτοποιήσουν ὅλην τὴν

νομοθεσίαν. Ἡ νομοθεσία αὕτη ἀπέτελεσε πολλὰ βιβλία καὶ ὠνομάσθη **σῶμα τοῦ Ῥωμοϊκοῦ δικαίου**, ἐγράφη δὲ λατινιστί, ἀλλ' ὕστερον μετεφράσθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Τὸ ἔργον αὐτὸ ἀπε-

Ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Σοφίας.

τέλεσε τὴν βάσιν τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου, καὶ μέχρι σήμερον εἶναι ἡ βᾶσις τῆς νομοθεσίας πολλῶν κρατῶν καὶ τοῦ ἰδικοῦ μας.

4. Κτίσματα.—Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκτισε πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ κράτους 80 φρούρια κατὰ μῆκος τοῦ Δουνάβεως καὶ ἄλλα 600 ἐντὸς τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους· ὠχύρωσε δὲ τοὺς ἰσθμούς· καὶ ἔκαμε πολλὰ φρούρια εἰς τὸν Εὐφράτην. Προσέτι ἐστόλισε τὴν πρωτεύουσαν μὲ πολλὰ οἰκοδομήματα. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὸ λαμπρότερον ἦτο ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ὁ ναὸς αὐτὸς εἶχε κτισθῆ κατὰ πρῶτον ἀπὸ τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον· εἶχε δὲ καὶ κατὰ τὴν στάσιν τοῦ νῦκα. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνέκτισεν αὐτὸν μὲ τὸ σχέδιον τῶν περιφανῶν ἀρχιτεκτόνων Ἀνθεμίου καὶ Ἰσιδώρου. Εἰργάσθησαν δὲ εἰς αὐτὸν χιλιάδες ἐργατῶν ἐπὶ 6 ἔτη καὶ ἐξωδεύθησαν πλέον τῶν 300 ἑκατομμυρίων χρυσῶν δραχμῶν. Ἐχει σχῆμα τετράγωνον 77 μ. μήκους καὶ φέρει εἰς τὸ μέσον θόλον 31 μ. διαμέτρου καὶ ὕψους 56 μ. Οἱ διάφοροι θόλοι, τὰ ἡμιθόλια, οἱ πλέον τῶν 100 κίονες, τὰ κοσμήματα ἀπὸ πολύχρωμα μάρμαρα καὶ πολυτίμους λίθους, αἱ ψηφιδωτὰ εἰκόνες τοῦ θόλου καὶ τῶν τοίχων, τὸ δολοχρυσὸν εἰκονοστάσιον, ἡ ὀλόχρυσος ἁγία τράπεζα, ὁ ἀργυροῦς ἄμβων καὶ αἱ 3 χιλιάδες λαμπτήρες καὶ μανουάλια προσέδιδον ἀνέκφραστον μεγαλεῖον εἰς τὸν πάνσεπτον ναόν. — Ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν ἑορτῶν εἰς αὐτὸν ἦτο ἀφάνταστος· χίλιοι ἦσαν οἱ ψάλται, κληρικοὶ καὶ ἄλλοι ὑπάλληλοι τῆς ἐκκλησίας· ἐντὸς αὐτῆς, ὅτε ἀντήχουν τὰ ὄσματα τῶν τριῶν πολυπροσώπων χορῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἦσαν καὶ γυναῖκες, ἐπροκάλουν βαθεῖαν ἐντύπωσιν.

5. Εἰσαγωγή τῆς καλλιεργείας τῆς μετὰξῆς.— Εἰς τοὺς παλαιότερους χρόνους τὰ πολυτιμότερα ὑφάσματα ἦσαν βαμμένα μὲ πορφύραν, βαφὴν ἐκ κογχυλίων, τὴν ὁποίαν εἶχον εὖρει οἱ Φοίνικες. Ἄλλ' ὅτε εὐρέθη εἰς τὴν Κίναν ἡ μέταξα, αὕτη ἐστέλλετο εἰς μεγάλας ποσότητας εἰς τὰ σύνορα τῆς Περσίας καὶ ἐκεῖ τὴν ἠγόραζον ὑπάλληλοι τοῦ κράτους. Ἐξ αὐτῆς κατεσκευάζοντο οἱ τάπητες τῆς αὐτῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐκεῖνοι ποῦ ἐστέλλοντο δῶρα εἰς ξένους ἡγεμόνας. Ἄλλὰ οἱ πόλεμοι πρὸς τὴν Περσίαν διέκοπτον πολλάκις τὸ ἐμπόριον τοῦτο. Δι' αὐτὸ ὁ Ἰουστινιανὸς κατόρθωσε τῷ 551 διὰ δύο

μοναχῶν νὰ φέρη ἐκ Κίνας ἐντὸς ῥάβδων ἐκ καλάμων ᾧ μεταξοσκλήκων καὶ σπόρους μωρεῶν· ἀπὸ αὐτὰ παρήχθη μέταξα κατὰ τὰς ὁδηγίας τῶν μοναχῶν. Ἡ καλλιέργεια τῆς μετὰξης ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ Συρίαν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν παλαιὰν Ἑλλάδα. Ἀπὸ αὐτὴν συνέρρεεν ἄπειρος πλοῦτος εἰς τὸ κράτος μας ἐπὶ 500 καὶ πλέον ἔτη, ἕως οὐ διεδόθη ἡ κατασκευή της καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην.

6. Ἡ ἀξία τοῦ Ἰουστινιανοῦ.—Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὑπῆρξεν ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας ἐποχὰς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ἄν καὶ ὁ ἴδιος δὲν ἔκαμε μεγάλα κατορθώματα, ἦτο ὅμως ἐργατικός, μετριοπαθὴς καὶ συνετὸς καὶ ἐπετύγχανε νὰ ἐκλέγη τοὺς ἀρίστους, διὰ νὰ κατορθώσῃ, ὅσα μεγάλα κατόρθωσεν. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπέθανε τῷ 565.

§ 32. Οἰκονομικὴ καὶ στρατιωτικὴ κατάστασις τοῦ κράτους, ἰδίως ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

1. Αἱ ἐμπορικαὶ ὁδοί.—Ἐπειδὴ τὸ Βυζαντιανὸν κράτος εὐρίσκετο μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας, ἦτο κύριον ὄλων τῶν ἐμπορικῶν ὁδῶν, αἱ ὁποῖαι τότε ἐχρησιμοποιοῦντο. Ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην διὰ τῶν ποταμῶν τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας τὰ ἐμπορεύματα ἐφέροντο εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Δουνάβεως καὶ εἰς τοὺς λαοὺς, αἱ ὁποῖοι κατόκουν εἰς αὐτὴν καὶ ἀκόμη μακρότερον, εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην. Διὰ μιᾶς μακρᾶς ὁδοῦ, ἡ ὁποία ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔφθανε μέχρι τοῦ Δυρραχίου (τῆς Ἑγγατίας ὁδοῦ), ἐφέροντο τὰ ἐμπορεύματα εἰς τὴν Ἀδριατικὴν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τοὺς λιμένας τοῦ Εὐξεινοῦ Πόντου ἐφέροντο ἀπὸ τὴν Νότιον Ῥωσίαν τὰ ἐμπορεύματα διὰ τῶν ποταμῶν Δνειπέρου καὶ Δόν. Εἰς τὴν Τραπεζοῦντα ἔφερρεν ὁδὸς ἀπὸ τὸν Καύκασον, τὴν Κασπίαν θάλασσαν καὶ τὸ Τουρκεστάν. Εἰς τὴν Συρίαν ἐφέροντο διὰ τῶν ἐμπορικῶν ὁδῶν, αἱ ὁποῖαι διήρχοντο ἀπὸ τὴν ἄνω Μεσοποταμίαν καὶ Περσίαν, τὰ ἐμπορεύματα τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κίνας

καὶ εἰσήγοντο εἰς αὐτὰς ἀπὸ τὴν Συρίαν ὑφάσματα, ὑαλικά, χρυσᾶ κεντήματα. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐφέροντο διὰ τῶν διωρύγων καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης τὰ ἐμπορεύματα τῆς Αἰθιοπίας, τῆς Ἀραβίας καὶ ἐν μέρει τῶν Ἰνδιῶν, ἀρώματα, πολύτιμοι λίθοι, σπάνια μέταλλα, καὶ ἀπὸ ἄλλας ὁδοὺς τὰ ἐμπορεύματα τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀφρικῆς.

2. Ἐμπορικὰ κέντρα.—Ὅλοι οἱ λιμένες τῆς Μεσογείου εἰς τοὺς ὁποίους ἐφέροντο τὰ ἐμπορεύματα τῆς Ἀσίας διὰ τὴν Εὐρώπην, ἀνήκον εἰς τὸ κράτος μας· κυριώτερα δὲ ἐμπορικὰ κέντρα ἦσαν ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Γάζα, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Τραπεζοῦς, ἡ Χερσὼν εἰς τὴν Κριμαίαν, ἡ Θεσσαλονίκη καὶ πρὸ πάντων ἡ Κωνσταντινούπολις· εἰς αὐτὴν ἤρχοντο ἀπὸ νότου καὶ ἀνατολῶν τὰ ἐμπορεύματα τῆς πολυτελείας· ἀπὸ βορρᾶ, κρέας καὶ παστά· ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον ἐφέρετο εἰς αὐτὴν ὁ σίτος, τὸ δὲ κράτος μας τὸν ἐμοίραζεν εἰς τοὺς πτωχοὺς τῆς πρωτευούσης.

Οἱ ἔμποροι τότε ἦσαν καὶ ἐφοπλισταὶ καὶ ναυτικοί.

3. Βιομηχανία.—Τὸ κράτος μας κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦτο τὸ πρῶτον τοῦ κόσμου, ὅπως εἶναι σήμερον ἡ Ἀγγλία, εἰς τὴν βιομηχανίαν· κυριώτερα εἶδη αὐτῆς ἦσαν τὰ μάλλινα καὶ πορφυρᾶ ἑνδύματα· τὰ λιναῦ ὑφάσματα τῆς Μακεδονίας, Πόντου καὶ Κερασσοῦντος· τὰ μεγαλοπρεπῆ μεταξωτά, βαμμένα μὲ ζωηρὸν ἐρυθρὸν ἢ πορφυροῦν ἢ κυανοῦν χρωμα· τὰ κεντητὰ ὑφάσματα, εἰς τὰ ὁποῖα παριστάνοντο μὲ μεγάλην λεπτότητα παραστάσεις ἐκ τῆς ἀγίας γραφῆς ἢ τῆς ἱστορίας ἢ καὶ ἀπεικονίζοντο ζῶα· τὰ βαρύτιμα χρυσοποίκιλτα ἐκκλησιαστικά ὑφάσματα. Ἄλλα σπουδαῖα εἶδη βιομηχανίας ἦσαν τὰ πολυάριθμα μικρὰ κομποτεχνήματα ἐκ πολυτίμων μετάλλων κατεσκευασμένα καὶ μὲ ὠραιότατα κοσμήματα στολισμένα, ὡς μικρὰ κιβώτια, σταυροί, πολυκάνδηλα καὶ ἄλλα πολλὰ ἀντικείμενα, ἰδίως χρήσιμα εἰς τὰς ἐκκλησίας. Ἐν γένει ἡ χρυσοχοία τότε προώδευσε πολὺ.

Ἄλλὰ τὸ κράτος ἐπετήρει αὐστηρῶς τὴν βιομηχανίαν. Οἱ ἐπιτηδευματῆται ἦσαν διηρημένοι εἰς συντεχνίας, εἰς τὰς ὁποίας

ἦτο κανονισμένον πῶς θὰ γίνωνται δεκτὰ νέα μέλη, ἦσαν ὠρισμένα τὰ ἡμερομίσθια κλ. Ἦσαν δὲ οἱ ἐπιτηδευματῖαι ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν ἀρχὴν τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως. Προσέτι τὸ κράτος ὥριζε τὴν ποιότητα τῶν κατασκευαζομένων πραγμάτων καὶ τὴν τιμὴν τῆς πωλήσεως. Ἀπηγόρευε δὲ καὶ τὴν ἐξαγωγήν ὠρισμένων ὑφασμάτων.

4. Ὁ στρατός.—Ὁ στρατὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ ἐντόπια τακτικὰ τάγματα καὶ ἀπὸ τοὺς ἀτάκτους βαρβάρους μισθοφόρους. Τὰ τακτικὰ τάγματα ἀπληρῖζοντο ἀπὸ ὑποτελεῖς, τοὺς ὁποίους παρεῖχον οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες· διὰ τοῦτο οἱ πτωχότεροι καὶ οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις ἐγίνοντο στρατιῶται. Οἱ ἄτακτοι βάρβαροι μισθοφόροι, τοὺς ὁποίους παρεῖχον οἱ ἡγεμόνες των, ἂν καὶ δὲν ἦσαν πειθαρχικοί, ἐν τούτοις εἶχον μεγάλην ἀνδρείαν καὶ συνδυαζόμενοι μὲ τὸν τακτικὸν στρατὸν ἠϋξάνον τὴν ἀξίαν του.

Οἱ πεζοὶ στρατιῶται ἦσαν οἱ βαρέως καὶ οἱ ἐλαφρῶς ὀπλισμένοι· οἱ βαρέως ὀπλισμένοι εἶχον ἀμυντικὰ μὲν ὄπλα περικεφαλαίαν, ἀλυσιδωτὸν θώρακα, περικνημίδας καὶ ἀσπίδα, ἐπιθετικὰ δὲ σπαθίον καὶ μακρὰν λόγχην· ἐλαφρῶς ὀπλισμένοι ἦσαν οἱ τοξόται. Τὸ ἐκλεκτότερον σῶμα τοῦ Βυζαντιανοῦ στρατοῦ ἦσαν οἱ ἱππεῖς· οὗτοι ἦσαν λογχοφόροι καὶ κατάφρακτοι μὲ σιδηρὰ ἀμυντικὰ ὄπλα· ἐκτὸς δὲ αὐτῶν ὑπῆρχον καὶ ἐλαφρῶς ὀπλισμένοι ἱππεῖς.

Εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους ἰδίως στρατηγοὶ καὶ ἄλλοι στρατιωτικοὶ ἐκράτουν καὶ κορύνην, δηλαδὴ σιδηρᾶν ῥάβδον, τὴν ὁποίαν ἐκρέμων ἀπὸ τὸ ἐφίππιον, ὅτε δὲν ἐπολέμουν. Μὲ αὐτὴν κατέφερον τοιαύτας πληγὰς, ὥστε διέσχίζον ἐνίοτε συγχρόως καὶ τὴν περικεφαλαίαν καὶ τὸ κρανίον τοῦ ἀντιπάλου των.

Ὁ στρατὸς τότε ἀνήρχετο περίπου εἰς 150 χιλιάδας ἀνδρῶν· ἦτο ὅμως ἐκλεκτὸς στρατός.

§ 53. Ἀπὸ Ἰουστινιανοῦ μέχρι Ἡρακλείου.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν ὑπῆρξαν ἀξιοὶ λόγου. Δι' αὐτὸ οἱ Λογγοβάρδοι, βάρβαροι Γερμανοί, ἦλθον καὶ κατέπαυλον Α. Βαλάκη—Ἑλληνικὴ ἱστορία

λαβον την Ἄνω Ἰταλίαν ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς, καὶ οἱ βάρβαροὶ Ἄβαροι, ποῦ εἶχον ἔλθει ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς τὴν σημερινὴν Βοημίαν καὶ Οὐγγαρίαν, ἔκαμον μεγάλας ἐπιδρομάς. Καὶ οἱ Πέρσαι δὲ ἐπολέμησαν πολλάκις ἐναντίον τῶν Βυζαντινῶν. Ἐκ τούτων ἰδίως ὁ αὐτοκράτωρ **Μαυρίκιος** (582 – 602) ἐπολέμησε κατὰ τῶν Περσῶν μὲ πολλὰς ἐπιτυχίας.

Ὁ Μαυρίκιος ἦτο ἀνὴρ πεπαιδευμένος· ἐπ' αὐτοῦ ὑπερίσχυσεν ἐντελῶς ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς τὸ Βυζαντιακὸν κράτος, ὥστε καὶ ἐπίσημος τοῦ κράτους γλῶσσα ἔγινεν ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ὅλα τὰ δημόσια ἔγγραφα ἐγράφοντο ἑλληνιστί.

Ἐπειδὴ ὁ Μαυρίκιος ἠθέλησε ν' ἀναδιοργανώσῃ τὸν στρατόν, ἐπροκάλεσε στάσιν κατ' αὐτοῦ. Ἐκ ταύτης ἐπῆλθον πολλὰ κακὰ εἰς τὸ κράτος. Διὰ τὴν διορθώσῃ δὲ τὴν κατάστασιν, ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὁ Ἡράκλειος.

§ 54. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος (610–641).

Ὁ Ἡράκλειος εὔρε τὸ κράτος εἰς πολὺν κακὴν κατάστασιν. Οἱ Πέρσαι εἶχον καταλάβει τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Συρίαν, τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὸ περισσότερον μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· ἐπολιόρκουν δὲ τὴν Χαλκηδόνα, ἀέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἐξ ἄλλου οἱ Ἄβαροι ἠπεύλουν τὸ κράτος. Λοιπὸν ὁ Ἡράκλειος διὰ ν' ἀσφολισθῇ ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους, ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Χρωβάτους, φυλὴν Σλαβικὴν, νὰ καταλάβωσι τὴν Κροατίαν, καὶ εἰς τοὺς Σέρβους τὴν σημερινὴν Σερβίαν καὶ Βοσνίαν.

Ὁ κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμος.— Ὁ Ἡράκλειος βλέπων ὅτι οἱ Πέρσαι ἠπεύλουν νὰ καταστρέψουν τὸ Βυζαντιακὸν κράτος, ἀπεφάσισε νὰ τοὺς πολεμήσῃ μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ στρατὸς εἶχε παραλύσει ἐπὶ τῶν προηγουμένων αὐτοκρατόρων, ὁ Ἡράκλειος διὰ νὰ προετοιμάσῃ τὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος ἐχρειάζετο, καὶ νὰ τὸν ἐφοδιάσῃ καταλλήλως, κατὰ συμβουλήν τοῦ πατριάρχου Σεργίου ἔλαβε τὰ ἱερὰ σκευὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐπορίσθη ἐξ αὐτῶν χρήματα, μὲ τὴν ἀπό-

φασιν να τὰ ἀποδώσῃ κατόπιν περισσότερα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐπειτα διεκήρυξεν ὅτι ἡ ἔκστρατεία αὐτοῦ ἐγίνετο ὄχι μόνον διὰ τὴν ἐλευθερώσῃ τὰς χώρας τοῦ Βυζαντιανοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ Πέρσας, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς θρησκείας ἡμῶν, ἀφ' οὗ οἱ Πέρσαι ἠθέλον να καταστρέψωσι τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ καὶ να ἐπιβάλωσι τὴν ἰδιὴν τῶν θρησκείαν τοῦ Ἑλλίου. Τοιούτοτρόπως ὁ λαὸς ἐνθουσιάσθη διὰ τὸν πόλεμον τοῦτον.

1 Πρώτη ἐκστρατεία τοῦ Ἑρακλείου. — Ὁ Ἑράκλειος ἐνδεδυμένος μαῦρα φορέματα, ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ καὶ φέρων τὴν εἰκόνα Αὐτοῦ ἐπεβιάσθη μὲ τὸν στρατόν του ἐπὶ πλοίων καὶ ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ δὲν ἐπῆλθε κατὰ τῶν Περσικῶν στρατευμάτων, ποῦ ἦσαν στρατοπεδευμένα ἀπέναντι αὐτῆς εἰς τὴν Χαλικηδόνα· ἀν ἔκαμνε τοῦτο θὰ διεκινδύνευε τὸν ὅλον ἀγῶνα, διότι οἱ Πέρσαι ἦσαν πολυάριθμοι καὶ θαρραλέοι, ἔνεκα τῶν προηγούμενων νικῶν. Διὰ τοῦτο ἐπλευσεν εἰς τὸν Ἰσικὸν κόλπον καὶ κατέλαβε τὴν Κιλικίαν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μέγα φρούριον, σχηματιζόμενον ἐκ τοῦ ὄρους Ταύρου καὶ τοῦ ὄρους Ἀμανοῦ. Ἀπὸ ἐκεῖ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Καππαδοκίαν· ἀφ' οὗ δὲ ἐνίκησε τοὺς Πέρσας καὶ ἠπειλεῖ να τοὺς κόψῃ τὰς συγκοινωνίας τῶν, τοὺς ἠνάγκασε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον να φύγωσιν ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

2. Δευτέρα ἐκστρατεία τοῦ Ἑρακλείου. — Ὁ Ἑράκλειος, ἀφ' οὗ ἀνέπαυσε τὸν στρατόν του, ἦλθεν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν· διῆλθε τὸν Ἀράξην ποταμόν, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μηδίαν καὶ ἐκκρίευσεν τὴν πρωτεύουσάν της Γάζακα. Ἀφ' οὗ διεχείμασεν ἐκεῖ, τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐνίκησε τρεῖς στρατοὺς τῶν Περσῶν καὶ ἔπειτα ἐπέστρεψε διὰ τῆς Μεσοποταμίας. Ἐν ᾧ δὲ διήρχετο διὰ τῆς Κιλικίας, συνητήθη μὲ στράτευμα τῶν Περσῶν πλησίον τῶν Ἀδάνων, τὸ ὁποῖον ἐνίκησεν. Ἐπειτα ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Ἄλυν ποταμόν. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη διήρκεσε τρεῖς ἔτη.

3. Τρίτη ἐκστρατεία. — Τῷ 626 ὁ Ἑράκλειος εἰσβάλλει εἰς τὴν Κοχλίδα· ἀπὸ ἐκεῖ καταβαίνει εἰς τὴν Μηδίαν,

καὶ νικᾷ τοὺς Πέρσας πλησίον τοῦ ποταμοῦ Ζάβ, ὃχι μακρὰν ἀπὸ ἐκεῖ ποῦ ἔγινεν ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων ἐπὶ Ἀλεξάνδρου. Ἐπειτα ἠκολούθησε τὸ ρεῦμα τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ καὶ ἔφθασε πλησίον τῆς Κτησιφῶντος· ἀπὸ ἐκεῖ δὲ ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Γάζακα.

Τότε ὁμως οἱ Πέρσαι ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ βασιλέως των Χοσρόου, τὸν ὁποῖον ἐξεθρόνισαν, καὶ ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν του Σιρόην. Αὐτὸς ἐδέχθη τοὺς ὄρους τῆς συνθήκης, τοὺς ὁποίους ἐπρότεινεν ὁ Ἡράκλειος· ἦσαν δὲ οὗτοι μετριοπαθεῖς. Κατ' αὐτοὺς οἱ Πέρσαι ἀπέδωκαν ὅλας τὰς χώρας τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους, τὰς ὁποίας εἶχον καταλάβει, τοὺς αἰχμαλώτους καὶ προσέτι τὸν Τίμιον Σταυρόν, τὸν ὁποῖον εἶχον ἀρπάσει, ὅτε τῷ 615 εἶχον κυριεύσει τὴν Ἱερουσαλήμ. Μὲ μεγάλην πομπὴν εἰσηλθεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν φέρων τὸν Τίμιον Σταυρόν. Τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος ὁ ἴδιος ὁ Ἡράκλειος ἐπανάφερεν αὐτὸν πανηγυρικῶς εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, τῇ 14 Σεπτεμβρίου 629· τὴν μεγάλην ταύτην ἡμέραν ἐορτάζει κατ' ἔτος ἡ Ἐκκλησία μας.

Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων.—Μετὰ τὴν δευτέραν ἐκστρατείαν τοῦ Ἡρακλείου κατὰ τῶν Περσῶν, ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Χοσρόης συνενόηθη μὲ τὸν ἡγεμόνα τῶν Ἀβάρων νὰ προσβάλωσι μαζὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ Ἀβαροὶ λοιπὸν μὲ πολλοὺς ἄλλους βαρβάρους, ὑπερβαίνοντες τὰς 80 χιλιάδας, ἐπῆλθον τῷ 625 κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ὁποίαν ἐπρόσβαλαν ἀπὸ ξηρᾶς, ἐν ᾗ εἰς Περσικὸς στρατὸς ἔφθασεν εἰς τὴν Χαλκηδόνα. Ἄλλ' ὁ Ἡράκλειος δὲν ἔτρεξεν ὁ ἴδιος μὲ τὸν στρατὸν του ἀπὸ τὸν Ἄλυν, διὰ νὰ μὴ ὀρμήσῃ ὅλος ὁ Περσικὸς στρατὸς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· μόνον 12 χιλιάδας βαρέως ὀπλισμένους ἔστειλεν εἰς βοήθειαν αὐτῆς· εἶχε πεποίθησιν εἰς τὸν μάγιστρον (1) Βῶνον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀφήσει τὴν κυβέρνησιν, καὶ εἰς τὸν

(1) Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ μάγιστρος ἦτο ὁ ἀνώτατος τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων τοῦ παλατιοῦ καὶ ἀρχηγὸς τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς.

πατριάρχην Σέργιον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀκαταμάχητον εὐγλωττίαν καὶ μεγάλην θεοσέβειαν. Πράγματι ὁ Σέργιος ἐνεθάρρυνε τὸν λαὸν καὶ ὁ Βῶνος διωργάνωσε τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως· τοιοῦτοτρόπως οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπέκρουσαν τὰς ἐφόδους τῶν βαρβάρων καὶ κατέστρεψαν τὰ πλοιαῖρά των, μὲ τὰ ὁποῖα ἤθελον νὰ ἐνωθοῦν μὲ τοὺς Πέρσας.

Ἐφ' οὗ ἠλευθερώθη ἡ πόλις ἀπὸ τὸν κίνδυνον, ἡ Ἐκκλησία μας καθιέρωσε τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἁκαθίστου ὕμνου, ἡ ὁποία τελεῖται καθ' ἑκάστην Παρασκευὴν τῶν πέντε πρώτων ἑβδομάδων τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς· ὁ Ἁκάθιστος ὕμνος λέγεται καὶ **Χαιρεῖσμοι**, διότι διὰ τούτου οἱ Χριστιανοὶ χαιρετίζομεν τὴν Παναγίαν, τὴν πολιοῦχον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διὰ τὴν νίκην ἐκείνην.

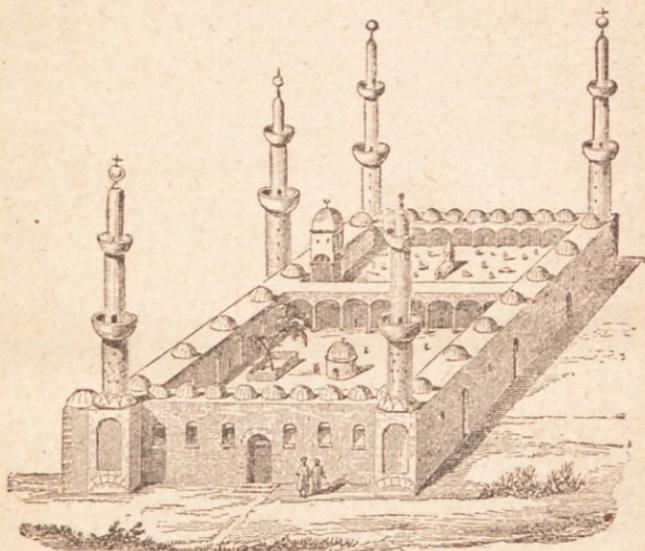
Ἐμφάνσεις τῶν Ἀράβων.—Ἐν ᾧ ὅμως τὸ κράτος μας ἐσφίζετο ἀπὸ τόσον μεγάλους κινδύνους, ἀνεφάνησαν νέοι φοβερώτεροι ἐχθροὶ αὐτοῦ, οἱ Ἀραβες.

§ 35. Οἱ Ἀραβες καὶ ὁ Μωάμεθ.

1. Οἱ Ἀραβες πρὸ τοῦ Μωάμεθ.—Ἡ χερσόνησος τῆς Ἀραβίας εἶχε πρὸ τοῦ Μωάμεθ, ὅπως καὶ σήμερον, σχετικῶς μὲ τὴν μεγάλην ἔκτασίν της, πολὺ ὀλίγους κατοίκους· περίπου 4 ἑκατομύρια. Εἰς τὸ κέντρον αὐτῆς, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ εὐρύτατον ὀροπέδιον ἔχον πολὺ μεγάλας ἐρήμους, διέμενον νομαδικαὶ φυλαί· αὗται παραμονεύουσαι πλησίον τῶν φρεάτων ἐλήστευον τὰ καραβάνια. Εἰς τὴν παραλίαν, ἡ ὁποία ἦτο εὐφορος, κατόικουν γεωργικοὶ καὶ ἐμπορικοὶ λαοί.

Οἱ Ἀραβες ἦσαν λαὸς πολεμικός· ἠγάπων δὲ καὶ τὴν ποίησιν. Δὲν εἶχον ὅμως ὅλοι τὴν αὐτὴν θρησκείαν· οἱ πλεῖστοι ἦσαν εἰδωλολάτραι, ἄλλοι ἐλάτρευον τὰ ἄστρα, ἦσαν δὲ καὶ μερικοὶ Χριστιανοὶ καὶ Ἰουδαῖοι· ἐν τούτοις ὅλοι παρεδέχοντο ἕνα Θεόν, τὸν Ἀλλάχ. Τὸ κυριώτερον δὲ ἱερὸν τῶν ἦτο πλησίον τῆς Μέκκας, ὅπου προσήρχοντο κατ' ἔτος καραβάνια ἐξ ὅλης τῆς Ἀραβίας· χάριν δὲ τῆς ἐορτῆς ἐγίνετο κατ' ἔτος ἐπὶ 4 μῆνας διακοπὴ τῶν αἰώνιων ἀγώνων τῶν Ἀραβικῶν φυλῶν μεταξὺ των.

2. Ὁ Μωάμεθ.—Ὁ Μωάμεθ ἐγεννήθη εἰς τὴν Μέκκαν τῷ 570. Ἐχασεν εἰς μικρὰν ἡλικίαν τοὺς γονεῖς του καὶ ἔγινεν ὁδηγὸς καμήλων· ἐταξίδευσεν εἰς πολλὰ μέρη, ἰδίως εἰς τὴν Συρίαν, καὶ ἐμελέτησε τὰ ἱερά βιβλία τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων. Ἐνυμφεύθη δὲ πλουσίαν τινὰ γῆραν· ἀπ' οὗ

Ὁ Καυβά, τὸ περίφημον ἱερόν τῆς Μέκκας.

λοιπὸν ἀπέκτησε περιουσίαν, ἀφιερῶθη εἰς θρησκευτικὰς μελέτας καὶ ὅτε ἔγινε 40 ἐτῶν, ἐκήριξε κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς συγγενεῖς του, ὅτι ἐλάμβανε τὰς διαταγὰς τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἀγγέλου Γαβριὴλ καὶ ἐφάνερωσεν εἰς αὐτοὺς τὴν νέαν θρησκείαν, τὸ Ἰσλάμ (ἦτοι τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὸν Θεόν).

Ἐπειτα ἤρχισε νὰ διδάσκη τοὺς φίλους του. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ὀπαδοὶ του ἐπληθύνοντο, ἡ φυλὴ, πού εἶχε τὴν φύλαξιν τοῦ Καυβά, τὸν κατεδίωξεν. Ὁ Μωάμεθ λοιπὸν ὑβρίζετο εἰς τὴν Μέκκαν· διὰ τοῦτο ἐφυγεν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ μετέβη εἰς τὴν ἀντιζηλὸν τῆς πόλιν, τὴν Μεδίναν. Τὸ ἔτος τῆς ἀναχωρήσεως ἀπὸ τῆς Μέκκας, τὸ 622, ὀνομάζεται ἔτος *εἰρήσεως*, ἦτοι φυγῆς, καὶ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς χρονολογίας τῶν Μουσουλμάνων (δηλαδὴ

τῶν ἀφωσιωμένων εἰς τὸν Θεόν). Ἄφ' οὗ δὲ ἀπέκτησε πολλοὺς ὀπαδοὺς εἰς τὴν Μεδίαν, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Μέκκας καὶ μετὰ μακροὺς ἀγῶνας τὴν κατέλαβε (τῷ 630). Τότε ὄλαι αἱ Ἀραβικαὶ φυλαὶ τὸν ἀνεγνώρισαν ὡς μέγαν προφήτην.

3. Τὸ Κοράνιον.—Τὸ Κοράνιον εἶναι τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Μωαμεθανῶν, τὸ ὁποῖον περιέχει ὅλα τὰ ῥητά, τὰ ὁποῖα κατὰ διαφόρους περιστάσεις εἶπεν ὁ Μωάμεθ. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν γράφονται εἰς τοὺς τοίχους τῶν τζαμιῶν, εἰς τὰς σημαίας τῶν Μωαμεθανῶν καὶ εἰς μνήματα.

Τὸ Κοράνιον παραδέχεται ἓνα μόνον Θεόν, ὃ ὁποῖος ἀπεκαλύφθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ σειρᾶς προφητῶν, ὁποῖοι ἦσαν ὁ Νῶε, ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Χριστός· τελευταῖον δὲ καὶ μεγαλύτερον προφήτην τὸ Κοράνιον λέγει τὸν Μωάμεθ. Διδάσκει ὅτι οἱ ἀληθεῖς πιστοὶ καὶ ὅσοι πέσουν ὑπὲρ πατρίδος, θὰ ὑπάγουν εἰς τὸν παράδεισον, ὅπου ὑπάρχουν ὠραιότατοι τόποι μὲ ἄνθη, φαγητὰ καὶ νύμφας ἀθανάτους. Συγχρόνως ὅμως ἀφήνει νὰ πιστευθῆ, ὅτι τὸ πᾶν εἶναι πεπρωμένον, διὰ νὰ κάμῃ τοὺς ὀπαδοὺς του νὰ ὀρμοῦν τυφλοὶ εἰς τὰς μάχας.

Τὸ Κοράνιον εἰς μερικὰ του μέρη προσκαλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ πολεμήσωσι τοὺς Χριστιανοὺς καὶ Ἰουδαίους καὶ ν' ἀναγκάσωσιν αὐτοὺς ἢ νὰ γίνουν Μουσουλμᾶνοι ἢ νὰ δουλεύουν εἰς αὐτούς.

Τὸ Κοράνιον δὲν περιέχει μόνον τὰς διατάξεις περὶ τῆς θρησκείας τῶν Μουσουλμάνων, ἀλλὰ καὶ ἐκθέτει ποῖον πρέπει νὰ εἶναι τὸ πολίτευμά των.

4. Τὴ κατωρθώθη μὲ τὸ Κοράνιον.—Ἡ θρησκεία λοιπὸν τοῦ Μωάμεθ ἤρμοζεν εἰς ἔθνη ἀπολίτιστα ταῦτα ἐξήγειρε καὶ ἐφανάτιζε καὶ τὰ ἔκαμιν ὀρμητικὰ πρὸς πόλεμον, ἐν ᾧ ὁ Χριστιανισμὸς ἤθελε νὰ ἐξυψώσῃ τὸν ἀνθρώπον καὶ νὰ μορφώσῃ εὐγενῆ καὶ εἰρηνικὴν κοινωνίαν. Διὰ τοῦτο οἱ Μωαμεθανοὶ ἦσαν κατ' ἀρχὰς ἀκαταγώνιστοι εἰς τὸν πόλεμον. Ἄμα ὅμως ἠναγκάσθησαν νὰ ζῶσιν εἰρηνικῶς, ἤρχισαν νὰ παρακράζωσιν.

§ 56. Ἐξάπλωσις τῶν Ἀράβων εἰς Ἀσίαν,
Ἀφρικὴν καὶ Εὐρώπην.

1. Οἱ καλίφαι.—Ὁ Μωάμεθ ἀπέθανε τῷ 632. Οἱ δὲ μετ' αὐτὸν ἄρχοντες τοῦ κράτους του ὠνομάσθησαν καλίφαι, ἤτοι διάδοχοι. Οἱ Ἀραβες ὑπήκουον εἰς αὐτούς, ὅπως εἰς τὸν Μωάμεθ. Ὁ καλίφης ἦτο συγχρόνως βασιλεὺς, στρατηγὸς καὶ πατριάρχης.

Οἱ τέσσαρες πρῶτοι καλίφαι (632—661) εἶχον πρωτεύουσαν τὴν Μέκκαν. Οὗτοι ἠθέλησαν νὰ ἐξιολαμίσωσι τοὺς ἄλλους λαοὺς· ἀλλὰ δὲν ἔστειλαν ἀποστόλους, ὅπως οἱ Χριστιανοί, ἀλλὰ στρατοὺς ἀποτελουμένους ἀπὸ σίφη ἰσπέων. Ἐπίστευον ὅτι ἠκολούθουν τὰς θείας ἐντολὰς πολεμοῦντες κατὰ τῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦσαν Μουσουλμάνοι· τὸν πόλεμον αὐτὸν ὠνόμαζον *ιερόν πόλεμον*.

2. Κατακτήσεις τῶν Ἀράβων.—Οἱ Ἀραβες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ ὥρμησαν κατὰ τῆς Συρίας, ἐνίκησαν εἰς δύο φοβερὰς μάχας τοὺς Βυζαντηνοὺς καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Δαμασκόν, τὴν Ἱερουσαλήμ (τῷ 637), τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ὅλην τὴν Συρίαν ἐντὸς ἕξ ἐτῶν.

Ἐπειτα οἱ Ἀραβες ὥρμησαν κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐξασθενήσει ἀπὸ τοὺς πολέμους κατὰ τῶν Βυζαντηνῶν. Ἐνίκησαν 150 χιλιάδας Περσῶν, κατέλαβον τὴν Κτησιφῶντα, τὴν Περσέπολιν καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ Ὠξο ποταμοῦ.

Συγχρόνως οἱ Ἀραβες ὑπέταξαν καὶ τὴν Αἴγυπτον (640).

3. Δυναστεία τῶν Ὀμμεϊάδων.—Ἐπειτα ἔγιναν καλίφαι ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τῶν Ὀμμεϊάδων. Αὐτοὶ ἔκαμαν πρωτεύουσαν τὴν Δαμασκόν. Προσέτι κατέκτησαν τὰς χώρας τῆς Ἀσίας μέχρι τῶν Ἰνδιῶν, κατέλαβον ὅλην τὴν βόρειον Ἀφρικὴν, ἐπέρασαν τὸ Γιβραλτὰρ καὶ κατέλυσαν τὸ βασίλειον, ποῦ εἶχον ἰδρύσει οἱ Βησιγότθοι εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀφ' οὗ δὲ τὴν κατέκτησαν, διέβησαν τὰ Πυρηναῖα, ἀλλ' ἐνίκηθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὡς θὰ ἴδωμεν.

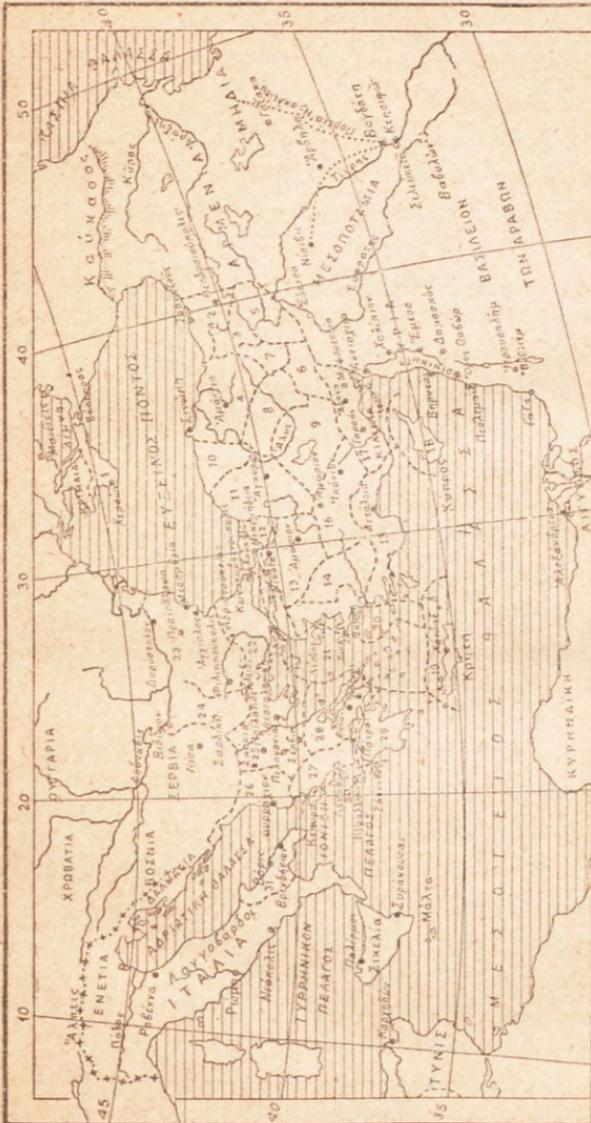
4. Παρακμὴ τῶν Ἀράβων.—Οἱ Ἀραβες μετὰ τὸν

καιρὸν παρήκμασαν. Τότε τὸ ἀπέραντόν των κράτος ἐχωρίσθη εἰς διάφορα μικρότερα κράτη, τῆς Βαγδάτης εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, τῆς Περσίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου, τοῦ Ἀλγερίου, τοῦ Μαρόκκου καὶ τῆς Ἰσπανίας. Οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια Ἀραβες ἔγιναν πειραταὶ καὶ ὠνομάσθησαν Σαρακηνοί· αὐτοὶ ἐπιβαίνοντες πλοίων ἀπεβιβάζοντο εἰς τὰ παράλια τῆς Μεσογείου καὶ ἤρπαζον γυναῖκας καὶ παῖδας, τοὺς ὁποίους ἔπειτα ἐπώλουν.

§. Πολιτισμὸς τῶν Ἀράβων.—Οἱ Ἀραβες ἀφ' οὗ κατέλαβον Ἑλληνικοὺς τόπους, ἠγάπησαν τὸν πολιτισμὸν τῶν Ἑλλήνων, μετέφρασαν πολλὰ Ἑλληνικὰ συγγράμματα εἰς τὴν γλῶσσάν των, καὶ ἔπειτα, ἀφ' οὗ ἐμορφώθησαν, ἔγραψαν καὶ αὐτοὶ ἰδικὰ τῶν ἀξιόλογα βιβλία. Ἐπολιτίσθησαν λοιπόν, ἰδίως εἰς τὰς πρωτεύουσας των. Ἐκαμαν περίφημα παλάτια, τζαμιά καὶ σχολεῖα. Προήγαγον τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κηπουρικὴν· πέριξ τῶν πόλεων τῶν ἐκαλλιέργουν ἐπιμελῶς καὶ ἐπότιζον τὰς πεδιάδας, ὥστε κατέστησαν αὐτὰς ἀληθεῖς κήπους. Προήγαγον τὰ μαθηματικά· καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐγνώρισαν οἱ Εὐρωπαῖοι τὰ σημερινὰ σημεῖα τῶν ἀριθμῶν. Ἠσχολήθησαν εἰς τὴν ἰατρικὴν καὶ χημείαν καὶ εὗρον τὸ οἰνόπνευμα.

§ 57. Δυναστεία τοῦ Ἡρακλείου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλείου (τῷ 641) ἄξιος λόγου αὐτοκράτωρ ὑπῆρξεν ὁ *Κωνσταντῖνος ὁ Πρωγωνάτος* (668-685). Ἐπ' αὐτοῦ ἔγινεν ἡ πρώτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Οὗτοι τῷ 672 ἔκαμαν μέγαν στόλον καὶ ἐπῆλθον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ὁποίαν προσέβαλον ἀπὸ θαλάσσης· αἱ προσβολαὶ των διήρκεσαν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη. Ἀλλ' οἱ Χριστιανοὶ ἐνίκησαν τοὺς Ἀραβας καὶ ἐπὶ τέλους κατώρθωσαν μὲ τὸ ὑγρὸν πῦρ, τὸ ὁποῖον ἐφεῦρεν ὁ μοναχὸς Καλλίνικος, νὰ καταστρέψωσι τὸ περισσότερον μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Τὸ πῦρ τοῦτο ἔκαε καὶ ἐντὸς τοῦ ὕδατος· ἐρρίπτετο δὲ ἀπὸ ἰδιαιτέρων πλοίων, τῶν *πυρφόρων*, καὶ ἔξεσφενδονίζετο ἢ ἀπὸ λεβήτων μὲ σίφωνα ἢ ἐντὸς σφαιρῶν

- Θ Ε Μ Α Τ Α**
1. Χερσόνας	8. Χαριτανών	25. Θεσσαλονίκης
2. Χαλδίας	9. Καπαδοκίας	26. Δυρραχίου
3. Καλωνίας	10. Παφλαγονιών	27. Νικοπόλεως
4. Μυρμιωνίδων	11. Κιβυρακωτών	28. Ελλάδος
5. Μεσοποταμίας	12. Ευκαλαβίων	29. Πελαγονήσων
6. Αιωνίου	13. Σκευκιμίας	30. Κεφαλληνίας
7. Σιβωστίας	14. Κέρκερας	31. Καλαβρίας
	15. Κρήτης	
	16. Σέρμου	
	17. Αιγαίου πελάγους	
	18. Θράκης	
	19. Μακεδονίας	
	20. Στρυμόνας	

Τὸ Βυζαντιανὸν κράτος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μετὰ τὴν διαίρεσιν εἰς θέματα.

υαλίνων ἢ μὲ ἀκόντια περιτυλιγμένα μὲ στυπτεῖον ἐμποτισμένον διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρός. Οἱ Ἄραβες, ὅσοι ἐσώθησαν ἀπὸ τὴν πολιορκίαν, κατεστράφησαν ἀπὸ τὴν τρικυμίαν, ὅτε ἐπέστρεφον εἰς τὸν τόπον των.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οἱ Βούλγαροι διεπέρασαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐγκατεστάθησαν πρὸς νότον αὐτοῦ μέχρι τοῦ Αἴμου καὶ τῆς Σερβίας· ὁ δὲ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς αὐτούς, ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ πληρώσωσι κατ' ἔτος φόρον. Ἀπὸ τότε οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν νὰ ἔρχονται εἰς σχέσεις μὲ τοὺς Σλαῦους, τῶν ὁποίων ἔλαβον τὰ ἦθη καὶ τὴν γλῶσσαν, ἀφ' οὗ παρήτησαν τὴν ἰδικήν των.

Ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου ἐξελληνίσθη ἐντελῶς καὶ ἡ διοικήσεις. Ἡ χώρα διηρέθη εἰς μικροτέρας διοικήσεις ἀπὸ τὰς προηγουμένας· αἱ νέαι διοικήσεις ὠνομάσθησαν **θέματα**, ὅπως ὠνομάζοντο καὶ τὰ στρατιωτικὰ σώματα τῶν ἐπαρχιῶν. Ἐπίσης τὰ στρατιωτικὰ ἀξιώματα ἔλαβον Ἑλληνικὰ ὀνόματα ἀντὶ τῶν προτέρων λατινικῶν. Καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων δὲ ἐτέθησαν Ἑλληνικὰ γράμματα.

Ἰουστινιανὸς Β'.—Ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ἰουστινιανὸς Β' ὑπῆρξεν ὤμῶς καὶ ἄγριος τύραννος. Ἐν τούτοις τὸ κράτος ἡμῶν, ἔνεκα τῆς δυνάμεως τὴν ὁποίαν τοῦ ἔδιδεν ἡ θρησκεία, ἡ γλῶσσα καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἠδυνήθη νὰ ἀντισταθῇ εἰς τοὺς Ἄραβας καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πρόοδόν των εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἐν ᾧ ὅλα τὰ ἄλλα ἔθνη, τὰ ὁποῖα ἐπροσβάλλοντο ὑπ' αὐτῶν ἐνικῶντο.

§ 38. Τὰ γράμματα εἰς τὸ Βυζαντικὸν κράτος, μέχρι τοῦ 700 μ. Χ. περίπου.

Ἐν ᾧ ὅλα σχεδὸν τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ κόσμου ἦσαν βυθισμένα εἰς τὴν ἀμάθειαν, τὰ γράμματα ἐκαλλιεργοῦντο εἰς τὸ Βυζαντικὸν κράτος. Ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ παιδεία καὶ τὰ Ἑλληνικὰ συγγράμματα ἐξηκολούθουν νὰ ὑπάρχουν καὶ νὰ μελετῶνται εἰς αὐτό. Τὰ ἀρχαῖα χειρόγραφα ἀντεγράφοντο μὲ προσοχὴν καὶ ἐξηγοῦντο. Ὑπῆρχον μεγάλοι βιβλιοθηκαὶ εἰς τὸ Βυ-

ζάντιον μὲ χιλιάδας βιβλίων. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας, ὡς ὁ Ἰουστινιανός, ἠσχολοῦντο εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰ ὑπεστήριζον. Διὰ τοῦτο ὑπῆρξαν ἄξιοι λόγου συγγραφεῖς καὶ ἐπιστήμονες εἰς τὸ Βυζάντιον.

Ἐκτὸς τῶν θεολόγων, οἱ ὁποῖοι ἀντέκρουον τὰς αἱρέσεις καὶ ἐδίδασκον τὴν ἀληθινὴν πίστιν, καὶ τῶν μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν ῥητόρων, οἱ ὁποῖοι ἐδίδασκον εἰς τὰς ἐκκλησίας, ὡς ὁ Χρυσόστομος, ἀνεφάνησαν τότε καὶ ἄξιοι λόγου ἱστορικοί· ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ αὐτῶν ἦτο ὁ **Προκόπιος**, ὁ ὁποῖος ἐξιστόρησε τὰς πράξεις τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἀπὸ τοὺς **ἱστορικοὺς** διεκρίνοντο οἱ **χρονογράφοι**· ἐν ᾧ ἐκεῖνοι συνέγραφον κυρίως λεπτομερῆ σύγχρονον ἱστορίαν καὶ μιμούμενοι τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς ἔγραφον διὰ τοὺς μορφωμένους, οἱ χρονογράφοι ἔγραφον συνήθως ἀπλουστεράν σύντομον ἱστορίαν ὅλων τῶν λαῶν ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τῆς ἐποχῆς των· συνήθως οἱ χρονογράφοι ἦσαν μοναχοί. Ὁ παλαιότερος ἀπὸ αὐτῶν ἦτο ὁ **Ἰωάννης Μαλάλας**, σύγχρονος τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἀνεφάνησαν καὶ ποιηταὶ ἄξιοι λόγου, οἱ ὁποῖοι ἔγραφαν **ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους**. Ἐκτὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ ὁποῖος συνέθεσε τὸν ὕμνον «ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ κλ.», σπουδαιότατος ὑπῆρξεν ὁ **Ῥωμανὸς ὁ μελωδός**, ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς τῶν Βυζαντινῶν, ὁ ὁποῖος μὲ ζωηρὰν φαντασίαν καὶ θρησκευτικὸν ἐνθουσιασμὸν ἔγραψε πλέον τῶν χιλίων ὕμνων. Γνωστὸς εἶναι ὁ πατριάρχης **Σέργιος**, ὅστις συνέθεσε τὸν Ἀκάθιστον ὕμνον.—Μακρότερα ἐκκλησιαστικὰ ποιήματα ἦσαν οἱ **κανόνες**, τοὺς ὁποίους πρῶτος συνέθεσεν ὁ **Ἀνδρέας**, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΩΝ

§ 59. Πρώτη περίοδος τῆς εἰκονομαχίας.

Ι. Λέων ὁ Γ' (716 — 741).— Αὐτὸς ἦτο ἰκανώτατος στρατηγός. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἀρχῆς του οἱ Ἄραβες ἐπῆλθον μὲ 80 χιλιάδας στρατοῦ καὶ 1800 πλοῖα κατὰ τῆς πρωτευούσης· τὴν προσέβαλον δὲ καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης· ἀλλὰ ἂν καὶ ἐπέμειναν ἐπὶ ἓν ἔτος καὶ ἔλαβον καὶ ἐπικουρίας ἀπὸ τοὺς ἰδικούς των, ἐν τούτοις ἀπεκρούσθησαν καὶ ἔπαθον τὰ πάνδεινα καὶ ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς καὶ ἀπὸ τὴν πείναν. Διὰ τοῦτο ἠναγκάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσι διὰ θαλάσσης· ἀλλ' ἀπὸ τὴν τρικυμίαν κατεστράφησαν ὅλα τὰ πλοῖά των ἐκτὸς πέντε. Οὕτως ἐσώθη ἀπὸ τὸν μωαμεθανισμόν ὄχι μόνον τὸ κράτος μας, ἀλλὰ καὶ ἡ Εὐρώπη, ἡ ὁποία τότε δὲν εἶχε δυνάμεις νὰ ἀντισταθῇ κατ' αὐτοῦ.

Ὁ Λέων, ἀφ' οὗ ἀπεμάκρυνε τὸν κίνδυνον τῶν Ἀράβων, ἠθέλησε νὰ διορθώσῃ τὴν κοινωνίαν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κράτος μας τότε εἶχε χαρακτηρὰ θρησκευτικόν, δηλαδὴ ἡ θρησκεία εἶχε μεγάλην δύναμιν καὶ ἐκανόνιζε καὶ τὸν βίον ἑνὸς ἐκάστου ἀνθρώπου καὶ ὁλοκλήρου τῆς κοινωνίας, ὁ αὐτοκράτωρ ἠθέλησε νὰ διορθώσῃ μερικὰς θρησκευτικὰς πλάνας, αἱ ὁποῖαι ἤρχισαν νὰ ἐπικρατοῦν εἰς τὸν λαὸν καὶ νὰ βλάπτουν τὴν κοινωνίαν. ἠθέλησε νὰ περιορίσῃ τοὺς πολυπληθεῖς μοναχοὺς καὶ τὸ πλῆθος τῶν μοναστηρίων, τὰ ὁποῖα ἐκτίζοντο παντοῦ καὶ ἦσαν ὅπως αἱ σημεριναὶ ἐπαύλεις τῶν πλουσίων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ λαὸς εἶχεν ἀρχίσει νὰ λατρεύῃ καὶ προσκυνῇ αὐτὰς τὰς εἰκόνας, ἀντὶ δι' αὐτῶν νὰ ἀνυψώσῃ τὴν διάνοιάν του εἰς τοὺς ἁγίους, τοὺς ὁποίους παρίστανον αἱ εἰκόνας, διὰ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ ἠθέλησε πρῶτον νὰ παύσῃ αὐτὸ τὸ ἄτοπον. Δυστυχῶς ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὅσοι ἐσυμφώνουν μαζί του, ἰδίως ὁ στρατός, δὲν ἐπεχείρησαν νὰ διδάξουν εἰς τὸν λαὸν τὸ ὀρθόν, ἀλλ' ἠθέλησαν

διὰ τῆς βίας νὰ ἀφαιρέσουν τὰς εἰκόνας ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας· ὁ λαὸς καὶ αἱ γυναῖκες ἀντεστάθησαν. Τοιοῦτοτρόπως τὸ κράτος διηρέθη εἰς δύο μερίδας, τοὺς εἰκονομάχους καὶ τοὺς εἰκονολάτραι· ἡ φοβερά δὲ ἀναμεταξύ των ἀλληλομαχία διήρκεσεν ἐπὶ 120 ἔτη.

Ὁ Λέων μετερρῦθμισε καὶ τὴν νομοθεσίαν· ἐξέδωκεν ἐλληγιστὶ νέαν συλλογὴν νόμων, ὀνομαζομένην *ἐκλογὴν νόμων*, τελειοτέραν τῶν προηγουμένων· δι' αὐτῆς ἠθέλησε νὰ συναρμόσῃ τοὺς γραπτοὺς νόμους πρὸς τὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς διατάξεις. Ἐξέδωκε δὲ καὶ *γεωργικὸν νόμον*· διὰ τούτου ἐν ᾧ πρότερον οἱ γεωργοὶ ἦσαν ἐν μέρει δοῦλοι, οἱ ὅποιοι δὲν ἠδύναντο νὰ φύγουν ἀπὸ τὰ κτήματα ποῦ ἐκαλλιέργουν, ἤδη ἐθεωροῦντο ὅλοι ἐλεύθεροι. Καὶ ναυτικὸν δὲ νόμον ἐδημοσίευσεν, μὲ τὸν ὅποιον ἠνκόλυε τὸ ἐμπόριον.

Ἐκτὸς τούτων ὁ Λέων καὶ τὸν στρατὸν διωργάνωσε καλύτερον καὶ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους διώρθωσεν.

2. Κωνσταντῖνος Β' (741 — 775).— Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Λέοντος Κωνσταντῖνος ἠθέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ αὐστηρότερον ἀπὸ τὸν πατέρα του τὰς ἀρχὰς τῆς μεταρρυθμίσεως. Πρὸς τοῦτο συνεκάλεσεν οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἡ ὁποία ἀπηγόρευσε τὴν χρῆσιν τῶν εἰκόνων. Τότε ὁ Κωνσταντῖνος ἀφῆρεσε τὰς εἰκόνας ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας· ἐπειδὴ δὲ οἱ μοναχοὶ ἀνθίσταντο μὲ σφοδρότητα, ὁ αὐτοκράτωρ κατήγγησε πολλὰ μοναστήρια καὶ ἐτιμώρησεν ἐκείνους, ποῦ ἠγναντιώνοντο μὲ πείσμα· πολλοὶ δὲ μοναχοὶ ἔγιναν λαῖκοί, καὶ ἄλλοι ἔφυγον εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο ἱκανὸς στρατιωτικὸς. Καὶ πρῶτον μὲν ἐνίκησε τοὺς Ἀραβας καὶ ἔκαυσε μὲ ὑγρὸν πῦρ τὸν στόλον των ἐκ χιλίων πλοίων. εἰς τὴν Κύπρον. Ἐπειτα ἐπῆλθε κατὰ τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι ἀντὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν διαφόρων φυλῶν εἶχον ἀνακηρύξει ἓνα ἄρχοντα καὶ ἐλεηλάτουσαν τὴν Θράκην. Ἐναντίον των ἔκαμεν ἑννέα ἐκστρατείας. Ἡ σπουδαιότερα του νίκη ἔγινεν εἰς τὴν *Ἀρχίαλον* τῷ 763.

Τότε ἠῤῥξησε τὸ ἐμπόριον καὶ προώδευσεν ἡ γεωργία· ὥστε ἐν ᾧ ἦτο πλοῦτος πολὺς, ἐξέπεσε πολὺ ἡ ἀξία τῶν προϊόντων.

Καὶ ἡ ζωγραφικὴ δὲ ἤρχισε νὰ προοδεύῃ· ἰδίως εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἐξωγράφισον καλύτερον διάφορα κοσμήματα εἰς τὰ ἄκρα τῶν εἰκόνων ὡς πλαίσια, εἰς τοὺς τοίχους κλπ. κατὰ σχέδια τοῦ ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὴν ὑφαντικὴν καὶ τὴν ταπητουργίαν. Ἐπίσης ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ προώδευσε· τότε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἐχάρισεν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Φράγκων τὸ *ὄργανον*, τὸ ὁποῖον οἱ Ἕλληνες μετεχειρίζοντο εἰς τὰς ἐορτὰς τοῦ λαοῦ, οἱ δὲ Δυτικοὶ εἰσήγαγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

3. Εἰρήνη ἢ Ἀθηναία (780 - 802) - Διάδοχος τοῦ Κωνσταντίνου ἦτο ὁ υἱὸς τοῦ Λέων ὁ Δ'. Αὐτὸς ἦτο ἀσθενὴς τὸν χαρακτῆρα καὶ διὰ τοῦτο ἡ σύζυγός του *Εἰρήνη ἢ Ἀθηναία* ἔκαμνεν ὅ,τι ἤθελεν αὐτὴ ἦτο πολὺ μορφωμένη καὶ ἱκανή, ἀλλ' ἐναντία πρὸς τὴν μεταρρυθμίσιν. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Λέων ἀπέθανε μετὰ πενταετῆ βασιλείαν, ἡ Εἰρήνη, ὡς ἐπίτροπος τοῦ δεκαετοῦς υἱοῦ της Κωνσταντίνου, συνεκάλεσε σύνοδον, ἡ ὁποία ἐψήφισε τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων.

Ἄλλ' ὁ στρατὸς δυσηρεστήθη ἐκ τούτου καὶ ἠνάγκασε τὴν Εἰρήνην νὰ δεχθῇ ν' ἀναγορευθῇ αὐτοκράτωρ ὁ ἐνηλικιωθεὶς *Κωνσταντῖνος ΣΤ'*. Ἡ Εἰρήνη ὅμως κατώρθωσε μετ' ὀλίγον ν' ἀναγορευθῇ συνάρχουσα καὶ μετὰ 5 ἔτη συνέλαβε διὰ συνωμοσίας τὸν υἱὸν της καὶ τὸν ἐτύφλωσεν.

Ἡ Εἰρήνη παρέλυσεν τὸν στρατὸν, ἐπειδὴ οὗτος ἦτο ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως· ἐκ τούτου οἱ Ἀραβες ἔκαμαν μεγάλας ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἔφθασαν ἀντικρὺ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· καὶ οἱ Βούλγαροι δὲ ἐπέφερον εἰς τὸ κράτος πολλὰς καταστροφάς. Διὰ ταῦτα οἱ ἀνώτεροι ἄρχοντες τοῦ κράτους καθήρεσαν τὴν Εἰρήνην, τῷ 802, καὶ ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν Νικηφόρον, ὁ ὁποῖος διηύθυνε πρότερον τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους. Ἡ Εἰρήνη ἐξωρίσθη εἰς τὴν Λέσβον καὶ ἐκεῖ ἀπέθανεν.

§ 60. Δευτέρα περίοδος τῆς οἰκονομαχίας.

1. Νικηφόρος (803 - 811). — Αὐτὸς ἦτο ἀπὸ τοὺς μετριοπαθεῖς μεταρρυθμιστὰς· δηλαδὴ δὲν ἠθέλησε μὲν νὰ ἀφαι-

ρέση τὰς εἰκόνας, ἀλλ' ὡς πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα ἐπεχείρησε νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς ἀρχὰς τῆς μεταρρυθμίσεως. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπεχείρησε νὰ διοργανώσῃ κάπως τὸν στρατόν· ὥρτισεν ὅπως οἱ ὁμοχώριοι τῶν στρατευομένων πληρῶνωσι χάριν αὐτῶν ὠρισμένον ποσὸν καὶ ἐγκατέστησεν Ἑλληνικὰς ἀποικίας εἰς χώρας ποῦ κατοικοῦν ἄλλοεθνεῖς· ὑπεχρέωσε δὲ τοὺς ἀποίκους αὐτοὺς νὰ ὑπερασπίζωσιν αὐτοὶ καὶ οἱ κληρονόμοι των τοὺς τόπους, ὅπου ἔμενον. Ἐπειτα ἐπεχείρησε νὰ διορθώσῃ τὰ οἰκονομικά· ἐπέβαλε φόρον ἐπὶ τῶν εἰσαγομένων δούλων, ἐφορολόγησε τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, ἔκαμεν οἰκονομίας καὶ ἐτιμώρησε τοὺς καταχραστὰς. Ὑπεχρέωσε τοὺς ἰδιοκτῆτας πλοίων, νὰ δανεισθῶσι χρήματα ἀπὸ τὸ δημόσιον καὶ νὰ κατασκευάσωσι μεγάλα ἐμπορικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἐν καιρῷ ἀνάγκης θὰ ἐχρησίμευον ὡς πολεμικά. Διότι τότε πολεμικὸν στόλον ἰδιαίτερον δὲν εἶχον οἱ Ἕλληνες· τοῦτον κατεσκεύασαν μετὰ ἕνα αἰῶνα.

Δυστυχῶς ὁ Νικηφόρος δὲν ἦτο καὶ ἱκανὸς στρατιωτικὸς· καὶ διὰ τοῦτο ἂν καὶ ἠγωνίσθη γενναίως, ἀπέτυχεν εἰς τοὺς πολέμους. Οἱ Ἄραβες ἔκαμαν πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Καὶ οἱ Βούλγαροι δὲ ἔχοντες ἠγεμόνα τὸν Κροῦμμον, ἤρχισαν τολμηρὰς ἐπιδρομὰς. Κατ' αὐτῶν ἐξεστράτευσεν ὁ Νικηφόρος καὶ τοὺς ἐνίκησεν, ἐκυρίευσεν δὲ καὶ τὴν Σαρδικίην (τὴν σημερινὴν Σόφιαν). Ἄλλ' ὕστερον ἔλεσεν εἰς ἐνέδραν τῶν Βουλγάρων καὶ ἐφονεύθη ἥρωϊκῶς μαχόμενος μετὰ τοὺς ἀρίστους ἀξιωματικούς καὶ στρατιώτας του (811). Τὸ κρανίον τοῦ ἀτυχοῦς βασιλέως ὁ Κροῦμμος ἔδωκεν ἔξωθεν μετὰ ἄργυρον καὶ ἐχρησιμοποίει ὡς ποτήριον.

Τὸν Νικηφόρον διεδέχθη ὁ σύζυγος τῆς θυγατρὸς του (δηλαδὴ γαμβρὸς του) **Μιχαήλ**. Αὐτὸς ἦτο πολὺ ἀνίκανος· διὰ τοῦτο οἱ Βούλγαροι ἐξηκολούθησαν τὰς ἐπιδρομὰς των καὶ ἐνίκησαν τὸν Μιχαήλ ἔξωθεν τῆς Ἀδριανουπόλεως. Τότε ὁ στρατὸς ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα τὸν γενναῖον στρατηγὸν Λέοντα τὸν Ἀρμένιον.

2. Λέων Β' (813 - 820). — Πέντε ἡμέρας μετὰ τὴν στέψιν τοῦ Λέοντος ἐφάνη ὁ Κροῦμμος μετὰ τὰς ὀρδὰς του ἔξωθεν

τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀλλὰ τὰ τείχη ἦσαν ἰσχυρὰ καὶ ὁ Λέων ἦτο ἰκανὸς στρατιωτικὸς. Διὰ τοῦτο ὁ Κροῦμμος ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ· ἀλλ' ἐλεηλάτησε φρικωδῶς τὰ πέριξ τῆς πόλεως καὶ ὅλην τὴν Θράκην.

Ὁ Λέων, ἀφ' οὗ προητοίμασε στρατόν, ἐπῆλθε κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ ἐπομένου ἔτους (814) κατὰ τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι εἶχον στρατοπεδεύσει πλησίον τῆς Μεσημβρίας. Ἐκεῖ ἐπέπεσε κατ' αὐτῶν ἀπροσδοκῆτως καὶ τοὺς κατέσφαξεν ὅλους σχεδόν· ὀλίγιστοι ἐσώθησαν μαζί με τὸν Κροῦμμον πληγωμένον, ὁ ὁποῖος ἀπέθανε μετ' ὀλίγον. Τόσῃν καταστροφῇ ἔπαθον οἱ Βούλγαροι, ὥστε ἐπὶ 75 ἔτη δὲν ἔκαμαν καμμίαν ἐπιδρομὴν εἰς τὰς χώρας τοῦ κράτους μας.

Ὁ Λέων ἐφρόντισε διὰ τὴν δικαιοσύνην καὶ ἀναδιωργάνωσε τὸν στρατόν. Ἐφρόνει ὅμως ὅτι ἡ μεταρρύθμισις δὲν ἔπρεπε νὰ περιορισθῇ εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα· διὰ τοῦτο ὑποστηριζόμενος ἀπὸ τὸν στρατὸν ἀφῆρεσε τὰς εἰκόνας ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας. Ἐν τῷ δὲ οἱ μοναχοὶ ἠναντιώθησαν κατ' αὐτοῦ σφοδρῶς, ἐν τούτοις αὐτὸς ἐφέρθη ἐπεικῶς. Ὅτε δὲ ὁ παλαιὸς συστράτηγός του Μιχαὴλ Τραυλὸς ἀπεδείχθη ἔνοχος συνωμοσίας καὶ ἐκρατεῖτο εἰς τὰ ἀνάκτορα, συνωμόται εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐφόνευσαν ἐντὸς αὐτοῦ τὸν αὐτοκράτορα τὴν δευτέραν ἡμέραν τῶν Χριστουγεννίων τοῦ 820, ἀνεκίηρξαν δὲ αὐτοκράτορα Μιχαὴλ τὸν Τραυλόν.

3. Μιχαὴλ Β' (820—829).—Αὐτὸς δὲν ἀνμείχθη εἰς τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων· διὰ τοῦτο αἱ δύο μερίδες ἐπολεμοῦντο μεταξὺ τῶν μετὰ μεγαλυτέραν σφοδρότητα. Ἀπὸ τὰς ἐμφυλίους ταραχάς, ποῦ ἔγιναν τότε, ἐπωφελήθησαν τυχοδιῶνται Ἄραβες ἐξ Ἰσπανίας, οἱ ὅποιοι ἦλθον μετὰ 40 πλοῖα εἰς τὴν Κρήτην τῷ 823 καὶ κατόρθωσαν νὰ κυριεύσουν αὐτήν· ἠνάγκασαν δὲ μετὰ φοβερὰς πιέσεις τοὺς περισσοτέρους κατοίκους νὰ γίνωσι Μωαμεθανοί. Ἐκτισαν δὲ νέαν πρωτεύουσαν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Χάνδακα (τὸ σημερινὸν Ἡράκλειον). Τὰ στρατεύματα ποῦ ἔστειλεν ἐναντίον τῶν Ἀράβων τούτων ὁ Μιχαὴλ, ἐνίκηθησαν· ἔκτοτε αὐτοὶ ἤρχισαν μετὰ τὰ πειρατικὰ πλοῖά των νὰ λη-

στεύωσιν ὅλα τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τὰ διερχόμενα δι' αὐτοῦ πλοῖα, ἡ δὲ Κρήτη ἔγινεν ἡ μεγαλύτερα ἀγορὰ τῶν δυστυχῶν δούλων, οἱ ὅποιοι ἠρπάζοντο ἀπὸ τοὺς πειρατάς.

4. Θεόφιλος (829—842) — Ὁ υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ Θεόφιλος εἶχε μεγάλην μόρφωσιν· περὶ αὐτοῦ λέγεται ὅτι, ὅτε ἐπρόκειτο νὰ ἐκλέξῃ σύζυγον καὶ εἶχον συναθροισθῆ αἱ ὀραιοτέραι παρθένοι τοῦ κράτους εἰς μίαν αἴθουσαν τοῦ παλατίου, αὐτὸς ἐπροτίμησε τὴν Θεοδώραν ἀπὸ τὴν Κασιανὴν, διότι δυσηρεστήθη ἀπὸ τὴν πολλὴν εὐφροσύνην, μετὰ τὴν ὁποίαν αὐτὴ τοῦ ἀπήντησε· τότε ἡ Κασιανὴ ἐκλείσθη εἰς μοναστήριον καὶ ἔγινε μοναχή· ἐκεῖ δὲ ἔγραψε τὸ γνωστὸν τροπάριον τῆς Κασιανῆς, τὸ ὁποῖον ψάλλεται τὴν ἑσπέραν τῆς Μεγάλης Τρίτης.

Ὁ Θεόφιλος ἔκτισε λαμπρὰ ἀνάκτορα κατὰ μίμησιν τῶν ἀνακτόρων τῆς Βαγδάτης· πλησίον των ἐφύτευσε θαυμασίους κήπους καὶ ἔκτισε πέντε ὀρεινὰς ἐκκλησίας καὶ ἀπέναντι τῆς ὀρεινοτέρας ἀπὸ αὐτὰς μεγαλοπρεπῆ στοῶν· ἔμπροσθεν τῆς στοῆς ἦτο πλατεῖα ἔχουσα εἰς τὸ μέσον κρήνην μετὰ δεξαμενὴν χαλκῆν ὅλην ἐκτὸς τοῦ χείλους, ποῦ ἦτο ἀργυροῦν· πέριξ τῆς πλατείας ἦσαν λαμπρὰ οἰκοδομήματα, ἦτοι μέγαρον δικαστηρίων, ὀπλοθήκη κλπ. Εἰς τὴν πλατεῖαν ἐγένετο κατ' ἔτος εορτὴ τοῦ λαοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν παρίστατο καὶ ὁ βασιλεὺς καθήμενος ἐπὶ θρόνον χρυσοῦ.

Ἐπὶ Θεοφίλου ἤκμασαν καὶ πολλοὶ ἐπιφανεῖς λόγιοι, καὶ θεολόγοι καὶ μαθηματικοὶ καὶ φιλόσοφοι ὁ Λέων ἦτο περίφημος μαθηματικός· ὁ Ἰωάννης Γραμματικός, ὁ ὁποῖος μετὰ ταῦτα ἔγινε πατριάρχης, ὅτε ἐστάλη πρεσβευτὴς πρὸς τοὺς Ἀράβας, κατέπληξε τὸν καλὴν μετὰ τὴν πολυμάθειάν του.

Ὁ Θεόφιλος ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Ἀράβας, τοὺς ὁποίους κατ' ἀρχὰς ἐνίκησεν· ἀλλ' ὁ καλὴς Μοτασσεμ ἐπῆλθε μετὰ 250 χιλιάδας στρατοῦ κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἐνίκησεν· ἔπειτα δὲ ἐκνείουσε καὶ κατέστρεψε τὴν μεγάλην πόλιν τῆς Φρυγίας Ἀμόριον.

Ὁ Θεόφιλος εἶχεν ὀρμητικὸν χαρακτῆρα· ἀφήρσεν τὰς εἰκόνας ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας καὶ κατήργησε τὰ μοναστήρια, ποῦ

ἦσαν ἐντὸς τῶν πόλεων. Ἄλλ' ἡ σύζυγός του Θεοδώρα ἐλάτρευε κρυφίως τὰς εἰκόνας.

§. Μιχαὴλ Γ' (842—867).— Ὅτε ἀπέθανεν ὁ Θεόφιλος, ὁ υἱὸς του Μιχαὴλ ἦτο τριῶν ἐτῶν· ἔγινε δὲ ἐπίτροπός του ἡ μήτηρ του Θεοδώρα. Αὕτη ἀνεστήλωσε τὰς εἰκόνας τὴν πρώτην Κυριακὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ὅτε κατ' ἔτος ἐορτάζει ἡ ἐκκλησία ἡμῶν τὴν ἀναστήλωσιν ταύτην. Μετὰ τοῦτο ἵδρυσεν πάλιν τὰ μοναστήρια καὶ κατήργησε τοὺς φόρους τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων. Τοιοῦτοτρόπως κατηργήθησαν αἱ σπουδαιότεραι μεταρρυθμίσεις τῶν εἰκονομάχων. Ἐν ἐπευγχανον αὐται, τὸ κράτος θὰ ἀπέκτα μεγαλύτεραν δύναμιν καὶ ζωὴν. Ἐν τούτοις ὁμως ἀπὸ τὰς προσπαθείαις αὐτὰς ἐπεκράτησαν πρακτικώτεραι ἰδέαι· ἡ ἐκπαίδευσις ἤρχισε νὰ γίνεται ἀπὸ λαϊκούς, οἱ μοναχοὶ δὲν ἀπετέλουν πλέον ἰδιαιτέρον κράτος, καὶ πολλοὶ ναυτικοὶ νόμοι καὶ ἄλλοι περὶ ποινῶν διετηρήθησαν.

Ὁ Μιχαὴλ ἀνετράφη κακῶς ἀπὸ τὸν θεῖόν του Βάρδαν, ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν· διὰ τοῦτο ἔγινε μέθυσος καὶ ἀπρεπὴς ἄρχων. Ἡ μήτηρ του ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῆ, ὁ δὲ Βάρδας ἔλαβεν εἰς χεῖράς του ὅλην τὴν ἐξουσίαν.

Ὁ Βάρδας ἐτελειοποίησε τὴν Μεγάλην Σχολὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδιδάσκοντο ἡ φιλοσοφία, τὰ μαθηματικά, ἡ Ἑλληνικὴ φιλολογία καὶ ἡ ἀστρονομία. Ἄλλὰ τὸ κράτος περιῆλθεν εἰς ἀθλιωτάτην κατάστασιν. Ὁ στρατὸς σχεδὸν διελύθη καὶ οἱ βάρβαροι ἔκαμνον ἀπὸ διάφορα μέρη ἐπιδρομάς· τότε καὶ οἱ Ῥῶσοι μὲ 200 μονόξυλα ἐπέπεσον κατὰ τῶν προαστείων τῆς πρωτευούσης καὶ ἔσφαξαν πολλοὺς Χριστιανούς· ἀλλὰ τὰ πλοῖά των κατεστράφησαν ἀπὸ τρικυμίαν καὶ ὀλίγοι ἀπὸ αὐτοὺς ἐσώθησαν.

Ὁ Μιχαὴλ ἐπὶ τέλους παρέλαβε συμβασιλείαν τοῦ τὸν πρότερον ἀρχισταυλάρχου του Βασίλειον ἐξ Ἀδριανουπόλεως. Αὐτὸς ἐδολοφόνησε τὸν Βάρδαν καὶ μετ' ὀλίγον τὸν ἀκόλαστον Μιχαὴλ τῷ 867 καὶ ἔγινε μόνος αὐτοκράτωρ.

§ 61. Τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν.

Σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν λέγεται ὁ χωρισμὸς τῆς Ἀνατολικῆς

Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν.

Τὸν χωρισμὸν τοῦτον ἐπροκάλεσαν οἱ πάπα με τὰς ἀξιώσεις των νὰ λάβωσι τὴν ὑπεριάτην ἐξουσίαν ἐπὶ ὅλης τῆς Χριστιανασύνης.

Ὅτε ἀνεγνωρίσθησαν ἀπὸ τὴν Γ' οἰκουμενικὴν σύνοδον ὡς ἀνώτατοι θρησκευτικοὶ ἀρχηγοὶ οἱ πέντε πατριάρχαι, Κωνσταντινουπόλεως, Ῥώμης, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ Ἀλεξανδρείας, τότε ἐθεωρήθη σεβαστότερος ἀπὸ ὅλους ὁ πατριάρχης τῆς Ῥώμης, διότι οἱ πατέρες ἤθελον νὰ τιμήσωσι τὴν ἀρχαιότεραν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους, ἢ ὅποια εἶχε χάσει τόσα ἀγαθά, ἀφ' ὅτου μετεφέρθη ἡ ἔδρα τῆς κυβερνήσεως εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ με τοῦτο ἡ ἱερά σύνοδος δὲν ἀνεγνώρισε καμμίαν ἀνωτέραν πραγματικὴν ἐξουσίαν τοῦ πατριάρχου τῆς Ῥώμης ἢ πάπα, ὅπως τὸν ἔλεγον εἰς τὴν Δύσιν.

Ἄλλ' αὐτὸς με τὸν καιρὸν ἔλαβεν εἰς τὴν Δύσιν μεγάλην θέσιν· πρῶτον διότι ἐκεῖ ἦτο ὁ μόνος πατριάρχης· δεύτερον διότι με ἀπεσταλμένους τοῖ διέδωκε τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τοὺς βαρβάρους λαοὺς τῆς Δύσεως καὶ ἀπέκτησε μεγάλην ὑπόληψιν καὶ μεγάλας ἐκτάσεις γαιῶν, ἐπαρχίας ὀλοκλήρους, τὰς ὁποίας διήθνη με κληρικούς· τρίτον διότι ἔστειπεν αὐτοκράτορας τῆς Δύσεως τοὺς βασιλεῖς τῆς Γερμανίας, οἱ ὁποῖοι, ἐπειδὴ ἔστέφοντο ἀπὸ αὐτόν, εἶχον τὴν ἀνάγκην του καὶ τοῦ παρεχώρησαν μάλιστα καὶ κοσμικὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν Ῥώμην. Ἀφ' οὗ λοιπὸν εἶχεν ἀποκτήσει ὁ πάπας τόσην δύναμιν, ἣθελε νὰ ἐπεκτείνει αὐτὴν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ 500 μ.Χ. εἰς κάθε εὐκαιρίαν ἀνემειγνύετο εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν τῆς Ἀνατολῆς, διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς ἀξιώσεις του· ἀλλ' αὐταὶ ἀπεκρούοντο πάντοτε καὶ ἀπὸ τὸν κληρὸν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας ἡμῶν, οἱ ὁποῖοι εἶδομεν ὅτι πάντοτε ἀνემειγνύοντο εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα καὶ τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ αὐτοκράτορες δὲ ἀπέκρουον τὴν ἀξίωσιν ἐκείνην τοῦ πάπα, διότι ἐνόουν ὅτι ἂν ἐπετύγχανεν οὗτος, θὰ ἐξήτει νὰ διευθύνῃ καὶ τὸ κράτος μας, τὸ ὅποιον θὰ ἦτο πολὺ βλαβερότερον εἰς ἡμᾶς.

Ὁ Βάρδας τῷ 857 ἐνήργησε νὰ ἀναγορευθῆ πατριάρχης ὁ Φώτιος· αὐτὸς ἦτο σοφὸς ἀνὴρ· ἔγραψε δὲ παραπολλὰ συγγράμματα.

Ἄλλ' ὁ προηγούμενος πατριάρχης Ἰγνάτιος δὲν ἤθελε νὰ

Ὁ Πατριάρχης Φώτιος.

παραιτηθῆ· ὑπεστηρίζετο δὲ ἀπὸ τοὺς φανατικωτέρους μοναχοὺς. Διὰ τοῦτο ὁ Φώτιος συνεκάλεσεν οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἣ ὁποία κατεδίκασε τὸν Ἰγνάτιον. Ἄλλ' ὁ πάπας Νικόλαος Α' ἐθεώρησεν εὐκαιρίαν τότε νὰ ἐπεμβῆ· συνεκάλεσε λοιπὸν εἰς τὴν Ῥώμην τοπικὴν σύνοδον καὶ καθήρεσε τὸν Φώτιον.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλη ἀφορμὴ ἐρίδων ἐπῆλθεν· οἱ Βούλγαροι μὲ τὰς ἐνεργείας καὶ τὸ κήρυγμα δύο Ἑλλήνων μοναχῶν, τοῦ Μεθοδίου καὶ τοῦ Κυρίλλου, εἶχον γίνεαι ἀπὸ εἰδωλολατρῶν Χριστιανοί. Ἐν ᾧ λοιπὸν ἀνῆκον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Κωνσταντι-

νουπόλεως, ἔστειλαν ἀπεσταλμένους καὶ πρὸς τὸν πάπαν, διὰ νὰ ὠφεληθῶσι καὶ ἀπὸ αὐτόν· οὗτος δὲ ἐζήτησε νὰ τοὺς ὑποτάξῃ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του.

Διὰ ταῦτα ὁ Φώτιος ἐκάλεσε τῷ 867 σύνοδον, ἣ ὁποία ἀπέκρουσε τὰς κυριαρχικὰς ἀξιώσεις τοῦ πάπα καὶ κατεδίκασε τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν ὡς αἰρετικὴν, διότι εἰς τὸ σύμβολον τῆς Πίστεως προσέθηκεν ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ καὶ διότι ἔκαμε καὶ ἄλλας μεταβολὰς εἰς τὴν θρησκείαν. Ἄλλ' αἱ σχέσεις μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας δὲν διεκόπησαν ὀριστικῶς τότε. Αἱ ἔριδες ὅμως ἐγίνοντο σφοδρότεραι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, ἕως οὔτου ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ Κυρουλαρίου, τῷ 1054, ὀριστικῶς ἐχωρίσθησαν αἱ δύο Ἐκκλησίαι.

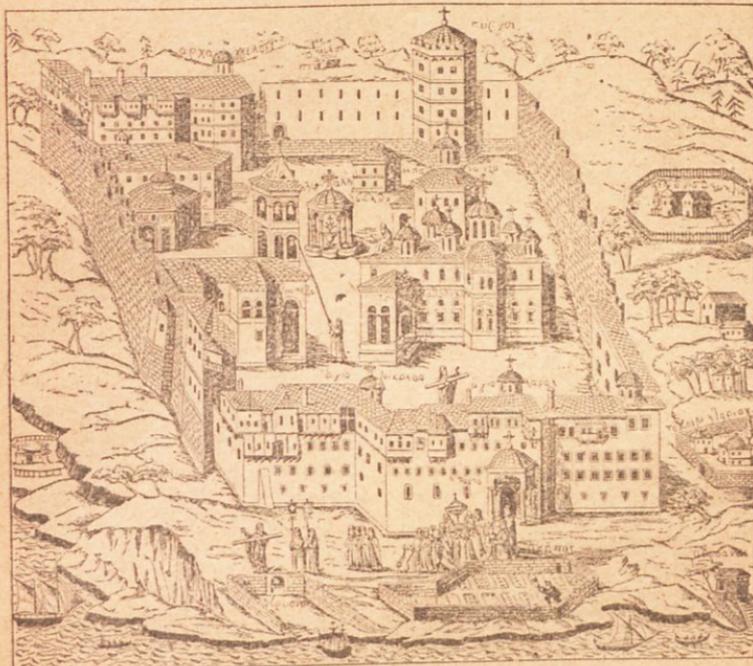
§ 62. Ἑκτασις καὶ κυριώτεραι πόλεις τοῦ κράτους.

1. Ἑκτασις τοῦ κράτους.—Τὸ κράτος μας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰκονομαχίας εἶχε περιορισθῆ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του· διότι δὲν εἶχε τὴν Βουλγαρίαν, Σερβίαν, Δαλματίαν καὶ ἄνω Ἀλβανίαν· δὲν εἶχε τὴν Ἀφρικὴν· εἰς δὲ τὴν Ἀσίαν εἶχε χάσει τὴν Συρίαν, Μεσοποταμίαν καὶ Ἀρμενίαν.

Ἐν τούτοις εἶχεν ἀκόμη πολὺ μεγάλην ἑκτασιν καὶ πόλεις ἀξίας λόγου καὶ σπουδαίας.

2. Ἡ Κωνσταντινούπολις.—Ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἡ λαμπροτέρα πόλις τῆς γῆς. Μεγάλαι ὁδοὶ ἔφερον ἀπὸ τὰ τεῖχη πρὸς τὰς διαφόρους πλατείας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν στολισμέναι μὲ ὠραιότατα οἰκοδομήματα· αἱ ἀξιολογώτεραι ἀπὸ τὰς πλατείας ἦσαν τοῦ Θεοδοσίου, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας ἦτο ὑψηλὴ στήλη· ἡ πλατεία τοῦ Κωνσταντίνου στολισμένη μὲ γιγαντιαῖα μέγαρα, τὰ ὁποῖα εἶχον ὑπερμεγέθεις θόλους καὶ τοῖχους φέροντας ψηφιδωτὰ καὶ μεταλλίνας πλάκας πολυτίμους· ἡ πλατεία Αὐγουσταίων ἔχουσα πρὸς βορρᾶν τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, πρὸς ἀνατολὰς τὸ μέγαρον τῆς συγκλήτου καὶ πρὸς νότον τὰ αὐτοκρατορικὰ ἀνάκτορα.

Ταῦτα ἐξετείνοντο ἐπὶ ἐδάφους κατώφεροῦς ἀπὸ τὸν ἰππόδρομον μέχρι τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ· ἀπετελοῦντο δὲ ἀπὸ πλῆθος οἰκοδομημάτων, τὰ ὁποῖα ἐσχημάτιζον ὁλόκληρον πόλιν· διότι ἕκαστος αὐτοκράτωρ ἐφιλοτιμεῖτο γὰρ τὰ αὐξάνη μὲ νέα

Εἰκὼν μοναστηρίου εἰς τὸ "Ἅγιον" Ὄρος.

οἰκοδομήματα, παλάτια καὶ στρατῶνας, λουτρὰ καὶ βιβλιοθήκας, ἐκκλησίας καὶ φυλακὰς, πύργους καὶ στοάς, διαδρόμους καὶ ἐξώστας, ὁπόθεν ἐφαίνετο μαγευτικὴ ἡ θάλασσα· αὐτὰ ὅλα ἦσαν ἐντὸς ὠραίων κήπων καὶ ἀπετέλουν μαγευτικὸν σύνολον. Τὰ ἀνάκτορα κατεῖχον ἕκτασιν 50 χιλιάδων τετρ. μέτρων καὶ ἐπερικλείοντο μὲ περίβολον, ὥστε ἦσαν ὡς φρούριον.

Ἐκτὸς τῶν 500 περίπου ἐκκλησιῶν, τῶν ὁποίων αἱ ἐπιφανέστεραι ἐστολίζον τὰ κεντρικὰ τῆς πόλεως μέρη, ὑπῆρχον εἰς ἀπομεμακρυσμένας συνοικίας καὶ μεγάλα καὶ πλούσια μοναστήρια. Αὐτὰ ἀπετέλουν μικρὰς πόλεις· εἰς τὸ κέντρον εἶχον τὴν

ἐκκλησίαν καὶ περίξ τὸ ἐστιατόριον, τὸν κοιτῶνα τῶν μοναχῶν, τὸ ἡγουμενεῖον, τὰς ἀποθήκας τῶν τροφίμων, τὰ ἐργαστήρια διὰ τὰς βιοτεχνικὰς ἐργασίας, τὴν βιβλιοθήκην, τὸν ξενῶνα, τὸ νοσοκομεῖον διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, τὸ γηροκομεῖον καὶ πολλάκις καὶ σχολεῖον διὰ τοὺς παῖδας. — Τὰ μοναστήρια ὅμως ταῦτα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰκονομαχίας ἐκλείσθησαν ἢ παρεχωρήθησαν εἰς λαϊκοὺς, ἀλλ' ἔπειτα πάλιν ἀπεδόθησαν εἰς τοὺς μοναχοὺς.

Ἄξια λόγου ἦσαν καὶ πολὺ ἐκτεταμένα τὰ ναυπηγεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀνάλογα πρὸς τὴν ἐμπορικὴν τῆς σπουδαιότητα.

Ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο τότε ἡ ἐμπορικωτέρα πόλις τοῦ κόσμου, καθ' ὅσον μάλιστα κατ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ ἡ Ἀντιόχεια εἶχον ἐκπέσει, ἡ δὲ Καρχηδὼν εἶχε καταστραφῆ ἀπὸ τοὺς Ἄραβας. Μεταξὺ τῶν πλατειῶν Αὐγουσταίου καὶ Θεοδοσίου ἐπωλοῦντο τὰ τρόφιμα παντὸς εἴδους ἀπὸ πολυπληθεῖς ἐμπόρους· πλησίον εἰς τὴν λεγομένην *Μακρὰν Στοιὰν* ἦσαν οἱ ἔμποροι τῶν ὑφασμάτων καὶ ἰδίως τῶν μεταξωτῶν ὁ *λαμπτήρ* ἦτο μέγαλον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο τοιουτοτρόπως ἀπὸ τὰ πολλὰ φῶτα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐφωτίζετο τὴν νύκτα· εἰς αὐτὸ ἐπωλοῦντο πλεῖστα ἐμπορεύματα. Τὰ μέρη αὐτὰ ἐσυχνάζοντο ἀπὸ ἐμπόρους, οἱ ὁποῖοι συνέρρεον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, Ἀφρικὴν καὶ Δυτικὴν Εὐρώπην καὶ ἔφερον τὰ προϊόντα τῶν τριῶν ἡπείρων, διὰ νὰ τὰ ἀνταλλάσσουν μὲ ἄλλα.

Αἱ κεντρικαὶ ὁδοὶ ἦσαν πάντοτε πλήρεις ἀπὸ ἀνθρώπους ὄχι μόνον τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ καὶ ἐν μέρει τὴν νύκτα. Ἦτο δὲ ἡ Κωνσταντινούπολις ἡ μόνη τότε πόλις τοῦ κόσμου, ἡ ὁποία ἐφωτίζετο τὴν νύκτα.

3. Ἡ Θεσσαλονίκη. — Δευτέρα πόλις τοῦ κράτους ἦτο ἡ Θεσσαλονίκη, ἔχουσα 200 χιλιάδας κατοίκων· αὕτη εἶχε σχῆμα τετράγωνον καὶ ἦτο κτισμένη εἰς τὰ πλάγια ἐνὸς λόφου· εἶχε δὲ ὑψηλὰ καὶ ἰσχυρὰ τείχη καὶ ὠραῖα οἰκοδομήματα. Ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας τῆς ἐπιφανέστεραι ἦσαν: τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, προστάτου τῆς πόλεως, ναὸς ἐπιμήκης μὲ 4 σειρὰς κιόνων καὶ

θαυμάσια ψηφιδωτά ὁ κυκλοτερῆς ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας ὅμοιος κατὰ τὸ σχῆμα καὶ σύγχρονος μὲ τὴν Μεγάλην ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπὸ τὰ μεγαλοπρεπῆ μέγαρα τῆς πόλεως ἔξεῖχε τὸ παλάτιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἔμενον οἱ αὐτοκράτορες, ὅτε ἐπεσκέπτοντο τὴν Θεσσαλονίκην. Ὁραῖαι πλατεῖαι καὶ πολλαὶ ἀγοραὶ ἦσαν εἰς διάφορα μέρη· μερικαὶ δὲ ὁδοὶ εἶχον στοὰς ἀπὸ τὸ ἓν μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Ἡ πόλις ἦτο πλουσία, διότι ἐνήργει σπουδαῖον ἐμπόριον ὄχι μόνον διὰ θαλάσσης, ἀλλὰ καὶ διὰ ξηρᾶς μὲ τὸ ἐσωτερικόν. Εἶχε πολλὰ ἐργοστάσια κασσιτέρου, μολύβδου, ὑάλου. Διὰ τοῦτο ἄνθρωποι ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη ἐσυσσωρεύοντο ἐκεῖ. Ἰδίως ὅμως ἡ συρροή ἦτο μεγάλη κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ὅτε ἐγίνετο ἐμπορικὴ πανήγυρις, ἡ ὁποία διήρκει πολλὰς ἡμέρας. Τότε ἄπειροι σκηναί, πλήρεις ἀπὸ πλούσια ἐμπορεύματα παντὸς εἶδους, ἔξετείνοντο ἀπὸ τὰ τέλη τῆς πόλεως μέχρι τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ.

Ἡ Θεσσαλονικὴ ἦτο ὑπερήφανος διὰ τοὺς λόγιους τῆς καὶ τὰ ὀνομαστά τῆς σχολεία, εἰς τὰ ὁποῖα ἐσπουδαζον πολλοὶ νέοι ἐρχόμενοι ἀπὸ διάφορα μέρη. Οἱ κάτοικοί τῆς ἦσαν μορφωμένοι καὶ πολὺ πλούσιοι καὶ διὰ τοῦτο ἔζων πολυτελεῶς.

4. Ἄλλαι πόλεις τοῦ κράτους.— Ἄλλη ἐπιφανὴς πόλις ἦσαν αἱ *Πάτραι*· αὗται εἶχον ἐλευθερίαν τινὰ εἰς τὸ νὰ διευθύνωσι τὰ ἐσωτερικὰ τῶν πραγμάτων, καὶ ἠδυνήθησαν μὲ ἰδικὰς τῶν δυνάμεις ν' ἀποκρούσωσι τοὺς Σλαύους, τοῦ εἶχον κατοικήσει εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐπῆλθον κατὰ τῶν Πατρῶν, διὰ νὰ ἀρπάσωσι τὰ πλοῦτη τῆς πόλεως. Εἰς τὰς Πάτρας, ὡς καὶ εἰς τὴν *Κόρινθον* καὶ εἰς τὰς *Θήβας*, κατεσκέυάζοντο τάπητες πολυτελεῖς καὶ θαυμάσια μεταξωτὰ καὶ λινὰ καὶ πορφυρᾶ ἐνδύματα.

Ὅχι δὲ μόνον εἰς τὴν παλαιότεραν Ἑλλάδα ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι ἀξιόλογοι πόλεις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἢ Ἀμάσεια, τὸ Ἀμόριον, ἢ Φιλαδέλφεια, ἢ Νίκαια, καὶ παράλιοι πόλεις ἢ Τραπεζοῦς, ἢ Σινώπη, ἢ Σμύρνη, ἢ Ἐφεσος,

ἡ Ἀτιάλεια, τὰ Ἀδανα κτλ. Εἰς τὴν πολυάνθρωπον τότε Μ. Ἀσίαν εἶχεν ὁ Ἑλληνισμὸς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὴν μεγαλύτεραν δύναμιν· ἐκεῖ κατηρτίζοντο οἱ καλύτεροι στρατοὶ καὶ ἀνεδεικνύοντο οἱ ἐξοχώτεροι στρατηγοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Η ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΕΠΙ ΤΗΣ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ

§ 63. Βασίλειος Α' (867—886).

Αὐτὸς ἐν ᾧ ἔγινε βασιλεὺς μὲ τόσον κακὸν τρόπον, ἐν τούτοις ἐδείχθη εἰς ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους αὐτοκράτορας, καὶ οἱ ἀπόγονοί του, ἡ δυναστεία του, ὑπῆρξαν ἔξοχοι ἡγεμόνες. Κατὰ πρῶτον μὲν ὁ Βασίλειος διώρθωσε τὰ οικονομικά, ποῦ ἦσαν εἰς κακὴν κατάστασιν. Ἐπειτα ἔκαμε συλλογὴν ὄλων τῶν νόμων ἑλληνιστί, εἰς τὴν ὁποίαν κατήργησε πολλὰς διατάξεις τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἡ συλλογὴ αὕτη διωρθώθη καὶ ἐσυμπληρώθη ἀπὸ τοὺς διαδόχους του, διηρέθη δὲ εἰς 60 βιβλία καὶ ὀνομάσθη *Βασιλικά*.

Πρὸς τούτοις ὁ Βασίλειος ἐφρόντισε διὰ τὸν στρατὸν καὶ προσέει κατεσκεύασε καὶ ἰσχυρὸν στόλον, τοῦ ὁποίου ἔκαμε ναύαρχον τὸν ἦρωα Νικήταν Ὁρορύφαν. Μὲ αὐτὸν περιώρισε τοὺς Ἀραβας πειρατὰς, οἱ ὁποῖοι εἶχον φθάσει μέχρι τῆς Δαλματίας καὶ ἔκαμε Χριστιανούς τοὺς Σλαῦους αὐτῆς κατοίκους. Ἐπειτα ἐξεδίωξε τοὺς Ἀραβας ἀπὸ τὴν κάτω Ἰταλίαν, ποῦ εἶχον καταλάβει ἄρκετὰ αὐτῆς μέρη, περιώρισε τοὺς Ἀραβας πειρατὰς τῆς Κρήτης καὶ τῆς Ταρσοῦ, οἱ ὁποῖοι ἐλεηλάτουν τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, τὰς Ἰονίους νήσους καὶ τὰς Κυκλάδας καὶ ἔφθανον μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Βυζαντιακοὶ στόλοι ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, καὶ τὸ ἐμπόριον ἀνεζωογονήθη.

Ὁ Βασίλειος ἐπροστάτευσε τὰς ὥραίας τέχνας καὶ τὰ γράμματα καὶ ἔκτισε πολλὰ οἰκοδομήματα, ἰδίως ἐκκλησίας μὲ νοσο-

κομεῖα, γηροκομεῖα, ξενῶνας καὶ πτωχοκομεῖα· προσέτι δὲ κατεσκευάσε καὶ γεφύρας καὶ ἔκαμε καὶ ἄλλα κοινωφελῆ ἔργα.

§ 64. Λέων ΣΤ' (887—912).

Ὁ υἱὸς τοῦ Βασιλείου Λέων Σ' ἤξευρε μὲν πολλὰ γράμματα καὶ ἐξέδωκεν ἀξιολόγους νόμους, π. χ. περὶ συντεχνιῶν, ἀλλ' ἦτο ἀνίκανος νὰ κυβερνᾷ. Διὰ τοῦτο τὸ κράτος υπέστη τότε πολλὰς συμφορὰς.

Καὶ πρῶτον μὲν ἐξηγέρθησαν καὶ πάλιν οἱ Βούλγαροι αὐτοί, ὡς εἶπομεν, εἶχον ὑποτάξει τοὺς Σλαῦους· ὁμοῦ λοιπὸν μὲ αὐτοὺς ἤρχισαν φοβερὰς ἐπιδρομὰς, αἱ ὁποῖαι ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος. Ἐκτὸς αὐτῶν οἱ Ἄραβες τῆς Κρήτης ἐλήστεον τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν ὁποίαν ἐληλάτησαν καὶ ἀπήγαγον 22 χιλιάδας αἰχμαλώτων. Τρίτον οἱ Ῥῶσοι μὲ 2000 πλοίων καὶ 80000 ἀνδρῶν ἐπλευσαν εἰς τὸν Βόσπορον καὶ ἐληλάτησαν τὰ περίχωρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

§ 65. Κωνσταντῖνος Ζ' (912—939).

Ἐπειδὴ, ὅτε ἀπέθανεν ὁ Λέων, ἦτο ἀνήλικος ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος Ζ', ἀνηγορεύθη ἐπίτροπός του ὁ ναύαρχος Ῥωμανὸς Δεκαπηνός, ὁ ὁποῖος κατώρθωσε μετ' ὀλίγον νὰ γίνῃ καὶ συμβασιλεὺς· αὐτὸς δὲ κυρίως διηύθυνε τὸ κράτος.

Καὶ πρῶτον μὲν μὲ πολλὴν δυσκολίαν κατώρθωσε νὰ παύσουν οἱ Βούλγαροι τὰς φοβερὰς ἐπιδρομὰς, τὰς ὁποίας ἔκαμον εἰς ὅλην τὴν Θράκην ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα των Συμεών. Ἐπειτα ἐνίκησε τοὺς Ῥώσους, οἱ ὁποῖοι ἐπεχείρησαν νέαν ἐπιδρομὴν. Προςέτι ἐνίκησε τοὺς Ἄραβας καὶ ἀνέκτησε τὴν Συρίαν διὰ τοῦ περιφήμου στρατηγοῦ Ἰωάννου Κουρκοῦα, ὁ ὁποῖος ἐπόλεμει συνεχῶς ἐπὶ 22 ἔτη, ἐκυρίευσεν 1000 περίπου πόλεις καὶ μετέθηκε τὰ ὄρια τοῦ κράτους ἀπὸ τὸν ποταμὸν Ἄλυν εἰς τὸν Εὐφράτην.

Ἄλλ' ὁ λαὸς μὲ ὅλα τὰ προτερήματα τοῦ Δεκαπηνοῦ ἠγάπα τὸν Κωνσταντῖνον ὡς νόμιμον βασιλέα· διὰ τοῦτο κατώρθωσαν

οἱ αὐλικοὶ νὰ ἐκδιώξωσι τὸν Λεκαπηνὸν καὶ ν' ἀναλάβῃ ὁ Κωνσταντῖνος τὴν ἀρχὴν.

Ἐπ' αὐτοῦ ἡ βασίλισσα τῶν Ῥώσων Ὀλγα, ἡ ὁποία εἶχε γίνοι Χριστιανή, ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔλαβε μεγάλας τιμὰς καὶ συνῆψε φιλικὰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο πολὺ μορφωμένος· ἔγραψε πλεῖστα συγγράμματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μανθάνομεν ποῖα ἦτο ἡ ἐθιμοτυξία τῆς αὐτῆς, πῶς ἦτο διωργανωμένος ὁ στρατὸς καὶ ποῖα ἦτο ἡ κατάστασις τῶν περιστοιχούντων τὸ κράτος λαῶν· διέταξε δὲ καὶ ἄλλους συγγραφεῖς νὰ γράψωσι συγγράμματα. Ἐπροστάτευσε τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν καὶ τὰς ὠραίας τέχνας, τὴν ζωγραφικὴν, τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ τὴν κατασκευὴν ψηφιδωτῶν. Διόρισε δὲ εἰς τὰς δημοσίας θέσεις μορφωμένους ἄνδρας.

§ 66. Ῥωμανὸς Β' (959 - 964).

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ῥωμανοῦ Β' ὁ ἐπιφανέστατος τῶν στρατηγῶν τοῦ Βυζαντίου Νικηφόρος Φωκᾶς ἐπῆλθε κατὰ τῆς Κρήτης μετὰ στόλου 3300 πλοίων καὶ ἐκλεκτοῦ στρατοῦ. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεβιβάσθη πλησίον τοῦ Χάνδακος, ἐνίκησε τοὺς Ἀραβας καὶ ἐπολιόρησε τὴν πόλιν ταύτην. Ἄλλ' ὁ Χάνδαξ εἶχεν ὑπερύψηλα τεῖχη καὶ διπλὴν βαθεῖαν τάφρον. Ἐν τούτοις ὁ Νικηφόρος μετὰ ὀκτῶ μηνῶν πολιορκίαν ἐκυρίευσεν αὐτόν, τῷ 961 δι' αἵματηρᾶς ἐφόδου. Ἀφ' οὗ δὲ ἐκρήμισε τὰ τεῖχη τοῦ καὶ ὑπέταξε τοὺς Ἀραβας τῆς λοιπῆς νήσου, ἐχάλασε τὰ τζαμιά καὶ ἐπανέφερεν εἰς τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν τοὺς ἀγόνους τῶν Κρητῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀναγκασθῆ νὰ γίνουσι Μωαμεθανοί. Μετέφερε δὲ εἰς τὴν νῆσον πολλοὺς Ἕλληνας, διὰ νὰ κατοικήσωσιν ἐκεῖ. Ἐπειτα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἔκαμε μεγάλοπρεπέστατον θρίαμβον.

Μόλις ὁ Νικηφόρος ἀνεπαύθη ἀπὸ τὴν κοπιαστικὴν ἐκείνην ἐκστρατείαν, ἐστάλη ἐναντίον τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Ἀσίαν· οὗτοι εἶχον μὲν διαιρεθῆ εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη, ἀλλ' ἐξηκολούθησαν νὰ κάμνωσι φοβερὰς ἐπιδρομὰς. Ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ὁ πό-

λεμος μεταξύ Ἀράβων καὶ Ἑλλήνων ἦτο συνεχῆς καὶ ὁσάκις δὲν ἐγίνοντο μεγάλαι ἔκστρατεῖαι, ἐγίνοντο συχναὶ ἐπιδρομαὶ ὑπὸ σιφῶν τραχέων πολεμιστῶν, Ἀράβων καὶ προσέτι καὶ Ἑλλήνων εἰς ἀντεκδίκησιν τὰ σίφη ταῦτα εἰσέβαλλον εἰς τὴν ἐχθρικήν χώραν καὶ ἤρπαζον χιλιάδας ζώων, αἰχμαλώτων καὶ πολύτιμα ἀντικείμενα. Μεγάλαι λοιπὸν ἦσαν αἱ λεηλασίαι καὶ φοβεραὶ σφαγαὶ καὶ πολλαὶ καταστροφαὶ πόλεων εἰς τὰς πλησίον τῶν συνόρων χώρας. Διὰ τοῦτο αὐταὶ ἦσαν ὠχυρωμέναι διὰ μακρῶν ἀλύσεων φρουρίων, ὅχι μόνον εἰς τὰ σύνορα (ὅπου ἦσαν οἱ περίφημοι Βυζαντινοὶ φύλακες, οἱ ἀκρίται), ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς κλεισούρας τῶν ὄρεων καὶ εἰς χώρας εὐρισκομένας μακρὰν ἀπὸ τὰ σύνορα.

Ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἀραβας ἡγεμόνας τότε ἦτο φοβερώτερος ὁ ἐμίρης, δηλαδὴ ὁ ἄρχων, τοῦ Χαλεπίου, ὁ ὁποῖος ἐξουσίαζεν ἀπὸ τῆς Κιλικίας καὶ Συρίας μέχρι τῆς Ἀρμενίας. Ὁ Νικηφόρος λοιπὸν, διὰ νὰ τὸν καταβάλλῃ, εἰσῆλθε, τῷ 962, εἰς τὴν Κιλικίαν, κατέλαβε περὶ τὰ 60 φρούρια αὐτῆς καὶ ἔπειτα εἰσῆλθεν εἰς τὴν Συρίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὸ Χαλέπιον. Ἐν ᾧ δὲ μὲ ἀπειρῶν πλοῦτον λαφύρων ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, μανθάνει ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ῥωμανὸς ἀπέθανε (τῷ 963).

§ 67. Νικηφόρος Β' Φωκᾶς (964—969).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥωμανοῦ, ὁ Νικηφόρος ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐνυμφεύθη τὴν εἰκοσαέτιδα χήραν τοῦ Ῥωμανοῦ Θεοφανῶ καὶ ἔγινεν ἐπίτροπος τῶν δύο ἀνηλίκων βασιλοπαίδων Κωνσταντίνου καὶ Βασιλείου.

Ὁ Νικηφόρος μόλις ἐστέφθη, ἐξεστράτευσεν καὶ πάλιν κατὰ τῶν Ἀράβων. Ἀλλὰ οἱ πόλεμοι τοῦ Νικηφόρου δὲν ὁμοίωζον μὲ τοὺς προηγούμενους. Ἐν ᾧ ἐκεῖνοι ἦσαν μᾶλλον ἐπιδρομαί, αὐτὸς ἤθελε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην καὶ νὰ καταβάλλῃ ὀριστικῶς τοὺς Ἀραβας. Ἀφ' οὗ λοιπὸν προητοίμασε πολυάριθμον στρατόν, ὄρμησεν εἰς τὴν Κιλικίαν τῷ 964. Ἐκυρίευσεν δὲ περὶ τὰ 20 φρούρια εἰς τὴν χώραν αὐτήν.

Συγχρόνως απέστειλε στόλον και στρατόν εις την Κύπρον και ανέκτησε την λαμπράν νήσον, η οποία από 300 ἐτῶν ἦτο εις τὰς χείρας τῶν Ἀράβων, ἀπέβη δὲ και πάλιν προπύργιον τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ 200 και πλέον ἔτη. Ἀλλὰ τὴν ἀπομεμακρυσμένην Σικελίαν δὲν ἠδυνήθη ὁ αὐτοκράτωρ νὰ σώσῃ, ἡ οποία τότε ὀλοτελῶς κατεκτήθη ἀπὸ τοὺς Ἀραβας.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος 965 ὁ Νικηφόρος μὲ ἀκόμη μεγαλυτέραν δύναμιν στρατοῦ εἰσέβαλε και πάλιν εις την Κιλικίαν· ἐκεῖ οἱ Ἀραβες κατεῖχον ἀκόμη τὰς δύο μεγαλυτέρας πόλεις, την Μοψουεσίαν και την Ταρσόν· και πρῶτον μὲν προσέβαλε την Μοψουεσίαν· αὕτη εἶχε τότε 200 χιλιάδας κατοίκους, οἱ ὁποιοὶ ἦσαν ἀνδρεῖοι· ἦτο κτισμένη ἐπὶ τῶν δύο ὄχθῶν τοῦ Πυράμου, ὅστις ἐκεῖ ἦτο πλατύτερος και ἐχρησίμευεν ὡς λιμὴν τῆς πόλεως· εἶχε φοβερὰ τεῖχη μὲ πύργους και ἐπάλξεις. Διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοι ἀντέστησαν μὲ πείσμα εις τὰς ἐφόδους τῶν Βυζαντινῶν. Ἀλλ' οὗτοι, ἀφ' οὗ κατέσκαψαν τὸ τεῖχος πλησίον τοῦ ποταμοῦ, ἤνοιξαν ῥῆγμα, διὰ τοῦ ὁποίου εἰσῆλθον εις την πόλιν· ἐνταῦθα ἡ μάχη διήρκεσεν ἐπὶ μίαν ἡμέραν. Τέλος οἱ σωθέντες Ἀραβες παρεδόθησαν και ἐξωρίσθησαν εις μακρυνὰς χώρας τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους.

Κατόπιν ὁ Νικηφόρος ἐπετέθη κατὰ τῆς Ταρσοῦ· αὕτη ἦτο ἀκόμη μεγαλυτέρα και ὀχυρωτέρα πόλις ἀπὸ την Μοψουεσίαν· εἶχε διπλὴν σειρὰν παχέων τειχῶν, πολὺ ὑψηλῶν, μὲ ἐπάλξεις και πύργους· τὰ ἐκ μεγάλων τετραγώνων λίθων τεῖχη περιέβαλλε κολοσσιαία τάφρος και ἐξωτερικὸς προμαχών. Ἀλλὰ πείνα και ἀσθένεια ἐθέριζον τοὺς πολιορκουμένους. Ἐν τούτοις οὗτοι ἐπολέμησαν ἀνδρείως και πλείστας μάχας συνῆψαν· ἠναγκάσθησαν ὁμως νὰ παραδοθῶσιν. Ὅλοι αἱ λοιπαὶ Ἀραβικαὶ φρουραὶ τῆς Κιλικίας μετὰ την πτώσιν τῆς πρωτεύουσας αὐτῆς παρεδόθησαν. Τὰ τζαμιά τῆς χώρας ταύτης κατεστράφησαν και ὅσοι Χριστιανοὶ εἶχον φύγει, ἐπανῆλθον, και ἄλλοι Χριστιανοὶ ἄποικοι κατόκησαν εις την Κιλικίαν.

Μετὰ τρία ἔτη ὁ Νικηφόρος ἐπεχείρησε νέαν μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Ἀράβων. Εἰσῆλθεν εις την Συρίαν, ἐκυ-

ρίευσεν ἄρκετὰς αὐτῆς πόλεις, κατέλαβεν ὅλην τὴν Φοινίκην καὶ ἀπήγαγε πλέον τῶν 100 χιλιάδων αἰχμαλώτων· ἔπειτα ἐπολιόρησε τὴν Ἀντιόχειαν, ἣ ὁποία μετὰ μακρὰν πολιορκίαν ἐκυριεύθη τὸ ἐπόμενον ἔτος. Ἡ ἄλωσις τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως ἣ ὁποία ἐπὶ 250 ἔτη ἦτο εἰς τὴν ἔξουσίαν τῶν Ἀράβων, ἦτο μέγα κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων· οὐδέποτε ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μωάμεθ ὁ Μωαμεθανισμὸς εἶχε συντριβῆ τόσον τελείως.

Ὁ Νικηφόρος, ἐν ᾧ ἐπολέμει κατὰ τῶν Ἀράβων, ἠθέλησε νὰ ταπεινώσῃ καὶ τοὺς Βουλγάρους· διὰ τοῦτο ἐξεστράτευσεν ἐναντίον των. Διὰ νὰ τοὺς νικήσῃ δὲ εὐκολώτερον, παρεκίνησε τοὺς Ῥώσους, νὰ τοὺς προσβάλωσιν ἀπὸ βορρᾶ. Ὁ βασιλεὺς λοιπὸν τῶν ἐν Κιέβφ Ῥώσων Σβιατοσλαῦος ἦλθε μὲ τὰ στίφη του ἐπὶ μονοξύλων εἰς τὸν Δούναβιν καὶ κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Βουλγαρίαν καὶ νὰ ἐγκατασταθῆ ὡς κύριος εἰς τὴν πρωτεύουσάν αὐτῆς Πραισθλαῦαν (πλησίον τῆς σημερινῆς Σούμλας).

Ὁ Νικηφόρος ἠθέλησε καὶ ἐσωτερικῶς νὰ διοργανώσῃ τὸ κράτος· ἂν καὶ ἦτο πολὺ εὐσεβής, ἐν τούτοις ἔβλεπεν ὅτι τὸ μέγα πλῆθος τῶν μοναχῶν καὶ τῶν μοναστηρίων ἀφήρει ἀπὸ τὸ κράτος καὶ τὰς ἐργατικὰς χεῖρας καὶ τοὺς στρατευσίμους καὶ περιώριζε τὰ εἰσοδήματα τοῦ κράτους, ἅφ' οὗ τὰ ἀπέραντα ἐκκλησιαστικὰ κτήματα δὲν ἐπλήρωνον φόρους· ἤθελε λοιπὸν νὰ διορθώσῃ τὸ κακόν. Ἀπὸ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας του περιώρισε τὴν οἰκοδομὴν νέων μοναστηρίων καὶ τὴν δωρεὰν ἄλλων κτημάτων εἰς τὰς μονὰς. Ἐπροστάτευσεν τοὺς μικροὺς γαιοκτημόνας καὶ τὰ κτήματα τῶν στρατευομένων. Ἐφρόντισεν νὰ καταρτίσῃ ἱκανὸν στρατόν, διὰ τὸν ὁποῖον ἐξώδευεν πολλὰ. Δι' αὐτὸ κατήγγησε πολλὰς δωρεὰς, τὰς ὁποίας ἔδιδε τὸ κράτος εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ εἰσέπραττε μὲ ἀσθηρότητα τοὺς φόρους. Ἐνεκα τούτων ὁ κλήρος καὶ οἱ ἄρχοντες ἔγιναν ἐχθροὶ του, ὁ δὲ λαὸς τὸν ἐμίσησεν. Ἡ αὐτοκράτειρα Θεοφανῶ τότε συνενοήθη μὲ τὸν ἀνεμὸν τοῦ Νικηφόρου Ἰωάννην Τσιμισκῆν, τὸν ὁποῖον εἰσήγαγεν εἰς τὰ ἀνάκτορα μὲ ἄλλους συνωμότας· οὗτοι δὲ ἔδολοφόνησαν τὸν μέγαν αὐτοκράτορα, ἐν ᾧ ἔκοιμᾶτο (τῷ 969).

Τοιοιουτρόπως ἀπέθανεν ὁ ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος ἀνέκτησε τὴν

Κρήτην καὶ τὴν κατέστησε πάλιν Ἑλληνικὴν, ὁ ὁποῖος συνέτριψεν ὀριστικῶς τὴν δύναμιν τῶν Ἀράβων, εἰς ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους στρατηλάτας τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

§ 68. Ἰωάννης Τσιμισκῆς (969—976).

Ὁ Τσιμισκῆς ὡς ἔγινεν αὐτοκράτωρ καὶ κηδεμὼν τῶν δύο βασιλοπαίδων, ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου νὰ ἐξορίσῃ τὴν Θεοφανῶ εἰς μοναστήριον, ὡς πρωταίτιον τοῦ φόνου τοῦ Νικηφόρου καὶ νὰ καταργήσῃ ὅλα τὰ διατάγματα ἐκείνου, τὰ ὁποῖα περιώριζον τοὺς μοναχοὺς καὶ τὰς μονάς.

Ὁ αὐτοκράτωρ, μόλις ἐστέφθη, ἤρχισεν ἀμέσως νὰ ἐτοιμάζεται κατὰ τῶν Ῥώσων, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταλάβει τὴν Φιλιπούπολιν καὶ ἐλεηλάτουν τὴν ἀνατολικὴν Ῥωμυλίαν. Ἐξεστράτευσεν δὲ κατ'αὐτῶν τὴν μεγάλην Ἑβδομάδα τοῦ 971. Οἱ Ῥῶσοι δὲν τὸν ἐπερίμενον διὰ τοῦτο διαβαίνει ἀνενόητος τὰς κινδυνώδεις φάραγγας τοῦ Αἴμου, διατρέξας 300 χιλιόμετρα εἰς μίαν ἑβδομάδα καὶ προσβάλλει ἀμέσως τὴν πρωτεύουσαν Πρεσθλαῦαν, τὴν ὁποῖαν κυριεῦει μετὰ φοβερὰν μάχην, τὴν Μεγάλην Πέμπτην. Ἐπειτα ἐπέρχεται ἐναντίον τοῦ Δορυστόλου, ὅπου εἶναι τώρα ἡ Σιλίστρια, καὶ πολιορκεῖ αὐτό. Ἐκεῖ ἦτο καὶ ὁ Σβιατοσλαῦος μὲ τοὺς περισσοτέρους Ῥώσους. Οὗτος ἀντίσταται ἐπὶ τρεῖς μῆνας καὶ συνάπτει τέσσαρας φοβερὰς μάχας. Ἄλλ' ὅμως ἐνίκηθη εἰς αὐτάς, καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ. Ἐν ᾧ δὲ ἐπέστρεφε ταπεινὸς εἰς τὴν Ῥωσίαν διὰ τοῦ ποταμοῦ Δνεῖπερ, προσεβλήθη ἀπὸ νομαδικοὺς λαοῦς, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐφόνευσαν καὶ ἐξόντωσαν τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του. Ὁ Τσιμισκῆς μετέβαλε τὴν μεταξὺ τοῦ Αἴμου καὶ τοῦ Δουνάβεως Βουλγαρίαν εἰς ὑποτελῆ ἐπαρχίαν.

Ἄφ' οὗ τόσας καταστροφὰς ἔπαθον οἱ Ἄραβες ἀπὸ τὸν Νικηφόρον, συνέρρυσαν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη πολεμιστὰι Μωαμεθανοί, διὰ νὰ πολεμήσωσι τοὺς Ἕλληνας. Ἐκ τούτου ἤρχισεν πάλιν ὁ πόλεμος. Ὁ δὲ Τσιμισκῆς ἀπεφάσισε νὰ καταβάλλῃ ἰδίως τοὺς Ἄραβας τῆς Βαγδάτης, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐξασθενήσει. Ἐπροχώρησε λοιπὸν τῷ 974 πρὸς τὴν Ἀρμενίαν, τῆς ὁποίας

οἱ βασιλεῖς ἦσαν ὑποτελεῖς εἰς αὐτόν. Ἐφ' οὗ ἔλαβεν ἀπὸ αὐτοὺς ἐπικουρίαν, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Μεσοποταμίας, τὴν ὁποίαν κατέλαβε καὶ ἐπλησίασεν εἰς τὴν Βαγδάτην· μόνον δὲ ἡ ἔλλειψις τροφῶν καὶ ὕδατος διὰ τῆς ἐρήμου, τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐπιστρέψῃ.

Ἄλλ' ἐν ᾧ κατεβάλλοντο οἱ Ἄραβες τῆς Ἀσίας, ἀνεφάνη νέος ἐχθρὸς. Οἱ Ἄραβες τῆς Αἰγύπτου μὲ φοβερὰς δυνάμεις κατέλαβον τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Φοινίκην καὶ ἠπειλοῦν τὴν Συρίαν, τὴν ὁποίαν πρὸ δλίγου εἶχε κατακτήσει ὁ Νικηφόρος. Διὰ τοῦτο ὁ Τσιμισκῆς τῷ 975 προχωρεῖ ἀπὸ τῆς Ἀντιοχείας πρὸς νότον καὶ καταλαμβάνει ὅλα τὰ φρούρια, ὅσα συνήντα· ἔπειτα ὑποτάσσει τὴν Δαμασκὸν καὶ φθάνει εἰς τὴν Παλαιστίνην μέχρι τοῦ ὄρους Θαβῶρ. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Ἄραβες ἐσυσσωρεύοντο εἰς τὰ παράλια, ὁ Τσιμισκῆς παρ' ὅλην τὴν λύπην του, διότι δὲν εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, κατέβη εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὰς πόλεις τῆς Φοινίκης καὶ τὴν Βηρυττόν.

Φαιδρὸς ὁ Τσιμισκῆς μὲ τόσα λάφυρα καὶ νίκας ἐπανήρχето εἰς τὴν πρωτεύουσάν· ἀλλ' ἐν ᾧ ἐπλησίαζεν εἰς αὐτήν, ἠσθένησεν αἰφνιδίως καὶ ἀπέθανε τῷ 976. Δὲν ἀνεδείχθη δὲ κατώτερος στρατηλάτης ἀπὸ τὸν μέγαν Νικηφόρον.

§ 69. Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (976—1025).

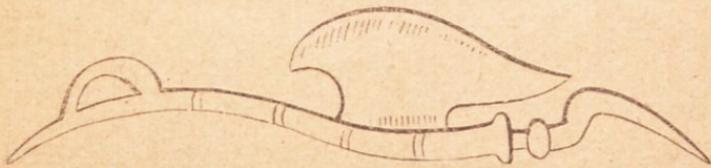
Ὅτε ἀπέθανεν ὁ Τσιμισκῆς, ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Η' Βασίλειος ἦτο 17 ἐτῶν. Διὰ τοῦτο ὁ στρατηγὸς Βάρδας Σκληρὸς ἠθέλησε νὰ λάβῃ τὴν θέσιν τοῦ Τσιμισκῆ καὶ ἐπανεστάτησεν. Ἡ ἐπανάστασις διήρκεσε τέσσαρα ἔτη καὶ ἐπεξετάθη εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἀσίας, αἱ ὁποῖαι ὑπέστησαν φρικῶδεις καταστροφὰς ἀπὸ αὐτῆν· μετὰ πολλὰς δὲ μάχας κατενικήθη ὁ Σκληρὸς καὶ ἔπαυσεν ἡ ἐπανάστασις.

Ἐν ᾧ ἡ βασιλικὴ αὐλὴ εὗρισκετο εἰς δύσκολον θέσιν ἀπὸ τὴν ἀποστασίαν αὐτῆν, ἐπανεστάτησαν καὶ οἱ Βούλγαροι καὶ ἀνηγόρευσαν βασιλέα τὸν Σαμουήλ. Αὐτὸς συνεννοηθεὶς μὲ τὰς Σλαβικὰς φυλάς, ποῦ κατοικοῦν εἰς τὴν βόρειον Μακε-

δονίαν, ἔκαμε κράτος Βουλγαροσλαβικόν, τὸ ὅποιον ἔξετείνετο εἰς τὴν Ἀλβανίαν, Ἡπειρον καὶ μέσην Μακεδονίαν· τῷ 986 ἐπροχώρησε νοτιώτερον καὶ ἐκυρίευσε τὴν Λάρισαν. Ἀφ' οὗ δὲ κατέλαβε καὶ τὴν λοιπὴν Θεσσαλίαν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ ἔφθασε μέχρι Πελοποννήσου.

Α' ἐκστρατεία τοῦ Βασιλείου κατὰ τῶν Βουλγάρων. —

Ἀλλὰ τότε ὁ Βασίλειος βλέπων ὅτι τὸ κράτος ἐκινδύνευεν, ἀνέλαβεν αὐτοπροσώπως νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ ὤρμησεν ἐναντίον τῆς Σαρδικῆς, πρωτεύουσας τότε τῶν Βουλγάρων, τὴν ὁποίαν ἐπολιόρησεν. Ἀλλ' ὁ Σαμουὴλ ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ προστατεύσῃ τὴν πρωτεύουσάν του. Ὁ δὲ Βασίλειος, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν ἐξ ἐφόδου ὠπισθοχώρησεν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐπανήρχετο διὰ τινος κοιλάδος τοῦ Αἴμου, ἔπεσεν εἰς ἐνέδραν τῶν Βουλγάρων καὶ ἐνικήθη· μόλις δὲ μὲ τὸ ἡμίση τοῦ στρατοῦ του ἐσώθη εἰς τὴν Φιλιππούπολιν.

Πέλεκας μὲ λόγχην, τὸ περίφημον ὄπλον τῶν βαρβάρων.

Β' ἐκστρατεία τοῦ Βασιλείου. — Ὁ Βασίλειος δὲν ἠδυνήθη ἀμέσως νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Βουλγάρους. Ὁ Βάρδας Φωκᾶς μὲ ἄλλους στρατηγούς ἐπανεστάτησε, διότι ὁ Βασίλειος ἤθελε νὰ κυβερνᾷ μόνος του. Ὁ Βασίλειος διὰ νὰ τὸν καταβάλλῃ, ἔλαβεν ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα τοῦ Κιέβου Βλαδίμηρον ἐπικουρίαν 6 χιλιάδων Ῥώσων. Αὐτοὶ ἀφ' οὗ κατεπολέμησαν τὸν Φωκᾶν, ἔμειναν ἀντὶ μισθοῦ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως· ἀπῆρτιζον δὲ τὸ κυριώτερον μέρος τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς καὶ ὀνομάζοντο **βάρραγγοι**· εἰς τὸ σῶμα αὐτὸ μετὰ τινα καιρὸν κατετάσσοντο καὶ Σκανδιναβοὶ καὶ Ἀγγλοὶ.

Μετὰ ταῦτα ὁ Βλαδίμηρος ἐβαπτίσθη καὶ ἐπέβαλε τὸ Χρι-

στιανικὸν θρησκευμα εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους του Ῥώσους· ἐνυμφεῦθη δὲ καὶ τὴν ἀδελφὴν τοῦ Βασιλείου Ἄνναν.

Ἄφ' οὗ ὁ Βασιλεὺς διὰ τῆς βοήθειας τῶν Ῥώσων κατέβαλε τὸν Βάρδαν Φωκᾶν, ἐπανέλαβε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι ἐξηκολούθουν τὰς ἐπιδρομὰς των. Ἐκκινήσας ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν τῷ 991 εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐξηκολούθησε συνεχῶς ἐπὶ 4 ἔτη τὸν πόλεμον καὶ τοὺς χειμῶνας καὶ τὰ καλοκαίρια· ἄφ' οὗ δὲ ἐνίκησε τοὺς Βουλγάρους εἰς πολλὰς μάχας καὶ τοὺς περιορίσεν ἄρκετά, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν μὲ πολλὴν λείαν καὶ αἰχμαλώτους.

Γ' σειρὰ ἐκστρατειῶν τοῦ Βασιλείου.—Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ἄραβες, ἰδίως οἱ Αἰγύπτιοι, εἰσέβαλον εἰς τὴν Συρίαν, ἐνίκησαν τοὺς Βυζαντινοὺς, ἐπολιόρκουν τὴν ὑποτελεῖ πόλιν Χαλέπιον καὶ ἠπέιλουν τὴν Ἀντιόχειαν. Μόλις ἔμαθεν αὐτὸ ὁ Βασίλειος, ἀναβιβάζει ἐπὶ ἡμιόνων 40 χιλιάδας στρατοῦ καὶ εἰς 16 ἡμέρας διέρχεται ὅλην τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐλευθερώνει τὸ Χαλέπιον (996)· ἔπειτα κυριεῦει διαφόρους πόλεις τῆς Συρίας καὶ τὴν Φοινίκην καὶ ἐπανέρχεται εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦ κατεπολεμοῦντο οἱ Ἄραβες, ὁ Σαμουὴλ ἐπωφεληθεὶς ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Βασιλείου νικᾷ τοὺς Βυζαντινοὺς πλησίον τῆς Θεσσαλονίκης, ὁρμᾷ πρὸς νότον εἰς τὴν παλαιὰν Ἑλλάδα καὶ φθάνει μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Τότε ὁ Βασίλειος στέλλει ἐναντίον του τὸν Νικηφόρον Οὐρανὸν μετὰ στρατοῦ. Οὗτος φθάσας μέχρι τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ, βλέπει εἰς τὴν ἀντίθετον ὄχθην αὐτοῦ στρατοπεδευμένους τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὅποιοι μαθόντες ὅτι οὗτος ἐπύργετο κατ' αὐτῶν, ἐπέστρεψον ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Οὐρανὸς διέρχεται κρυφίως τὴν νύκτα τὸν ποταμὸν καὶ ἐπιφέρει φοβερὰν σφαγὴν εἰς αὐτοὺς (996)· μόλις δὲ ἐσώθη ὁ Σαμουὴλ μετὰ τοῦ υἱοῦ του εἰς τὴν Ἡπειρον.

Ὁ Βασίλειος, ἄφ' οὗ ἔκαμε δεκαετὴ ἀνακωχὴν μὲ τοὺς Ἄραβας, ἐπανέλαβεν αὐτοπροσώπως τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Βουλγάρων. Καὶ τῷ μὲν 1002 κατέλαβε τὸ λεκανοπέδιον τῆς

Σόφιας. Τὸ ἐπόμενον ἔτος κυριεύει τὰ φρούρια τῆς δυτικῆς Μακεδονίας, τὴν Βέρροϊαν, τὰ Σέρβια καὶ τὰ Βοδενά. Τῷ 1064 ὤρμησε πρὸς τὰ ΒΑ. μέρη διὰ νὰ κυκλώσῃ ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς Βουλγάρους· κατέλαβε δὲ τὴν Σιλίστριαν, τὸ Βιδύνιον, τὴν Νίσσαν καὶ τὰ Σκόπια.

Δ' σειρὰ ἐκστρατειῶν.—Ἀπὸ τοῦ 1006 ὁ Βασίλειος ἤρχισε νέον τρόπον πολέμου. Καθ' ἕκαστον ἔτος εἰσώρμα εἰς τὰ ἐνδότερά τῆς Βουλγαρίας, τὴν ὁποίαν ἐλειλάτει καὶ κατέστρεφεν. Τῷ 1014 ἠθέλησε νὰ εἰσβάλῃ διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Δεμίρ Ἰσάρ ('Ροῦπελ)· ἀλλὰ τὸ εὖρεν ἀποκλεισμένον μὲ σπουδαῖα ὀχυρώματα, ἐν ᾧ οἱ Βούλγαροι ἐκράτουν τὰς κορυφάς· κατώρθωσεν ὅμως μὲ τμήμα στρατοῦ νὰ τοὺς περικυκλώσῃ ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ νὰ φονεύσῃ πολλούς· συνέλαβε δὲ 15 χιλιάδας Βουλγάρους αἰχμαλώτους, τοὺς ὁποίους ἐτύφλωσε καὶ ἔστειλεν εἰς τὸν Σαμουήλ, διὰ νὰ ἐκφοβίσῃ τοὺς ἐχθρούς· ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων, ὅτε τοὺς εἶδεν, ἀπέθανεν ἀπὸ ἀποπληξίας.

Ὁ Βασίλειος ἔπειτα κατέλαβε τὸ Μελένικον, τὸ Μοναστήρι καὶ τὸν Περελέιν.

Ε' σειρὰ ἐκστρατειῶν.—Ὁ Βασίλειος τῷ 1016 ὤρμησεν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ κράτους τῶν ἐχθρῶν. Ἐκυρίευσεν τὴν τελευταίαν τῶν πρωτεύουσας τὴν Ἀχρίδα, πλησίον τῆς ὁμωνύμου λίμνης, κατέλαβε διάφορα αὐτῶν φρούρια εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Μακεδονίαν καὶ ἐνίκησε τὸν νέον ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων Ἰωάννην Βλαθισθλαῦον, ὁ ὁποῖος ἐδόλοφονήθη.

Η' παράδοσις τῶν νικημένων.—Ὁ θάνατος τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων ἐσήμανε τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνός των. Τῷ 1018, ὁ Βασίλειος ἐξεστράτευσεν διὰ νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Βουλγάρους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀκόμη ἀνθίστατο. Ἀπὸ οἰονδήποτε μέρος διήρχετο, οἱ Βούλγαροι νικημένοι τὸν ὑπεδέχοντο μὲ ἱερεῖς καὶ ὕμνους, ἐπικαλούμενοι τὴν εὐσπλαγγίαν του, καὶ οἱ φρούραχοι διαφόρων φρουρίων παρεδίδοντο. Τοιοῦτοτρόπως ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀχρίδα, ὅπου διεμοίρασε τοὺς θησαυροὺς τῆς Βουλγαρικῆς αὐλῆς εἰς τοὺς στρατιώτας του. Ἀπὸ ἐκεῖ ὑπέταξε τὴν Ἠπειρον καὶ κατέβαλεν ὀριστικῶς κάθε ἀντίστασιν τῶν Βουλγάρων μετὰ πόλεμον, ὁ ὁποῖος διήρκεσε 30 ἔτη.

Τὰ ἐπινίκια τοῦ Βουλγαροκτόνου.—Μεγάλη ἦτο ἡ χαρὰ τοῦ ἔθνους διὰ τὰ τόσον μεγάλα κατορθώματα. Ὁ Βασίλειος ὑπερήφανος διὰ τὰς νίκας του, διηυθύνθη πρὸς νότον καὶ ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ πανηγυρίσῃ εἰς τὴν καρδίαν τῆς Ἑλλάδος τὴν νίκην τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ πανηγύριν εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει Παρθενῶνα, ὃ ὁποῖος εἶχε μεταβληθῆ εἰς ναὸν τῆς Παναγίας. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἦτο τότε ἀκέραιον ἔκτος τῆς στέγης, ἣ ὁποία εἶχεν ἀντικατασταθῆ μὲ τροῦλλον· ἔφερε δὲ ὠραῖον ψηφιδωτὸν ἐπὶ τῆς ἀψίδος καὶ οἱ τοῖχοι εἶχον διαφόρους τοιχογραφίας. Ἐδώρησε δὲ ὁ Βασίλειος εἰς τὸν ναὸν τοῦτον πολὺντιμα ἀφιερώματα, ἰδίως χρυσοῦν λόχνον καὶ χρυσὴν περιστεράν, ἣ ὁποία διὰ κυκλικῆς ἀδιακόπου κινήσεως ἐφαίνετο, ὅτι διαρκῶς ἐπέτα, καὶ τὴν ὁποίαν ἐκρέμασεν ἀνωθεν τῆς ἀγίας Τραπεζῆς.

Τὰ κατορθώματα ἐν γένει τοῦ Βασιλείου.— Ὁ Βασίλειος καὶ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν ἐστερέωσε τὴν Ἑλληνικὴν ἐξουσίαν καὶ τοὺς Κροάτας κατέστησεν ὑποτελεῖς. Τοιουτοτρόπως καθ' ὅλην τὴν χερσόνησον τοῦ Αἴμου ἐκυμάτιζον αἱ Ἑλληνικαὶ σημαῖαι. Ὁ Βασίλειος ὄχι μόνον περὶώρησε τοὺς Ἀραβας εἰς τὴν Συρίαν καὶ Μεσοποταμίαν, ἀλλὰ καὶ κατόπιν μακρῶν καὶ ἐπιπόνων ἀγώνων κατέλαβε τὴν Ἀρμενίαν καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ Καυκάσου τῷ 1023.

Ὁ Βασίλειος ἀπέθανε τῷ 1025 εἰς ἡλικίαν 68 ἐτῶν. Ἡ βασιλεία του διήρκεσε 50 ἔτη· ὑπῆρξε δὲ ἡ μακροτάτη τῆς Βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Βασίλειος ἐπέτυχε τὸν σκοπὸν, ποῦ ἔθηκεν ὁ θεμελιωτῆς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, δηλαδὴ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸ κράτος τὴν ἀρχαίαν του δύναμιν. Ὁ σκοπὸς αὐτὸς ἤρχισε νὰ πραγματοποιηθῆ διὰ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κρήτης ὑπὸ τοῦ Φωκά, ἔπειτα διὰ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κιλικίας, τῆς Συρίας καὶ Μεσοποταμίας ἀπὸ τοὺς Ἀραβας· τώρα δὲ τελείως κατωρθώθη μὲ τὴν ὑποταγὴν τῶν Βουλγάρων, ἣ ὁποία ἦτο τόσον εὐεργετικὴ εἰς τοὺς Ἕλληνας. Τὸ κράτος λοιπὸν ἀπέκτησε τὴν μεγαλυτέραν του ἔκτασιν· εἶχε τότε τὸν τελειότερον στρατὸν καὶ στόλον τοῦ κόσμου· εἶχε τὸν περισσότε-

ρον πλοῦτον· τὸ δημόσιον ταμεῖον τότε ὄχι μόνον ἐπήρκει εἰς τὰς δαπάνας τῶσων πολέμων, ἀλλ' εἶχε κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου περίσσευμα 220 ἑκατομμυρίων δραχμῶν, ποῦ ἰσοδυναμοῦν πρὸς δεκαπλάσιον σημερινὸν ποσόν.

Τὸ κράτος τοῦ Βυζαντίου τότε ἔφθασεν εἰς τὴν μεγίστην του ἀκμὴν.

§ 70. Παρακμὴ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας.

Τὸν Βασίλειον διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος· εἰς ἡλικίαν 67 ἐτῶν αὐτὸς ὄχι μόνον δὲν ἔκαμε κανὲν καλόν, ἀλλὰ καὶ ἔπανσε τοὺς ἱκανοὺς στρατηγούς, τοὺς ὁποῖους εἶχε διορίσει ὁ ἀδελφός του. Καὶ οἱ διάδοχοι δὲ αὐτοῦ αυτοκράτορες ἦσαν ἀνάξιοι· διὰ τοῦτο οἱ Ἄραβες, οἱ ὁποῖοι εἶχον ταπεινωθῆ πρότερον εἰς τὴν Συρίαν, ἤρχισαν πάλιν τὰς λεηλασίας των καὶ μὲ τὰ πλοῖά των ἐξετέλουν τολμηρὰς πειρατείας· μόνον δὲ μερικοὶ γενναῖοι στρατηγοὶ κατώρθωνον νὰ περιορίζωσι καὶ νὰ νικῶσι τοὺς Ἄραβας. Οἱ ληστρικοὶ λαοί, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πέραν τοῦ Δουνάβεως, ἐξέτεινον τὰς λεηλασίας των μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ κάτοικοι δὲ τῶν βορείων χωρῶν τῆς Εὐρώπης λεγόμενοι Νορμαννοί, ποῦ ἦσαν μισθοφόροι τῶν Βυζαντινῶν, κατώρθωσαν νὰ κατακτήσωσιν ὅλην σχεδὸν τὴν νότιον Ἰταλίαν· καὶ οἱ Σέρβοι δὲ ἔγιναν ἀνεξάρτητοι.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀπὸ τὰ σχολεῖα ποῦ εἶχον ἀνέξῃσει καὶ τὰ συγγράμματα, ποῦ εἶχον γραφῆ, ἀνεφάνησαν πολλοὶ λόγιοι καὶ μορφωμένοι ἄνδρες. Οὕτω δὲ ἤρχισαν οἱ νεώτεροι Ἕλληνες νὰ πλησιάζωσιν εἰς τὰς ἰδέας τῶν παλαιότερων σοφῶν τῆς Ἑλλάδος. Δυστυχῶς ὅμως οἱ λόγιοι αὐτοί, τῶν ὁποίων προεῖχεν ὁ Μιχαὴλ ὁ Ψελλός, ἤθελον νὰ ἀναμειγνύονται εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς πολιτείας· ἀλλ' ἦσαν ἄπειροι εἰς τὰ στρατιωτικά. Διὰ τοῦτο ἀντετάσσοντο πρὸς αὐτοὺς οἱ στρατιωτικοί, οἱ ὁποῖοι, ὡς εἶδομεν, κατήγοντο ἀπὸ ἀρχαίας ἐπιφανεῖς καὶ μεγάλας οἰκογενείας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (τὰς οἰκογενείας τῶν Κομνηνῶν, Δαλασσηνῶν, Κεκαυμένων κ. ἄ.) καὶ δὲν ἤξευρον μὲν παραπολλὰ γράμματα, ἀλλ' εἶχον ἱκανὰς στρατιω-

τικὰς γνώσεις, μεγάλην υπόληψιν καὶ ἀνδρείαν. Τότε οἱ λόγιοι σχηματίσαντες τὴν λεγομένην *μερίδα τῶν λογίων* κατεδίωκον τοὺς στρατιωτικούς. Οὗτοι λοιπὸν ἐπειδὴ ἔβλεπον ὅτι ἀδίκως ἐπροσβάλλοντο καὶ ὅτι τὰ πράγματα τοῦ κράτους ἦσαν εἰς κακὴν κατάστασιν, ἀνηγόρευσαν τῷ 1057 αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν Ἰσαάκιον Κομνηνόν.

Ὁ Ἰσαάκιος ἦτο συνετὸς καὶ μετριοπαθής· ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ περιορίσῃ τὴν μερίδα τῶν λογίων, ἣ ὅποια κατῴρθωσε νὰ ὀλιγοστεύσῃ καὶ παραλύσῃ τὸν στρατόν. Διὰ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ παρητήθη μετὰ δύο ἔτη.

§ 71. Ἡ διοίκησης τοῦ κράτους.

1. Ὁ αὐτοκράτωρ.— Γνωρίζομεν ὅτι τὸ Βυζαντιανὸν πολίτευμα ἦτο ἀπόλυτος μοναρχία· διὰ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ, ὃ ὅποῖος ὠνομάσθη καὶ βασιλεὺς, ἔκαμνε σχεδὸν ὅ,τι ἤθελεν. Αὐτὸς ἐξέδιδε τὰ διατάγματα, τὰ ὁποῖα ἴσχυον ὡς νόμοι, διηύθυνε τὸν στρατόν καὶ ἐδίκαζε πολλάκις εἰς τὸ παλάτιόν του. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κράτος εἶχε θρησκευτικὸν χαρακτῆρα (ἴδ. σελ. 89), ὁ βασιλεὺς ἀνემειγνύετο εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά καὶ αὐτὸς ὠρίζε καὶ τὸν πατριάρχη· ἀλλὰ καὶ ὁ πατριάρχης, ὅτε ἦτο ἄξιος, ἀνემειγνύετο εἰς τὰ πολιτικά.

Ὁ αὐτοκράτωρ, διὰ νὰ κάμνῃ ἐντύπωσιν εἰς τὸν λαὸν καὶ τὰ ἀνατολικά ἔθνη, ἐπεδείκνυεν ὑπερβολικὴν μεγαλοπρέπειαν. Αἱ διάφοροι ἐνδυμασίαι, μὲ τὰς ὁποίας παρουσιάζετο εἰς τὰς τελετάς, ἔλαμπον ἀπὸ τὸν χρυσὸν καὶ τοὺς πολυτίμους λίθους. Αἱ πολιτικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ τελεταί, τὰ γεύματα, αἱ ὑποδοχαὶ τῶν ξένων εἰς τὴν αὐλήν, ἐγίνοντο μὲ τόσῃ ἐπίδειξιν πλοῦτου ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν ἀρχόντων, μὲ τόσῃ ποικιλίαν σκευῶν καὶ κοσμημάτων, ὑφασμάτων καὶ κομψοτεχνημάτων, μὲ τόσῃ πολυτέλειαν, ὥστε ὅλοι ἔμενον κατάπληκτοι.

2. Ἡ κεντρικὴ κυβέρνησις.— Αἱ ἀρχαὶ τῆς πολιτείας μετεβάλλοντο συχνάκις ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸ μεγαλύτερον ἀξίωμα εἰς τὰ ἀνάκτορα εἶχεν ὁ *κουροπαλάτης* (περίπου ἀυλάρχης)· ἄλλο ἐπιφανὲς ἀξί-

ωμα εἶχεν ὁ *παρακοιμώμενος*, ἦτοι φύλαξ τῆς βασιλικῆς κλίνης. Μὲ τοὺς σημερινοὺς ὑπουργοὺς ὁμοίαζον οἱ τέσσαρες λογοθέ-

Στολή Βυζαντινοῦ βασιλέως ἐπὶ βυζαντιανοῦ ἐλεφαντουργήματος.

ται· ὁ *μέγας λογοθέτης* ἦτο ὁ γενικὸς γραμματεὺς τοῦ κράτους, ὁ ὁποῖος συνενοεῖτο καὶ μὲ τοὺς ξένους πρέσβεις· ὁ *γενικὸς λογοθέτης* ἐφρόντιζε διὰ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους· ὁ *εἰδικὸς λογοθέτης* ἐφρόντιζε διὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν περιουσίαν καὶ ὁ *λογοθέτης τοῦ στρατοῦ* ἐφρόντιζε περὶ τῶν στρατιωτικῶν. Ἐκαστος λογοθέτης εἶχε τὰ γραφεῖά του, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον τὸ ὑπουργεῖόν του, τὰ *λογοθέσια*, ὅπου εἰργάζοντο πολυάριθμοι ὑπάλληλοι, λεγόμενοι *σεκρετινοί*. Ὁ *μέγας δομέστικος* ἦτο ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ καὶ ὁ *μέγας δρουγγάριος* ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ναυτικοῦ. Εἰς τὴν πρωτεύουσιν ἀνώτατος ἀρχὼν ἦτο ὁ *ἑπαρχος*, ὁ ὁποῖος ἦτο εἰς αὐτὴν ἀνώτατος δικαστής, ἀστυνόμος καὶ ἀγορανόμος· ὁ δὲ *κουαίστωρ* εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ξένων,

οἱ ὅποιοι ἔμενον προσωρινῶς εἰς τὴν πρωτεύουσιν.

Ἡ *σύγκλητος* βουλή ἦτο συμβουλευτικὸν τοῦ αὐτοκράτορος σῶμα, ἀποτελούμενον ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους πολιτικοὺς ἀρχοντας.

Ἐκαστον ἀξίωμα ἀνωτέρου ὑπαλλήλου εἶχε καὶ ὄρισμένον τίτλον εὐγενείας. Ὡστε ἕκαστος ἀνώτερος ὑπάλληλος, ὅτε διορίζετο εἰς μίαν θέσιν, ἐλάμβανε καὶ ὄρισμένον τίτλον εὐγενείας (μάγιστρος, ἀνθύπατος, πατρικίος, πρωτοσπαθάριος κ.λ.π.). Οἱ τίτλοι αὐτοὶ ὄριζον τὴν σειρὰν μεταξὺ τῶν ὑπαλλήλων καὶ τὴν τάξιν τῆς εὐγενείας, τὴν ὁποίαν ἕκαστος εἶχεν. Ἐδίδοντο ὅμως ἀνευ τῶν ἀντιστοίχων ἀξιωματίων πολλὰκις μόνοι οἱ τίτλοι αὐτοὶ τῆς εὐγενείας καὶ εἰς ξένους, τοὺς ὁποίους ἤθελον νὰ προσελκύσουν χάριν τοῦ κράτους.

3. Διοίκησις τῶν ἐπαρχιῶν.—Ἐκαστον θέμα διηύθυνεν ὁ *στρατηγός*, ὁ ὁποῖος διορίζετο ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα καὶ συνενοεῖτο μὲ αὐτόν· οὗτος διηύθυνε τὸν στρατὸν καὶ τὴν διοίκησιν τοῦ θέματος. Ἐβοηθεῖτο δὲ ἀπὸ τὸν *πρωτονοτάριον*, ὁ ὁποῖος ὑπῆκουεν εἰς αὐτὸν καὶ κυρίως διηύθυνε τὴν δικαιοσύνην καὶ τὰ οἰκονομικά.

Οἱ ὑπάλληλοι ἐπετηροῦντο εἰς τὸ ἔργον τῶν ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν. Διὰ τοῦτο ἐστέλλοντο εἰς τὰς ἐπαρχίας ἕκτακτοι ἐπόπται, οἱ ὁποῖοι ἐξήταζον τοὺς λογαριασμοὺς καὶ τὰς πράξεις τῶν ὑπαλλήλων· ἐτιμωροῦντο δὲ αὐστηρῶς ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, ὅσοι ἐξ αὐτῶν δὲν ἔκαμνον τὸ καθήκον τῶν.

4. Μορφώσεις τῶν ὑπαλλήλων.—Τὸ κράτος ἐλάμβανε τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους ἀπὸ τὰς μεγάλας οἰκογενείας. Διὰ τὰ μορφῶν δὲ καταλλήλους ὑπαλλήλους, ἡ κυβέρνησις ἔκαμεν εἰδικὰ σχολεῖα· τοιαῦτα ἦσαν αἱ σχολαὶ τοῦ δικαίου, τὰς ὁποίας ἔκαμεν ὁ Ἰουστινιανὸς εἰς Κωνσταντινούπολιν, Ῥώμην καὶ Βυρητιόν· ἡ σχολὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἤκμασε καὶ ἐπὶ Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ ἔπειτα ἐλαμπρύνθη καὶ τῷ 1050. Τοιοῦτοτρόπως ἐμορφώνοντο ἱκανοὶ καὶ ἀφωσιωμένοι ὑπάλληλοι.

§ 72. Αἱ στρατιωτικαὶ καὶ ναυτικαὶ δυνάμεις τοῦ κράτους.

Ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος ἀπετελοῦντο ἀπὸ δύο μέρη· πρῶτον ἀπὸ τὸν βασιλικὸν στρατὸν καὶ στόλον, ὁ ὁποῖος κἀτηριζετο

ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν καὶ ἦτο μόνιμος, καὶ δεύτερον ἀπὸ τὸν στρατὸν τῶν θεμάτων καὶ τὰ θεματικά πλώϊμα (δηλαδὴ τὸν στόλον τῶν θεμάτων), τὰ ὅποια ἐσημάτιζον οἱ στρατηγοὶ τῶν θεμάτων τοῦ κράτους, ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τοῦ παρουσιάζοντο· δηλαδὴ ἐν καιρῷ εἰρήνης ἦτο ὀλίγος ὁ στρατὸς τῶν θεμάτων, ἠϋξανε δὲ ἐν καιρῷ πολέμου, ἄλλοτε περισσότερον καὶ ἄλλοτε ὀλιγώτερον.

Ἐστρατὸς αὐτὸς τῶν θεμάτων διηρεῖτο εἰς δύο μεγάλα τμήματα, τὸ ἀνατολικὸν ἦτοι τὸ Ἀσιανόν, καὶ τὸ δυτικὸν ἦτοι τὸ Εὐρωπαϊκόν· καὶ τοῦ μὲν ἀνατολικοῦ προϊστάτο ὁ *δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς ἀνατολῆς*, τοῦ δὲ δυτικοῦ ὁ *δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς δύσεως*· ὅπως δὲ τὰ ἀνατολικά θέματα ἦσαν ἀνώτερα τῶν δυτικῶν, οὕτω καὶ ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς ἀνατολῆς ἐθεωρεῖτο ὁ ἀνώτερος στρατηγὸς τοῦ κράτους.

Ἐστρατὸς συνεκροτεῖτο μὲν ἐν μέρει ἀπὸ μισθοφόρων, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ ἰθαγενῶν. Ἄλλ' ὅλοι οἱ ἐντόπιοι δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ γίνων στρατιῶται· ὑπόχρεοι ἦσαν μόνον, ὅσοι εἶχον λάβει *δημοσίαν γῆν*, ὡς στρατιωτικὸν κτήμα, μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὑπηρετῶσιν ὡς στρατιωτικοί, αὐτοὶ καὶ οἱ κληρονόμοι των. Οἱ δὲ λοιποὶ πολῖται ἦσαν ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἀλλ' ἐπλήρωνον φόρους.

Ἐστὸλος τοῦ Βυζαντίου.— Ἐστὸλος τοῦ Βυζαντίου ἦτο ἰδίως ἰσχυρὸς ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῶν εἰκονομάχων καὶ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ σφύσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τοὺς Ἀραβας (717). Κατόπιν παρημελήθη ὁ στόλος καὶ τὸ κράτος μας ἔπαθε πολλὰ ἀπὸ τοὺς πειρατάς, ἰδίως τῆς Κρήτης. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ Βασιλείου Α' ὁ στόλος μας ἤρχισε πάλιν νὰ αὐξάνῃ καὶ εἶχε σχεδὸν μέχρι τοῦ 1100 τὴν θαλασσοκρατορίαν εἰς ὅλην τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ὁ αὐτοκρατορικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 180 πλοῖα.

Τὰ κυριώτερα πλοῖα τοῦ στόλου ἦσαν οἱ *δρόμωνες*, πλοῖα πολὺ ἐπιμήκη, μὲ δύο σειρὰς κωπῶν· ἀλλ' οἱ κωπηλάται εἶχον τὰ καθίσματά των, ὅχι ὅπως εἰς τὰς ἀρχαίας τριήρεις, ἀλλ' ἐπὶ

δύο ἄλληπαλλήλων πατωμάτων· ἄνωθεν δὲ τῶν κωπηλατῶν ἦτο τὸ κατάστρωμα· ἦσαν δὲ τριῶν μεγεθῶν οἱ δρόμωνες, ἦτοι οἱ κινούμενοι ἀπὸ 100 ἢ 150 ἢ 200 κωπηλάτας. Εἰς ἕκαστον δὲ δρόμωνα ἦσαν καὶ 70 περίπου στρατιῶται. Ἐπὶ τῆς γεφύρας ἕκαστου πλοίου ἦτο ξύλινος πύργος, τὸ **ξύλοκαστρον**, τὸ ὁποῖον ἦτο πλήρες ἀπὸ πολεμικὰ μηχανήματα καὶ στρατιώτας. Ἄλλα πλοῖα βοηθητικὰ ἦσαν τὰ **χελάνδια**. Τὰ πλοῖα τῶν Βυζαντηνῶν προσέβαλλον τοὺς ἐχθροὺς μὲ τὰ ἔμβολα καὶ ἀπὸ τὸ ξυλόκαστρον.

Ἀπὸ τῆς ἐφευρέσεως ὅμως τοῦ ὑγροῦ πυρὸς ἠλλάξεν ὁ τρόπος τῶν ναυμαχιῶν· ἐπροσπάθουν πλέον μὲ τὸ ὑγρὸν πῦρ νὰ κατακαύσωσι τὰ ἐχθρικά πλοῖα. Εἰς τὴν πρόραν τῶν πλοίων τῶν οἱ Βυζαντινοὶ ἔβαλλον προτομὰς λέοντος ἢ ἄλλου θηρίου, ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ὁποῖου ἐξήρχοντο αὐλοὶ εὐλύγιστοι μὲ αὐτοὺς ἐπιτήδειοι πυροτεχνῖται ἐξηκόντιζον τὸ πῦρ ἐπὶ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων· πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν πυροτεχνιτῶν ὑπῆρχε πλησίον τῆς πρόρας ἄλλος μικρὸς ξύλινος πύργος ἔχων ὀλίγους στρατιώτας, διότι ἦτο φυσικὸν ὁ ἐχθρὸς νὰ προσπαθῇ δι' ἐπιθέσεως ἢ μὲ κάθε ἄλλον τρόπον κυρίως νὰ φονεύσῃ τοὺς πυροτεχνίτας.

§ 73. Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πρόοδος τοῦ κράτους εἰς τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα.

1. Οἰκονομική.— Τὸ κράτος εἶχε τότε μεγάλα ἔξοδα· διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοὺς ἀδιακόπους πολέμους, διὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς αὐλῆς, τὰ μεγάλα οἰκοδομήματα καὶ τὰ δῶρα πρὸς ξένους ἡγεμόνας, ἐξωδεύοντο παραπολλὰ χρήματα.

Ἄλλ' ὅμως τὸ κράτος μας ἠδύνατο νὰ κάμνῃ ὅλα αὐτὰ τὰ ἔξοδα διότι ὁ πλοῦτος, ὁ ὁποῖος ἦτο τότε εἰς αὐτό, δὲν ὑπῆρχεν εἰς κανέν ἄλλο μέρος τοῦ κόσμου. Ἡ κυβέρνησις εἰσέπραττε (περὶ τῷ 1000 μ. Χ.) περισσότερα τῶν 600 ἑκατομμυρίων δραχμῶν τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐν πέμπτον ἔδιδεν ἢ πρωτεύουσα. Ὅτε ἦτο βασιλεὺς ἱκανός, τότε τὸ κράτος ὄχι μόνον ἠδύνατο νὰ κάμνῃ μὲ τὰ ἔξοδά του μεγάλους

πολέμους, ἀλλὰ καὶ ἄφηνε περισσεύματα ἑκατομμυρίων, τὰ ὅποια πολλάκις ἀνίκαιοι διάδοχοι ἐμοίραζον εἰς τοὺς κληρικοὺς καὶ τοὺς ἄρχοντας ἢ ἐσκόρπιζον εἰς ἀσωτίας.

Οἱ φόροι τότε ἦσαν πολὺ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς σημερινούς· τὸ χειρότερον δὲ ἦτο, ὅτι ἡ φορολογία ἦτο ἄνισος. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, τὰ ὅποια ἦσαν περίπου τὸ 1/3 ὅλων τῶν κτημάτων, δὲν ἐπλήρωνον κανένα φόρον· δὲν ἐπλήρωνον δὲ φόρον οὐδὲ τὰ στρατιωτικὰ κτήματα.

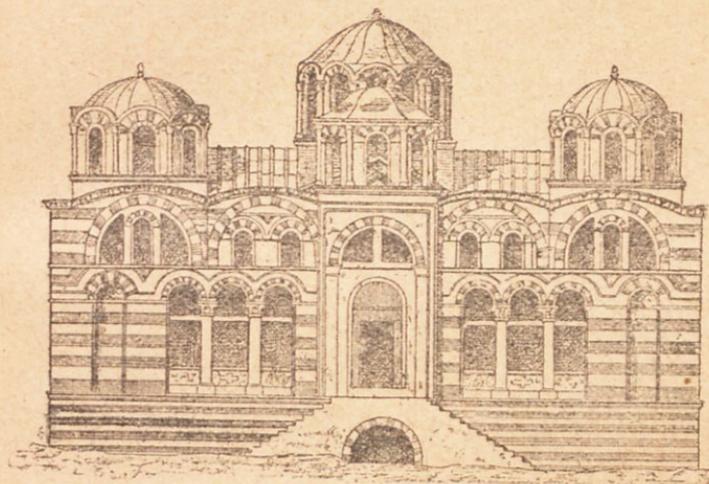
Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ηὔξησαν τὰ πλούτη καὶ ἡ δύναμις τῶν μεγάλων γαιοκτημόνων, οἱ ὅποιοι εἶχον μεγάλας ἐκτάσεις γαιῶν, ἰδίως εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὰς ὁποίας μετέβαλλον κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς βοσκὰς ποιμνίων· αὐτοὶ ἀπέκτησαν καὶ κάποιαν ἀνεξαρτησίαν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἄποροι γεωργοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ πληρῶνουν φόρους οὐδὲ νὰ ἐκστρατεύωσι, διὰ τοῦτο τὸ κράτος ἤρχισε νὰ ἐξασθενῇ ἐξ αὐτῆς τῆς αἰτίας.

2. Ἐμπόριον. — Ἀφ' οὗ οἱ Ἀραβες κατέλαβον τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, ἤρχισαν μὲν νὰ ἐμπορεύωνται, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἔλθωσιν εἰς ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως. Οἱ Βυζαντινοὶ δὲ ἤρχισαν νὰ ἐμπορεύωνται μὲ τοὺς Ἀραβας· ἰδίως ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Τραπεζοῦς καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια ἦσαν τὰ κέντρα συναλλαγῆς. Ἀπὸ αὐτῶν τὰς πόλεις μετεκομίζοντο τὰ ἐμπορεύματα διὰ θαλάσσης εἰς Χερσῶνα, Κωνσταντινούπολιν, καὶ Θεσσαλονίκην, ὅπου ἐφέροντο καὶ ἄλλα διὰ ξηρᾶς ἐμπορεύματα. Ὅλα δὲ αὐτὰ διὰ τῶν Ἑλλήνων ἐφέροντο εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην.

3. Βιομηχανία καὶ ὥραϊα τέχναι. — Τὸ κράτος ἐπλούτησε τότε, ὅχι μόνον διότι εἶχεν εὐφόρους χώρας καὶ ἐμπόριον, ἀλλὰ καὶ βιομηχανίαν, τῆς ὁποίας τὰς πρώτας ὕλας αὐτὸ παρῆγεν. Ἐκτὸς τῶν διαφόρων ὑφασμάτων καὶ τῶν ὥραιότητων κεντημάτων, ἐγίνοντο τότε παντὸς εἴδους σκευῆ, χρυσᾶ, ἀργυρᾶ, πῆλινα, ὑάλινα, καὶ ἐκ πολυτίμων λίθων, οἷον ὄνυχος, ἀλαβάστρου, ξύλινοι λεπτότατα σκαλισμένοι σταυροί· προσέτι κατειργάζοντο εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ἔβαφον μὲ πορφύραν διάφορα δέρματα ζῶων· τὰ παντοειδῆ αὐτὰ ἀντικείμενα ἠγορά-

ζοντο ἀπὸ ὅλας τὰς χώρας τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο αἱ ἐκκλησίαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἰδίως ἡ ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὅπου ἦσαν οἱ πολυτιμότετοι τάφοι τῶν βασιλέων, ἡ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἡ ἀνακτορική ἐκκλησία εἶχον ἀντικείμενα ἀνεκτιμήτου ἀξίας.

Αἱ ἐκκλησίαι τότε ἤρχισαν νὰ κτίζονται κομψότεραι, μὲ ὑψηλοτέρους τροῦλλους καὶ ὠραίας προσόψεις, ὡς ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Κατὰ τοὺς χρόνους τού-

Ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου.

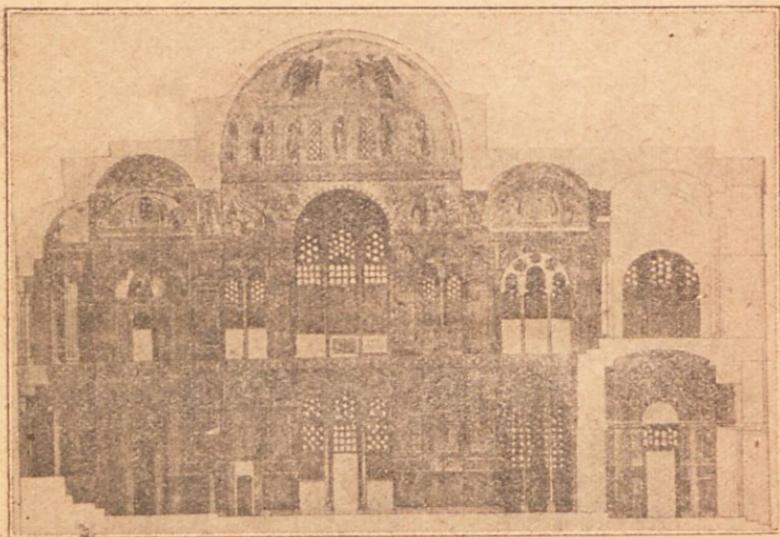
τους ἐκτίσθησαν καὶ αἱ ἀξιολογότεραι εἰς τὰς ἐπαρχίας μοναί. Ἐπὶ Βασιλείου Α' ἤρχισαν νὰ γίνωνται μοναί εἰς τὸ Ἁγιον ὄρος. Περὶ τὸ 950 ἐγένετο ἡ ὠραιότατη μονὴ τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ εἰς τὴν Φωκίδα.

Μετά τινα ἔτη ἐκτίσθη καὶ ἡ μονὴ τοῦ Δαφνίου, περίφημος διὰ τὰ ψηφιδωτά της. Μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Βασιλείου Β' εἰς Ἀθήνας, ἐκτίσθη ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου πλησίον τῆς Μητροπόλεως καὶ ἡ ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, ἡ ὁποία ἀνεκτίσθη μετὰ τινα ἔτη.

4. Τὰ γράμματα.—Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰκονομαχίας ἐκτὸς τοῦ θεολόγου καὶ φιλοσόφου Ἰωάννου Δαμασκη-

νοῦ, δὲν ἀνεφάνη κανεὶς ἄξιος λόγου συγγραφεὺς. Τοιοῦτοι ἤρχισαν πάλιν νὰ παρουσιάζωνται κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς εἰκονομαχίας καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ **Φωτίου**, ὁ ὁποῖος ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα.

Ἐκ τῶν χρόνων τούτων, ἐπειδὴ τὰ ἀρχαῖα συγγράμματα ἦσαν παραπολλά, ἤρχισαν νὰ συντάσσωνται **ἀπανθίσματα** ἀρ-

Κατατομή τοῦ ναοῦ τοῦ Ὁσίου Λουκά.

χαίων συγγραφέων. Κατὰ διαταγὴν τοῦ **Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογεννήτου**, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε καὶ συγγραφεὺς (ἴδ. σελ. 124), ἔγιναν τοιαῦτα **ἀπανθίσματα** περὶ γεωργίας, στρατιωτικῆς τέχνης, θεολογίας, ζωολογίας. Τότε ἐγράφησαν καὶ λεξικά, ἐξηγοῦντα πλείστα πράγματα τῶν χρόνων ἐκείνων· τὸ ἀξιολογώτερον ἀπὸ αὐτὰ ἦτο τὸ λεξικὸν τοῦ Σουίδα. Ἐκ τῶν ἱστορικῶν γνωστότερος εἶναι ὁ **Δέων ὁ Διάκονος**, ὁ ὁποῖος ἐξιστόρησε τὰ κατορθώματα τοῦ Νικηφόρου Φωκά καὶ Τοιμισκῆ. Ἄλλὰ καὶ οἱ αὐτοκράτορες **Δέων Γ΄ ὁ Ἰσαυρος** καὶ **Νικηφόρος Β΄ Φωκάς** ἔγραψαν περὶ στρατηγικῆς καὶ ὁ **Δέων Στ΄** θεολογικά συγγράμματα.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς παρακμῆς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ἀνεφάνησαν οἱ λόγιοι (ἴδε σελ. 134), οἱ ὅποιοι εἶχον παραπολλὰς γνώσεις. Ἐπιφανέστατος αὐτῶν ἦτο ὁ **Μιχαὴλ Ψελλός**, ὁ ὁποῖος ἔγραψε καὶ φιλοσοφικὰ καὶ θεολογικὰ καὶ ἱστορικὰ καὶ μαθηματικὰ συγγράμματα. Ἄλλοι λόγιοι ἦσαν ὁ **Ἰωάννης Ἰταλός**, ὁ **Σιφιλίνος**, ὁ ὁποῖος ἔγινε καὶ πατριάρχης, ὁ ἱστορικὸς **Ἀτταλειώτης** κλπ.

§ 74. Ἐπίδρασις τοῦ Βυζαντίου εἰς τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς.

Ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Βυζαντίου εἶχε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς. Ἐξ αὐτῶν ἓν μέρος εἶχε κάμει ὑποτελεῖς τῆς, τοὺς κατοίκους τῆς κάτω Ἰταλίας, τοὺς Κροάτας, νοτίους Σλαῦους, Σέρβους, Βουλγάρους, Ἀρμενίους καὶ Κανκασίους, ἄλλα καὶ ἄλλοι γειτονικοὶ λαοί, οἱ Οὐγγροὶ καὶ οἱ Ῥῶσοι, ἂν καὶ δὲν ἦσαν ὑποτελεῖς τῶν Βυζαντινῶν, ἓν τοῦτοις εἶχον σχέσεις μὲ αὐτοὺς καὶ ἀνεγνώριζον τὴν ὑπεροχὴν των.

Ὅλοι οἱ λαοὶ αὗτοι ἔλαβον τὸν πολιτισμὸν ἀπὸ τοῦ Βυζαντινῶν, τὴν θρησκείαν των, τὴν γλῶσσαν τῶν βιβλίων των, καὶ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον διοργάνωσαν τὴν κυβέρνησίν των. Ἀπὸ τοῦ Βυζαντινῶν ἔμαθον νὰ ἐνδύονται καὶ νὰ ζοῦν καλύτερον, νὰ οἰκοδομοῦν ὠραιότερα κτίρια, νὰ ἐργάζωνται τελειότερον μερικὰ εἶδη τῆς βιομηχανίας καὶ εὐχαριστῶνται εἰς τὸ θέατρον καὶ τὸ ἵπποδρόμιον. Καὶ αὐτοὶ οἱ Ἄραβες τὸν πολιτισμὸν των ἔλαβον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ τὸ Βυζαντινῶν.

Ὅλοι οἱ ξένοι, ὅσοι ἤρχοντο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν πρώτην τότε πόλιν τοῦ κόσμου, ἐθαύμαζον ὄχι μόνον τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πολυτέλειαν, ἀλλὰ καὶ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν κομψότητα τῆς πόλεως καὶ προσέτι τὴν τάξιν, τὴν ὁποίαν ἐπέβαλλον οἱ αὐτοκράτορες, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συγχρόνως καὶ νομοθέται καὶ κυβερνήται· παρετήρουν μετ' εὐχαριστήσεως τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους, ἣ ὁποία ἔφερε τὴν γενικὴν εὐτυχίαν. Καὶ ὅλα αὐτὰ μὲ θαυμασμὸν διηγούντο, ὅτε ἐπέστρεφον εἰς τοὺς ἀπο-

μεμακρυσμένους τόπους των, καὶ ἐπροσπάθουν νὰ τὰ μιμηθοῦν, ὅσον ἠδύναντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

§ 75. Δευτέρα περίοδος τῆς μεταναστάσεως.

Εἶδομεν προηγουμένως (ἴδε σελ. 80 κ. ἐξ.) ὅτι Γερμανικαὶ καὶ ἄλλαι φυλαὶ ἐπῆλθον κατὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους· αἱ φυλαὶ αὗται κατὰ τὴν πρώτην ἐκείνην περίοδον τῆς μεταναστάσεως κυρίως μόνον καταστροφῶς ἐπέφερον· ἄλλοι μὲν ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν, ὡς ὁ Ἄττίλας, ἐληλάτησαν καὶ ἠρήμωσαν τοὺς τόπους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπήρχοντο, χωρὶς νὰ κάμουν ἐκεῖ ἰδικῆν των κυβέρνησιν, ἄλλοι δέ, ὡς οἱ Βησιγότθοι, οἱ Βάνδαλοι καὶ ὁ Ὀδόακρος, ἴδρυσαν κράτη ὀλιγοχρόνια. Τώρα ὅμως θὰ γνωρίζωμεν νέας βαρβαρικὰς φυλάς, αἱ ὁποῖαι ἴδρυσαν κράτη διαρκέστερα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ Δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

1. Τὸ Φραγκικὸν κράτος.— Οἱ Φράγκοι ἦσαν κατ' ἀρχὰς διάφοροι Γερμανικαὶ φυλαί, αἱ ὁποῖαι συνηνώθησαν κατὰ τὸ 250 μ. Χ. εἰς μίαν ὁμάδα· ἐπροχώρησαν δὲ βραδέως πρὸς τὰ ΒΑ. τῆς Γαλλίας καὶ κατέλαβον τὰς χώρας, ποῦ εἶναι πέριξ τοῦ Ῥήνου καὶ τοῦ Μόζα. Ὁ σπουδαιότερος δὲ βασιλεὺς αὐτῶν ἦτο ὁ **Χλωδοβίκος**, ὅστις ἐστερέωσε τὴν πρώτην βαρβαρικὴν μοναρχίαν, ἣ ὅποια διήρκεσεν ἐπὶ αἰῶνας. Ὅτε αὐτὸς ἔγινε βασιλεὺς (τῷ 481), ἡ Γαλατία ἦτο τόσον διηρημένη, ὥστε εὐκόλως κατέκτησεν αὐτήν. Ἀφ' οὗ κατέλαβε τὴν βόρειον Γαλλίαν, ἐνίκησε τοὺς Ἀλαμαννοὺς, ποῦ ἦσαν εἰς τὴν Ἀλσατίαν καὶ νοτιοανατολικὴν Γαλλίαν, καὶ τοὺς Βησιγότθους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν μεταξὺ τοῦ Λείγηρος καὶ τῶν Πυρρηναίων. Ἐβαπτίσθη δὲ εἰς τοὺς Ῥήμους τῷ 496 μετὰ 3000 εὐγενῶν Φράγκων· ἀπὸ τότε δὲ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅλοι οἱ Φράγκοι ἔγιναν Χριστιανοί.

Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Χλωδοβίκου διεμοιράσθησαν τὸ βασίλειόν του. Ἄλλ' ἦσαν ὁμοὶ καὶ ἄγριοι· ἄλλοτε μὲν ἔκαμνον ἐπιδρο-

μὰς κατὰ τῶν γειτονικῶν λαῶν, ἄλλοτε δὲ κατετριβόντο εἰς φοβερὰς ἐμφυλίους διαμάχας. Ἀδελφοὶ ἐφόνεον τοὺς ἀδελφοὺς καὶ οἱ θεοὶ τοὺς ἀνεψιούς.

Οἱ βασιλεῖς αὐτοί, οἱ ὁποῖοι ἐπολέμουν μεταξύ των, εἶχον διαρκῶς ἀνάγκην στρατιωτῶν. Ἀλλὰ τότε εἰς τὴν Δύσιν οἱ στρατοὶ δὲν ἐγίνοντο ὕπως σήμερον. Διὰ τὰ λαμβάνουν οἱ βασιλεῖς στρατιώτας, ἔδιδον γαίας εἰς ἀνθρώπους, ὑπὸ τὸν ὄρον τὰ μάχωνται οὗτοι ὑπὲρ αὐτῶν ἐν καιρῷ πολέμου.

Μετ' ὀλίγον οἱ βασιλεῖς δὲν εἶχον πλέον γαίας τὰ δώσωσιν· ἐκεῖνοι δὲ οἱ ὁποῖοι τὰς εἶχον λάβει, ἀπέβησαν ἰσχυροὶ καὶ δὲν ὑπήκουον εἰς τοὺς βασιλεῖς.

Οἱ βασιλεῖς λοιπὸν τῶν Φράγκων δὲν ἠδύναντο τὰ κῶμισι τίποτε καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν *νωθροί*.

2. Κάρολος Μαρτέλλος. Ἐπιδρομὴ τῶν Ἀράβων.—Μεταξὺ τῶν οἰκογενειῶν αἱ ὁποῖαι ἀπέκτησαν τόσην δύναμιν, ὥστε ἐγίναν δυνατώτεροι ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς, ἢ ἰσχυρότερα ἢτο ἐκείνη, ἢ ὁποῖα εἶχεν ἀρχηγὸν τὸν Κάρολον.

Ὁ Κάρολος αὐτὸς ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ *μαγίστρου*· προΐστατο λοιπὸν τῆς διοικήσεως, τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν δικαστηρίων. Τότε οἱ Ἀραβες τῆς Ἰσπανίας διέβησαν τὰ Πυρηναιὰ συμποσούμενοι εἰς 400 χιλιάδας. Τῷ 732 ἐφθασαν πλησίον τῆς Πικταίας· ἐκεῖ ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν ὁ Κάρολος. Ἡ μάχη ὑπῆρξε φοβερὰ. Ἀλλ' ὁ Κάρολος ἐνίκησε καὶ ἠνάγκασε τοὺς Ἀραβας τὰ ὑποχωρήσωσιν. Ὁ Κάρολος λοιπὸν, ὁ ὁποῖος τότε ὠνομάσθη Μαρτέλλος, δηλαδὴ σφῦρα, διότι ἔθραυσε τὴν δύναμιν τῶν Ἀράβων, ἔσωσε τὴν δυτικὴν Εὐρώπην.

3. Ἰδρυσις τῶν Ἀγγλοσαξονικῶν βασιλείων.—Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Χλωδοβίκου οἱ Ἀγγλοὶ καὶ οἱ Σάξονες, οἱ ὁποῖοι ἦσαν Γερμανικαὶ φυλαί, ἤρχισαν ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Μεγάλῃν Βρεττανίαν· αἱ ἐπιδρομαὶ αὗται διήρκεσαν ἐπὶ ἓνα αἰῶνα. Τέλος οἱ Ἀγγλοὶ καὶ οἱ Σάξονες κατέλαβον τὸ νότιον μέρος τῆς Μεγάλῃς Βρεττανίας καὶ ἵδρυσαν ἑπτὰ βασίλεια, τὰ ὁποῖα ἀργότερον συνηνώθησαν εἰς ἓν. Μόνον ἡ Σκωτία καὶ ἡ Ἰρλανδία διετήρησαν τὴν παλαιὰν ἀνεξαρτησίαν των.

§ 76. Κάρολος ὁ Μέγας (768—814).

Ὁ Κάρολος Μαρτέλλος ἀφῆκεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ εἶχε, τοῦ μαγίστρου, τὸν υἱὸν του Πιπῖνον· αὐτὸς εἶχεν ὄλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖράς του. Ἐξεθρόνισε λοιπὸν τὸν βασιλέα τῶν Φράγκων καὶ ἔγινεν αὐτὸς βασιλεὺς.

Περίφημος ὑπῆρξεν ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Πιπίνου, Κάρολος ὁ Μέγας. Ἦτο ὠραῖος, ὑψηλὸς τὸ ἀνάστημα, μὲ μακρὰν κόμην καὶ μακρὸν μύστακα. Ἄν καὶ δὲν ἤξευρε νὰ γράφῃ καὶ κακῶς ἀνεγίνωσκεν, ἐν τούτοις ἤξευρε πολλὰ πράγματα ἕνεκα τῆς εὐφυΐας του καὶ τῆς συναναστροφῆς του μὲ πεπαιδευμένους.

1. Κυβέρνησις τοῦ Καρόλου. — Ὁ Κάρολος συνήθριζε κατ' ἔτος, ἄλλοτε ἐδῶ καὶ ἄλλοτε ἐκεῖ, τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Φράγκων. Ἐμάνθανε τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου καὶ ἐνέκρινε τοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους προητοίμαζον εἰδικαὶ ἐπιτροπαί.

Εἰς τὰς διαφόρους χώρας τοῦ κράτους ἔστελλεν ἐκτάκτους ἐπιτρόπους, ἕνα λαϊκὸν καὶ ἕνα ἱερωμένον, οἱ ὅποιοι παρετήρουν τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου.

2. Ὑποστήριξις τῶν γραμμάτων. — Ἐπειδὴ ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τὰ σχολεῖα εἶχον καταστραφῆ καὶ οἱ ἄνθρωποι ἦσαν συνήθως ἀγράμματοι, ὁ Κάρολος ἵδρυσεν πολλὰ σχολεῖα. Ἐν τοιοῦτον ἔκαμε καὶ εἰς τὸ παλάτιόν του καὶ ὁ ἴδιος ἀντήμβειβε τοὺς ἐπιμελεῖς μαθητὰς. Ἐμαθε δὲ ὁ ἴδιος τὴν Ἑλληνικὴν καὶ προσεπάθει νὰ διαδώσῃ αὐτὴν εἰς τὸ κράτος του, διὰ νὰ μεταδώσῃ τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Ὑπεστήριξε δὲ καὶ τοὺς μορφωμένους κληρικοὺς.

Ἄλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του ἐπεκράτησε πάλιν πλήρης ἀμάθεια.

3. Οἱ πόλεμοι τοῦ Καρόλου. — Ὁ Κάρολος ἦτο ἀνίκητος πολεμιστὴς. Καὶ πρῶτον μὲν κατεπολέμησε τοὺς Σάξονας· οὗτοι ἦσαν Γερμανοὶ βάρβαροι καὶ εἰδωλολάτραι καὶ κατόικουν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἐλβα καὶ Οὐισούργιδος.

Ὁ Κάρολος ἤθελε νὰ τοὺς κάμῃ Χριστιανούς· αὐτοὶ ἀντε-

στάθησαν. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἔκαμε περισσότερας ἀπὸ 30 ἐκστρατείας ἐναντίον των. Ἐπειδὴ δὲ αὐτοὶ δὲν ὑπετάσσοντο, ἔκαιε τὰ χωρία των καὶ κατέστρεφε τὰ σπαρτά των' ἐνίοτε μετέφερε πλείστας οἰκογενείας εἰς ἄλλους τόπους. Ἐσφαζε δὲ χιλιάδας ἀπὸ αὐτοῦς.

Τέλος οἱ Σάξονες κατεβλήθησαν καὶ ἐδέχθησαν νὰ βαπτισθοῦν.

Ὁ Κάρολος ἐπολέμησεν ἐναντίον τῶν Λογγοβάρδων, οἱ ὅποιοι εἶχον καταλάβει τὴν ἄνω καὶ τὴν μέσσην Ἰταλίαν. Αὐτοὶ ἠθέλησαν νὰ κυριεύσωσι τὴν Ῥώμην. Ἄλλ' ὁ πάπας, ὁ ὁποῖος ἐκινδύνευσεν, ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν τὸν Κάρολον. Οὗτος ἐνίκησε τοὺς Λογγοβάρδους, ἐξεθρόνισε τὸν βασιλέα των καὶ ἔγινεν αὐτὸς βασιλεὺς των.

Ἐπολέμησε προσέτι τοὺς Ἀραβας τῆς Ἰσπανίας καὶ κατέκτησε μέρος τῆς χώρας των.

Τοιοιουτρόπως ἔγινε κύριος τῆς σημερινῆς Γαλλίας, τῆς Γερμανίας, τῶν Αὐστριακῶν χωρῶν, μεγάλου μέρους τῆς Ἰταλίας καὶ μέρους τῆς Ἰσπανίας. Ἀπὸ τῶν Ῥωμαικῶν χρόνων δὲν εἶχε γίνει μεγαλύτερον κράτος εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην.

4. Ὁ Κάρολος αὐτοκράτωρ. — Τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων τοῦ ἔτους 800 ὁ Κάρολος ἐστέφθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ πάπα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Πέτρου τῆς Ῥώμης. ἠθέλησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν Ῥωμαικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Δύσεως.

Ὁ Κάρολος ἀπέθανε τῷ 814.

§ 77. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Καρόλου.

1. Διάλυσις τοῦ κράτους τοῦ Καρόλου. — Τὸ κράτος τοῦ Καρόλου δὲν διετηρήθη 50 ἔτη. Ὁ υἱὸς του Λουδοβίκος ἦτο πολὺ ἀσθενὴς τὸν χαρακτῆρα καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ κυβερνᾷ. Διὰ τοῦτο οἱ υἱοὶ του ἐπανεστάτησαν κατ' αὐτοῦ. Καὶ μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ Λουδοβίκου, οἱ υἱοὶ του ἐξηκολούθησαν νὰ πολεμοῦν ὁ εἰς κατὰ τοῦ ἄλλου, διότι ἕκαστος ἠθέλε νὰ ἔχῃ ἰδικόν του βασιλεῖον.

Τέλος τῷ 843 διεμοίρασαν τὸ κράτος διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βερδὲν εἰς τρία βασίλεια· τὸ βασίλειον τῆς Φραγκίας, τὸ ὁποῖον ἔξετείνετο πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ Μόζα, τὸ βασίλειον τῆς Ἰταλίας, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε καὶ μερικὰς χώρας πρὸς βορρᾶν τῶν Ἄλπεων, καὶ τὸ βασίλειον τῆς Γερμανίας.

2. Ἀδυναμία τῶν ἀπογόνων τοῦ Καρόλου. —

Οἱ Καρολίδαι βασιλεῖς, διὰ τὰ δυνηθῶσι νὰ κυβερνοῦν τὸ κράτος των, ἔδιδον ὅπως πρότερον καὶ οἱ ἀπόγονοι τοῦ Χλωδοβίκου, γαίας εἰς τοὺς ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἠκολούθουν εἰς τὸν πόλεμον. Ἐπὶ τέλους καιήνησαν πτωχοὶ καὶ ἀδύνατοι· τότε ὅσοι εἶχον ὑποσχεθῆ εἰς αὐτοὺς ὅτι θὰ τοὺς ὑπακούουν πιστῶς, τοὺς κατεφρόνησαν καὶ ἐκράτησαν κληρονομικὰς τὰς γαίας, τὰς ὁποίας εἶχον δώσει εἰς αὐτοὺς οἱ βασιλεῖς.

3. Δοῦκες καὶ κόμητες. — Τὸ κράτος ἦτο διηρημένον εἰς τμήματα λεγόμενα *δουκάτια* καὶ *κομητείας*. Εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ἐστέλλετο ἀνώτατος ὑπάλληλος, ὀνομαζόμενος *δοῦξ* ἢ *κόμης*, ὁ ὁποῖος εἶχε μεγάλην ἐξουσίαν καὶ ἐξετέλει τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως.

Ἄλλὰ οἱ δοῦκες καὶ οἱ κόμητες ἔπαυσαν νὰ ὑπακούωσιν εἰς τοὺς Καρολίδας· ἐφέροντο εἰς τὰ δουκάτια καὶ εἰς τὰς κομητείας ὡς ἀπόλυτοι κύριοι καὶ μετεβίβαζον τὰ ἀξιώματά των εἰς τοὺς κληρονόμους των. Αὐτοὶ μάλιστα ἐξέλεγον καὶ τοὺς βασιλεῖς.

Τότε οὔτε μεγάλαι συναθροίσεις ἐγίνοντο οὔτε μεγάλοι στρατοί, καθὼς ἐπὶ Καρόλου τοῦ Μεγάλου. Διὰ τοῦτο ἔπαθον πολὺ τὰ κράτη ἀπὸ νέας ἐπιδρομᾶς τῶν βαρβάρων.

§ 78. Οἱ Νορμαννοί.

Οἱ νέοι βάρβαροι, οἱ ὁποῖοι ἀνεφάνησαν, ὀνομαζόντο Νορμαννοί, ἦτοι ἄνθρωποι τοῦ βορρᾶ. Αὐτοὶ ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Σουηδίαν, Νορβηγίαν καὶ Δανίαν. Αἱ χῶραι αὐταὶ ἦσαν πολὺ πτωχαί· οἱ κάτοικοί των μὲ πολλὴν δυσκολίαν ἀπέκτων τὰ πρὸς τὸν βίον. Διὰ τοῦτο ἤρχισαν νὰ ἐπέρχωνται ἐναντίον ξένων τόπων· ἐκάστην ἀνοιξιν οἱ Νορμαννοὶ ἐξέλεγον τὸν ἀνδρεϊότε-

ρον μεταξύ των, τὸν ὁποῖον ὠνόμαζον βασιλέα τῆς θαλάσσης, καὶ ἔπειτα ἐπεβίβαστον ἐπὶ τῶν μεγάλων λέμβων των· δὲν ἐφοβοῦντο οὔτε τὰς τρικυμίας, οὔτε τοὺς ἀνέμους, οὔτε τὰς βροντάς· ἐτραγῶδουν δὲ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θυέλλης.

Ὅτε ἔφθανον εἰς τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν, ἀνῆρχοντο τὸν ῥοῦν των· ὅπου δὲ παρετήρουν χωρία ἢ μοναστήρια, ἀπεβίβαστον· προσέβαλλον τὰς μονὰς καὶ ἐπίοτε καὶ πόλεις καὶ τὰς ἐλεηλάτων. Ἄλλοτε παρεμόνευον εἰς τὰς πηγὰς ἢ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ ἐλήστευον τοὺς χωρικούς.

Προσβολὴ μοναστηρίου ὑπὸ Νορμανῶν.

Οἱ Νορμανοὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Ἀγγλίαν, τὰ παράλια τῆς Βορείου θαλάσσης, πολλὰ μέρη τῆς Γαλλίας, τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Ἰταλίας.

Οἱ Παρίσιοι καὶ ἡ Ῥώμη ἔπαθαν ἀπὸ αὐτοῦς. Πολλάκις ἔδιδον εἰς αὐτοὺς χρήματα, διὰ νὰ τοὺς πείσωσι νὰ φύγωσιν· ἀλλ' ἐπανῆρχοντο τὸ ἐπόμενον ἔτος. Δύο αἰῶνας διήρκεσαν αἱ ἐπιδρομαὶ των.

Μία ὁμὰς Νορμανῶν κατώρθωσε νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Γαλλίαν τῷ 911. Τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον αὕτη κατέλαβεν ὠνομάσθη Νορμανδία, καὶ ὁ δούξ τῆς Νορμανδίας ἔγινεν ὁ ἰσχυρότερος δούξ τῆς Γαλλίας. Ὁ δούξ τῆς Νορμανδίας Γουλιέλμος κατέκτησε τὴν Ἀγγλίαν τῷ 1066. Ἀφ' οὗ δὲ ἡ Ἀγγλία ἠνώθη

μὲ τὴν Νορμανδίαν, ἀπετέλεσεν ἓν ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων βασιλείων τῆς Εὐρώπης.

Ἄλλοι εὐγενεῖς Νορμαννοὶ ἐκυρίευσαν ἀπὸ τοὺς Ἄραβας τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Νεάπολιν καὶ ἵδρυσαν τὸ βασίλειον τῶν δύο Σικελιῶν.

§ 79. Τίνες διεδέχθησαν τοὺς Καρολίδας.

Ἐπειδὴ οἱ Καρολίδαι εἰς τὴν Γαλλίαν δὲν ἠδύνατο διόλου ν' ἀποκρούσωσι τοὺς Νορμαννοὺς, οἱ Γάλλοι βασιλεῖς ἐξέλεξαν βασιλέα τὸν ἰσχυρὸν κόμητα τῶν Παρισίων *Οὐγόνα τὸν Καπέτον*· ἡ οἰκογένειά του δὲ ἐβασίλευσεν ἐπὶ 8 αἰῶνας εἰς τὴν Γαλλίαν.

Εἰς τὴν Γερμανίαν ἀντὶ τῶν ἀσθενῶν Καρολιδῶν οἱ μεγιστᾶνες ἐξέλεξαν βασιλέα τὸν δοῦκα τῆς Σαξονίας *Ἑρρίκον*· οἱ διάδοχοί του κατώρθωσαν νὰ καταλάβωσι καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ νὰ χρυσθῶσιν αὐτοκράτορες ἀπὸ τὸν πάπαν. Ἀφ' οὗ δὲ ἡ Ἰταλία ἔμεινεν ἐπὶ αἰῶνας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Γερμανῶν, ἠδυνήθησαν ὕστερον διάφοροι αὐτῆς πόλεις νὰ γίνωσιν ὀλίγον καὶ ὀλίγον ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς καὶ νὰ διευθύνωνται ἀπὸ ἰσχυρὸς ἐντοπίους οἰκογενείας.

§ 70. Ὁ ψευδαλισμὸς καὶ ὁ ἱπποτισμὸς.

1. Οἱ ὑπήκοοι τοῦ βασιλέως.— Οἱ βασιλεῖς αὐτοὶ, οἱ ὁποῖοι ἐξελέγοντο ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς, δὲν ἦσαν πραγματικοὶ κύριοι εἰμὴ μόνον τῆς κομητείας ἢ τοῦ δουκάτου των. Οἱ δοῦκες καὶ οἱ κόμητες ἦσαν οἱ ἀληθινοὶ ἄρχοντες εἰς τὰς ἰδικὰς των χώρας. Ἐν τούτοις ὁμοῦ ἐλέγοντο *ὑπήκοοι* τοῦ βασιλέως· ὁ σάκις ἀπέθνησκε δούξ τις ἢ κόμης, ὁ υἱὸς του δὲν τὸν ἐκληρονόμει ἀμέσως· μετέβαινεν εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ βασιλέως, ἐγονάτιζεν ἐνώπιόν του καὶ τοῦ ἔδιδεν ὑπόσχεσιν, ὅτι θὰ εἶναι ὑπήκοός του καὶ θὰ ἐκστρατεύῃ μαζί του, ὡσάκις ὁ βασιλεὺς θὰ ἔκαμνε πόλεμον.

2. Ἰπῆκοοι τῶν δουκῶν καὶ κομητῶν.— Οἱ δοῦκες καὶ οἱ κόμητες εἶχον ὡσαύτως τοὺς ὑπηκόους των, εἰς τοὺς

ὁποίους εἶχον δωρήσει ἐν μέρος τοῦ δουκάτου ἢ τῆς κομητείας των. Οἱ ὑπήκοοι αὐτοὶ ὠνομάζοντο **βαρῶνοι**. Ἄλλὰ πολλάκις οὐδὲ αὐτοὶ ὑπήκουον εἰς τοὺς κόμητάς των καὶ ἐπολέμουν ἐναντίον των δι' αὐτὸ ἐπεκράτει μεγάλη ἀταξία εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην.

3. Τὰ φέουδα.—Τὸ τμήμα τῆς γῆς, τὸ ὅποιον ἐλάμβανεν ἕκαστος δούξ ἢ κόμης ἢ βαρῶνος, διὰ τὸ νὰ ὑπηρετῇ τὸν κυρίαρχον, ἐλέγετο **φέουδον**. Τὰ φέουδα ἦσαν μεγάλα κτήματα, περιλαμβάνοντα τοὐλάχιστον ἐν χωρίον· πολλοὶ δούκες, κόμητες ἢ βαρῶνοι κατεῖχον 20 ἢ καὶ 30 χωρία. Καθεὶς ἀπὸ αὐτοὺς εἶχε μαζὶ του ἓνα ὄμιλον πολεμιστῶν καὶ ὑπηρετῶν. Οἱ ἀπλοῖ πολεμισταὶ ἐλέγοντο **ἱππῶται**, οἱ δὲ ὑπηρετοὶ ἦσαν δοῦλοι των.

4. Οἱ πύργοι.—Οἱ εὐγενεῖς κατοικοῦν εἰς πύργους, τοὺς ὁποίους εἶχον κτίσει εἰς ἀπόκρημνα βουνά· κατ' ἀρχὰς τοὺς εἶχον κτίσει διὰ τὸ ἀποκρούσει τοὺς Νορμαννοὺς καὶ τοὺς

Εἰκὼν φεουδαλικοῦ πύργου τοῦ 12ου αἰῶνος.

Ὁ πύργος οὗτος εἶναι κτισμένος ἐπὶ βράχων· περίξ του ἔχει γάνθακα πλήρη ὕδατος. Εἰσέρχοντο εἰς τὸν πύργον διὰ ξυλίνης γεφύρας, ἢ ὅποια ἠδύνατο ν' ἀνυψωθῇ με ἄλυσιν. Πέριξ τοῦ κεντρικοῦ πύργου εἶναι περίβολος φέρων στρογγύλους πυργίσκους εἰς τὰ ἄκρα. Ὁ κεντρικὸς πύργος περιλαμβάνει καὶ ἰδιαιτέρον οἰκοδόμημα ὑψηλότερον τῶν λοιπῶν, ὅπου κατοικεῖ ὁ πυργοδεσπότης. Ἡ ἀκίς, ποῦ φαίνεται εἰς τὸ βάθος, ἀνήκει εἰς τὸν ναῖσκον τοῦ πύργου.

ληστάς, τοὺς ὁποίους οἱ ἀσθενεῖς βασιλεῖς δὲν ἠδύναντο νὰ ἀποκρούσωσιν. Ὅσον δὲ οἱ εὐγενεῖς ἐγίνοντο δυνατώτεροι, τόσον ἔκτιζον εἰς τὰ βουναὶ πύργους ἰσχυροτέρους μὲ τείχη ὑψηλά καὶ χάνδακα.

5. Ὀπλισμὸς τῶν ἵπποτων. — Ὅλοι οἱ εὐγενεῖς,

Εἰκὼν ἵπποτου τοῦ 15ου αἰῶνος.

Ὅλον τὸ πρόσωπον τοῦ ἵπποτου σκεπάζεται ἀπὸ περικεφαλαίαν, ἣ ὁποία φέρει σχισμὴν, διὰ νὰ ἀναπνέῃ καὶ βλέπῃ ὁ ἵπποτης φέρει θώρακα, περιβραχιόνια, χειρίδας καὶ περικνημίδας ἐκ σιδήρου· οἱ πόδες του φέρουσι καλύμματα λιαν ἐπιμήκη, σιδηρᾶ καὶ μεγάλους πτερυστήρας· διακρίνεται μέρος τῆς λόγχης.

στος ἀπὸ αὐτοὺς ἐκαλλιέργει ὠρισμένον ἀγρόν, τὸν ὁποῖον ἐκληροδοτεῖ εἰς τὰ τέκνα του· ἔδιδε δὲ εἰς τὸν εὐγενῆ κύριόν του ὠρισμένον μέρος τῶν εἰσοδημάτων του. Ἄλλ' ἐν γένει οἱ δοῦλοι ἦσαν δυσυχεῖς· οἱ ἵπποται τοὺς ἐκακομεταχειρίζοντο καὶ ὅτε ἠθέλον τοὺς ἐφόνευον.

καὶ ἱππῶται, ὅτε μετέβαινον εἰς τὸν πόλεμον, ἦσαν ἔφιπποι· ἦσαν δὲ σκεπασμένοι καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ ἵπποι τῶν ἀπὸ σιδηρᾶ ὄπλα· εἰς τοὺς παλαιότερους χρόνους ἐκράτουν καὶ ἀσπίδα. Τὸ κυριώτερον δὲ ἐπιθετικὸν ὄπλον τῶν ἦτο ἡ μακρὰ λόγχη. Ἐκαστος ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν μάχην συνωδεύετο ἀπὸ ἔφιππον δορυφόρον.

6. Εὐγενεῖς καὶ δοῦλοι. — Ὅλοι οἱ πολεμισταὶ ὠνομάζοντο εὐγενεῖς καὶ ἱππῶται· καὶ ἀνώτεροι μὲν εὐγενεῖς ἦσαν οἱ δοῦκες, κόμητες καὶ βαρῶνοι, κατώτεροι δὲ εὐγενεῖς οἱ ἀπλοὶ ἱππῶται. Ὅλοι οἱ ἄλλοι ἦσαν σχεδὸν δοῦλοι· ἕκα.

Οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων ἦσαν ὀλιγώτερον δυστυχεῖς· εἶχον ὄμως καὶ αὐτοὶ κυρίους, εἰς τοὺς ὁποίους ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπακούωσιν.

7. Οἱ πόλεμοι μεταξὺ τῶν εὐγενῶν.— Πολλάκις οἱ εὐγενεῖς ἐπολέμουν μεταξὺ τῶν· ἀλλὰ δὲν προσέβαλλον τοὺς πύργους, τοὺς ὁποίους ἦτο δύσκολον νὰ κυριεύσουν. Ἐλεηλάτουν τοὺς σπαρμένους ἀγροὺς καὶ ἔκαιον τὰς καλύβας τῶν χωρικῶν.

8. Ἀθλιότης καὶ λιμοί.— Οἱ πόλεμοι αὐτοὶ ἠμπόδιζον τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς καὶ τὸν θερισμὸν τῶν δημητριακῶν καρπῶν. Τότε λοιπὸν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπεκράτει λιμός, δηλαδὴ φοβερὰ πείνα, ἰδίως μεταξὺ τῶν πτωχῶν ἀνθρώπων, ὥστε οὗτοι ἠναγκαζόντο νὰ τρώγουν χλόην καὶ φλοιούς δένδρων· πολλοὶ δὲ ἀπέθνησκον ἀπὸ τὴν πείναν.

9. Ἡ θεία ἀνακωχή.— Οἱ ἐπίσκοποι ἐπροσπάθησαν νὰ ἐλαττώσουν τὴν ἀθλιότητα αὐτὴν καὶ τοὺς πολέμους μεταξὺ τῶν ἵπποτῶν. Πρὸς τοῦτο ἐπέβαλλον νὰ μὴ γίνωνται πόλεμοι ἀπὸ τῆς ἐσπέρας τῆς τετάρτης μέχρι τῆς ἐσπέρας τῆς Κυριακῆς. Ὅστε ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας κάθε ἐβδομάδα ἐπεκράτει κάποια ἡσυχία. Ἡ ἀνακωχὴ αὕτη ὠνομάσθη θεία ἀνακωχή.

10. Ἡ ζωὴ τῶν ἵπποτῶν.— Οἱ εὐγενεῖς ἐφρόνον ὅτι μόνη ἔντιμος ἑνασχόλησις ἦτο ὁ πόλεμος. Διὰ τοῦτο ἐξησκοῦντο μόνον εἰς τὰ ὄπλα· δὲν ἐμάνθανον δὲ γράμματα. Εἶχον ὄμως καὶ μερικὰς ἀρετάς· οἱ καλοὶ ἵπποται δὲν ἐψεύδοντο ποτέ· δὲν ὑπεχώρουν ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ· υπερῆσιζον τοὺς ἀδυνάτους· ἐτίμων τὰς εὐγενεῖς κυρίας. Ἐζῶν ὄμως πολὺ μονότονον βίον· διότι συνήθως ἢ ἐπολέμουν μὲ ἄλλους ἵπποτας ἢ ἐπολιορκοῦντο εἰς τοὺς πύργους τῶν. Αἱ μόναι διασκεδάσεις τῶν ἦσαν ἢ τὰ τραγούδια τῶν περιπλανωμένων ῥαψωδῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπαύλον μυθώδη ἵπποτικά κατορθώματα, ἢ οἱ ἵπποδρομικοὶ ἀγῶνες. Αὐτοὶ ἐπροκhrύσσοντο ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους εὐγενεῖς καὶ ἐγίνοντο εἰς εὐρύχωρα μέρη περιφραγμένα· ἐκεῖ προσήρχοντο διάφοροι ἵπποται καὶ ἠγωνίζοντο ἔφιπποι· οἱ νικηταὶ ἐλάμβανον

διάφορα βραβεῖα ἀπὸ τὴν κυρίαν ἢ τὴν κόρην τοῦ εὐγενοῦς, ὁποῖος εἶχε προκηρῦξει τοὺς ἀγῶνας.

§ 81. Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Δύσιν.

Ὅτε οἱ βάρβαροι μὲ τὰς μεταναστάσεις των κατέστρεψαν τὸ Δυτικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος, δὲν ἦσαν ἱκανοὶ κατ' ἀρχὰς νὰ σχηματίσουν ἀντ' αὐτοῦ ἄλλα κράτη, διότι ἦσαν ἐντελῶς ἀμόρφωτοι. Τὰ ἄγρια αὐτῶν ἤθη ἤρχισαν νὰ γίνωνται ἀνθρωπινότερα μὲ τὸν Χριστιανισμόν. Ὁ Χριστιανισμὸς τοὺς ἔκαμε νὰ ἔχωσιν οἰκογένειαν καὶ ἔβαλε τάξιν εἰς τὴν ζωὴν των τοιουτοτρόπως τοὺς ἔκαμε κάπως ἱκανοὺς διὰ νὰ σχηματίσωσι κοινωνίας.

Πρῶτοι ἔλαβον τὸν Χριστιανισμόν οἱ Γότθοι, ἔπειτα οἱ Βάνδαλοι, Βουργούνδιοι καὶ Λογγοβάρδοι· εἶδομεν δὲ πῶς ἔγιναν οἱ Φράγκοι Χριστιανοί. Ὁ δὲ Κάρολος ὁ Μέγας, διὰ νὰ κατὰστήσῃ ὑπηκόους του τοὺς Σάξονας, μὲ μακροὺς ἀγῶνας τοὺς ἠνάγκασε νὰ γίνουν Χριστιανοί. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲ διεδόθη μὲ ἀπεσταλμένους τοῦ πάπα εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἰδίως ἀπὸ ἐκεῖ μὲ Ἀγγλοὺς ἱεραποστόλους ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν Γερμανίαν.

Οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ πάπα μαζὶ μὲ τὸν Χριστιανισμόν διέδιδον εἰς τοὺς βαρβάρους τῆς Δύσεως καὶ τὸν πολιτισμόν, διότι μόνοι αὐτοὶ ἦσαν ἐκεῖ πολιτισμένοι· μόνοι αὐτοὶ ἤξευρον γράμματα, μόνοι αὐτοὶ ἐγνώριζον πῶς πρέπει νὰ διοικῆται ἕκαστος τόπος. Διὰ τοῦτο οἱ βάρβαροι ἄρχοντες τοὺς ἐέβοντο, τοὺς ἐπροσκάλουν εἰς τὰς συνελεύσεις των καὶ τοὺς ἐσυμβουλεύοντο. Τοιουτοτρόπως ἀπέκτησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον οἱ κληρικοὶ μεγάλην δύναμιν καὶ ἐπειδὴ αὐτοὶ ἐξηριτῶντο ἀπὸ τὸν πάπαν, οὗτος ἀπέκτησε πολὺ μεγαλυτέραν δύναμιν. Οἱ ἀπεσταλμένοι δὲ τοῦ πάπα ἐγίνοντο ἐπίσκοποι εἰς τὰς χώρας, τὰς ὁποίας ἔκαμνον Χριστιανικὰς· ἐκεῖ ἐλάμβανον ὡς δῶρα ἀπὸ τοὺς πιστοὺς μεγάλας ἐκτάσεις γαιῶν· προσέτι συνήθριζον καὶ ἄφθονα χρήματα. Ἄλλοι ἱερωμένοι ἐκτίσαν μοναστήρια, τὰ ὁποία ἀπέκτησαν μεγάλα κτήματα. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπίσκοποι καὶ ἡγούμενοι ἔλαβον τόσα πλοῦτη καὶ δύναμιν, ἐγίνοντο κόμητες καὶ ἐλάμβανον καὶ ἄλλα ἀξιώματα ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς. Οἱ εὐγενεῖς αὐτοὶ ἱερωμένοι ἔδωκαν

κτῆματα αὐτῶν εἰς μικροτέρους εὐγενεῖς ὡς ὑπηκόους τῶν ὠπλιζοντοῦ δὲ καὶ ἐπολέμουν πολλάκις. Τόσον πολλά κτῆματα περιήλθον εἰς τοὺς ἱερωμένους, ὥστε εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν τὸ $\frac{1}{5}$ τῶν γαιῶν ἀῆκεν εἰς αὐτούς, εἰς δὲ τὴν Γερμανίαν πλεον τοῦ $\frac{1}{3}$.

Ἡ ὅλη αὐτὴ ἡ δύναμις τῶν ἱερωμένων ὑπήκουεν εἰς τὸν πάπαν· αὐτὸς εἶχεν ἰδρύσει διάφορα μοναχικὰ τάγματα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐξηλωμένα εἰς ὅλας τὰς χώρας καὶ ἐξηροῦντο ἀπὸ αὐτῶν· αὐτὸς ἦτο ὁ μόνος ἀνώτατος ἐκκλησιαστικὸς ἄρχων εἰς τὴν Δύσιν. Αὐτὸς ἦτο συγχρόνως καὶ πολιτικὸς ἄρχων τῆς Ῥώμης. Εἶχε λοιπὸν μίαν μικρὰν ἐπικράτειαν, τὴν ὁποῖαν ἐκυβέρνηα. Ἐπεξήτει νὰ θεωρῆται ὡς ἀνώτατος πολιτικὸς ἄρχων εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, νὰ ὑπακούωσι δὲ ὅλοι οἱ βασιλεῖς αὐτῆς εἰς αὐτόν. Καὶ ὅτε μὲν ἦτο κανεὶς ἀσθενὴς βασιλεὺς εἰς τινὰ χώραν, ὑπεχώρει προσωρινῶς εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ πάπα. Ἄλλ' οἱ ἰσχυροὶ βασιλεῖς ἀπέκρουον αὐτάς. Εἶδομεν δὲ ὅτι ἤθελε νὰ ἀναγνωρισθῆ ὡς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας τῆς Κωνσταντινουπόλεως (ἴδε σελ. 116). Ἐπειδὴ ὁμοῦ οὗτοι δὲν ὑπεχώρουν εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ πάπα, ἐπῆλθε τὸ σχίσμα μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ πάπας τότε ἐξήτει εὐκαιρίαν ἐξ ἑνὸς μὲν νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς ἄρχοντας τῆς Δύσεως νὰ τὸν ὑπακούωσι πάντοτε, ἐξ ἄλλου δὲ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς αὐτοκράτορας τῆς Ἀνατολῆς νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν ἄρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας. Τοιαύτην εὐκαιρίαν ἐνόμισαν οἱ πάπαι ὅτι παρεῖχον αἱ λεγόμεναι σταυροφορίαι, περὶ τῶν ὁποίων θὰ κάμωμεν λόγον κατωτέρω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

ΑΠΟ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ Κ/ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

§ 82. Ἐπιδρομαὶ τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων.

Κατὰ τὸ 970 μ. Χ. διάφοροι Τουρκικαὶ φυλαί, αἱ ὁποῖαι ἔξων νομαδικῶς πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀράλης λίμνης καὶ μεταξὺ

τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τῆς Σινικῆς, ἠνώθησαν ὑπὸ ἓνα ἡγεμόνα. τὸν Σελτσούκ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὠνομάσθησαν Σελτσουκῖ-
 δαι, καὶ ἐμετανάστευσαν πρὸς νότον τοῦ Ὁξου ποταμοῦ· ἐκεῖ
 δὲ ἐδέχθησαν καὶ τὸν Ἰσλαμισμὸν ἀπὸ τοὺς Ἀραβας. Οἱ διάδο-
 χοὶ τοῦ Σελτσούκ κατέλαβον τὸ περισσότερον μέρος τῆς Περσίας
 καὶ τὸ Βαγδάτιον καὶ ἀνηγορεύθησαν σουλτάνοι, δηλαδὴ ἀνώτα-
 τοὶ ἄρχοντες· ἤρχισαν δὲ νὰ πολεμοῦν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰ Ν.Α.
 τῆς Ἀρμενίας, προτοῦ γίνῃ αὐτοκράτωρ ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνός.

Ὅτε ἐγένετο αὐτοκράτωρ ὁ **Κωνσταντῖνος Ι' Δούκας** (1060
 — 1067), μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Ἰσαακίου Κομνηνοῦ, οἱ
 Σελτσουκῖδαι Τούρκοι, ἐπωφεληθέντες δυστυχῶς ἀπὸ τὴν παρα-
 λυσίαν τοῦ στρατοῦ, ἐληλάτησαν τὴν Μεσοποταμίαν καὶ Συρίαν
 καὶ κατέλαβον τὴν Ἀρμενίαν.

Οἱ Σελτσουκῖδαι Τούρκοι ἐξηκολούθησαν τὰς ἐπιδρομάς
 των καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος **Ῥωμανοῦ Διογένο**ς (1067 —
 1071). Σουλτάνος αὐτῶν ἦτο τότε ὁ περίφημος Ἄλπ· Ἀρσλάν·
 οὗτος εἶχεν ὑποστηρίξει τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ
 εἶχεν εἰς τὰς ἀνωτάτας θέσεις ἄνδρας μορφωμένους. Ὑπὸ τὴν
 ἀρχηγίαν του οἱ Σελτσουκῖδαι ἐληλάτησαν τὴν Συρίαν καὶ
 Κιλικίαν καὶ ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὁ Ῥωμα-
 νός Διογένης ἐπεχείρησε νὰ σταματήσῃ τοὺς φοβεροὺς ἐπιδρο-
 μεῖς. Ἄλλ' ὁ στρατός του ἦτο εἰς ἔλεεινήν θέσιν· χωρὶς ἐφό-
 δια, ἀγύμναστος καὶ ἐξησθενημένος ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφί-
 μων· οἱ μισθοφόροι δὲν ἐπληρώνοντο καὶ δι' αὐτὸ δὲν εἶχον
 διάθεσιν νὰ πολεμήσουν. Ἐνεκα τούτου ὁ αὐτοκράτωρ ἐνί-
 κησε μὲν τοὺς Τούρκους εἰς μερικὰς μάχας, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη
 νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ὀριστικῶς. Ὅτε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἐξεστρά-
 τευσεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν, συνῆψε σφοδρὰν μάχην πρὸς αὐτοὺς
 πλησίον τῆς Θεοδοσιουπόλεως, ὅπου ἐνίκηθη καὶ συνελήφθη
 αἰχμάλωτος (1071).

Ὁ Ἄλπ· Ἀρσλάν ἐδειξε τότε εὐγενῆ συμπεριφορὰν· διότι
 ἔκαμε συνθήκην εἰρήνης μὲ ἐπιεικεῖς ὅρους μετὰ τοῦ αὐτοκρά-
 τορος, τὸν ὁποῖον μετὰ διστὴν ἡμερῶν αἰχμαλωσίαν ἀφῆκεν
 ἐλεύθερον. Ἄλλ' ἐν ᾧ οὗτος ἐπανήρχετο εἰς τὴν πρωτεύουσαν,

συλλαμβάνεται ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς μερίδος τῶν λογίων καὶ τυφλώνεται. Αὐτοκράτωρ δὲ ἀναγορεύεται ὁ ἀνικανώτατος **Μιχαήλ Ζ΄**.

Ἐν ᾧ τὸ κράτος μας παρέλυνεν, οἱ Τούρκοι διηρέθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἄλπ Ἀρσλάν εἰς πολλὰ κράτη· ἐν τοῦτοις ἐξηκολούθηον τὰς ἐπιδρομὰς των. Ὁ Σολιμάν, ὁ ὁποῖος ἐγένινεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἡγεμῶν ὑποτελής τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἄλπ Ἀρσλάν, κατέλαβε τὴν Καππαδοκίαν, Κιλικίαν καὶ Ἰσαυρίαν· μετὰ τινα δὲ ἔτη (1080) ἐκνρίευσε τὴν Κύζικον καὶ τὴν Νίκαιαν, τὴν ὁποίαν ἔκαμε πρωτεύουσάν του. Πρὸς εὐτυχίαν ὁμως τοῦ Βυζαντίου κατώρθωσε τότε ὁ υἱὸς τοῦ Ἰσαακίου Κομνηνοῦ Ἀλέξιος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀναδειχθῆ ὡς στρατηγός, νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον (τῷ 1081) καὶ νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν.

§ 83. Ἡ Δυναστεία τῶν Κομνηνῶν καὶ αἱ δύο πρώται σταυροφορίαι.

Ἡ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν διετερήθη εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου περισσότερον ἀπὸ ἓνα αἰῶνα (1081—1185). Τότε τὸ κράτος μας ἀπέκτησε νέαν δύναμιν καὶ δόξαν. Οἱ αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας αὐτῆς ἦσαν τέσσαρες.

1. Ἀλέξιος Κομνηνός (1081—1118). — Ὅτε ὁ Ἀλέξιος ἐγένινεν αὐτοκράτωρ εἰς ἡλικίαν 24 ἐτῶν, τὸ κράτος ἦτο εἰς ἀθλίαν καὶ ἀστάσιν. Τὸ ἡμῖσι τῆς Μ. Ἀσίας κατείχετο ἀπὸ τοὺς Τούρκους· ἡ Συρία κατείχετο ἀπὸ ἄλλον Σελτσουκίδην ἡγεμόνα καὶ μόνον ἡ Ἔδεσσα καὶ μερικὰ ὄχυρὰ μέρη ἀνῆκον εἰς τοὺς Χριστιανούς. Εἰς διάστημα 50 ἐτῶν, ἦτοι ἀπὸ τοῦ Βασιλείου τοῦ Β΄ μέχρι τοῦ Ἀλεξίου, ἡ ἔκτασις τοῦ κράτους εἶχε περιορισθῆ εἰς τὸ ἡμῖσι. Εἰς τὸ ἐπίλοιπον μέρος τῆς Μ. Ἀσίας ἐπεκράτει παραλυσία ἀπὸ τὰς ἀδιακόπους ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων καὶ τὰς ἐμφυλίους ταραχάς· ὁμοία δὲ παραλυσία ἐπεκράτει καὶ εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας, ὅχι μόνον ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σέρβων καὶ ἀπὸ μίαν ἐπανάστασιν τῶν Βουλγάρων.

Ἐν τούτοις ὁ Ἀλέξιος μὲ τὴν ἰκανότητά του ἠδύνατο νὰ ἔτοιμάσῃ στρατὸν καὶ νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν κυριωτέρων ἐχθρῶν, τῶν Τούρκων, ὅτε ἠμποδίσθη ἀπὸ νέους ἐχθροὺς τοῦ κράτους μας, τοὺς Νορμαννοὺς.

Πρώτη ἐπιδρομὴ τῶν Νορμαννῶν. — Οἱ Νορμαννοὶ δηλαδὴ, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταλάβει πρὸ τινων χρόνων ὅλην τὴν νότιον Ἰταλίαν, ἀνηγόρευσαν ἡγεμόνα των τῷ 1057 τὸν Ροβέρτον, τὸν ἐπονομαζόμενον Γυσκάρδον, ἦτοι πανοῦργον· αὐτὸς παρακινούμενος ἀπὸ τὸν πάπαν ἐσκέφθη νὰ ὑποτάξῃ τὸ Βυζαντιακὸν κράτος. Μόλις λοιπὸν ὁ Ἀλέξιος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ὁ Ροβέρτος τῷ 1081, ἀφ' οὗ προητοίμασε στρατὸν καὶ στόλον, ἐκυρίευσεν τὴν Κέρκυραν καὶ ἔπειτα ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Δυρραγίου, τὸ ὁποῖον ἐπολιόρησεν. Ὁ Ἀλέξιος ὅμως, ἀφ' οὗ συνῆθροισε στρατὸν, ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Νορμαννῶν, τοὺς ὁποίους μετὰ μακροῦς ἀγῶνας κατώρθωσε νὰ νικήσῃ καὶ νὰ ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς χώρας.

Δυστυχῶς ὅμως ὁ Ἀλέξιος, διὰ νὰ τὸν βοηθήσουν οἱ Ἐνετοὶ μὲ τὸν στόλον των νὰ ἀποκρούσῃ τὸν Ροβέρτον, παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς προνόμια, δηλαδὴ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς χωρὶς νὰ πληρώνωσι τελωνειακοὺς φόρους νὰ ἀγοράζωσι καὶ πωλῶσιν ἐμπορεύματα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς ἄλλας 30, τὰς κυριωτέρας ἐμπορικὰς πόλεις τοῦ κράτους. Εἰς αὐτοὺς τοὺς λιμένας οἱ Ἐνετοὶ ἵδρυσαν ἀποθήκας, ἔκαμαν παροικίας καὶ ἠλάττωσαν τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπόριον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὅχι μόνον τὰς εἰσπράξεις τοῦ κράτους ἠλάττωσαν, ἀλλὰ καὶ ἔκαμνον ταραχὰς περιερχόμενοι εἰς ἔριδας πρὸς ἄλλους Εὐρωπαίους, ποῦ ἐμπορευόντο ἐντὸς τοῦ κράτους καὶ ἄλλα πολλὰ κακὰ ἐπέφερον εἰς ἡμᾶς.

Ἀγῶνες τοῦ Ἀλεξίου κατὰ τῶν Τούρκων. — Ἀφ' οὗ ὁ Ἀλέξιος ἀπέκρουσε τοὺς Νορμαννοὺς, ἐκαλυτέρευσε τὴν κατάστασιν τοῦ κράτους καὶ ἐνίσχυσε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον. Ἀφ' οὗ δὲ τότε εὗρεν εὐκαιρίαν, ἐπετέθη ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ ἀνέκτησε τὴν Νικομήδειαν, τὴν Σινώπην καὶ μερικὰ ἄλλα φρούρια. Ἀλλὰ τότε πολὺ σπουδαῖον γεγονός ἐνάγκασεν τὸν

Ἄλλξιον νὰ στρέψη τὴν προσοχὴν του πρὸς αὐτό, αἱ σταυροφορίαι.

Ἄττια τῶν σταυροφοριῶν. — Πολλοὶ Χριστιανοὶ ὄχι μόνον τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς Δύσεως ἀπὸ χρόνων μετέβαινον καὶ ἐπροσκύνουν τοὺς Ἅγίους Τόπους, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Ἀφ' οὗτου ὅμως οἱ Σελτσουκίδαι Τοῦρκοι κατέλαβον τὴν Ἱερουσαλήμ (1704) καὶ ἀνεμείχθησαν ἐκεῖ μὲ θηριώδη τινὰ φυλὴν Τουρκομάνων, οἱ προσκυνηταὶ ἐπλήρωον βαρεῖς φόρους, ἐλυστεύοντο καὶ ἐκακοποιοῦντο.

Κατὰ τὸ 1093 ἐρημίτης τις, ὁ Πέτρος, ἐξ Ἀμιένης τῆς Γαλλίας, ὅτε ἐπέστρεφεν ἀπὸ τὸ ταξίδιον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐπιχειρήσει εἰς τοὺς Ἅγίους Τόπους, παρουσιάσθη εἰς τὸν πάπαν Οὐρβανὸν Β' καὶ διηγῆθη ὅσα ὑπέφερον οἱ προσκυνηταὶ ἀπὸ τοὺς Τοῦρκους. Τότε ὁ πάπας ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ παρακινήσῃ μὲ δημοσίους λόγους τοὺς λαοὺς καὶ ἡγεμόνας νὰ ἐκστρατεύωσι πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Παλαιστίνης ἀπὸ τοὺς ἀπίστους. Ὁ Πέτρος λοιπὸν περιῆλθε τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς ἐκκλησίας καὶ δημοσίας πλατείας διηγεῖτο τὰ δεινοπαθήματα τῶν Χριστιανῶν τόσον ζωηρῶς, ὥστε ἐπροκάλεσε γενικὴν συγκίνησιν.

Κατόπιν ὁ πάπας μετέβη πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν εἰς τὴν Γαλλίαν τῷ 1095. Εἰς τὸ Κλερμόντιον συνηθροίσθησαν ἐπίσκοποι, εὐγενεῖς καὶ μέγα πλῆθος, διὰ νὰ τὸν ἀκούσωσιν. Ὁμίλησε δὲ τόσον ἐνθουσιαστικῶς, ὥστε ὅσοι τὸν ἤκουσαν, ὠρκίσθησαν νὰ ἀναχωρήσωσι πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ. Οὗτοι ἔρραψαν εἰς τὸ στήθος των σταυρὸν ἐξ ἐρυθροῦ ὑφάσματος. Ἐκ τούτου ὠνομάσθησαν **σταυροφόροι**, ὅσοι ἔλαβον μέρος εἰς τὰς ἐκστρατείας αὐτὰς πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἁγίων Τόπων καὶ αἱ ἐκστρατεῖαι αὐταὶ ὠνομάσθησαν **σταυροφορίαι**. Ἔγιναν δὲ ὀκτῶ σταυροφορίαι εἰς διάστημα δύο αἰῶνων καὶ ἐδυσιάσθησαν εἰς αὐτὰς ὑπὲρ τὰ δύο ἑκατομμύρια ἀνθρώπων.

Πρώτη σταυροφορία. — Ἐν ᾧ ἀρκετοὶ ἀνώτεροι εὐγενεῖς ἠτοιμάζοντο νὰ ἐκστρατεύσωσιν, ἀνυπόμονα πλήθη,

πλέον τῶν 100000, ἀποτελούμενα ἀπὸ πτωχοῦς, ἐνθουσιασθέντα ἐξεκίνησαν ἄνευ προετοιμασίας καὶ ἄνευ σχεδὸν ὄπλων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Πέτρου τοῦ ἐρημίτου· ὁσάκις ἐβλεπον μακρόθεν πόλιν τιὰ ἠρώτων «αὐτὴ εἶναι ἡ Ἱερουσαλήμ;» Καθ' ὁδὸν ἔκαμαν τόσας λεηλασίας, ὥστε οἱ κάτοικοι, ἰδίως τῆς Οὐγγαρίας, ἐφόνευσαν πλείστους ἐξ αὐτῶν. Ὅσοι ἔμειναν, ἔφθασαν κακῶς ἔχοντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀπὸ ἐκεῖ μὲ πλοῖα τοῦ αὐτοκράτορος διεβιβάσθησαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν· ὅτε ὁμοῦς προσεβλήθησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἔπαθαν τόσην καταστροφὴν, ὥστε μάλις τρεῖς χιλιάδες ἀπὸ αὐτοὺς ἐσώθησαν.

Μετὰ ἐν ἔτος (1096) ἐξεκίνησαν οἱ ἱππῶται· αὐτοὶ ἔφθασαν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ διαφόρων ὁδῶν καὶ ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς· ἀνώτερος δὲ ὄλων ἀνεγνωρίσθη ὁ Γοδοφρέδος ὁ δούξ τῆς Λωρραίνης. Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως Ἀλέξιος Κομνηνὸς ὄχι μόνον ἠνάγκασε τοὺς σταυροφόρους νὰ ὀρκισθοῦν, ὅτι θὰ ἀποδώσωσιν εἰς αὐτὸν τὰς χώρας, τὰς ὁποίας θὰ ἐκυρίευσαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ καὶ ὅτι θὰ εἶναι ὑποτελεῖς του. Τότε δὲ διεβίβασεν αὐτοὺς διὰ πλοίων εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τοὺς ἐβοήθησε μὲ στρατεύματα.

Οἱ σταυροφόροι ἀνερχόμενοι εἰς 300 χιλιάδας ἐκυρίευσαν τὴν Νίκαιαν· ἔπειτα ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους, διήλθον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἐκυρίευσαν τὴν Κιλικίαν καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Ἀντιόχειαν, τὴν ὁποίαν κατέλαβον μετὰ μακρὰν πολιορκίαν. Δυστυχῶς κατέλαβον καὶ τὴν Ἔδεσσαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας Χριστιανούς, τὴν ὁποίαν ἐκράτησαν ἰδικὴν των, ὡς καὶ τὴν Ἀντιόχειαν. Τέλος μετὰ πολλὰς κακουχίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀπέμειναν ἐξ αὐτῶν μόνον 50 χιλιάδες, ἐπῆλθον κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ. Μετὰ 40 δὲ ἡμερῶν πολιορκίαν τὴν ἐκυρίευσαν (1099) καὶ ἔκαμαν φοβερὰν σφαγὴν, ἣτις διήρκεσε μίαν ἑβδομάδα. Ὁ Γοδοφρέδος δὲ ἀνεκηρύχθη ἀνώτατος ἀρχων τῆς Ἱερουσαλήμ. Τοιοῦτοτρόπως οἱ σταυροφόροι παρέβησαν τὰς ὑποσχέσεις των πρὸς τὸν Ἀλέξιον.

Τελευταῖοι ἀγῶνες τοῦ Ἀλεξίου.—Ἐπειδὴ ὁ Βοημοῦνδος ὄχι μόνον δὲν ἀπέδιδεν εἰς τὸν Ἀλέξιον τὴν Ἀντιόχειαν καὶ

τὴν Ἔδεσσαν, ἀλλὰ καὶ ἤθελε καὶ ἄλλας χώρας τοῦ κράτους μας νὰ καταλάβῃ, ὁ Ἀλέξιος ἔστειλε κατ' αὐτοῦ στρατὸν καὶ τὸν ἐνίκησεν.

Ὁ Ἀλέξιος ἦτο ἱκανώτατος ἡγεμὼν καὶ ἔσφωσε τὸ κράτος μας εἰς πολὺν δυσκόλουν περιστάσεις.

2. Ἰωάννης Κομνηνός (1118 — 1143).—Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλεξίου Ἰωάννης ἦτο ὄχι μόνον γενναῖος, ἀλλὰ καὶ τόσον καλός, ὥστε ὠνομάζετο Καλοῖωάννης· διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τοὺς Φράγκους ἐτιμᾶτο. Ἐνίκησε δὲ τοὺς Τούρκους τῆς Μ. Ἀσίας καὶ περιώρισεν τοὺς Φράγκους τῆς Συρίας.

3. Μανουὴλ Κομνηνός (1143 — 1180).—Ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Μανουὴλ εἶχε μεγάλην σωματικὴν δύναμιν καὶ ἀνδρείαν. Τὸ δόρυ καὶ τὴν ἀσπίδα του κανεὶς ἄλλος δὲν ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ· τὰ προσωπικά του ἀνδραγαθήματα εἰς τὰς μάχας ἦσαν τόσον πολλὰ καὶ μεγάλα, ὥστε ὅλοι τὸν ἐθαύμαζον καὶ τὸν ἐφοβοῦντο. Ὡπλιζέτο ὅπως καὶ οἱ Φράγκοι καὶ εἰσήγαγε καὶ εἰς τὸν στρατὸν του τὸν βαρὺν ὀπλισμὸν των, τὰς μεγάλας ἀσπίδας καὶ τὰς μακρὰς λόγχας των.

Δευτέρα σταυροφορία.—Τὸ τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ ἐγένετο ἡ δευτέρα σταυροφορία, ἡ ὁποία ἐγένετο διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν· ἐν ᾧ κατ' ἀρχὰς τὸ βασίλειον τῆς Ἱερουσαλήμ ἠδδοκίμησε καὶ κατέκτησεν ὅλην τὴν Συρίαν, ἔπειτα οἱ Τούρκοι τῆς Μοσσοῦλης καὶ τῆς Δαμασκοῦ ἐκυρίευσαν τὴν Ἔδεσσαν (1144) καὶ ἔσφαξαν τοὺς κατοίκους της, προσητοιμάζοντο δὲ νὰ ἐπιτεθοῦν καὶ κατὰ ἄλλων χωρῶν, τὰς ὁποίας εἶχον εἰς τὴν Συρίαν οἱ σταυροφόροι. Οὗτοι λοιπὸν κινδυνεύοντες ἐζητήσαν ἐπιμόνως τὴν συνδρομὴν τῆς Δύσεως.

Τότε οἱ δύο ἰσχυρότεροι ἡγεμόνες αὐτῆς, Κονράδος ὁ Γ' αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ Λουδοβίκος ὁ Ζ' βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἐξεστράτευσαν πρὸς βοήθειαν τῶν ἁγίων τόπων τῷ 1147. Μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας καὶ παθήματα ἐφθασαν εἰς τὴν Ἀττάλειαν καὶ ἐκεῖθεν διὰ θαλάσσης διεπέρασαν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Μετὰ ταῦτα ἐπεχείρησαν τὴν πολιορκίαν τῆς Δαμασκοῦ, ἀλλ' ἀπέτυχαν. Ἐπέστρεψαν δὲ εἰς τὴν Εὐρώπην, χωρὶς

τίποτε γὰ κατορθώσωσι καὶ ἀφῆκαν ἀσθενέστερον ἀπὸ προηγή-
τερο τὸ βασιλείον τῆς Ἱερουσαλήμ.

Δευτέρα ἐπιδρομὴ τῶν Νορμαννῶν.—Ἐν ᾧ ὁ Μανουὴλ εἶχεν ὅλην τὴν προσοχὴν του, εἰς τὰ συμβάντα τῆς δευτέρας σταυροφορίας, οἱ Νορμαννοὶ τῆς κάτω Ἰταλίας ἐπεχείρησαν νέαν ἐπιδρομὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος· καὶ κατὰ πρῶτον μὲν κατέλαβον τὴν Κέρκυραν· ἔπειτα ἐλεηλάτησαν τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ κατόπιν ἀπεβιάσθησαν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον καὶ ἐκυρίευσαν τὰς Θήβας καὶ τὴν Κόρινθον. Τότε ἠχμαλώτισαν ἐκεῖ μεταξοιργοὺς ἄνδρας καὶ γυναῖκας καὶ τοὺς μετέφερον εἰς τὴν Σικελίαν· ἀπὸ αὐτοὺς ἔμαθον εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπῃ τὴν βιωμαχίαν τῆς μετάξεως, τὴν ὁποίαν ἕως τότε εἶχε μονοπώλιον τὸ Βυζαντιακὸν κράτος.

Κατορθώματα τοῦ Μανουήλ.—Ὁ Μανουὴλ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐξεδίωξε τοὺς Νορμαννοὺς ἀπὸ τὴν Κέρκυραν· προσέτι ἐνίκησε καὶ τοὺς πλησίον τοῦ Δουνάβεως κατοικοῦντας λαοὺς, καὶ ἰδίως τοὺς Οὐγγροὺς· πολλάκις δὲ ἠγωνίσθη καὶ ἐναντίον τῶν Σελισουκιδῶν Τούρκων καὶ περιώρισεν αὐτοὺς.

4. Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς (1180—1185).—Οὗτος ἦτο εὐφυής, δραστήριος καὶ ἀνδρεῖος. Δυστυχῶς ὅμως ἦτο ὠμὸς καὶ ἐκδικητικὸς. Κατεδίωξε τοὺς ἀνωτέρους στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἄρχοντας. Μὲ τὰς καταδιώσεις καὶ τὴν τραχύτητα του ἐπροκάλεσε στάσεις καὶ πολλὰς συμφοράς. Ἀπὸ αὐτὰς ἐωφελήθησαν καὶ οἱ Νορμαννοί, διὰ τὰ κάμουν τρίτην φορὰν ἐπιδρομὴν εἰς τὸ κράτος μας (1185)· ἀπεβιάσθησαν εἰς τὸ Δυρράχιον καὶ ἐπῆλθον κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ὁποίαν ἐπολιορκήσαν καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Ἀφ' οὗ δὲ τὴν ἐκυρίευσαν, τὴν ἐλεηλάτησαν φρικωδῶς καὶ ἀπεγύμνωσαν ἐντελῶς τοὺς κατοίκους της. Ἀλλὰ τότε οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκθρονίζουσι τὸν Ἀνδρόνικον καὶ ἀναγορεύουν αὐτοκράτορα τὸν Ἰσαάκιον Ἀγγελον· τούτου δὲ ὁ στρατηγὸς Ἀλέξιος Βρανᾶς ἐνίκησε τοὺς Νορμαννοὺς καὶ τοὺς ἐδίωξεν ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς χώρας.

§ 84. Ἡ ἀναγέννησις τοῦ κράτους κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν.

1. Ἡ δύναμις τοῦ κράτους.—Οἱ Κομνηνοὶ ἀνήκον εἰς μεγάλην ἀριστοκρατικὴν στρατιωτικὴν οἰκογένειαν. Ἡ βασιλεία τῶν τριῶν πρώτων Κομνηνῶν παρουσιάζει τὴν τελευταίαν ἀναλαμπὴν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Βεβαίως τὸ κράτος δὲν εἶχε πλέον τὴν παλαιάν του ἔκτασιν. Εἰς τὴν Ἀσίαν εἶχον ἀπομείνει εἰς ἡμᾶς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου μετὰ τῶν νήσων· πρὸς βορρᾶν τῶν Εὐρωπαϊκῶν συνόρων μᾶς εἶχε μεγαλώσει ἡ Οὐγγαρία καὶ μετὰ τὴν ὑποστήριξιν τῆς οἱ σλαβικοὶ λαοὶ ἐσχηματίζοντο εἰς κράτη σχεδὸν ἀνεξάρτητα.

Ἄλλ' οἱ Κομνηνοὶ πρῶτον κατέστησαν σεβαστὸν τὸ ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος, δεύτερον κατέπαυσαν τὰς στάσεις, ἀναδιωργάωσαν τὸν διοίκησιν, ἐσχημάτισαν στρατὸν καὶ ἀπέκρουσαν τοὺς ἑξωτερικοὺς ἐχθροὺς· τρίτον ἐφάνησαν ἱκανοὶ διπλωμάται· κατέρριψαν τὴν ἀλαζονείαν τῶν ὑπερηφάνων Φράγκων ἱπποτῶν καὶ πελλάκισ τοὺς ἑταπείνωσαν.

2. Τὰ γράμματα.—Τὰ γράμματα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ἤρχισαν πάλιν νὰ προκόπτουν εἰς τὸ Βυζάντιον, ἐφθασαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν κατὰ τὸν αἰῶνα τῶν Κομνηνῶν. Τότε ἀνεφάνησαν ἄξιοι λόγου ἱστορικοὶ· τούτων ὑπερέχει ἡ θυγάτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου *Ἄννα*, ἡ ὁποία ἔγραψε τὰ κατορθώματα τοῦ πατρὸς τῆς· ἄλλοι ἱστορικοὶ εἶναι ὁ *Ἰωάννης Κίνναμος*, ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ ὁ *Νικήτας Ἀκομινάτος*. Ἄλλὰ καὶ χρονογράφοι ἀνεφάνησαν τότε, ὡς ὁ *Ζωναρᾶς*, ὁ *Μανασσοῆς* κτλ.

Εἰς τὴν φιλολογίαν τῶν χρόνων αὐτῶν ἐξέχει ὁ *Εὐστάθιος*, μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, σπουδαῖος ἐξηγητὴς τοῦ Ὅμηρου. Ἄξιος λόγου θεολόγος καὶ ῥήτωρ ὑπῆρξεν ὁ *Μιχαὴλ Ἀκομινάτος*, ἀδελφὸς τοῦ Νικήτα Ἀκομινάτου, μητροπολίτης Ἀθηνῶν.

Καὶ ἱστορικὰ δὲ ποιήματα ἐγίναν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους· ἀπὸ τῶν παλαιότερων χρόνων ἐγένοντο λαϊκὰ τραγούδια, εἰς

τὰ ὁποῖα ὑμνοῦντο οἱ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Ἀράβων ἀπὸ αὐτὰ συνετέθη κατὰ τὸν αἰῶνα αὐτὸν ἐν μακρὸν ἡρωϊκὸν ποίημα, τὸ ὁποῖον παρίστανε τοὺς ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγῶνας, ὁ *Διγενῆς Ἀκρίτας*· αὐτὸ διεδόθη εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀνεφάνησαν πολλοὶ ποιηταὶ ἀρκετοὶ δὲ ἀπὸ αὐτοὺς συνέθεσαν ποιήματα εἰς τὴν δημώδη γλῶσσαν τῶν χρόνων ἐκείνων· ἐκ τούτων γνωστότερος ὑπῆρξεν ὁ *Πιωχοπερόδρομος*, ὁ ὁποῖος ἔγραψε πολλὰ μὲ εὐφυολογίαν ἀρκετὴν ποιήματα.

§ 83. Ἡ δυναστεία τῶν Ἀγγέλων καὶ ἡ τρίτη καὶ ἡ τετάρτη σταυροφορία.

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἀνδρόνικον Κομνηνὸς Ἰσαάκιος Ἄγγελος ἀνῆκε μὲν εἰς μεγάλην στρατιωτικὴν οἰκογένειαν, ἀλλὰ ἦτο ἐντελῶς ἀνίκανος νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν. Τότε οἱ Βλαχοβούλγαροι ἐπανεστάτησαν, γίνονται κύριοι τῆς χώρας ἀπὸ τὸν Δούναβιν μέχρι τοῦ Αἴμου καὶ κάμνουν ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Θράκην. Ἀλλὰ τότε συνέβη σπουδαῖον διὰ τὸ κράτος γεγονός, ἡ τρίτη σταυροφορία.

Τρίτη σταυροφορία.— Πρὸ ὀλίγων χρόνων εἶχε γίνει σουλτᾶνος τῆς Αἰγύπτου ὁ Σαλαδδίν, ὁ ὁποῖος ἦτο μεγαλοφυῆς ἡγεμὸν· αὐτὸς κατώρθωσε νὰ γίνῃ καὶ σουλτᾶνος τῆς Δαμασχοῦ καὶ ἐσχημάτισε μέγα Μωαμεθανικὸν κράτος ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου μέχρι τοῦ Νείλου. Ἐπειτὰ ἐκυρίευσεν ὅλας τὰς ἐν τῇ Συρίᾳ Χριστιανικὰς πόλεις καὶ τελευταῖον καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ (1187).

Ἡ ἄλωσις τῆς Ἱερουσαλήμ ἐπροκάλεσε τὴν τρίτην σταυροφορίαν. Οἱ τρεῖς ἰσχυρότεροι ἡγεμόνες τῆς Δύσεως ἀπεφάσισαν νὰ ἐκστρατεύσουν, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Φρειδερίκος Ἀ΄ Βαρβαρόσσας, ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος Αὐγουστος, καὶ ὁ διάδοχος τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ῥιχάρδος ὁ Λεοντόθυμος.

Ὁ Βαρβαρόσσας μὲ ἐκλεκτὸν καὶ πειθαρχικὸν στρατὸν ἐπορεύθη διὰ ξηρᾶς, ἐνίκησε τοὺς Τούρκους τοῦ Ἰκονίου καὶ

ἐκυρίευσεν τὴν πρωτεύουσάν των. Ἐκεῖθεν ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Κιλικίαν· ἀλλ' ἐν ᾧ διήρχετο τὸν Κύδνον ποταμόν, παρεούρθη ὑπὸ τοῦ ρεύματος καὶ ἐπνίγη. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Ῥιχάρδος ἔφθασαν διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Παλαιστίνην· ἐκεῖ συνηγώθησαν μὲ αὐτοὺς τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ τοῦ Βαρβαρόσσα. Ἀλλὰ διεφώνησαν μεταξύ των καὶ μόλις κατώρθωσαν νὰ κυριεύσωσι τὴν Πτολεμαίδα (1191). Χωρὶς δὲ νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπέστρεψαν εἰς τὰς χώρας των.

Καθαίρεσις τοῦ Ἰσαακίου.—Ἐνεκα τῆς ἀνικανότητος τοῦ Ἰσαακίου οἱ Βλαχοβούλγαροι ἐξηκολούθουν τὸς ἐπιδρομάς των. Οἱ μεγιστᾶνες τότε τοῦ κράτους συνομόσαντες ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον, τὸν ἐπίσης ἀνίκανον ἀδελφόν του Ἀλέξιον τὸν Γ', τὸν δὲ Ἰσαάκιον ἐτύφλωσαν καὶ ἐρυλάκισαν. Ἀλλ' ὁ υἱὸς τοῦ Ἰσαακίου Ἀλέξιος ἔφυγε κρυφίως ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ μετέβη εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου ἐζήτησε τὴν προστασίαν τοῦ φύλαδόξου πάπα Ἰννοκεντίου, διὰ νὰ ἀνακητήσῃ τὴν βασιλείαν ἀπὸ τὸν θεῖόν του.

Τετάρτη σταυροφορία.—Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνει ὁ σουλτᾶνος Σαλαδδίν, οἱ δὲ υἱοὶ του διήρσαν τὸ κράτος μεταξὺ των καὶ περιῆλθον εἰς ἐμφυλίους πολέμους. Ὁ πάπας Ἰννοκέντιος ἠθέλησε νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν εὐκαιρίαν ταύτην καὶ διὰ νὰ ἐλευθερωθοῦν οἱ ἄγιοι τόποι ἀπὸ τοὺς ἀπίστους καὶ διὰ νὰ ἀυξήσῃ τὴν δύναμίν του εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ ἐὰν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναγνωρισθῇ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ ὅλους τοὺς Χριστιανούς· διὰ ταῦτα ἐκήρυξε νέαν σταυροφορίαν. Ἀλλ' εἰς αὐτὴν δὲν ἔλαβον μέρος οὔτε βασιλεῖς οὔτε λαοί, ἀλλὰ μόνον εὐγενεῖς, ἰδίως ἐκ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰταλίας. Ἐπειδὴ δὲ ἔθεωρεῖτο ἀσφαλεστερά ἢ διὰ θαλάσσης μετάβασις, ἐσυμφώνησαν μὲ τὸν δόγην τῆς Ἑνετίας, τὸν ἐνενηκοντούτη Δάνδαλον, νὰ τοὺς μεταφέρῃ διὰ πλοίων Ἑνετικῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ νὰ τοὺς βοηθήσῃ μὲ τὸν στόλον του· εἰς ἀντάλλαγμα δὲ οὗτος θὰ ἐλάμβανε τοὺς ἡμίσεις τόπους, ἀπὸ ὅσους θὰ ἐκυρίευσεν οἱ σταυροφόροι, καὶ τέσσαρα περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν· τὸ ποσὸν

τοῦτο ἦτο πολὺ μέγανον διὰ τοὺς ἱππώτας, διότι τότε εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην εἶχον πολὺ ὀλίγα χρήματα.

Οἱ σταυροφόροι συνῆλθον τῷ 1202 εἰς τὴν Ἑνετιαν περιφημότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἦσαν ὁ Βονιφάτιος, κύριος τοῦ Μομφερράτου, ὁ ὁποῖος καὶ ἐξελέγη ἀρχηγός, καὶ ὁ Βαλδουῖνος, κόμης τῆς Φλάνδρας. Οἱ σταυροφόροι, ἐπειδὴ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ πληρώσωσιν εἰς τοὺς Ἑνετοὺς τὸ ποσὸν ποῦ ἐσυμφώνησαν, ἦλθον εἰς ἔριδας πρὸς αὐτούς. Διὰ νὰ εὐρωσι δὲ χρήματα, ἐπροσκάλεσαν τὸν υἱὸν τοῦ Ἰσαακίου καὶ ἐσυμφώνησαν, ἐκεῖνοι μὲν νὰ τὸν καταστήρωσιν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, αὐτὸς δὲ νὰ πληρώσῃ εἰς ἐκείνους 10 ἑκατομμύρια δραχμῶν, νὰ συντηρήσῃ τὸν στρατὸν τῶν ἐπὶ ἓν ἔτος καὶ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν Δυτικὴν.

Οἱ σταυροφόροι καὶ ὁ Δάνδολος ἐπῆλθον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1203· καὶ ὁ μὲν στρατὸς τῶν ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ξηράν, ὁ δὲ στόλος τῶν ἐθράυσε τὴν ἄλυσιν, ὁ ὁποῖα ἐφρασε τὴν εἴσοδον τοῦ Κερατίου κόλπου, καὶ εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν. Ἐπειτα οἱ σταυροφόροι προσέβαλον τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης· τότε ὁ δευτὸς Ἀλέξιος Γ' ἐφοβήθη καὶ ἔδραπέτευσε διὰ θαλάσσης, ἀφήσας εἰς τὴν τύχην τῶν τὴν οἰκογένειάν του καὶ τὸν λαόν του.

Μετὰ τὴν φυγὴν αὐτοῦ οἱ αὐλικοὶ ἀπληυθέρωσαν τὸν τυφλὸν Ἰσαάκιον καὶ τὸν ἀνηγόρευσαν πάλιν αὐτοκράτορα. Μετ' ὀλίγον εἰσῆλθεν ἓν πομπῇ εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ὁ υἱὸς του Ἀλέξιος Δ' καὶ ἔγινε συναυτοκράτωρ. Καὶ ἐπροσπάθησε μὲν αὐτὸς κατ' ἀρχὰς νὰ πληρώσῃ τὰ χρήματα, ποῦ εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς τοὺς σταυροφόρους· ἀλλὰ τὸ δημόσιον ταμεῖον ἦτο κενόν, καὶ αἱ ἐπαρχίαι δὲν ἀνεγνώριζον τὸν νέον αὐτοκράτορα· διὰ τοῦτο ὁ Ἀλέξιος Δ' ἐπέβαλε βαρεῖς φόρους καὶ ἀφήρεσε τὰ κοσμήματα τῶν ἐκκλησιῶν· ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν ἠδυνήθη νὰ πληρώσῃ εἰ μὴ τὸ ἥμισυ ποσόν. Ἐκτὸς τούτων καὶ ὁ λαὸς δὲν ἔδεχετο διόλου νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν πάπαν. Διὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξιος ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς σταυροφόρους, ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ὑποχρεώσεις του· αὐτοὶ δὲ τότε ἀπεφάσισαν ἐκεῖνο,

τὸ ὅποιον εἶχον εἰς τὸν νοῦν των πρὸ πολλοῦ· νὰ κυριεύσωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκήρυξαν λοιπὸν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ κράτους μας.

§ 86. Ἐπιπέσεις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.

Ἐπειδὴ ὁ λαὸς ἐμίσει τὸν Ἀλέξιον Δ', ὁ ὁποῖος ἦτο ἐν-τελῶς ἀνίκανος, τὸν ἐξεθρόνισε καὶ ἀηγόρευσε βασιλέα τὸν Ἀλέξιον Ε', τὸν ἐπονομαζόμενον *Μούρτζουφλον*· αὐτὸς ἐφό-νευσε τὸν Ἀλέξιον Δ'· ὁ δὲ Ἰσαάκιος ἐξέπνευσεν, ὡς ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ του. Ὁ Μούρτζουφλος ἦτο γενναῖος ἀνὴρ· ἠγωνίσθη ὅσον ἠδύνατο ἐναντίον τῶν σταυροφόρων καὶ ἀπέ-κρουσε τὴν πρώτην ἐφοδὸν αὐτῶν κατὰ τῆς πόλεως. Ἀλλὰ εἰς τὴν δευτέραν ἐφοδὸν ποῦ ἔκαμαν οἱ σταυροφόροι ἀπὸ τὸν Κε-ράτιον κόλπον μὲ τὰ πλοῖά των, κατώρθωσαν νὰ θέσωσι κλίμα-κας ἐπὶ τῶν τειχῶν· διὰ τούτων ἀνέβησαν μερικοὶ ἱππῶται καὶ ἀφ' οὗ κατέλαβον πύργους τινάς, ἠνοιξαν τὰς κάτωθεν αὐτῶν πύλας· ἀπὸ αὐτὰς δὲ εἰσῆλθεν ὁ λοιπὸς στρατὸς τῶν σταυρο-φόρων. Ὁ Ἀλέξιος Ε' ἐπεχείρησε νὰ ἀντισταθῆ· ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη καὶ ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Τινὲς τῶν ἀρχόντων ἐξέλεξαν τότε αὐτοκράτορα τὸν *Θεόδωρον Λάσκαριν*. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ αὐτὸς δὲν ἠδύνατο νὰ συγκρατήσῃ τὸν στρατὸν διὰ νὰ πολε-μήσῃ, ἔφυγεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Οἱ σταυροφόροι τότε μὴ εὐρίσκοντες καμμίαν ἀντίστασιν, ἐξεχύθησαν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῇ 13 Ἀπρι-λίου 1204· εἶναι φοβεραὶ αἱ λεηλασίαι, αἱ ἀρπαγαί, αἱ καταστρο-φαὶ καὶ αἱ ἀτιμώσεις, τὰς ὁποίας ἔκαμαν· αἱ ἀπογυμνώσεις καὶ αἱ βεβηλώσεις τῶν ἐκκλησιῶν ἦσαν φρικώδεις. Αἱ καταστροφαὶ τῶν ἀγαλμάτων καὶ ἄλλων ἔργων τῆς τέχνης, τὰ ὅποια εἶχον συσσωρευθῆ ἐδῶ ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἦσαν ἀνεπανόρθω-τοι· αἱ ζημίαι τὰς ὁποίας ἐπροξένησαν μὲ τὴν καταστροφὴν τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων καὶ μὲ τὰς πυρκαϊάς, ποῦ ἔβαλαν εἰς δια-φόρους συνοικίας, ἦσαν ἀνυπολόγιστοι. Τέσσαρας ἡμέρας διήρ-κεσαν αἱ φοβεραὶ αὐταὶ σκηναί.

Μετὰ ταῦτα οἱ σταυροφόροι ἐξέλεξαν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν κόμητα τῆς Φλάνδρας Βαλδουῖνον, καθολικὸν δὲ πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν Μοροζίνην, ὁ ὁποῖος καὶ ἐχειροτονήθη ἀπὸ τὸν πάπαν. Ἐπειτα δὲ διεμοίρασαν τὰς χώρας τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους μεταξύ των.

Ἄλλ' οἱ Δυτικοὶ τότε δὲν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ διευθύνωσι τὸ Ἑλληνικὸν κράτος· διὰ τοῦτο οἱ Ἕλληνες μετὰ 57 ἔτη ἀνέκτησαν πάλιν τὸ κράτος των. Ὡστε ἡ ἄλωσις ἐκείνη τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν εἶχε κανὲν ἄλλο ἀποτέλεσμα, εἰ μὴ ὅτι ἐξησθένησε τὸ Ἑλληνικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου τόσον, ὥστε ἔπειτα νὰ μὴ δυνηθῆ νὰ ἀνθέξῃ μέχρι τέλους κατὰ τῶν Τούρκων.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΤΙ ΟΦΕΙΛΕΙ Η ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ

Εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ὀφείλομεν τὸ πᾶν· αὐτὸ ἔσφσε τὴν Ἑλληνικὴν ἐθνικότητα, τὴν ὁποῖαν συνήγαγε μὲ τὸν Χριστιανισμὸν καὶ παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας τὸν ἐθνισμὸν μας, τὴν γλῶσσάν μας καὶ τὴν θρησκείαν μας.

Ἄλλὰ καὶ ὅλος ὁ κόσμος ὀφείλει μεγάλην εὐγνωμοσύνην εἰς τὸ κράτος τοῦτο. Ἐν ᾧ ὅλος ὁ ἄλλος κόσμος εἶχε γίνει ἐντελῶς βάρβαρος, αὐτὸ διετήρησε τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν, καὶ τὸν μετέδωκεν εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην. Αὐτὸ ἔσφσε τὴν λοιπὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀράβων ἐξ ἀνατολῶν, αὐτὸ ἔσταμάτησε τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Σελτσουκιδῶν Τούρκων. Αὐτὸ λοιπὸν ἔσφσε τὸν κόσμον καὶ τὴν Χριστιανωσύνην ἀπὸ τὴν ταπεινώσειν καὶ τὴν βαρβαρότητα.

Ὡστε τὸ Ἑλληνικὸν ἐκεῖνο κράτος ὑπῆρξε καὶ ὁ σωτὴρ καὶ ὁ διδάσκαλος τῆς ἀνθρωπότητος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

- 753 π. Χ. Κτίσις Ῥώμης.
 510 » Κατάλυσις τῆς βασιλείας ἐν Ῥώμῃ.
 494 » Ἰδρυσις τῆς δημαρχίας ἐν Ῥώμῃ.
 343 — 290 » Πόλεμοι κατὰ τῶν Σαμνιτῶν.
 281 » Ἐπισημὸν τοῦ Πύρρου εἰς τὸν Τάραντα. Ἰδρυσις τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας.
 264 — 241 » Πρῶτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος.
 244 » Ἀπόπειρα ἀναμορφώσεως τῆς Σπάρτης ἀπὸ τὸν Ἄγιν.
 221 » Μάχη τῆς Σελλασίας.
 218 — 201 » Δεύτερος Καρχηδονιακὸς πόλεμος.
 216 » Ἡ ἐν Κάνναις μάχη.
 212 » Ἀλωσις τῶν Συρακουσῶν.
 200 — 197 » Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ Φιλίππου τοῦ Ε΄.
 192 — 189 » Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ Ἀντιόχου τοῦ Γ΄.
 146 » Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ἐξολόθρευσις τῆς Καρχηδόνος.
 133 » Δημαρχία τοῦ Τιβερίου Γράκχου.
 86 » Ἀλωσις τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλα.
 67 » Πειρατικὸς πόλεμος.
 66 » Ὑποταγὴ τῆς Κρήτης εἰς τοὺς Ῥωμαίους.
 74 — 61 » Δεύτερος Μιθραδατικὸς πόλεμος.
 60 » Πρώτη τριαρχία.
 48 » Μάχη τῶν Φαρσάλων.
 44 » Δολοφονία τοῦ Καίσαρος.

- 43 » Δευτέρα τριαρχία.
 42 » Ἡ μάχη παρὰ τοὺς Φιλίππους.
 31 » Ἡ ναυμαχία πλησίον τοῦ Ἀκτίου.
 14 μ. Χ. Θάνατος τοῦ Αὐγούστου.
 14 — 37 » Αὐτοκρατορία τοῦ Τιβερίου.
 54 — 68 » Αὐτοκρατορία τοῦ Νέρωνος.
 69 — 79 » Αὐτοκρατορία τοῦ Βεσπασιανοῦ.
 79 — 81 » Αὐτοκρατορία τοῦ Τίτου.
 98 — 117 » Αὐτοκρατορία τοῦ Τραϊανοῦ.
 117 — 138 » Αὐτοκρατορία τοῦ Ἀδριανοῦ.
 284 » Ὁ Διοκλητιανὸς γίνεται αὐτοκράτωρ.
 323 » Ὁ Κωνσταντῖνος γίνεται μόνος αὐτοκράτωρ.
 325 » Ἡ ἐν Νικαίᾳ πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδος.
 327 » Εὐρεσις τοῦ Παναγίου Τάφου.
 330 » Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
 21 Μαΐου 337 » Θάνατος τοῦ Κωνσταντίνου.
 381 » Δευτέρα οἰκουμενικὴ σύνοδος.
 395 » Θάνατος τοῦ Μ. Θεοδοσίου καὶ ἀρχὴ τοῦ
 Βυζαντιακοῦ κράτους.
 476 » Κατάλυσις τοῦ Δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.
 527 — 565 » Ἰουστινιανὸς Α΄.
 610 — 641 » Ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος.
 622 » Φυγὴ τοῦ Μωάμεθ εἰς Μεδίαν.
 626 » Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ
 τῶν Ἀράβων.
 14 Σεπτ. 629 » Ἐπαναφορὰ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ εἰς τὴν
 Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου.
 672 — 679 » Πρώτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως
 ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
 716 » Δευτέρα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπό-
 λεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
 717 » Ἀρχὴ τῆς εἰκονομαχίας.
 732 » Ὁ Κάρολος Μαρτέλλος νικᾷ τοὺς Ἀραβας
 ἐν Γαλλίᾳ.

- 763 » Ὁ Κωνσταντῖνος Ε΄ νικᾷ τοὺς Βουλγάρους εἰς Ἀγγιάλον.
- 768 — 814 » Κάρολος ὁ Μέγας.
- 814 » Ὁ Λέων Ε΄ καταστρέφει τοὺς Βουλγάρους εἰς Μεσημβρίαν.
- 823 » Ἐλῶσις τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
- 842 » Ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων εἰς τὰς ἐκκλησίας
- 843 » Συνθήκη τοῦ Βερδέν.
- 857 » Ἀναγόρευσις τοῦ Φωτίου ὡς πατριάρχου.
- 961 » Ἀνάκτησις τῆς Κρήτης ὑπὸ Νικηφόρου Φωκᾶ.
- 964 — 969 » Αὐτοκρατορία Νικηφόρου Φωκᾶ.
- 970 » Ἡ ἀρχηγία τοῦ Σελτσούκ.
- 971 » Ὁ Τσιμισκῆς νικᾷ τοὺς Ῥώσους εἰς Δορύστολον.
- 976 — 1025 » Βασίλειος Β΄ ὁ Βουλγαροκτόνος.
- 1071 » Ὁ Ῥωμανὸς Διογένης αἰχμαλωτίζεται ἀπὸ τὸν Ἀλπ-Ἀρσλάν.
- 1081 » Ὁ Ἀλέξιος Α΄ Κομνηνὸς γίνεται αὐτοκράτωρ καὶ ἀποκρούει τὴν πρώτην ἐπιδρομὴν τῶν Νορμαννῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα.
- 1096 — 1099 » Πρώτη σταυροφορία.
- 1147 — 1149 » Δευτέρα σταυροφορία.
- 1147 » Δευτέρα ἐπιδρομὴ τῶν Νορμαννῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα.
- 1185 » Τρίτη ἐπιδρομὴ τῶν Νορμαννῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα.
- 1189 — 1191 » Τρίτη σταυροφορία.
- 13 Ἀπρ. 1204 » Ἐλῶσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν σταυροφόρων.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Μέρος πρῶτον. Οἱ τελευταῖοι χρόνοι τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Κεφ. Α'.—Τὰ Ἑλληνικὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ἔγιναν μὲ τοὺς πολέμους τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

§ 1. Τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας σελ. 3.—§ 2. Τὸ βασίλειον τῶν Πτολεμαίων σ. 5.—§ 3. Τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν σ. 8.—§ 4. Τὸ βασίλειον τοῦ Περγᾶμου σ. 9.—§ 5. Ἡ πολιτεία τῆς Ρόδου σ. 12.—§ 6. Ἐξάπλωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ τῶν κρατῶν τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου σ. 14.

Κεφ. Β'.—Τὰ συμβάντα εἰς τὴν παλαιότεραν Ἑλλάδα μετὰ τοὺς πολέμους τῶν διαδόχων.

§ 7. Κατάστασις τῆς παλαιότερας Ἑλλάδος κατὰ τὸ 300 π. Χ. σ. 15.—§ 8 Ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία σ. 16.—§ 9. Ἡ Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία σ. 17.—§ 10. Ἡ ἀναμόρφωσις τῆς Σπάρτης ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς Ἄγιν καὶ Κλεομένη σ. 18.—§ 11. Πόλεμοι μετὰ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν παλαιότεραν Ἑλλάδα σ. 19.

Μέρος δεύτερον. Σύντομος ἱστορία τῆς Ῥώμης.

Κεφ. Γ'.—Ἡ Ῥώμη ἐπὶ τῶν βασιλείων.

§ 12. Κτίσις τῆς Ῥώμης σ. 21.—§ 13. Πῶς ἐκυβερνήτο ἡ Ῥώμη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας σ. 22.—§ 14. Αὔξησις τῆς ἐνῆνεως τῆς Ῥώμης σ. 25.

Κεφ. Δ'.—Ἡ Ῥώμη ἐπὶ τῶν πατρικίων ὑπάτων.

§ 15. Οἱ ὕπατοι σ. 26.—§ 16. Πολιτικαὶ διαμάχαι μετὰ τῶν πατρικίων καὶ πληθείων σ. 26.

Κεφ. Ε'.—Ἡ Ῥώμη ὑποτάσσει τὴν Ἰταλίαν.

§ 17. Ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς σ. 28.—§ 18. Πόλεμοι τῶν Ῥωμαίων κατὰ τῶν Ταραντίνων καὶ τοῦ Πύρρου σ. 31.—§ 19. Πῶς ἐκυβέρνων τὴν Ἰταλίαν οἱ Ῥωμαῖοι σ. 33.

Κεφ. ΣΤ'.—*Ἡ Ῥώμη ὑποτάσσει τὸν κόσμον.*

§ 20. Ἡ Καρχηδὼν σ. 34.—§ 21. Πρῶτος Καρχηδονιακὸς πόλεμος σ. 35.—§ 22. Δεύτερος Καρχηδονιακὸς πόλεμος σ. 36.—
—§ 23. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Φιλίππου Ε' σ. 39.—
§ 24. Πόλεμος κατὰ τοῦ Ἀντιόχου Γ' σ. 40.—§ 25. Πόλεμος κατὰ τοῦ Περσέως σ. 41.—§ 26. Ὑποδούλωσις τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους σ. 41.—§ 27. Καταστροφή τῆς Καρχηδόνος σ. 43.—§ 28. Ἐπίδρασις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ῥωμαίων σ. 45.

Κεφ. Ζ'.—*Ἐμφύλιοι πόλεμοι.*

§ 29. Οἱ Γράκχοι σ. 47.—§ 30. Ὁ Μάριος καὶ ὁ Σύλλας σ. 48.—§ 31. Οἱ δούλοι ἐν Ῥώμῃ σ. 52.—§ 32. Οἱ πόλεμοι τοῦ Πομπηίου εἰς τὴν Ἀνατολὴν σ. 54.—§ 33. Ἰούλιος Καίσαρ σ. 55.—§ 34. Ἀγῶνες τοῦ Ὀκταβιανοῦ διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν σ. 58.

Κεφ. Η'.—*Ἡ αὐτοκρατορία ἐν Ῥώμῃ.*

§ 35. Ὁ Ὀκταβιανὸς ὡς αὐτοκράτωρ σ. 60.—§ 36. Ὁ πολιτισμὸς εἰς τὴν Ῥώμην σ. 62.—§ 37. Αὐτοκράτορες ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Αὐγούστου σ. 64.—§ 38. Οἱ ἀγαθοὶ αὐτοκράτορες σ. 65.—§ 39. Ἡ Ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων σ. 67.—§ 40. Οἱ στρατιωτικοὶ αὐτοκράτορες σ. 68.—§ 41. Ὁ Διοκλητιανὸς καὶ οἱ συνάρχοντες αὐτοῦ σ. 70.—§ 42. Ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος διὰ τῶν Ἑλλήνων σ. 70.—§ 43. Οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν σ. 72.—
—§ 44. Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας σ. 74.—§ 45. Διάδοχοι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου σ. 79.—§ 46. Μεγάλῃ τῶν ἔθνων μετανάστασις σ. 80.—§ 47. Θεοδόσιος ὁ Μέγας σ. 82.—§ 48. Τελευταῖα ἔτη τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους σ. 83.

Μέρος τρίτον. Τὸ Ἑλληνικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.

Κεφ. Θ'. — Πῶς τὸ Βυζαντιανὸν κράτος ἔγινε κατὰ μικρὸν Ἑλληνικόν.

§ 49. Ἀρχὴ τοῦ Βυζαντιανοῦ κράτους σ. 86. — § 50. Οἱ πρῶτοι αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου σ. 87. — § 51. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς σ. 89. — § 52. Οἰκονομικὴ καὶ στρατιωτικὴ κατάστασις τοῦ κράτους, ἰδίως ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ σ. 95. — § 53. Ἀπὸ Ἰουστινιανοῦ μέχρι Ἡρακλείου σ. 97. — § 54. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος σ. 98. — § 55. Οἱ Ἀραβες καὶ ὁ Μωάμεθ σ. 101. — § 56. Ἐξάπλωσις τῶν Ἀράβων εἰς Ἀσίαν, Ἀφρικὴν καὶ Εὐρώπην σ. 104. — § 57. Δυναστεία τοῦ Ἡρακλείου σ. 105. — § 58. Τὰ γράμματα εἰς τὸ Βυζαντιανὸν κράτος μέχρι τοῦ 700 μ. Χ. περίπου σ. 107.

Κεφ. Ι'. — Ἡ μεταρρύθμισις τῶν εἰκονομάχων.

§ 59 Πρώτη περίοδος τῆς εἰκονομαχίας σ. 109. — § 60. Δευτέρα περίοδος τῆς εἰκονομαχίας σ. 111. — § 61. Τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν σ. 115. — § 62. Ἐκτασις καὶ κυριώτεραι πόλεις τοῦ κράτους σ. 118.

Κεφ. ΙΑ'. — Ἡ ἀκμὴ τοῦ Βυζαντιανοῦ κράτους ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας.

§ 63. Βασίλειος Α' σ. 122. — § 64. Λέων στ' σ. 123. — § 65. Κωνσταντῖνος Ζ' σ. 123. — § 66. Ῥωμανὸς Β' σ. 124. — § 67. Νικηφόρος Β' Φωκᾶς σ. 125. — § 68. Ἰωάννης Τσιμισχῆς σ. 128. — § 69. Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος σ. 129. — § 70. Παρακμὴ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας σ. 134. — § 71. Ἡ διοίκησις τοῦ κράτους σ. 135. — § 72. Αἱ στρατιωτικαὶ καὶ ναυτικαὶ δυνάμεις τοῦ κράτους σ. 137. — § 73. Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πρόοδος τοῦ κράτους εἰς τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα σ. 139. — § 74. Ἐπίδρασις τοῦ Βυζαντίου εἰς τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς σ. 143.

Κεφ' IB'.—Ιστορία τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης.

§ 75. Δευτέρα περίοδος τῆς μεταναστάσεως σ. 144.—§ 76. Κάρολος ὁ Μέγας σ. 146.—§ 77. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Καρόλου σ. 147.—§ 78. Οἱ Νορμαννοὶ σ. 148.—§ 79. Τίνες διεδέχθησαν τοὺς Καρολίδας σ. 150.—§ 80. Ὁ φεουδαλισμὸς καὶ ὁ ἱπποτισμὸς σ. 150.—§ 81. Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Δύσιν σ. 154.

Κεφ. IΓ'.—Ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.

§ 82. Ἐπιδρομαὶ τῶν Σελτσουκιδῶν Τούρκων σ. 155.—§ 83. Ἡ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν καὶ αἱ δύο πρῶται σταυροφορίαι σ. 157.—§ 84. Ἡ ἀναγέννησις τοῦ κράτους κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν σ. 163.—§ 85. Ἡ δυναστεία τῶν Ἀγγέλων καὶ ἡ τρίτη καὶ τετάρτη σταυροφορία σ. 164.—§ 87. Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων σ. 167.

Ἐπίλογος. Τί ὀφείλει ἡ ἀνθρωπότης εἰς τὸ Βυζάντιον. σ. 168.
Χρονολογικὸς πίναξ τῶν κυριωτέρων γεγονότων. σ. 169.

Δ. 1069
ΠΑΥΛΟΥ Α. ΒΑΛΑΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΧΑΪΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

(μετά 40 εικόνων και χαρτών).

Διὰ τὴν Β' τάξιν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων
καὶ τὴν ἀντίστοιχον τῶν λοιπῶν σχολείων
τῆς μέσης Ἐκπαιδεύσεως.

Τιμᾶται μετὰ τοῦ βιβλιοσήμου δρ. 7.40

(Ἄξια βιβλιοσήμου δρ. 1.50)

Ἀριθμὸς ἔγκριτ. ἀποφάσεως 15572

Ἀριθμὸς ἀδείας κυκλοφορίας 599. 11 Ἰουλίου 1922.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»

44—Ἐν ὁδῷ Σταδίου—44

1922

Ἄριθ. { Πρωτ. 15572
 { Διεκπ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 14 Ματοῦ 1922

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ

ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς

τὸν κ. **Παύλον Βαλάκη**.

Γνωστὸν ποιούμεν ὑμῖν ὅτι δι' ἡμετέρας πράξεως τῇ 25 τοῦ λήξαντος μηνὸς ἐκδοθείσης καὶ τῇ 30 τοῦ αὐτοῦ καταχωρισθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 29 φύλλῳ τῆς Ἑφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ἐνεκρίθη τὸ πρὸς κρείσσιν ἐν χειρογράφῳ ὑποβληθὲν ὑμέτερον βιβλίον «*Ἑλληνικὴ ἱστορία ἀπὸ τῆς ἀρχαϊκῆς συμπολιτείας μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων*», διὰ τὴν Β' τάξιν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων.

Ἐντολῇ τοῦ Ἑπουργοῦ

Ὁ Γεν. γραμματεὺς

Ν. ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΣ

τι γάλακός, βόλι Τυρκιάς, τόπι Άγγλος.
α πελαγο βάρι το καλιφάνι,
έλιγο φέινοντε τὰ λίγα στίδια π'ότι.

τι; γάλακός; βόλι Τυρκιάς, τόπι Άγγλος.
α πελαγο βάρι το καλιφάνι και τη γλυγιά της ορα
α τ'α τι το βάρι πεφιλοπαι.
α κ'α ^{ασηπ} αγγράττα τὰ λίγα στίδια π'ότι
ατ σπιρλά γυροσ ττα α'ο βενουγαφίς

Βάλλε γάλα, βόλι Τυρκιάς, τόπι Άγγλος,

πέλαγο βάρι το καλιφάνι.
φέινοντε τὰ λίγα στίδια π'ότι.

• la mente del Gallo. il pronsul dell'Albania.
con gran man d'arte la carnicotta. her

• νική. νική.
Βάλλε γάλα, βόλι Τυρκιάς, τόπι Άγγλος.